A' KISFALUDY-TÁRSASÁG'

[M. SZÉPIRODALMI INTÉZET]

ÉVLAPJAI.

HARMADIK KÖTET.

M. DCCC. XLI—XLII.

BUDÁN,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM' BETŰIVEL.

M. DCCC. XLII.

300858

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

I. TÖRTÉNETEK, 1841/2.

lap.

Választások 9
Kisfaludy K. Munkái' új kiadása indítványoztatik 9
Schedel F. beszéde szépirodalmunk' jelen szükségeiről, 's indítványa a' társaság' átalakítása iránt 10
Ennek elfogadtatása 14
Az új szabályok 15
Széptani Szemle 20
Alapítványi 's kötelezvényi iratok' mintái 22
Pártolásra felszólítás 23
Új választások 25
Schedel' bevezető beszéde Hunfalvihoz 27
Évlapok' és Pályamunkák' kiadatása 27
Az Évlapok József és István főherczegek által kegyesen fogadva 28

lap.
Kisfaludy K. Minden Munkái' második és harmadik kiadása 's a' Nemzeti Könyvtár ... 29
Jutalomtételekre érkezett pályamunkák ... 31
Utasítás a' pályamunkák' vizsgálóinak ... 34
Tudósítás a' széptani jutalomtételre érkezett pályairatokról ... 68
Tagok' munkálatai ... 73
Széptani Remekirók' gyűjteménye ... 74
Ötödik köz ülés ... 75
Jelentés a' pénztár' állapotjáról ... 75
Új jutalmak 1843-ra ... 79

II. TAGOK' ELŐADÁSAI ÉS EGYÉB MUNKÁLATAI.

I. Beszéd, mellyel az V-dik köz ülést megnyitotta id. *Schedius Lajos* ... 81
II. A' satiráról, *D. Székács József* ... 86
III. A' magyar költészet' hivatása, beköszöntő előadása *Hunfalvi Pálnak* ... 95
IV. Búcsú, b. Eötvös Józseftől, magyarázta *Szemere Pál* ... 109
V. Herculanum, római beszély *b. Jósika Miklóstól* ... 116
VI. Aristoteles könyve a' költészetről, görögből fordította *Hunfalvi Pál* ... 148
Előszó ... 148
A' költészet. 1. Feladat ... 150
2. A' művészetek' különbsége arra nézve, mi által történik az utánozás ... 150

lap.
3. Kiket kell utánozni ... 152
4. Hogyan kell utánozni ... 153
5. A' költészet' eredetéről, 's mint oszlott el különféle nemre ... 155
6. A' vígjátékról, 's a' költemény' és szomorújáték' különbségeiről ... 158
7. A' szomorújáték 's annak részei ... 159
8. Millyen legyen a' cselekvények' alkotása ... 162
9. A' meséről ... 164
10. Mi a' költőnek tiszte 's miben különbözik a' történetirótól ... 164
11. A' mesék' különbségei ... 167
12. A' fordulat és megismerés ... 167
13. A' szomorújáték, részei' nagyságára nézve ... 169
14. Mit kell tekinteni 's mitől ovakodni a' mesealkotóknak, 's mi fő a' szomorújátékban ... 169
15. Hogyan kell félelmet és szánakozást ébreszteni? 171
16. Mi után kell törekedni a' jellemre nézve ... 174
17. Megismerés' nemei ... 176
18. A' költő szem eleibe állítsa magának a' cselekvényt ... 178
19. A' szomorújáték' kötése és feloldása ... 180
20. A' gondolat 's annak részei ... 182
21. A' kifejezésről 's annak részeiről ... 183
22. A' névről ... 186
23. A' kifejezés' erényéről ... 188
24. Az elbeszélő költészet (epos) ... 191
25. Mint különbözik az elbeszélő költészet a' szomorújátéktól, 's hogyan kell a' nem-igazat előadni ... 192
26. Ellenvetések 's azoknak czáfolatai ... 195
27. A' szomorújátéki utánozás többet ér az elbeszélő költészeténél ... 200
Magyarázó észrevételek ... 203

lap.

VII. Horatius' epistolája a' písókiioz a' költészetről, ford. *Czuczor Gergely* 213

VIII. Longinus a' fenségesről, görögből fordította beköszöntőül *Kis János* 230

Bevezetés 230

Rövid tudósítás Longin' életéről Schlosser után 233

Longin' értekezése a' fenségesről 237

1. Bevezetés 237
2. Lehet-e fenségesre tanítani 241
3. A' dagályról 243
4. A' fagyosról 248
5. E' hibák okai 253
6. Általmenetel a' fenséges magyarázatára 254
7. A' fenséges' magyarázata 254
8. A' fenséges' forrásai 256
9. A' gondolatok' nagyságáról 259
10. A' nagy gondolatok' előadásáról vagy alakításáról 266
11. Az auxesisről 271
12. Folytatás 274
13. Folytatás és az utánozásról 278
14. Hogyan ítélhetik meg az irók saját munkáikat 280
15. A' képzelményes gondolatokról 282
16. A' figurákról 287
17. Folytatás 290
18. A' kérdésekről 292
19. A' kötszók' kihagyása 293
20. A' figurák' vegyítéséről 294
21. Folytatás 295
22. A' szók' és gondolatok' rendének változtatásáról 296
23. Az egyes és többes számról 298
24. A' tömegszókkal élésről 300
25. Az idők' elcseréléséről 301

lap.
26. A' személyekről 301
27. A' történeti előadásmódnak szinészetivel felcserélése 302
28. A' körülirásról 304
29. A' hibás körülirásokról 305
30. A' szók' megválasztásáról 306
31. Folytatás különösen a' közéletbeli szókról 307
32. A' figurák' halmozásáról 308
33. Hogy egyik iró hibái mellett igen nagy, 's a' másik hibák nélkül igen középszerü lehet 312
34. Folytatás és Hyperides' összehasonlítása Demosthenessel 314
35. Csak a' nagy tölti be a' lelket 316
36. Folytatás és alkalmazás 317
37. A' leirásokról 's hasonlatosságokról 319
38. A' hyperbolékról 319
39. A' szólások' rendezéséről 322
40. A' mondatok' összefoglalásáról 323
41. A' szólások' összerendezésében vagy a' stílben előforduló hibákról 324
42. Folytatás 325
43. Az aljas szókról 326
44. Mi oka, hogy az újabb időkben olly kevés fenséges elmék vannak 328
Toldalék. Kivonat Schlosser' értekezéséből a' fenségesről 335

III. KOSZORÚZOTT ÉS DICSÉRETET NYERT PÁLYAMUNKÁK.

I. Nemzetiség és népiesség a' költészetben, különösen a' magyarban, koszorús értekezés *D. Müller Godofrédtől* 345

lap.

Bölcsészeti rész.

1. Mit értünk nemzetiség és népiesség alatt a' költészetben? 346

a) Mi a' nemzet és a' nép? nemzetiség és népiesség? A' két fogalom' kifejtése 346

Van két absolut vég fogalom: mindenség és egyediség 346

Az egyedek' sorának két vég foka van, a' legegyszerűbb egyed, a' legnemesb, az ember 347

Az emberek között hasonlatosságok támadnak, az egyeseket is csoportozandók 348

E' hasonlatosságok' forrásai:

Közös nemzés

Közös származás

Közös lakhely

Közös szükségek

Közös vállalatok ezek' kielégítésére

Közös társalkodás.

Miben jelentkeznek az ezekből származott hasonlatosságok? 353

A' testi-merevenségi körben:

a' test' nagyságában, alakjában és színében

a' test' mechanicai ügyességében

az élet' tartósságában

A' testi-növényi körben 354

a' test' sajátos táplálásában és ápolgatásában

a' kifejlési időszakaszok' rendében, tartósságában és befolyásában

a' nyavalyákrai hajlamban és gyógyulási módban.

A' szellemi körben 355

magányos mozgásokban

a' gondolkozásmódban

az érzelem' sajátságiban

a' cselekvés' módjában

lap.

Társas mozgásban
a' nyelvben
a' szépmüvészetben
a' vallásban
Mi hát a' nemzet? 359
növekedése
térben (földirati kiterjedése)
időben (története)
erőben (mívelődése)
Mi a' nép 361
tágasb
szorosb
legszorosb értelemben
Nemzetiség 362
Népiesség 362
b) Mi a' költészet? 363
Tágasb értelemben
Az érző tehetség' három állapotja
Világosítás
Íhletés
Teremtés (költő tehetség)
Szorosb értelemben 367
Költészeti nyelv
Rhythmus
Öszhang
Táblai átnézet 369
c) Mit értünk hát nemzetiség és népiesség alatt a' költészetben? 370
Mi a' nemzetiség a' költészetben ..... —
Háborgatások alakulás közben
Idealizálás
(Szellemben 371
(Kiterjedésben
(Belviszonyban

lap.
Módban / Fokban / Irányban 373
Eposban / Lyrában / Drámában 374
Mi a' népiesség a' költészetben 379
Történeti rész.
2. Mennyi és milly befolyást gyakorlott a' magyar költészetre a' nemzeti és népi elem 382
Általánosan 383
Mennyi befolyást
Milly befolyást
Különösen 389
Mennyi befolyást
Milly befolyást
Mellyik költészeti formában tünnek inkább elő a' nemzeti 's a' népi? 393
II. Állatok' restauratiója. Harmad rangu versenysatira. *Szentmiklósi Sámueltől* 396
III. Emlékbeszéd. Negyed rangu, *Szilágyi Istvántól* 404
IV. Zenekórság. Ötöd rangu, *Gaal Józseftől* 420
V. Indítványok. Hatod rangu, *Tárkányi Bélától* 425

A'

KISFALUDY-TÁRSASÁG'

ÉVLAPJAI.

ÖTÖDIK ÉV.

A' KISFALUDY-TÁRSASÁG

(M. SZÉPIRODALMI INTÉZET).

FEBRUÁRIUS' 6-DIKÁN 1842.

B. JÓSIKA MIKLÓS, elnök.
SCHEDIUS LAJOS, helytartó elnök.
SCHEDEL FERENCZ, igazgató.

MUNKÁS TAGOK.

BAJZA JÓZSEF.
CZUCZOR GERGELY.
ERDÉLYI JÁNOS.
B. EÖTVÖS JÓZSEF.
FÁY ANDRÁS.
GAAL JÓZSEF.
GARAY JÁNOS.
HELMECZY MIHÁLY.
HUNFALVI PÁL.
KIS JÁNOS.
KISFALUDY SÁNDOR.
KISS KÁROLY.
KOVÁCS PÁL.
LUKÁCS MÓRICZ.
PÉCZELY JÓZSEF.
STETTNER GYÖRGY.
SZABÓ ISTVÁN.
SZALAY LÁSZLÓ.
SZÉKÁCS JÓZSEF.
SZEMERE PÁL.
SZENVEY JÓZSEF.
SZONTAGH GUSZTÁV.
VACHOTT SÁNDOR.
VAJDA PÉTER.
VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

TÓTH LŐRINCZ, titoknok.
NAGY IGNÁCZ, segédtitoknok és pénztárnok.
BÁRTFAY LÁSZLÓ, ellenőr.

Gazdasági választmány' tagjai: a' h. elnök, igazgató, pénztárnok, ellenőr, *Kiss K.*, *Lukács Móricz* és *Székács József* m. tagok.

A'

KISFALUDY-TÁRSASÁG'

É V L A P J A I.

M.DCCC.XLI — M.DCCC.XLII.

I.

TÖRTÉNETEK.

A' társaság 1841. febr. 6-tól 1842. febr. 6-ig tizenkét ülést tartott.

Tagjai közől febr. 15. *Csató Pált* vesztvén el; 's azon kivül is egy üres tagi hely levén, mart. 16. Schedius Lajos kir. tanácsost, m. acad. t. tagot 's a' kir. egyetemben széptan' professorát, 's Tóth Lőrincz eddigi szorgalmas jegyzőjét választotta el, egy értelemmel.

Ugyan ekkor jelentetvén, hogy *Kisfaludy Károly' Minden Munkái* első öszves kiadása végkép elkölt, biztosság neveztetett véleményt adandó az iránt, mikép lehetne a' nélkül, hogy a' társaságnak különben is csekély tőkéje veszedelmeztetnék, másodikat, az elsőnél teljesbet, díszesebbet 's egyszersmind olcsóbbat is eszközölni.

Augustus 15. Schedel Ferencz a' társaság' szabályai' megvizsgáltatását 's köre' tágitását hozta szóba. Javaslatát a' következő előadással támogatta:

Urak!

Tíz év óta nyelvünk hatalmasan terjed, irodalmunk gyarapszik, az időszaki sajtó száz kezeket tart mozgásban, a' tudományok míveltetnek hazai nyelven is, az academia ezeket hatása' fő tárgyaivá tette, e' mellett orvosi, gazdasági, ipari,'s természetvizsgáló társulatok keletkeztek, a' polgári állapotok szabadabb sajtó' utján köz vizsgálat' tárgyaivá lettek; 's a' milly élénk, sőt heves a' szellemi munkásság, azon arányban leszen az olvasás is mind inkább érezhető 's vissza nem utasítható szükséggé.

Egy ága az csak, Tekintetes Társaság, a' nemzeti irodalomnak, melly e' tíz év alatt nem haladott hasonló arányban a' többiekkel, sőt, tudományos oldalát tekintve, az azt megelőzött tized mögött elmaradt, 's melly iránt egyszersmind a' közönség' részvétele is tetemesen meghidegült: 's ez — a' külföld ezt nekünk bebizonyítás nélkül el nem hinné, — ez a' *költészet*. Igen is, a' költészet, ez a' szívnek képzelemnek literaturája; melly a' religio mellett minden romlatlan, fogékony kebelre a' legnagyobb hatásu, melly az ifju kornak 's az emberiség' szebb felének, a' nőnemnek, az, mi férfiúnak a' philosophia és történet; melly amaz ifju kort és a' szelíd nemet az emberiség és haza' szeretetére, minden nagy iránt gerjedezni, minden nemesért lelkesedni tanítja; mellynek karján nyerjük a' világ' előismeretét, hogy ezt utóbb saját tapasztalásunkkal kiegészítsük; a' költészet, a' nemzeti nyelv' e' leghatalmasb nemesitője, szépitője, gazdagitója — épen ez azon része irodalmunknak, melly szép haladásában, de még inkább becsültetésében e' tized alatt érzékeny csökkenést szenvedett. Költőink nagyobb ügyességgel, de kisebb gonddal dolgoznak; elődeik küzdöttek 's

utat törtek: ők a' kivitt állásban kényelmesen érzik magokat, a' helyett hogy a' szép örökséget hasonló erőlködésekkel, de a' sikernek már most biztosabb reményével, gyarapítani törekednének; innen tárgy és forma' örök ismétlése, a' régiebbek' elhanyagolásával, mellyek még tökéletesitést vártak, 's újak' be nem hozásával. Műbiráink elhaltak, vagy elhallgattak, újak nem támadnak, mert vajmi nehezebb a' művészet' körében itéletet mondani 's termékeny eszméket hinteni, mint nem olvasott könyvekről pártos dicséretet vagy gáncsot czifra szóárban elhangoztatni; 's így az elferdült izlés útba igazítás nélkül, 's a' kor' legjobb művei tudományos méltánylás nélkül maradnak: szépségeik ki nem emelve, fogyatkozásaik nem taglalva, a' közönség nem veszen oktatást, min épüljön, a' kezdő nem tanácsot mit kövessen és kerüljön; a' gyakorlott iró pedig, nem tartva az aestheticai birálat' ellenőrzésétől, művek halmozódnak művekre, mellyeknek érdeke azon évvel enyészik el, melly azokat hozta. Elhalt költőink' munkái elkeltek, elfelejtettek, 's míg más nemzetek minden korbeli jeles iróik 's ezek' munkái iránt nem csökkenő tiszteletet mutatnak, azokat újra meg újra kiadogatják, szépműtani studiumok' tárgyaivá teszik, minden részben méltatják, 's tudván mit kezdtek azok, hol hagyták el, lelkesen folytatják nemes munkájokat, 's eképen életmüvesen tovább fejlő és haladó irodalmat épitenek: addig nálunk az irói világban a' fiú nem ismeri, nem akarja ismerni apját; az elhintett csirák, az ifju ültetvények ápolatlanul kivesznek; a' költői müvészet' egész tartományai — nem tudva, nem mívelve — parlagon hevernek: a' hála' szép virága pedig az önbálványozás' gyoma közt elfonnyad. Mit mondjak a' müvészet' tudományáról, az aestheticáról? Hol a' kor, midőn Kazinczy és Kölcsey tollal, Virág és Kisfaludy Károly szóval hirdeték annak tanitmányait, 's öntudalommal készített művekkel emelék oda a' költészetet, hol e' kor azt találta, de miután elfoglalá,

azt tovább mívelni rest? Igen is, Urak, vannak költőink, de azok naturalisták; vannak journáli criticusok, de minesenek philosophusaink; az aesthetica, tartalma szerint, valamint a' műtörténet majdnem neve szerint is, ösmeretlen. 'S ez állapotjához az irói köztársaságnak járul a' közönség' elhülése. De csodálhatjuk-e ezt, ha a' régit el hagyjuk enyészni, az új pedig egy húron pendűl hajnaltól napestig; ha nem igyekszünk tárgyak' változatossága és gazdagsága, a' kidolgozás' mélysége, a' forma' tökéletesitése által az érdeket nevelni; 's ezt annál inkább, minthogy ugyan ezen kor' részvételét egy más irány, a' politicai, olly hatalmasan elfogja; melly, ha amazt végkép elnyeli, ha minden műérzék közőlünk kivész, ha érzés és izlés nélküli statusemberek és egyéb semmi nem leszünk, ha az eszközt czéllá tevén csak azt kérdezendjük: mi hasznos, 's nem azt is: mi szép és nemes? nem mí magunk leszünk-e okai; — mert látjuk, hogy a' gazdag politicai életü franczia és angol nemzet is mint ér reá a' szépmüvészet' ápolására, 's látjuk, melly békésen fog kezet ama' roppant oszlopú hírlapokon a' népszónok és költő, a' státus- és műphilosoph.

Ez az állapot, Tekintetes Társaság! nem természetes; lelki 's szívbeli miveltségünk- 's nyelvünk' nemesbülésére nézve pedig egyformán káros következésü. Kell valamit tennünk, hogy ezt az évtizedet egy szebb váltsa fel. Van ugyan irodalmunkban egy széles alapú intézet, de e' részben ne tartsunk reá számot. A' tudományosztályok' túlnyomó súlya nem enged ott szabad, örvendetesb fejlődést a' literatura' olly ágának, melly sok bölcs előtt nem egyéb időtöltő játéknál. Körül tekintek irodalmunkban, 's nem látok egyesületet, mellynek iránya rokonabb ez elhagyott iránynyal, mint a' Kisfaludy-Társaságé; nem látok férfiakat, kiktől ez ügy méltóbban várhatná ujjá születését, mint kiket e' kisded társulat egyesít. Engedjék meg azért, Urak! hogy szépirodalmunk' sorsát szivökre kössem, hogy ajánljam mi sze-

rint e' társaságnak tágabb munkakört szabjunk; hogy ne csak jutalmak által — mikkel, dicsekedés nélkül mondhatjuk, eddig is már, minden kicsinységök mellett, nem kevés erőt ébresztettünk, bátorítottunk, sőt apoltunk — mondom, hogy ezentul ne csak jutalmak által igyekezzünk a' szépirodalom' emelésére hatni, hanem ahhoz tettleges önmunkásságunkkal is járuljunk, részint szépműtani tárgyak' elméleti 's történeti fejtegetése, részint szépművek' készítése, részint aestheticai critica' megállapitása által. E' czélra egészítsük ki társaságunkat a' fiatal literatura' jelesb tehetségeivel, tartsuk gyakrabban üléseinket, közöljük egymással dolgozatainkat, mondjuk el rólok bizodalmas nyiltsággal itéleteinket, tanácskozzunk, értekezzünk mindenről, mi ide vág; egyesüljünk egy olly criticai lap' készitésére — vagy bár válaszszunk organumunkul valamelly már álló lapot — 's hallassuk ott itéletünket minden figyelemre méltó jelenetről e' mezőn; sőt gondolkodjunk arról is, miképen maholnap iróink' új és criticai készülettel ellátandó kiadásai által literaturánk' már meglevő egész erejével hathassunk a' nemzetre.

De szabályaink szorosabbak, hogy sem határaik közt e' czélra minden eszközeinket kifejthessük: ajánlom tehát azoknak kiterjesztő átalakitását. Pénztárunk' ereje kisebb, hogy sem egy lépéssel is tovább mehessünk, mint mentünk eddig: bocsássunk tehát hazánk' szerencsésb állásu fiaihoz és leányaihoz egy lelkes köriratot, mellyben alapítványok' gyűjtésére szólítjuk; hívjuk fel a' szépirodalom' minden barátit, hogy az ügynek valamelly esztendei kisded segedelemmel adózzanak. Kevés hetek múlva szerencsém lehetend Évlapjainkat, mellyeknek kiadásával Önök' bizodalma engem tisztelt meg, bemutatni: azok olly szép eredményét állítandják szem elé eddigi iparkodásinknak, hogy szívesen engedem magamat által azon reménynek, mi szerint eddig is tapasztalt figyelme a' közönségnek nagyobb és tettleges részvét által is fog bennünket gyámolítani.

Ha a' tisztelt társaság nézeteim 's ohajtásimban osztozik, engedje meg hogy pusztán magányos véleményképen egy új szabálytervet mutassak be, 's arra Önök' szíves figyelmét kikérjem. A' Tek. Társaság' bölcsesége abból olly szerkezetet alkotand, mellynek alapján biztosan el lesz érhető a' czél, mire egyesűlnünk — bátor vagyok mondani — állásunk 's számos irótársaink' bizodalma kötelez.

Ezeket követte a' szóló által benyújtott új szabályterv' felolvastatása; mellyet hosszas fontolgatás után az ülés biztossághoz utasított, 's ennek véleményével együtt, sept. 6. 7. és 27-d., vidéki tagok' jelenlétében is, bővebb vizsgálat alá vett, 's végképp következőleg szerkesztve, fogadott el.

A' KISFALUDY-TÁRSASÁG'

(MAGYAR SZÉPIRODALMI INTÉZET)

SZABÁLYAI.

Első czikkely.

Czél és munkálkodás.

1. §. A' Kisfaludy-Társaság' (Magyar Szépirodalmi Intézet') *czélja* mind széptani elmélet és bírálat, mind szépművek' előállítása, kiadása, 's jutalmak' kitételével eszközlése által az izlés' nemesbitésére, a' szóló-művészeti formák' tökéletesbitésére, és szépirodalmunk' terjesztésére hatni.

2. §. E' végre tagjai *meg vannak híva:*

1. A' szépmütan' köréből vett tárgyak' philosophiai és történeti kidolgozására;

2. A' szóló-művészetek' főleg olly nemei és formáinak mivelésére, mellyek irodalmunkban elhanyagoltatni tapasztaltatnak;

3. Az elmélet és gyakorlat' folytonos közvetítésére, 's az olly károsan nélkülözött szépmütani bírálat' élesztésére 's megalapítására;

4. A' kitűzött jutalmakért vívott munkák' jobbjainak biráló megismertetésére.

Második czikkely.

Szerkezet.

3. §. A' társaság áll pártoló 's munkás tagokból.

4. §. *Pártoló tagok* mindazon iralomkedvelők, kik magokat egy vagy több évre négy forint évi segédpénz' befize-

tésére kötelezik. Kik e' helyett egyszer mindenkorra 50 forintot tesznek le, örök pártolókul tiszteltetnek.

5. §. Azon erkölcsi osztalékon kivűl, mellyet a' hazai ügy' elősegélésének tudata nyújt a' pártolóknak; a' társaság' illető esztendei Évlapjaiból egy példányban ingyen részesülnek.

6. §. *Munkás tagok* a' szépirodalom' mivelői közől választatnak, 's a' társaság' czéljai' valósításához szakbeli munkálkodással járulnak. Számok meghatározva nincs.

7. §. A' munkás tagok' egyetemét illeti mind a' tudományos munkálatok' elintézése, mind a' gazdasági ügy' igazgatása egy e' végre kebeléből kiküldött *gazdasági választmány* által.

8. A' társaság' munkálkodásaira a' fő felvigyázat 's ülései' vezetése az *elnök* mellett van; távolléte vagy elfoglaltatása' esetére őt a' *helytartó elnök* pótolja.

9. §. Az *igazgató* intézi az előadások' ügyét, 's viszi, a' két elnök' jelen nem létében, az elnökséget.

10. §. A' *titoknok* szerkeszti a' jegyzőkönyvet, az intézet' dolgairól szóló évenkénti jelentést, mellyet az elnökkel vagy annak helyettesével alá is ir, 's mindennemű hirdetéseket; ő folytatja a' levelezést 's viseli gondját az intézet' irományainak.

11. §. Terheiben osztozik a' *segédtitoknok* 's annak távolléte vagy máskénti gátoltatása' esetében helyét egészen is pótolja.

12. §. A' *pénztárnok* veszi be és adja ki a' társaság' pénzeit a' gazdasági választmány' kirendelései szerint; pontos számoló könyvet viszen, 's évenként a' pénztár' állapotjáról jelentést teszen.

13. §. A' pénztárnok mellé adatik egy *ellenőr*, kinél a' pénzláda' egyik kulcsa áll, a' számadásokat beadás előtt megvizsgálja, 's rendben találván, a' pénztárnokkal együtt alá is irja.

14. §. Az elnökök, igazgató, titoknok és segéde, a' gazdasági választmány, valamint a' pénztárnok és ellenőre, mindenkor 3 évre *választatnak* a' munkás tagok' sorából, titkos szavazással, ezeknek egyszerü többsége által.

15. §. A' munkás tagok szinte titkos voksolás' útján, két harmad többséggel *választatnak*.

16. §. Minden újon választott tagot egy, a' társaság által e' végre megbizott társ vezet be az alkalomhoz mért beszéddel, mellyre a' bevezetett válaszol, 's helyét egy a' társaság' munkálkodási körébe eső előadással foglalja el.

Harmadik czikkely.

Ülések.

17. §. A' társaság rendes és köz vagy nyilvános üléseket tart.

18. §. A' *rendes ülések* havonként legalább egyszer, bizonyos meghatározott napon, tartatnak. Tárgyaik:

1. *Előadások;* különösen a) a' szépiralom' köréből vett bármelly tárgyak' philosophiai, történeti vagy birálati fejtegetése. b) A' társaság elébe terjesztett szépiralmi művek, vagy c) más nemzetek' jeles szépirodalmi műveiknek művészi fordításai, valamelly tag által elméletileg és birálatilag bevezetve.

2. Az ekép szőnyegre került tárgyakról élő szóval folytatandó tudományos *értekeződés*.

3. Az intézet' Évlapjai 's egyéb *nyomtatások*' elrendelése.

4. *Jutalom-feladások*' kitüzése, 's az ezekre érkezett munkák' megvizsgálása és sorsuknak a' birálók' tudósításai' nyomán eldöntése.

5. *Választások*, tagok' bevezetése, meghalt társak felett tartandó emlékbeszédek.

6. A' gazdasági ügy' igazgatása.

19. §. *Nem-tag* is terjeszthet elő a' társaság' körébe tartozó dolgozatokat, 's ez iránt az igazgatóval értekezhetik.

20. §. *Rendes köz ülést* a' társaság egyet tart évenként' t. i. Kisfaludy Károly' tiszteletére mindenkor februarius' 6dikán, mint az elhunytnak születése' ünnepén. A' körülményekhez képest rendkivüli köz ülés is tartathatik, a' társaság által minden esetben külön meghatározandó időben.

21. §. A' rendes köz ülésnek, mellyel minden társasági év befejeztetik, tárgyai, az alkalomhoz szabott beszédeken kivül: valamelly a' társaság, kebelében készült szépirodalmi mű' előadása, Kisfaludy Károly' valamelly dolgozatának felolvasása, annak méltánylásával, a' kiadott 's újra kitett jutalmak' hirdetése, néhány pályamunka' egészbeni vagy töredékes előterjesztése, a' társaság' munkálkodásai 's pénzügyéről szóló jelentés.

22. §. A' *rendkivüli köz ülés*' tárgyai: szinte a' társaság' kebelében készült szépirodalmi művek' előadása; jeles magyar költők és költői művek' méltatása, 's a' társaság' elhúnyt tagjai' emlékezetének megüllése.

Negyedik czikkely.

Jutalmak.

23. §. A' *jutalmak*' tárgyai:

1. A' szóló-művészetek' elméletét, történetét, 's azzal összeköttetésben levő kérdéseket illető érdekes feladások.

2. Bármelly nemei a' szépirodalmi műveknek.

3. A' szépirodalmi művek' művészi fordítások.

24. §. A' jutalom a' többi közt legjobb munkának mindig kiadatik.

25. §. A' pénztár' kedvező állapotjában *másod jutalom* is csatoltathatik bármelly feladáshoz.

26. §. A' koszorúzott és dicséretes művek az intézet' Évlapjaiban jelennek meg, mellyeknek illető kötetéből a'

szerzők egy tiszteletpéldányt, a' pályaértekezések' irói pedig illető munkájokból azon felül még 20 különnyomatot nyernek.

27. §. A' pályamunkák' kéziratai az intézet' levéltárában maradnak.

28. §. Tagja az intézetnek jutalomért nem vihat.

Ötödik czikkely.

Nyomtatások.

29. §. A' társaság közzé teszi

1. Évenként munkálkodásairól, a' jutalmak' ügyéről, 's pénztára' állapotjáról szóló hivatalos *jelentéseit.*

2. *Évlapjait,* mellyekbe az intézet' történetein 's üléseki tárgyain kivül a' koszorús és más nyomtatásra érdemesített pályamunkák vétetnek fel.

3. A' magyar szépirodalom' *Szépműtani Szemléjét,* időhöz nem kötött füzetekben, mellybe a' tagok' átengedett előadásai is felvétetnek.

4. Kisfaludy Károly' munkáinak csínos és hibátlan kiadásait igyekszik eszközölni; valamint, pénztára' ereje megengedvén, a' magyar szépirodalom' más *jeles irói' új kiadásait.*

5. A' társaság, körébe tartozó, elébe terjesztett és helyeslést nyert *munkák' kiadását* vagy maga eszközli, vagy más módon, aláirással, ajánlással stb mozdítja elő megjelenhetésöket.

Hatodik czikkely.

Pénztár.

30. §. A' társaság' *pénzforrásai* a' következők:

1. Az alaptőke' kamatai;

2. Azon pénz, melly Kisfaludy Károly' munkáiból, tiszta haszonként, jött és jő be;

3. A' társaság' egyéb nyomtatványaiból keletkező haszon;

4. Buzgó hazafiak által tett alapítványok' kamatai;

5. A' pártolók' segédpénzei.

31. §. *Belső költségek'* fedezésére és *jutalmazásokra* fordíttatnak:

1. Az alaptőke' kamatai;

2. Az alapítványok' kamatai;

3. Az évenkénti és örökös pártolók' segédpénzeinek egy harmada.

32. §. *Könyvkiadásokra* fordíttatnak:

1. A' Kisfaludy Károly' munkáiból 's az intézet' egyéb kiadásaiból bejövő tiszta haszon;

2. A' segédpénzek' két harmada.

33. §. A' pénztár' e' két osztálya külön kezeltetik.

E' biztossághoz beadta Schedel F. aug. 24. a' Szabályok' 29. §. 3-d. pontja alatt elfogadott *Széptani Szemle'* részletes tervét is, melly ekép szólt:

Tisztelt Biztosság! Az új szabályterv' 2-d. §-a 3-dik pontjában az eddig olly károsan nélkülözött szépműtani critica' élesztése és valahárai megalapitása indítványoztatik „az által, hogy minden, a' társaság' üléseiben előadandó mű egy, szabadon vállalkozó társ' birálati bevezetése mellett adassék elő;" 's e' criticai dolgozatoknak a' társaság' Évlapjaiban kiadatása is ajánltatik a' 9-d. §. 2-d. pontjában.

Most is, midőn e' sorokat írom, szintolly hasznosnak tartom ez ajánlatokat, mint akkor, midőn azokat előterjesztettem. Mind a' tagokra nézve üdvösséges lesz e' kölcsönhatása a' productiónak és birálatnak; mind a' közönségre, melly ebből is tanulni fogja a' szépet kiemelni 's kellőleg élvezni; mind végre a' fiatalabb irókra, 's tán némelly nem fiatalokra is, hogy tudják mit kerüljenek.

Elégségesnek azonban nem itélhetem. Az irodalom' körében hiányzik — 's e' hiány nagyon érezhető — egy tudományos és független criticai intézet, melly minden a' szépliteraturához tartozó művet birál, hamar, őszintén, bizonyosan. Nem tudok jelenleg criticai erőket, mik a' Kisfaludy-Társaságban nem öszpontosulnának. Ennek e' szerint leghathatósabb munkálódási ágát tenné egy szépműtani criticának szánt folyóirat' kiadása; mellyet ekép gondolnék szerkesztendőnek:

1. A' társaság állítana ki kebeléből egy biztosságot, legyen neve: Biráló biztosság. Tagja annyi, mennyi ajánlkozik.

2. A' biráló biztosság ügyelőt választ; ennek kötelessége gondosan összeírni minden szépliteraturai könyveket, sőt folyó munkákban megjelenő 's az aesthetica és szépliteratura' körébe tartozó apróbb és nagyobb darabokat; időrül időre e' sorozatot a' biztosság elébe terjeszteni, hogy ez a' birálandókat kioszsza. A' vállalkozók felolvassák kész dogozásaikat a' biztosságnak, melly azokat elfogadja, észrevételekkel vagy azok nélkül, 's az ügyelőt azok' kiadására utasítja.

3. Kiadatnak pedig a' birálatok egy saját, külön gyűjteményben, melly időhöz nem kötött füzetekben „Szépműtani Szemle" czím alatt jelennék meg. Hogy pedig a' kijövetel ne késsék, a' füzetek' minimuma két ív lehetne.

4. A' czímen állana: „Kiadja a' Kisfaludy-Társaság." A' birálók' nevei egytől egyig elhallgattatnának, hogy az olvasó' figyelme kizárólag a' dologra legyen irányozva.

5. A' kiadás vagy a' társaság' költségeivel, vagy valamelly vállalkozóén történjék. Tiszteletdíjt is ohajtható volna rendelhetni. Ennek mennyiségét a' pénztár' állása szerint, vagy a' szerzendő kiadóval együtt lehet csak meghatározni.

6. Minden évfolyam külön czímmel ellátva, külön kötetet tenne.

7. A' társaság' kebelében a' 2-d. §. 3-d. pontja szerint gyakorlandó critica' eredményei, sőt ide tartozható értekezések is, a' tagoktól ide szánva, e' Szépműtani Szemlében jöhetnének ki; 's így az Évlapok' köre a' javaslat 9-d. §. 2-d. pontja ellenére az eddigi maradhatna.

A' tisztelt Biztosság' bölcseségére bízom e' pótló javaslat' tanácskozásba vételét, 's elfogadtatás' esetében egy netalán szükséges utasitás' pontjai' meghatározását.

Pesten, aug. 24. 1841.

Schedel Ferencz.

E' javaslat minden részeiben ajánltatván a' biztosság által, társasági határozattá lőn ugyan; mindazáltal megindítása, miután az többféle készületeket kivánna, 's az új szabályok' némelly egyéb pontjai elébb lennének teljesedésbe veendők, egyelőre elhalasztatott.

*Bártfay László*ra bizatott a' gazdasági ügyeket viendő *választmányt*, *pénztárnokot* és *ellenőrt* vezetendő részletes utasitás', valamint az alapítói 's pártolói kötelezvények' tervei' készitése; mellyek közől az utóbbi kettő még e' társasági év' elfolyása előtt beadatott, 's ekép meg is alapíttatott:

1.

Alapitói kötelezvény. — — — jó értékű ezüst pénzben, minden forintra három darab ezüst huszast számítva, mellyel én alább irt a' Kisfaludy-Társaságnak, alapítói szabad ajánlatomnál fogva, mai napon aképen levék adósa, hogy ezen alapítványi tőkét magamnál megtartván, az attól járó törvényes 6%, száztól hat forint kamatot — január' elejétől számítva, évenként itt helyben a' nevezett társaság' pénztárában pontosan lefizetni tartozom, mellyet ha csak egy-

szer is elmulasztanék, 's az e' miatti barátságos felszólítás után sem tennék eleget, a' tőkepénz azonnal felmondottnak tekintessék, 's tőlem vagy örököseimtől szóbeli rövid per' útján, az 1836: 20-d. és 1840: 11-d. törvényczikkek' szabálya szerint megvétethessék, minden törvénykezési kifogásokról, felebbvitelről, vagy ellentállásról ezennel lemondván. Ha pedig magát az alapítványi tőkét tovább megtartani nem akarnám, azt három hónapi felmondásom mellett bár mikor lefizethessem.

Mellynek nagyobb hitelére kiadtam nevem' aláírásával 's szokott pecsétemmel megerősített jelen kötelező alapítványi levelemet. Költ stb.

2.

Pártolói kötelezvény. Alábbirt ezennel bizonyítom, hogy a'Kisfaludy-Társaságnak, évenkénti segedeleműl mint pártoló, mai napon —— jó értékü ezüst pénzben megajánlottam: kötelezvén magamat ezen segedelemnek —— a' nevezett társaság' pénztárába Pesten minden évben pontosan történendő lefizetésére; ellenkező esetben az rajtam vagy örökös —— mindannyiszor szóbeli rövid per' útján, az 1836: 20-d. és 1840: 11-d. törvényczikkek' szabálya szerint megvétethessék. —

Ezek után először is aláirási ívek küldettek szét a' hazában, illy tartalmu felszólitás mellett:

A' Kisfaludy-Társaság 1836-ban alakult azon czélra, hogy jutalomosztások által a' magyar szépmütan és költészet' előmozdításához járuljon. Mint ügyekezett, és mint sikerült rendeltetésének megfelelni: arról szóljanak *Évlapjai*, mellyek, két kötetben, épen most jelentek meg; 's nem csak a' társaság' eddigi munkálkodásairól számolnak híven; hanem a' tagok' előadásait 's a' jutalommal és dicsérettel megkülönböztetett műveket is előterjesztik.

Annál nagyobb megnyugvással hivatkozik a' társaság

ezen munkálkodásra, mennél csekélyebbek voltak eddig pénzbeli eszközei, 's mennél inkább gondolja az évenkénti versenyzők' szép számát, 's népes közgyüléseiben a' literaturát kedvelő közönség' mutatott részvételét, a' csekély jutalmon kivül azon bizodalomnak tulajdoníthatni, mellyet főleg a' dolgai' vitelében követett nyiltság gerjeszthetett.

Szépirodalmunknak, korunk' előleges politicai iránya mellett, érdekvesztével, az aestheticai studiumok mind inkább elhanyagoltatni, a' költészet kevesebb gonddal és eszmélettel miveltetni tapasztaltatnak. Ez ösztönzé — 's az imént említett bizodalom 's hazafiúi részvétel bátorította — az egyesületet, *munkakörét ezentúlra kitágítva, szépműtani 's költői művek' előállítása, illyenek közzé tétele, tudományos műbirálat' folytatása, valamint végre jelesb iróink' criticai kiadásai által a' sajnosan érzett hézagok' pótlását összevetett vállakkal czélba venni.*

E' tágabb körben mozoghatásra, *új segédeszközök 's tetemesb pénzerőre levén szükség*, mellyeket nem másban, mint a' haza' lelkesebbjeinek pártolásában lelhetni fel; egész bizodalommal folyamodik ezekhez a' Kisfaludy-Társaság, kérvén, járulnának vagy alapítványokkal, vagy egy vagy több évre szóló esztendei 4 ft segédpénzzel az említett czél' valósításához, 's általa *a' magyar szépirodalom' előmozditásához.*

Az ekép gyülendő *alapítványok* tőkésittetni fognak, és kamataik az évenkénti költségek' fedezésére használtatni: ellenben a' *segédpénzek* évi jövedelmekül véve, egy harmadig a' rendes jutalmak' nevelésére, két harmadig könyvkiadásokra fordíttatni.

Azon *alapítók*, kik legalább 50 pftot tesznek le, valamint azok, kik évenként 4 ft segédpénzzel járulnak a' társaság' czéljaihoz, 's ezért *pártoló tagokúl* tiszteltetnek, a' társaság' *Évlapjaiból* — amazok mindenkorra, ezek az illető években — *tiszteletpéldányban részesülnek.*

Az alapítványok, segédpénzek és tőkésített pénzek' kamatairól, valamint a' költségekről is, a' társaság esztendőnként számot ad a' közönségnek.

Midőn illy czélra és módon a' lelkesebb hazafiak és honleányokhoz fordulnánk, ez ív' erejével — — — — — — — — — kérjük teljes bizodalommal, méltóztatnék ez ügyet előmozdítani, 's befolyását körében használva, a' szerencsésebb helyzetű magyar urakat és hölgyeket *alapítványok' tételére*, vagy *segédpénznek* minél több évre *leköté-sére* birni; 's ez ív' vételétől számitandó *két hónap' leforgása* alatt azt, a' szedendő pénzzel együtt, hozzánk visszautasítani. Részünkről alapítványokért azonnal társasági nyugtatványok fognak legbuzgóbb köszönetünk mellett küldetni, hogy — — — — azokkal netalán adott magáéit visszaválthassa.

1842. febr. 6. tartandó köz ülésünkben a' mai nap megindított aláirás' egyetemes sikere a' közönség' elébe fog terjesztetni, 's valamennyi alapítványok és segédpénz-aláirásokról részletes tudósítás kinyomatni.

Költ Pesten, novemb. 10. 1841.

Id. *Schedius Lajos* m. k.
helyettes elnök.

D. *Schedel Ferencz* m. k.
igazgató. *Tóth Lőrincz* s. k.
titoknok.

Következtek a' munkakör' tágultával szükségesekké lett *új választások*' készületei. E' végre a' helybeli tagok' jelelteinek neveik a' vidéken lakókkal is, észrevételek' tétele 's kiegészítés végett, közöltettek; 's ezeknek megérkeztével, az 1842. január' 22-d. tartott ülésben a' választandók' száma ez úttal tizenkettőre tétetvén, a' következő érdemes férfiak nyertek többséget:

ERDÉLYI JÁNOS,
GAAL JÓZSEF,
GARAY JÁNOS,
HUNFALVI PÁL,
KIS JÁNOS,
KISFALUDY SÁNDOR,
KISS KÁROLY,
LUKÁCS MÓRICZ,
NAGY IGNÁCZ,
SZABÓ ISTVÁN,
VACHOTT SÁNDOR,
VAJDA PÉTER.

Elnökké választatott még az october 12-dikén tartott ülésben az új szabályokhoz képest három évre

BÁRÓ JÓSIKA MIKLÓS;

helytartó elnökké:

SCHEDIUS LAJOS;

igazgatóvá:

SCHEDEL FERENCZ;

titoknokká:

TÓTH LŐRINCZ;

segédtitoknokká 's egyszersmind pénztárnokká, jan. 23. 1842:

NAGY IGNÁCZ;

ellenőrré:

BÁRTFAY LÁSZLÓ;

végre a' gazdasági választmány' tagjaivá, helyt. elnökön, igazgatón, pénztárnokon és ellenőrön kivűl:

KISS KÁROLY, LUKÁCS LAJOS, SZÉKÁCS JÓZSEF.

Az új tagok közől, még e' társasági év' lefolyta előtt, KIS JÁNOS, Longínnak a' fenségesről írt munkája' görögből készült 's jegyzetekkel ellátott áttétele' beküldésével köszöntött be; HUNFALVI PÁL pedig, helyben lévén, január' 29. lőn az igazgató által e' szavakkal bevezetve:

Tisztelt férfiú! Midőn e' zsenge társulat szabad voksok' többsége által kebelébe meghívott, azon bizodalomból tette azt, mellyet eddigi munkálataid 's a' hellen irodalomban levő kitünő jártasságod támasztott benne. Érezzük tudniillik mindnyájan azt, hogy, ha a' szóló müvészeteket, 's különösen ezeknek azon ágát, melly munkálkodásink' kitűzött fő tárgya, a' költészetet 's ennek philosophiáját, sikerrel akarjuk mívelni, vissza kell tanulmányaink közt fordúlni gyakran az ó kor' azon legmíveltebb, 's az egész polgárisodott világra legnagyobb hatással volt népe' müvészetéhez, mellynél a' müvészet az élettel a' legszorosabb összeköttetésben, folytonos csereviszonyban állott, sőt mellynél amaz ennek egyik valóságos, sőt közel fő alkotó részét tette. Hogy pedig ezt sikerrel tehessük, keblünkbe kellett vonni azon férfiakat, kik e' részben tudományukkal, tanácsokkal, itéletök 's izlésökkel támogathatnak, segíthetnek. Egyike ezeknek Te vagy; 's örömmel látom, hogy bizodalmas meghivásunkat nem csak elfogadni való kész, hanem siettél köztünk megjelenni, kik még most kevesebbet adhatunk, mint tőled nyerni nem csak reménylünk, de bizonyosak vagyunk. Engedd tehát, hogy a' Magyar Szépirodalmi Intézet' nevében idvezeljelek, 's felszólítsalak, hogy helyedet előadásoddal azonnal el is foglald.

Mire a' tisztelt társ a' *magyar költészet' hivatásáról* szóló lelkes előadásával bé is köszöntött. Mind a' két munkálatot e' kötet' II-d. osztályában veszi a' közönség, ezt III. sz., amazt IX. sz. alatt.

Idő közben két rendbeli kiadása indult meg a' társaságnak. Első az Évlapok *), mellyek két kö-

*) *A' Kisfaludy-Társaság' Évlapjai.* Első kötet, 1836—1840. n. 8-dr. 280 l. Második kötet, 184⅞. 275 lap.

tetben a' társaság' 1836-bani keletkeztét, történeteit 1841-ig, a' tagok' ez időkörbeni előadásait, 's a' jutalmazott és kitüntetést nyert pályamunkákat foglalják magokban. Nyomatott e' munkából 250 példány, Eggenberger József és fia m. academiai könyvárusok' költségével, kik a' kiadási engedvényt ötven kötött példányon válták magokhoz, mellyek a' társaság' tagjai, némelly jóakarói, 's a' felvett pályairatok' szerzői közt osztattak el. Ezen kivűl Tarcy Lajos, Ramershoffer Valerián, Gondol Dániel' pályairataik 's Nagy Imre' versei külön is kinyomattak *).

E' munka' megjelenése' alkalmával határoztatott, hogy Ő Cs. Kir. Fenségének Országunk' NÁDORának, valamint ISTVÁN Főhg' Ő Fenségének is, az Évlapok,

---

Budán, a' m. k. egyetem' bet. (Pesten, Eggenbergernél). 1841. Finom velínen, kemény táblába kötve 3 ft. ep.

*) *A' dráma'* hatása és literaturánk' drámaszegénysége. A' Kisfaludy-Társaság által koszorúzott pályamunka. Irta Tarcy Lajos, pápai reform. főiskolai prof. Budán, 1841. n. 8-adrét 50 l. velínp. szép boritékba fűzve 24 kr. ep.

Szavalattudomány. A' Kisfaludy-Társaság által koszorúzott pályamunka. Irta Ramershoffer Valerián, győri kir. acad. prof. U. ott. n. 8-adr. 47 l. vel. fűzve 30 kr. ep.

Regény és dráma párhuzamban. A' Kisfaludy-Társaság által koszorúzott pályamunka. Irta *Gondol Dániel.* U. ott. N. 8-adr. 172 l. vel. fűzve 48 kr. ep.

Nagy Imre' emlékezete és versei. U. ott. N. 8-r. 32 l. vel. fűzve 20 kr. ep.

díszes példányokban előterjesztessenek. Vezette e' határzatában a' társaságot azon tiszteleten kivül, melylyet hazánk' e' nagy érdemű Nagyja 's nemzetünket a' legszebb reményekkel biztató jeles Fia iránt viseltetik, különösen a' hálaérzet is; mert épen az által lett a' Kisfaludy-Társaság' alakulása lehetségessé, mert a' Főhg-Nádor, mint a' Nemz. Museum' törvényes Pártfogója, Kisfaludy Károly' emlékét ez országos intézet' védelmébe fogadni méltóztatott, 's így a' szabad adakozások 's a' Kisfaludy' munkái' első kiadása' hasznából az emlék' költségein felül megmaradt kisded tőke, melly eredetileg az emlék' jövőkorrai fentartására 's őriztetésére volt szánva, az emlékállító egyesület' szabad rendelkezésére maradt *). Kedves kötelességének ismerte tehát az annak következtében keletkezett társaság, átalakulása utáni munkálkodásai' eredményét Ő Fenségöknek bemutatni. Az általadással helytartó elnök Schedius Lajos bízatott meg, ki január 23., az ülés' köz örömére jelentette, mikép Ő Fenségök a' benyújtott munkát kegyelmesen fogadni, 's a' társaság' mibenlétéről részvevőleg tudakozódni méltóztattak.

Második kiadási vállalata a' társaságnak ez évben *Kisfaludy Károly' Minden Munkái* voltak. T. i. a' biztosság' jelentése' következtében még aug. 15. elhatároztatott egy *második kiadás*' készítetése, 's annak szerkesztőjévé Schedel F. neveztetett, ki az első ki-

*) L. az Évlapok' I. köt. a' IX. d. lapon.

adást is eszközölte. A' szerkesztő' terve szerint némelly kiadatlan dolgozatok, töredékek, 's levelek is felvétettek; a' rendre nézve, megtartatván a' régi felosztás fő nemek szerint, u. m. versek, színművek, elbeszélések és vegyes iratok, az egyes művekre nézve azonban, a' költő' fejlődési menetelének előtüntésére, az idő-szerinti sor állapíttatott meg; valamennyi dolgozásoknak a' régi kiadásokkal, 's hol vannak, kéziratokkal szoros összevetése, a' variánsok' közlése, hol szükség magyarázatok' hozzáadása, az egykoru tanutételek' összeállitása, 's egy új, teljesebb és bővebb életrajz' készitése határoztatott. Mind ezen fáradozásaiért, mind az egész kiadás' kezeléséért a' szerkesztőnek, ki különben is az első kiadást ez előtt tizenegy évvel kedveskedésül eszközlötte, a' társaság, tiszteletdíjul a' tiszta haszon' egy ötödét rendelte ki, 's azon 187 pengő ft is, mellyet Heckenast Gusztáv könyvárus az első kiadás' nála letett utolsó példányaiért ez évben befizetett, rendelkezése alá adatott, azon kikötéssel mindazonáltal, hogy ha a' vállalat a' jelen, minden egyéb érdekek felett uralkodóvá lett politicai hév miatt, nem sikerűlne, a' veszteség nem a' társaság' pénztárát, mellyet semmiképen veszedelmeztetni nem szabad, hanem a' szerkesztőt fogja terhelni. Elvállalván illy feltételek mellett Schedel F. a' második kiadás' eszközlését, javaslatára elhatároztatott egyszersmind az is, hogy Kisfaludy Károly Munkái' e' kiadása részét tegye az általa indítványozott *Nemzeti könyvtár*nak, mellyben minden időbeli jelesb iróink' hol válogatott,

hol minden munkáik, birálati hűséggel, hibátlanul 's díszesen kiadassanak, a' mennyiben t. i. azt idegen jogok nem ellenzik, 's a' közönség' részvétele lehetővé teendi. Külső alakul az úgy nevezett királyi negyedrét választatott, két hasábra törve, tömött nyomtatással, hogy Kisfaludy' munkái mintegy hatvan ívre összeszorítathassanak, 's így, egy kötetet teendő hét füzetben, mellyek mindenike két huszasra tétetett, olcsón, t. i. összesen 4 ft 40 kron adathassanak. Megindult e' szerint e' második kiadás' nyomtatása 500 példányban; de megjelenvén az első füzet nov. 12., olly kedvezőleg fogadtatott, hogy dec. 5. már egy harmadik kiadás' készítetése is, szinte 500 péld., munkába vétetnék. E' mellett a' második füzet jelent meg, 's a' harmadiknak nyomtatása is folyt.

El lőn még ezek' alkalmával Fáy András társ. tag' javaslatára határozva, hogy bizonyos számu példányok, finomabb papirosra nyomtatva, félre tétessenek azon végre, hogy a' társaság' jutalmi versenyén dicséretet nyerendő iróknak, pompakötésben, pályaemlékül, átadathassanak.

A' társaság által 1841-ben kitűzött következő széptani kérdésre:

Mit értünk nemzetiség és népiesség alatt a' költészetben? 's különösen a' magyar költészetre mennyi és milly befolyást gyakorlott a' nemzeti és népi elem?

azon évi nov. 20-ig, mint a' beküldés' határnapjáig, négy pályamunka érkezett köv. jelszavakkal:

1. Minden nemzet, melly elmúlt kora' emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg. *Kölcsey.*
2. Ki ihletést érez, ragadjon lantot: egy nemzet kezd figyelni dalára, énekeljen! *Császár.*
3. Fussunk! ha nem lesz is miénk a' pályakoszorú: futván erősödünk.
4. Még a' dal' határtalan országában is legyen hazafi a' költő.

Az ugyan akkor kitűzött következő költészi feladásra:

Kivántatik egy, népi életünk' valamelly oldalát tárgyazó, satira, kötött beszédben.

öszvesen húsz darab érkezett a' határnapig, u. m.

1. *Divatkórok.*
Úgy fussatok, hogy a' jutalmat elvehessétek.
I. Cor. IX. 24.

2. Quid rides? . . . . . de te
Fabula narratur.
Hor.

3. *Hiúság.*
„Hová, hová, kardos vitézek,
Te czifra büszke had?'
„Hová megyünk-e, hej hová-e?
Prédára, földike.
Garay.

4. *Az igaz nemesség az erényben áll, függetlenül a' születéstől.*
La satire, dit-on, est un metier funeste,
Qui plaît à quelques gens, et choque tout le reste.
Boileau.

5. — — quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus.
Hor.

6. *Indítványok.*
Csípni.... nevetve, szabad.
Kazinczy.

7. *Emlékbeszéd.*
Benedictus Dominus Deus Israel, qui visitavit et fecit redemtionem plebis suae.
Psalm.

8. *Az újítás, különösen a' nyelvújítás' ellenségihez.*
Risum teneatis amici.
Hor.

9. *Gúnyfi.*
A' susárlónak beszédi hizelkedők, de azok az ember' szívét általhatják.
Salamon Péld. 18, 8.

10. *Két vándor.*
Terno, Bakara!

11. *Az állatok' restaurátiójuk.*
Önérdekid' felejtve, dolgozz a' köz haszonra.

12. *Szerelmi vallomás.*
Romában és Román kivül
A' pantofli csókot vár,
Szolgaság a' férfi' dolga,
Hányja vesse nyakát bár.
Kazinczy.

13. *Madárgyűlés.*
Risum teneatis amici?
Hor.

14. Ébredj nép, 's olvass.

15. *Sasok' követei a' naphoz.*
— — neque enim propiora ferebat
Lumina.
Ovid.

16. *Gál' professziája.*

Et illi non admiserunt et non cognoverunt quod a te fuerim emissus, et non crediderunt, quod tu me miseris.

Joan. 17, 18.

17. *Vegyes házasság.*

Úgy akarád, 's örömest jövök én a' gyülésbe csalánnal.

18. *Lakomák.*

Difficile est satiram non scribere.

Juven.

19. *Censura.*

Vexat censura columbas.

20. *Zenekórság.*

Gondot ki ne felejtene
Forrásidnál, bor' istene,
'S bájhangjaidnál, szelíd zene!

Ez alkalommal, mielőtt birálók neveztetnének, a' következő határozatok költek:

1. A' pályamunkák' megvizsgálása *biztosságokra* bízatik, mellyek a' tárgy' minemüségéhez képest három vagy öt, helybeli vagy külső tagból állhatnak; úgy mindazonáltal, hogy három tagu biztosságban csak két külső lehessen.

2. A' biztosság a' maga kebeléből *tudósítót* nevez, ki a' biztosság' többsége' véleményét, a' helybeliek által aláírva, 's a' külső tagok' irott tudósításaik' hozzá mellékléséve l szerkesztve adja be a' társaságnak.

3. Kivántatik, hogy a' biztosság' tudósitása, a' pályamunkák' általános jellemzésén kivül, a' jutalmazásra, kinyomtatásra és dicséretes megemlitésre méltatott dolgozatokat is tartalmok és becsök szerint egyen-

ként és részletesen megismertesse; 's rangozásukat okokkal támogassa.

4. Az értekező pályamunkákból köz ülésbeni felolvastatásra alkalmas helyek jeleltessenek ki.

5. A' költői pályamunkák' felolvastatása iránt is adassék az illető biztosság által javaslat.

Ezek ekép megállapítatván, a' széptani pályamunkák' vizsgálóivá titkos szótöbbséggel *Schedel*, *Szemere* és *Szontagh*, a' költőiekévé hasonló módon *Bajza*, b. *Eötvös*, *Székács*, *Tóth* és *Vörösmarty* választattak.

Előterjeszték jelentéseiket a' biztosságok az 1842. jan. 29. tartott ülésben. Különösen a' széptani pályamunkákról szólót, miután Szontagh külön eltérő véleményt adott, Szemere Pál' 's a' maga nevében, Schedel Ferencz a' következőkben adá elő.

Tudósitás

a' Kisfaludy-Társaságnak 1841-*ben kihirdetett széptani kérdésére érkezett pályairatokról.*

A' kérdés' szerkezete ez: *Mit értünk nemzetiség és népiesség alatt a' költészetben? 's különösen a' magyar költészetre mennyi és milly befolyást gyakorlott a' nemzeti és népi elem?*

Vizsgálat végett alulirtak négy munkát vettek által.

Az I. sz. alatti irat három ágra osztja a' kérdést: *Mi a' magyar nép' jelleme? Mi költészetben a' nemzetiség és népiesség? 's A' magyar költészetre mennyire hatott a' népi elem.* 'S ekép mellőzve a' nemzetiség és népiesség' általános meghatározását, az elsőre: Mi a' magyar *nép*' jelleme? sza-

badságszeretet, ugy mond; béketűrés, nem gyávaság és félelemből, hanem bizonyos erkölcsi ösztönből; mindenre készség, ha vele bánni tudnak; szerelem, féltés nélkül; epedés, könyek nélkül; remény a' jövendőhez. E' jellemet ő főleg a' magyar népdaloktól vonja el, mellyekben a' népjellem magát szerinte leghívebben fejezi ki. Továbbá a' m. nép' élte' folyamából legfőbb bélyegképen irónk a' lassu haladást és a' régihez ragaszkodást vonja ki: tánczának fő vonásai lelkesedés, erő, negéd; forró szív, melly ingatagságának kútfeje érzelemben és gondolatban. — Szükségtelen megjegyeznünk, miképen e' vonások részint nem sajátok és bélyegzők, részint be nem bizonyíthatók; 's ámbár egyes töredékes jó észrevételek nem hiányzanak, a' szerző nem birja meg a' magának feltett kérdést: nem hatott eléggé a' magyar nép' lelkébe, hogy annak *összefüggő képét* akár elég híven és teljesen, akár elég biztosan összeszerkeszsze.

A' másodikra: *Mi költészetben a' nemzetiség és népiesség?* „A' nemzetiség, így felel, a' költőnek azon *ihletése vagy modorja* (?), mellynél fogva nemzete' gondolkodását, érzeményét, jellemét, vágyait, olly híven festi, hogy abban minden hazafi ön képét ösméri meg". „A' népiesség pedig a' *nép' tetteinek vagy beszédének hű másolatja*, utánzása vagy leirása". Továbbá: „A' költészetben a' népiesség a' *költőnek olly ereje*, mellynél fogva költeménye' tárgyait olly színnel festi, hogy abban a' nép saját szavait, kifejezéseit és szokásait megösmérje". „A' nemzetiség és népiesség közt, így folytatja, lényeges különbség van: ez csak *szavainak*, amaz pedig lelkének tűköre. Lehet népszerű a' költemény, ha idegen érzelmet fejt is; és lehet nemzeti jellem a' költeményben, ha nem a' nép' hangján mondjuk is el". E' sarkalatos helyekből könnyű kivenni, mennyire nincs szerző magával tisztában az alapfogalmak iránt; milly ingatagok, szabatlanok határozványai, melly gyarlók különböztetései, mennyire nem érti még az alanyi

és tárgyilagos szempontokat is egymástól elválasztani; míg végre a' népiességet még a' népszerüséggel is, melly a' szorosan tudományos előadásnak tétetik ellenébe, zavarja össze. Felette messze is megyen szerző, midőn mindentől megtagadja a' *szívre hatást*, mi nem *nemzeti* 's így az általánosemberinek semmi becset sem látszik tulajdonítani a' költészetben.

Az utolsó, a' *történeti* pont' fejtegetésénél hiányzik mindenek előtt a' pragmaticai módszer; szerző költészetünket nem mint valamelly összefüggő egészet, hanem mint esetékes csoportozatot tekinti, 's költőink' szemléjét Csokonain, kit „régibb" költőink közé soroz, kezdi: világosan azért, mert a' jelen század előtti költői irodalmunkat nem ismeri. Csokonaiban nem talál nemzetiséget: „az út, mellyen futott, latán volt", 's mind e' mellett „a' népiesség egyedüli érdeme". „Néhány víg dalaiban a' magyar jellem uralkodik, *azért mert* a' köz életből meríté *tárgyait*". Kisfaludy Sándor szerinte nem ismeri a' népéletet; Kisfaludy Károly, népdalaiban, a' nép' érzelmét és lelkét híven adja vissza, *drámáiban messze jár a' magyar lelkülettől;* Berzsenyi nem a' nép', hanem az egész nemzet' érzelmeit zengé; Kölcseyre nem hatott a' népjellem. Mostani iróinkról hallgat, u. mond: „*ők ösmerik a' nemzetet, a' népet*"; mégis Vörösmarty „ha leszáll a' néphez, hangja vagy magas, vagy durva, és a' nép előtt idegen hang"; egyedül Garay az, kiből népköltőt várhatunk". Drámáinkban „minden hiba onnét ered, hogy drámaköltőink *nem ösmerik a' nemzet' jellemét*". E' bongészetből kiveheti a' Tek. Társaság, hogy szerzőnk, kit az első pontnál az elvonásban —, a' másodiknál a' határozás és különböztetésben láttunk gyengének, a' criticában végkép gyarló, 's tárgyának történeti ismeretében tökéletesen járatlan, ön magával ellenkezéseit nem említvén.

Mind e' mellett figyelmet gerjesztett e' kis irat a' vizs-

gálók előtt; részint a' mennyiben szerzője önállólag igyekszik forogni a' kérdés körül, ámbár a' legszükségesebb készületek' híával gondolatainak sem biztos észtani kifejlődést, sem a' történetiekben támaszt nem bir adni;— részint azon szakaszával, melly a' n é p d a l o k r ó l szól (6—20 l.). Itt nem csak több, úgy látszik, szerző által a' nép' szájából vett daltöredékek, 's három tót népdal alkalmasan fordítva, találtatnak; hanem egyes adatok és észrevételek is e' tárgyhoz, mellyek még bővebb megalapitásra várnak ugyan, de mint használható anyagok a' magyar népköltészet' ismertetéséhez, megérdemlik, hogy ezek' folytában a' Tek. Társaság által meghallgattassanak *).

„A' magyar nép' jellemét leginkább *danáiból*, vigalmából, vagy zenéjéből gondolom legkönnyebben megösmerni; szokásai, habár vezetnének is valahova, soha sem nyújtanának bizonyos ösmeretet; mert szokást tájék, körülmény változtat; azonkivűl „minden háznál más a' szokás"; 's ki tudna annyi különbözőt egyesíteni? vagy ha tudna, megösmerné-e lelkét is a' népnek belőle?

Az emberben elfelejtem a' külszint, ha a' szívet akarom megösmerni. Meglesem álmában, meglesem magányában; a' tárgyakkal el nem fogadott lelket legtisztább mezében akkor láthatom. Van-e világosabb ablaka az emberszívnek mint a' dana? Minden titkos érzés, vágy, epedés, nem-e jő ki ez ablakon, ha a' szív forrni kezd? Egy lányt vagy ifjút ha énekelni hallok, megmondom kedves tárgyait; mert ha dalában előjön, nagyobb tüzzel és lelkesedéssel énekli, mint egyéb ré-

*) Az ismeretlen szerző nem veendi rosz néven, ha az itt méltatott szakaszt olvasóink' kedvéért kiemeljük. Egyszersmind felszólítjuk, teljesítené minél elébb, a' mit igér, bővebb ismertetését adván a' népdaloknak. *Szerk.*

szeit; és gyakran, ha a' költemény elég erővel nem bir gondolatát vagy vágyait kifejteni: azonnal saját szavaival pótolja ki, és költővé lesz. Megvan az illyen költészet minden emberben. Az ábrándozó melancholicust a' költészet ringatja képzelődésiben; a' cholericus és sanguinicus ezen szárnyal fel egébe, 's ez tölti be azon üreget lelkében, melly földi tárgyakkal be nem tölthető. A' phlegmaticus azt hiszi: hogy ő mindég a' való körül jár, 's neveti az ábrándozókat, pedig ő lesz legnagyobb költő, mihelyt tárgyai, számolásai megcsalják.

Ha a' lélek azért eped mit nem birhat, ha kicsinyli a' tárgyakat miket lát, ha a' természetes okokon meg nem nyúgodhatik: azonnal képzelődni kezd. És ekkor az ész' világából a' költészet' szélesebb világába repült; nem kell ezt tanúlni, mert tudomány rendszeresebb fogalmat nyújt ugyan, de magasabbat a' költeményben soha sem. A' madár ne hallja soha az anyai hangot, reggel és estve még is elénekeli dalát; és nem rosszabbul mint maga az anya. Könnyen hihető hogy a' föld' első embere már természeti vadságában is költő volt; avagy a' lélek annyira tompult volt benne, hogy reményt, vágyat ébreszteni nem birt? az ész annyira lefojtva-e, hogy a' tapasztalás' körébe eső tárgyakon túl nem gondolkodott? ha fájdalmi voltak, és enyhülést sehol a' földön nem talált, nem emelkedett-e felebb istent keresni, vagy olly lényt, ki nálánál hatalmasb lévén, megbirja őt gyógyítani? halálakor ohajtás és vágy nélkül küzködött-e fájdalmival? Illy állapotjában, az ész nem lévén kifejtve, csak a' képzelődés az a' mi segédet nyújthatott neki. A' romaiak' mythologiájokban nem a' költészet viszi-e a' fő szerepet? bizonysága annak hogy vallás, tudomány, a' költészet' alapján épült fel.

Költeni tud a' pór is, és úgy költ a' mint érez,

ő nem tudja mi a' rím, de versei még is rímelnek, mert a' hangejtés és aesthetica rímeli meg. Érzelem' szülöttje a' vers, a' szív' ablaka a' dal; azért bátran mondhatjuk, hogy dalaiból meg lehet ösmerni az embert, mert ollyan dalt, minővel érzése rokonságban nincs, senki sem énekel. Népdalaink is bélyegei népünknek, nemzetiségünk' és gondolkozásunk' tolmácsai. Népdal alatt nem azokat értem, mellyeket Ányos, Csokonai 's a' Kisfaludyak költöttek, mert bár azok közől némellyik meghonosult a' nép közt, még sem mondhatom hogy szellemében van írva; paraszt legények és lányok költik az igazi népdalokat, 's rendszerint többen egyet; az első költő csak egy pár sort gondol ki, 's az szájról szájra addig kering, míg egy más, ki érzelméhez képest kevesli a' mondottakat, újabb gondolattal vagy folytatással bővíti. E' népköltők, magasabb és kifejlettebb lévén eszméjök, vezetik a' sokaságot; 's mit társaik éreznek, de kimondani nem bírnak, ők ellopják tőlök, és versekben kifejezik. Gyüjteményemből néhány dalt közlök.

1.

Magas a' torony' *) teteje,
A' juhomnak nincs mezeje;
A' juhomnak kell zöld mező,
Nékem barna szép szerető.

2.

A' vilkei templomot
Meszelni kellene,

*) A' palóczok ritkán mondják ki a' gy, ly, ny, betüket, mint: torony, torom; lyánka, jánka, valamint a' két mássalhangzókat is p. o. balta, bauta; szilva, sziuva; alma, auma; ejnye, eünye stb.

Nékem is szeretőt
Találni kellene.

Megverek valakit,
Vagy engem valaki,
De az én szeretőm'
Ne szeresse senki.

3.

Kikiricses árva parlag!
A' galambom arra ballag;
Ballagj ballagj, majd elérlek,
Ha elérlek, megölellek.

4.

Sír a' leány a' kocsiba,
Mikor viszik Kovácsiba;
Barna legény megy előtte:
Majd meghasad szíve érte.

5.

Simonyiban van egy malom,
Búbánatot őrlnek azon,
Nekem is van búbánatom,
Oda megyek, lejáratom.

Hozzám jőnek a' mónárok,
Kérdik tőlem: mit csinálok?
„Délig azon gondolkozom,
„Hogy délután mit dolgozom".

6.

Ipoly parton van egy leány
Meghalva,
Rázsaszoknya, gyócs ingecske
Van rajta.

Jaj de sokat háltam véle
Egy ...ban!
Jaj de sokat megcsókoltam
Hajnalban!

7.

Tegnap loptam szép fekete
Hat lovat,
Felszántottam a' daróczi
Ugarat;
Belevettem kis Pannikát
Virágnak,
Szakaszsza le egy szép legény
Magának.

8.

El kell menni, el kell menni
Messzire;
A' rózsámat itt kell hagyni,
Nincs kire!
Terád hagyom édes kedves
Pajtásom!
Éljed vele világodat,
Nem bánom.

9.

Erdő erdő! de magas vagy!
Tőlem, rózsám, de messze vagy!
Ha az erdőt levághatnám,
A' rózsámat megláthatnám!

10.

Korcsmárosné! már én több bort
Nem iszom,

Mert én kendnek igen sokkal
Tartozom;
Hetvenkét itcze borom van
Hitelbe,
Irja fel a' rézfokosom
Nyelére.

Nagy a' világ, végtől végig
Bújdosom,
De babámat felejteni
Nem tudom.
Megállj fakóm, bundámat le
Terítem,
Megálmodom: látom-e még
Kedvesem?

11.

Gólya, gólya! de messze mégy!
Nem vagyok én, babám, tiéd!
Hadnagy uram nyomomba jár,
Lábamra vas bilincset zár.

Hej nincs apám, nincsen anyám!
Széles puszta az én hazám!
Ha lyányt látok a' csárdába,
Betérek hozzá bújomba.

12.

Megégett a' cserépcsúri csárda,
Szaladj kis lyány, mert megcsap a' lángja.
„Nem félek én annak a' lángjától,
Hanem félek rózsám' haragjától."

Milly gyönyörü gondolat van e' dalokban! milly természeti szépség kivált a' 7-ben: Belevettem kis Pannikát Virágnak, szakaszsza le egy szép legény Magának!

Mi nagyot hibáznak, kik azt hiszik hogy: „Sírva vígad a' magyar" (a' miről lejebb). Milly erős és férfias jellem van e' dalokban; tekintsük csak meg a' 8-kat: nemes resignatio, kétségbeesés, könnyek nélkül; szerelem, féltés nélkül, a' magyar népnek legkitünőbb jelleme. Csárdás danáiban fő vonás a' szabadság utáni sovargás, — és egy titkos bú, de a' melly sírásig soha sem alacsonúl le.

E' danák' hangja nem szomorú, hanem epedő inkább; lassu és mély folyamatú, de könnyeket soha sem csal ki, hanem a' lelket egy messze honba ringatja el, 's mintegy mámorba sülyeszti. Magyart sírni, ha csak fájdalma nem óriási, nem hallottam; akkor is sírása méreg és bosszú' hangja volt, nem kétségbeesésé. Ha búja van, szemébe vágja kalapját, 's megrázza vállait; egy fojtott sohajtás tör ki belőle, és ballag síkjain: mint oroszlán kit az indus' nyila ért, de csak serényét bolygathatá; kerüld illyenkor őt, mert ha bele kötsz, körmeivel tép össze. Ha fájdalma nagyobb: elkezd busúlni, de sírni nem; azért koszorus költőnk szavait „Sírva vígad a' magyar" soha sem ösmerem jellemének, mert nem vigalmában, de búja-ban is ritkábban sír, mint más nemzet. Eped ő inkább; és ez messze van még a' sírástól, vagy mélyebb indulat gyakran nála. A' gyenge ember hamar sír, de az erősebb csak búsulni tud. A' sírás néhány órai, de a' búsulás és epedés a' sírig is eltart. A' gyenge azért önti ki könyűibe fájdalmit, mert elhordani nem birná; és az erősebb azért nem sír, mert lelke még bír. Példa a' nőnem, kisírja magát és jó kedvü; nem azért mint ha legyőzött minden bajt, hanem azért mert a' sirás által elgyengülvén idegei, elfeledé őket. Nem így a' férfi: ő búsúlni és epedni fog sokáig még. — Népünk jelenén eped: mert levert sorsát érzi. Eped még a' jövő-

ért is, mert lát erőt magában, mi őt kivívandja; innét a' magyarnak egy nagy jelleme: *remény a' jövendőben.* Ez van elöntve Kölcsey' minden munkáin.

Mért nem eped népünk múltján is, azt kérditek? Őneki múltja nincs, nem törődik sokat honján, mert hol joga nincs, ott hazája sincs. (Máskép van ez a' nemesi rendnél; azért megjegyzendő, hogy értekezésemben mindenütt a' köznépet értem). Kik ezt nem hiszik, mutassanak egy honfi vagy harczi dalt, mellyet a' nép költött? Kérdjék meg népünket, tudnak-e mást eldődeinkről, vagy hazánk' viszontagságairól mint: mi volt az a' kurucz világ? és „Meghalt Mátyás király, oda az igazság"! A' törökökről csak ott tudnak, hol várak vagy más emlékeztető jelek még fenmaradtak.

Népköltőink műveiket többnyire olly gondolaton kezdik: melly tárgyokkal rokonságban sincs p. o.

Széna boglya, kazal szalma,
Az én rózsám piros alma.

És ezt csak a' rím' kedviért teszik. Néha a' költő érez, de érzését nem birja elkezdeni, ekkor folyamodik az első tárgyhoz, mi figyelmét legjobban magához vonja, p. o.

Sárga ló, sárga ló, arany patkó rajta,
De régen nem láttam a' rózsámat rajta.

Illy dalokat könnyen ki lehet találni hol költetnek; itt a' 3-d. dalt a' mezőn kóborló suhancz gondolta ki; a' többieket tárgyaikról megösmerhetjük, ki által és mikor születtek, mint a' 4-d. dalt egy lyánykának kellett költeni (mert a' férfi ritkán énekel férfiról) ki látta, hogy a' násznép előtt a' menyasszony' egykori kedvese, mint vőfény, lovagol.

A' palóczok' víg danái ügyetlenek és üresek, mint ez is:

Három lányom kérőbe,
Beugrott a' mérőbe,
Úgy megrúgta a' mérőt,
Elkergette a' kérőt.

Az alföldi csárdásdana víg, de szikrája a' nagyszerű elszánásnak és komorságnak még is benne csillog. Bordanái csendesen habzó érzelmet, vagy néha mély bút árulnak el, de titkosabbat és magasabbat, mintsem valaha sírásig érzékenyülnének el.

Megjegyzésre méltó, hogy a' felföldön a' szerető' neve inkább *rózsám*, 's az alföldön: *babám*. És a' rózsa elveszti becsét ha nem piros; tanúja annak, hogy a' keleti népek' sajátságából megtartá még a' *ragyogó* színt: gyöngyöm, aranyom, rubintom stb, ezek is ázsiai maradványok.

Népdalaink csak az ifjuság' ajkán élnek; ha a' legény megházasodik többé nem dal'l, mert éltét házi gondjai foglalják el, néha boros korában eszibe jut, és dúdolja. — A' nők menyecske korokban énekelnek, talán azért, mert a' házigond a' legidősb asszonyé lévén, ők mezőn réten bolyongva a' természet által dalra buzdúlnak. Nevezetes, hogy fonókban vagy olly más gyülekezetekben hol többen dalolnak egyszerre, egy legjobb énekesnő viszi a' fő szerepet, ő kezdi az éneket, és sorait igen érthetőn dalolja, a' többi pedig csak a' versek' végét hangoztatja és nyomja meg; innét magyarázható: a' tiszta magyar vér mért szereti hallgatni a' dalt, és az operát mért gyülöli még is? Mert az éneklő' ajkán nem csak a' nótát, hanem a' gondolatot is élvezi, a' gondolat pedig az opera' chaoszában elvész.

Anyagja népdalainknak: szerelem, bor, temető vagy halál ritkábban, szegénység, lopás, tréfák stb. A'

természet' bájai csak mint segéd észközök, a' gondolat' és rím' kiegészítésére jönnek elő, és ez az egyik lényeges különbség a' magyar és tót danák közt.

Nem lehet elmellőznöm a' tót nemzetet, ha a' magyar jellemet tisztán akarom felfogni. E' szapora faj elönté egész hazánkat úgy annyira, hogy alig van megye, mellyben egy helység tót ne volna. Együttlakás, társalkodás, e' két nemzetet olly közel hozta, hogy bennök kölcsönös jellemet is találhatunk, sőt népdalokat is ösmerek, mellyek mind a' két nyelven megvannak; azért hogy ráösmerhessünk az illy költeményekre, egy pár szót mondok rólok:

A' tót danákban mély szomorúság van; 's itt a' természet nem mint segéd eszköz, hanem mint tárgy tünik fel; mi mind regényes lakásokból, mind gyengébb lelkületökből magyarázható. A' magyar egy futó pillanatot vet a' természetre; síkjain szeme nyugpontot, lelke tárgyat nem találhatván, felemelkedik az ég felé, vagy le az emberszív és indulatok' mélyéig; innét a' gyakori fohászok, és pedig hallhatóan: „haj, haj!", innét Kölcsey és Vörösmarty olly magas reppenése, és kivált az elsőbb' merengései; innét van az, hogy mi Jósika' legszebb tájfestéseit unalommal olvassuk, de ha embert fest, elragadtatva bámuljuk a' költőt és művét. Mink regényes korunkat az emberbölcsőben, Ázsiában, éltük le.

Gondolat a' tót danákban nem olly szórott mint a' magyarban, 's inkább valami eszme' kifejtésére alakítvák, vagy regényalakba szőttek; ellenben a' magyarban a' szakadozott gondolat, sebes ugrás, mint a' lélekküzdés szava szokott lenni, igen kitűnő. A' tót népdalokban van egy húr, mi mélyen illeti az embert, ez a' mély szomorúság, csendes folyam lélekröppenés és erő nélkül; resignatio remény nélkül; van bennök

egy elfojtott emlékezet múltjokról, de jövőjökről semmi. Látunk már itt harczi dalokat is. Néhány népdalt itt közlök, megjegyezvén hogy a' forditásban olly versmértéket követtem, minő az eredetiben van, 's rímeim is csak ott egyeznek, hol az eredetiek.

1.

Magas hegyen, malom fölött,
Mély harczban két ifjú küzdött.
És kiért?
Szép lyányért,
A' szép, piros pántlikájú
Máriért.

Biz én pedig nem harczolnék
Semmiféle leányért.
„És én őt nem hagyom,
„Mert ő régen, igen régen
„Galambom".

„Ki nem hiszi hát nézze meg,
„A' kard most is földön hever
„Véresen,
„Véresen;
„Szelíd lyányka sírva mossa
„Könyüvel",

„Mártsd lyányka borba e' ruhát,
„Kösd be fejem' égő sebét,
„Elmegyek
„A' hegyek'
„Csúcsára még harczra kelni
„Ha élek".

És a' leány ezt nem hivé,
Arczát a' mély sebhez tevé,
'S nagyon sírt: „„Istenem!
„„Te enyém vagy és én tied,
„„Kedvesem"".

„Mikor én a' lóra ültem,
„Anyám mondá: Jó szülöttem
„Ne menj el!
„Ne menj el!
„Mikor mentem szép Marámhoz
„Elbucsúzni, vas sarkantyúm
„Úgy csengett,
„Úgy bengett,
„'S a' barna szem könyezett".
(tótul: czengali, bengali,
Cserné ocse plakali).

Ez egyetlen dal az, melly legközelebb rokon a' magyar gondolattal; de ha az olvasó nem tudná hogy ez tótból van fordítva, még is azonnal sejdíthetné hogy minden, csak magyar nem; mert a' magyar nem mondaná: „Mártsd lyányka borba e' ruhát, hanem kiáltaná: „bort lyánykám, hadd igyam".

2.

„Két kis halom között egy szép völgyecske van,
„A' szellő' szárnyain új hír jöve onnan".
„„Mi volna az a' hír? talán te édesem
„„Találtál szeretőt újat, elhagysz engem?""

„Ó én nem találtam semmi új szeretőt,
„Más hírt mondok neked szomorút, kesergőt".
Kiment az ajtóhoz és könyei hulltak,
A' kemény köveken gödröcskéket mostak.

„Húzd ki fehér kendőd, törüld meg sírt szemed:
„Kedves jó szeretőm! az Isten áldjon meg!
„Az Isten áldjon meg! mindég azt rebegem,
„Szeretői kegyed' soha nem felejtem"!

„„Ne köszönd, ne köszönd! hisz még eljősz hozzám,
„„Szombaton estvére elvárlak még rózsám,
„„Gyönyörű virágot tűzök kalapodra"".
„Nem jövök, nem jövök, ne is várjál soha"!

„„Mondd meg hát, ó mondd meg, mellyik úton mégy el?""
„Azt én meg nem mondom: mert szomorú lészel,
„Szomorú leszel, és bánatodban zokogsz,
„Mert illyen szeretőt találni sohsem fogsz".

„„Fenyőfa, fenyő! zöldelő fenyőfa!
„„Mellyik világrészen van az a' hű mátka?
„„Fenyőág, fenyőág! örökzöld fenyőág!
„„Mondd meg, hol szeretőm, hol van a' gyöngyvirág?""

3.

Az én szép kedvesem zöld réten andalgott,
Kezeit kúcsolva engem kiáltozott.
Leült a' boglyára, a' puha zöld fűre,
Onnét sohajtozott egykor kedvesére;

Ölébe hajtá le szeretője' fejét,
'S a' szél lebegteté szőke haja' fürtét;
Valahányszor a' haj egy nagyot lebbene,
Mind annyiszor könye hajára cseppene.

„Istenem, Istenem! arczom miért sápad?
„Mért sirok én mikor minden leány vígad?
„Te átkozott ifjú megcsaltál engemet;
„Leszedted rózsáim', megrontád lelkemet.

„Menj el, ifjú, menj a' gombkötő utczába,
„Méressél pántlikát négy rőföt hosszába,
„Míg leány pajtásim szűz koszorút kötnek,
„Engem e' szalaggal temetőbe visznek".

Látjuk ez egy pár dalban is a' keservnek egy nemét, melly sírásig sülyed le; de ha életök' folyamatját megtekintjük, többet is látunk, t. i. gyűlöletet a' magyarhoz; de e' gyűlölet rejtve van nála és kimutatni nem meri, mert lelke gyengébb a' magyarénál; ezért szégyenli el magát a' tót, ha valaki tótnak mondja; 's még is mind e' mellett igen hű nemzetéhez. Alázatosabb a' magyarnál, babonára hajlandóbb, szenvedélyes vadász, erdő nélkül Khánaán' földéről is hazája' köveire sóvárog vissza, katonaságtól irtózik, respublicát soha sem lehetne e' nemzetből alakítani, mert igen megszokott egy főt uralni, 's azon kivűl mindig czivakodik, saját falujában hatalmas, de lélekéberségét azonnal elveszti, mihelyt idegen, kivált magyar földre lép, nem nyílt szivü, de azért hű barátja kivált hazafiának stb.

Sokat beszéltem talán a' népdalokról, de még sem annyit mint akartam, más helyt más időben többet fogok. Lesznek ollyanok kik a' mondottakat tárgyon kivűlieknek hiszik lenni. Ám legyenek, de én azt hiszem, hogy ki a' magyar jellemet meg akarja ösmerni, népdalait el nem mellőzheti. És ki csak beszédöket, ruhájokat stb vizsgálja, bizony semmit sem tesz; valamint az sem ki korcsmákban, fonókban, egy pohár bort nem iszik velök." —

A' II. számu pályamunka mindenek előtt a' nemzet és nép, nemzetiség és népiesség' fogalmai' meghatározásába bocsátkozik. „Azoknak öszvege, u. mond, kik *egy* honban

laknak, ugyan azon jogokkal ruházvák fel, ugyan azon nyelvet beszélik, neveztetik *nemzet*nek". E' szerint Magyarországban vagy nem volna nemzet, vagy több is egyszerre. „Szorosan meg kell-azonban — mond alább — különböztetni a' nemzetet a' *nép*től, melly alatt érteni kell vamelly ország' vagy birodalom' lakosainak összeségét, p. o. magyar honunk' népét teszik tótok, oláhok, zsidók stb". E' határozványnak a' nemzetével összevetéséből csakugyan az jő ki, hogy magyar nemzet nincsen, 's mégis az értekezés' egész folytában magyar nemzetről van szó. — „A' költészetbeni nemzetiség tehát abban áll — folytatja — midőn a' költő fenszárnyalásában visszanéz honja' lefolyt történeteire, 's ezekből, vagy ollykor kora' jelen helyzetéből is, meríti tárgyát költeményének, 's ez által a' nemzetnek vagy jelen, vagy múlt életét tűkrözi; midőn a' nemzet' körében nevekedve fel, 's belső életére figyelmezve, nemzeti érzelmeket zeng; nemzeti szokásokat, erkölcsöket fest, midőn dalaiban hont dicsőítő tettekre hevít: illyet a' nemzet magáénak ösmer, követi mint istentől íhletett vezérét, 's lantja' húrjairól ömledő dalok nem fognak idegenek lenni a' hazában". — 'S ismét: „A' *nemzeti költő* költeményei' tárgyát honi történetekből meríti, vagy múlt vagy jelen eseményeket zeng, lantja csatára buzdít, vagy honszerelmet lehel, a' hazának régi dicsőségét vagy leendő felvirulását énekli, szóval a' nemzeti költő tárgyazza a' nemzet' polgári életét, a' *népi költő* a' nép' házi vagy magány életével foglalkozik" . . . „Midőn tehát a' költő a' nemzeti színhelyről lelépve, valamelly szűk udvar' körébe tekint be, 's miket ott töredékekben lát, lantjára illeszti, 's öszhangzó egészben, természetesen egyszerűen, énekeli, akkor lesz a' *költemény népies*" stb. Így határoz, így különböztet a' szerző; 's ezeknek végetlen szóárban nem annyira fejtegetése mint kiszélesitése után és közben, ki igyekszik mutatni a' nemzeti és népi elemet, vagy inkább annak hatását először is a' zsidó, görög, romai, arab 's keresztyén nemzetek' költészeinél,

majd, két külön czikkben, a' magyaroknál. Itt eltévesztvén a' kérdés' irányát, a' magyar költészet' rövid történetét adja, korántsem a' nemzeti és népi elemét költészetünkben; 's azt mutogatja, hatott-e 's miképen költészetünk a' nemzetre, nem azt: a' nemzeti és népi elem hatott-e, 's miképen, költészetünkre.

Szerzőt egész munkáján át képzelet vezeti inkább és sejtelem, mint biráló ész. Okoskodásai szigorú logicai menetel nélkül áradoznak; historiai fejtegetései tapogatózások inkább idegen adatok után, mint önszemlélet, önvizsgálat utáni szoros elvonás' eredményei. Előadása szónoki inkább, mint didacticai; határozványok helyett több lapokon elszórt leirásokat lelünk, mellyekből bajjal szerkesztjük össze a' képet, nem a' fogalmat. — Sem egyes részeiben, sem, 's még kevesbbé egészben, a' Tek. Társaság' figyelmére nem méltó.

A' III-d. számu pályázó előszavában a' költészet iránt nálunk mutatkozó közönösséget a' nemzeti és népi elem' elhanyaglásában keresvén, általános értelemhatárzatok' mellőzésével, egyenesen a' nemzetiség' és népiesség' magyarázatára megyen át a' költészetben. „Nemzetiség, mond, a' költői mű' *tárgyában* rejtezhetik, de *kivitele' jellemében* is alapulhat; 's e' kettőnek teljes öszhangzása teszi sajátkép a' nemzeti elemet". 'S folytatólag: „*Nemzetinek* mondom a' költemény' tárgyát, ha, esemény vagy cselekvény lévén — eposban és drámában, — azon nemzetnek, mellynek nyelvén iratott, történeti nagy életéből, vagy osztályai' bármellyikének magánéletéből, de csak ha sajátságos, meritve van; érzelem vagy gondolat lévén — lyrában és didact. költeményben — ha a' nemzet' jellemének kiváló bélyegeit viseli". Ezek' következtében nemzeti költőtől azt kivánja, hogy nemzeti *tárgyat* válaszszon, 's azt nemzeti *öltöny*ben tüntesse ki, máskép nemzetére nem hathat. Továbbá szerinte „*népies*nek mondatik a' költemény, ha a' tudományilag kevesbbé

kiképzett nagyobb közönség' szellemi miségéhez, felfoghatóságához alkalmazva van; 's hozzá járulván a' szépség' hatalma, magát ennél kedveltetővé teszi". Hogy a' népies e' határozványban is a' népszerűvel zavartatik össze, szükségtelen említeni; a' részletes fejtegetés azonban kiegészíti némileg a' hiányzót. A' népies költeménytől azt kívánja szerző, hogy kivitele természetes, tárgyát élethűn előtüntető legyen, de, mivel rosz és rút természet is létezik, a' népköltő ne alacsonúljon le hozzáig, hanem nemesítse azt és szépítse. A' népies költészet' tárgyai szerinte: házi foglalatosság, szokás, szerelem, honvágy, remény, ajtatosság, mondák, mesék stb; e' tárgyakat a' népköltőnek a' néppel öszhangzólag kell felfogni, képzelni, előadni; beszéde, szólásmódja, formái a' népéi legyenek. 'S a' néphez szólván, ne fejhez, hanem szívhez szóljon, nemes érzeményeket gerjesztve, életbölcseségi eszméket burokban nyújtson stb.

A' történeti részben e' pályázó is ösmeretes nyomokon halad, 's itt is inkább költészetünk' történeti vázlatát veszszük, mint a' nemzeti 's népi elem' mozgalmának kutatását, koronkénti feltünését, változását; de itéletei önállóbbak, helyesbek, mint elődéé. Vég eredménye történeti átnézetének az „hogy a' népi elem' befolyása eddig minálunk még nem volt olly hatásteli és határozott, mint melly a' költészet' mezején egy sajátságos, különálló népköltő-iskolának lehetett volna teremtője", minek okát alsóbb osztályaink' eléggé még ki nem fejlett értelmiségében 's illőbb politicai állás' hiányában találja. Berekesztő szavában azon hiedelmét fejezi ki, hogy nemzeti és népi költészetünk egyedül nemzeti életünk' sikeres politicai átalakulása 's teljes kivirúlta után hághat tetőpontjára. — Előadás és nyelv valamennyi társaé közt leginkább érdemel helyeslést.

Értekező inkább érinti tárgyait, mint kifejti; de jó uton jár. Képessége mellett nagyobb gonddal dolgozván, értekezése a' Tek. Társaságtól dicsérő megemlíttetéssel nyom-

tatást érdemlett volna; így is meghaladja becsben előbbi pályatársai' munkáit.

A' IV-d. számu pályairatról Szontagh Gusztáv biráló társunknak a' mienktől eltérő véleményét kötelességünknek tartjuk egész kiterjedésében, tudomás végett, a' Tek. Társaság elébe terjeszteni. Sőt szempontja' kitüntetésére tudósitása' bevezetését is előre bocsátandónak hittük. Az eképen szól:

„A' jutalomkérdés' feloldása nézetem szerint három részre oszlik: 1) Annak meghatározására, mi a' nemzetiség és népiesség *általán véve*, 2) Mi különösen *a' költészetben*, 's 3) E' fogalmak' *alkalmazására költészeti irodalmunk*ban.

Minden biráló a' tárgyakat azon mérték szerint itéli meg, melly lelkében létezik; szükség tehát hogy itéletem' alkalmazása előtt, nézetem' fő pontjait adjam elő.

I) A' mi *a' nemzetiség' és népiesség' fogalmai'* szoros meghatározását illeti, ezt általán véve azért tartom szükségesnek, mivel itt tömérdek zavar, 's egymással felcserélés divatozik. E' zavar pedig nálunk nem csak az irodalomban, hanem még a' társasági életben is létezik. Ideje tehát hogy vége szakasztassék. Nemzet nekem az egy független állodalomban és hazában egy nap, vagy századok óta önálló társasági (socialis) életet élő népesség' egésze. A' népnek két értelme van, mellynek elseje szerint külön törzsökből szakadó *népfajt*, másodika szerint a' nemzet' *alsó osztályát*, a' *köznépet* jelenti. E' két értelmet e' jelen kérdésben egy fogalomba kell össze kötnünk. A' magyar nemzethez tehát honunkban a' tót, oláh stb szintúgy tartozik, mint a' magyar, de nem a' magyar néphez. A' nemzet' lényeges bélyege: *független állodalom és haza*. Ha ez megdöntetik, 's a' nemzeti test' egésze elenyészik, elenyészik a' nemzet is életben és his-

toriában; de a' *nép* azért meg nem semmisül, életben és geographiában; ez fennáll míg *nyelve* él. Sőt ha e' nép egykor birodalmat alkotott, 's irodalma is volt, ez utolsó fennáll, ha a' nép nyelvével együtt elenyészett is, mint ezt a' régi görög és romai irodalom mutatja, melly él, 's mint lényeges factor a' világ' müveltségében maiglan hat. A' *nemzetiséghez* tehát a' társasági (socialis) élet' *felsőbb elemei* tartoznak, hol a' népesség mint *egész*, mint *erkölcsi test* jelenik meg. Illyenek a' közös törvényhozás, háborúk, nemzeti színek, állodalom' czímere, nemzeti dalok mint p. o. a' Rule Britannia stb. *Népi*, a' mi a' népfajok, kivált az alsó osztályok' társas, családi életéből keletkezik. Illyenek a' népi szokások, dalok stb. Azon népnek melly az állodalmat alkotta, *saját* nemzetisége van, a' többinek *kölcsönzött*; ellenben mindegyik bir *saját népiességgel*. Hazánkban p. o. nincs tót nemzetiség, de igen tót népiesség, mert tót állodalom nincs, hanem tót népesség igen. A' moldvai és bessarábiai magyaroknak van magyar népiességök, de nincs magyar nemzetiségök stb. A' saját nemzetiséggel biró nép' nyelve, kifejlett társasági életnél, igen is a' *nemzet' nyelve*, csak ez lehet *nemzeti*, azonban lehet az állodalom 's iskola' nyelve *idegen* is, a' nélkül hogy a' nemzet, mint ollyan, megszűnne lenni. Vannak népek is, mik egy állodalomhoz tartoznak; de miknek az állodalom nem közös társasági egyesület, mik az állodalmat alkotó néppel szintazon jogokban nem részesülnek, miket azért *a' nemzet közzé bevetteknek* mondani alig lehet, mint p. o. a' görögöket nehezen lehetett valaha a' török nemzethez számítni stb.

II. *Mit értünk nemzetiség és népiesség alatt a' költészetben?* Itt e' f galmakat elkerülhetlenül szükség *alanyi és tárgyi* értelemben fejtegetnünk, alkal-

mazva a' költészet' *felső 's alsó nemeire.* Eredeti költészet egyedül a' nemzet, nép és kor' szelleméből keletkezhetik, 's itt egyedül eredetiről lehet szó. Mint tehát egyes esetben az emberi tökély *nemesített egyediségben* mutatkozik: úgy költészeti tökély nemzeti irodalomban, nemesített nemzeti 's népi jellemben: a' felsőbb költészet nemzetiben, az alsóbb népiben. Ez conditio sine qua non, máskép ezen költészet a' népi és nemzeti élet' belsejéből nem is keletkezhetnék, átültetett melegházi virág volna, nem eredeti, hanem utánzott, a' tökély' egyik kellékét, a' saját jellemet, nélkülező. Alanyi tekintetben tehát nemzeti azon költészet, melly a' magyar nemzet' mint nemzet' saját képzelet, érzés és akaratmódjából keletkezik, népi melly a' magyar nép', kivált az alsó osztályok', szintazon forrásából ered. A' különbség itt kivált tárgyilagos tekintetben tünik elő. A' nép, ki nem fejlett gondolkodásmódja' következésében, lelkileg felül nem emelkedik alacson körén, 's így a' népdalok a' népi és családi élet' örömeit, bújait és vágyait adják elő; bor és szerelem nagyobbára tárgyok. A' müveltnél ellenben kifejlődik a' társasági élet, az állodalom' fogalma, hon', 's nemzet' érzete és öntudata; 's így a' felsőbb költészet a' nemzet' mint nemzet' érzetét, öröm 's gyász napjait, dicsőségét és hanyatlását, magasztalólag vagy dorgálólag tünteti elénkbe, hazafiúi, hont fentartó, boldogító 's dicsőítő érzelmeket igyekezvén gerjeszteni. Ezen osztályozás szerint az epos, historiai szomorújáték 's az egész hon' állapotjait érdeklő lyra, a' nemzetiség' rovatába, a' pásztordal, néprege, parodia és népdal, a' népiességébe sorozandó. Nemzet közt, hol még a' müveltség a' felsőbb és alsóbb osztályok közt nagy különbséget gondolkodás és érzésmódban nem okozott, a' népiesség és nemzetiség a' költészetben sem

válik el metszően, sem színre, sem tárgyra, egymástól. Így időnkben a' szerb költészetben, hol a' népdalok ollykor *országos* dolgokat pengetnek, mi már a' nemzeti költészethez tartozik. Vörösmarty' *Szózata* nemzeti dal; de az *Emlékezzünk régiekről?* Itt a' népi és nemzeti szín és jellem egymásba olvad.

III. *Különösen a' magyar költészetre mennyi és milly befolyást gyakorlott a' nemzeti és népi élem?* Itt a' tárgy' mélyebb kimerítésére, historiai rajzban nem csak a' nemzeti és népi elemet személyesítő költőket kellene elősorolni, hanem véleményem szerint ki is tüntetni: a' nemzeti élet' melly álláspontján áll a' költő' nemzetisége. Így p. o. *Kisfaludy Sándor* a' nemzetet csak a' nemességben látja, idejében ez is volt egyedüli ható factora. *Károly* öcscse szemléletébe a' népet is felveszi, önállólag p. o. Rákosi dalában; de a' felszabadulás' napja még fel nem derűlvén, búsan. *Vörösmarty'* nemzetisége az egész nemzetet karolja át, 's bátran hirdeti: „*Még jöni kell, még jöni fog Egy jobb kor*" stb, vagy eltemetjük magunkat. *Krizát* végre a' democratiai álláspontou találjuk; ő már felszabadító népevangeliumról szól, hogy a' szegény magyar paraszt gyereknek is legyen hazája. Ezt 's illyeket mind ki kellene tüntetni."

Ez előzmények után a' munkák' tartalma vázoltatik, 's köztök a' szóban levő IV-d. számu eképen:

„E' szám alatt philosophiai főre, sőt német szemlélődőre akadunk, ki tárgya' megfejtésére Hegel' dialecticája' egész fegyvertárát kiprédálja. Mindenek előtt a' nemzet és nép, azután a' nemzetiség' és népiesség' fogalmait igyekszik meghatározni, utóbb megmagyarázván, mit kell alattok a' költészetben érteni; végre

átfutja költészetünk' történetét, de mindég philosophiai fogalmai' vezérfonalán.

Ő tehát az általános VANnal kezdi, tudnivaló a' concrét valóságot figyelemre sem méltatva, tiszta a-priori úton. E' közben egymástól végtelenül elálló vég fogalmakat talál: az *absolutus általánosság*' 's *absolutus különség*' fogalmait. Az első (a' VAN) csak *egy* lehet 's csak gondolható, a' másodiknak tárgyai ellenben számra végtelenek 's csak szemlélhetők. Ezek az egyes dolgok, lényök: *egyediség*. Találjuk ezeket az *ásvány, növény- 's állatország*ban; az egyediség pedig legmagosabb fokán az emberben jelenik meg. Így végre az általános általánosságból szerencsésen vagy szerencsétlenül az emberhez érvén, ezek közt végtelen különbséget találunk; de némi tulajdonokra nézve hasonlatosságot is, mellyet nemzés, közös származás, lakhely, közös szükségek, ezek' kielégítése, közös vállalatok 's társalkodás szülnek, 's im' a' nemzet' és nemzetiség', nép' és népiesség' fagalmai kezdenek kitisztúlni. De hagyjuk el a' szerző' ariadnei fonalát, 's tüntessük elő mindjárt az adott határozványokat (definitio). *Nemzet* szerinte *„nem mesterségesen kényszerített, hanem nemzés, származás, lakhely, szükségek, ezeknek kielégítésére czélzó vállalatok 's társalgásban lévő közösség által természetileg és szabadon támadott és mechanicai, növényi, de főképen szellemi egységben — az erkölcsben — valódi élő organicai társas testté nemesülő emberi egyesület*". „Ha, így folytatja beszédét, ezen előszámlált feltételek alatt eredett tiszta életművi 's élő társas testet látunk, szükséges hogy a' *nép*' szélesebb értelemben vett nevezete alatt, a' *készítendő ugyanazonsága végett tőle felvett idegen anyagokkal vegyült nemzeti testet értsük*".

Mi pedig a' nemzetiség és népiesség a' költészet-

ben? Ennek magyarázatára előlegesen azt fejtegeti: *mi a' költészet?* 'S eredménye: hogy: „a' költészetben a' megnemesített szólást, mellyben a' felhevült érzelem, valamelly eszme által vezetett phantásiai képek' sorában, a' nem egészen kifejletlen embert érdeklő tárgyat a' müvészet'formája' valamelly anyagán megérzékíti 's magát az embert az által nemesíti!" Ez meg lévén határozva, átmegy a' költői tehetség' állapotjaira, mellyek: a' felvilágosításé, melly a' tárgyat állítja elő, az ihletésé, melly a' költői ösztönt adja, 's a' teremtésé, melly a' költeményt szüli. A' tárgy továbbá különbözik: jellemre, terjedésre, és belviszonyaira, minek minden egyes factorából megint hármas osztályozás foly, 's így hármasával megy az osztályozás a' nyelvre mint költészi eszközre is alkalmazva, 's azután a' költészet, nemzeti és népi jellemére nézve, 45 *rovatokban kimutatott osztályozáson vitetik keresztül*, nem tekintve így van-e ez valósággal a' természetben, vagy nem. Ennek így *kell lenni*, mert ezt a' dialecticus processus így kívánja; a' nemzetiség és népiesség mint külön tulajdonságok pedig nem is fordúlnak elő, mert ezek az eredetileg magából fejlődő költészetből szükségkép következnek, ez a' hegeli rendszer' ugyanazonsága' elvéből önkényt származik.

A' magyar költészet' történetét illetőleg, itt felvilágosításai igen csekélyek 's ezek is philosophiai nézetei' fonalán perdűlnek le. Ő főleg philosophiai fejtegetésekbe ereszkedik, költészetünket, ez világos, ön olvasásból csak igen kis mértékben ismeri; silányságok vagy inkább ferdeségek, miket mond".

'S ismét a' vég birálatban:

„A' 4. számú pályázó igen terjedelmes a' kérdés' philosophiai részében, de viszont igen csekélyet telje-

sít a' historiaiban. 'S ezen philosophiai fejtegetése is módszerére nézve egészen *fonák*. A' tárgy tudniillik olly természetü, hogy azt mindenek előtt concret valóságában kellett volna felfogni 's ebből, elvonás által, az eredményt következtetni. A' pályázó ellenben első lépéssel elhagyja a' valóságot, elvont világba búvik, 's onnan a' földre többé le nem száll. „Az általános, mond ő, egy 's csak egy lehet, minthogy egy másik példánya magát a' fogalmat megsemmisítené". Benne vagyunk a' Pantheismusban. De hogy jöhetett a' pályázó ezen végső általános elvontsághoz? Lelki tehetségeink csak a' tárgyak' behatása által fejlődnek ki; tárgy-észrevétel nélkül nem létezhetik felőlei képzelet, gondolkodás. Egy véges, feltételes világ, melly származása' vég okát magában nem bírhatja, kényszerít minket az általános lény' gondolására. Itt tehát a' feltételes világ az első, a' kétségen kívül bizonyos, mivel észrevételen alapúl, az általános csak a' következés, 's csak gondolatbeli dolog. Általános a' dolgok' lénye, a' valóság feltételes. Szabad az ember' lénye, a' lélek; korlátolt annak élete az érzékiségben. Hogy férnek itt az általánosság és feltételesség, szabadság és korlátoltság együvé, ezt vég elemzésben nem tudjuk magyarázni, mert véges lényeknél minden ismeret' vég pontjai szükségkép megfoghatatlanságban tűnnek el. A' mi itt azonban bizonyos, az a' feltételesség és korlátoltság; az általános lény 's lelki szabadságunk csak postulatumok, hogy minmagunkat 's a' világot megérthessük. Kiindulláspontja tehát egészen egyoldalú és fonák.

Lehetetlen pályázónk' gondolatfonalát tovább nyomoznom; megelégszem tehát annak kitüntetésével miként egyoldalu 's fonák kiinduláspontja' következtében, minden további következését némi egyoldalú ferdeség bélyegzi. Azok a' vég nélküli hármas felosztások,

a' költészet' műveinek magyarázatára önkényesen választott rámák, mikre minden költői teremtés ráhuzatik. Így a' tárgy nem jelenhetik meg a' maga valóságában.

De eltérve ezen módszer' helyes vagy nem helyes voltáról; *összeegyeztethető-e a' tárgygyal magával 's a' nemzet' szellemével 's épen fenforgó műveltségi fokával?* Mennél inkább vizsgálom nemzetem' szellemét, annál inkább győződöm meg, hogy ez soha német szemlélődési processusokba belé nem fog merűlni. Szelleme épebb, a' concretumot szeme előtt tartóbb, gyakorlati tárgyakra irányzottabb, mint sem illy tévutra elbolyonghatna. 'S időnkben a' fogalmaknak még némi kézzel foghatósággal is kell bírniok, hogy felfoghatók lehessenek. Ez az elvonás' kezdő szakában mindenütt így van. Mit tegyen tehát közönségünk hegeli szemlélődési finomságokkal, mikről azt sem tudja, kanállal vagy villával egye azokat? A' nemzetiség és népiesség' fogalmai tehát e' pályairatban nemzetünk' és népünk' szellemével épen össze nem egyezőleg vannak fejtegetve. Nyomtassuk ki, 's két három hegelistán kivűl nem találkozik keresztény lélek, ki azt elolvasná."

A' biztosság alulirt helybeli tagjai felette sajnáljuk, hogy jeles társunkkal e' pályamunka' megitélésében nem csak egyet nem érthetünk, hanem vele teljes meggyőződésünkből homlok-egyenest ellenkeznünk kell; örűlvén másfelül, hogy ugyan azon meggyőződéssel egy olly eredeti, a' dolgok' legmélyébe ható, éles gondolkodót, olly rendszeres főt, 's olly nyomos itélőt üdvözölhetünk részünkről a' névtelen szerzőben, kitől tudományosságunk nem csekély előmenetelt, irodalmunk, ha azon akadályokat szerencsésen legyőzendi, mellyeket nyelvünkbeni elégtelensége gördít elébe, nagy becsű munkákat várhat.

Kezet fogunk Tek. Társaság, a' Propylaeumok' érdemes szerzőjével, midőn azt kívánja, hogy a' bölcselő az adott dolgokat ne aprioristicai úton szerkeszsze, mert így az ő tiszta fogalmai a' valósággal megegyezni igen is nem fognak, 's az épület, melly illy, az ég és föld közt alap és tartalék nélkül lebegő elemekből rakatik, fellegvár leszen, talán szép is ha ugy tetszik, de melly czéljának, t. i. a' meglevő dolgok' okai' és rendeltetése' kifejtésének, megfelelni nem fog. De pályázónk, a' mi nézetünk szerint, e' csábútra nem tévelyedett; ő ugyan *syntheticus* úton megy, ő *szerkeszti* előttünk a' fogalmakból az eszméket, ezekből okoskodása' egész épületét, de, jól megjegyezzük, az adott valóságtól elvont, 's így azzal megegyező, tárgyuknak megfelelő fogalmakból; ő hozzá fogván munkájához, azon álláspontra veszi magát, mellyen az analysist már elvégezte, 's ezen, azaz az elvonás' utján nyert anyagokból reconstruálja a' nemzetit, a' népit, a' költészetet, 's e' háromnak viszonyait; tehát koránt sem puszta előleges fogalmakból, mint társunk' philippicája mondja.

Igen is, a' pályázó az *általános Van*nal, helyesben *Lét*tel, kezdi, de melly neki elvont, *tiszta* fogalom, mit a' valósággal *nem azonosít* sehol; melly neki minden gondolhatók' és létezők' végtelen (tömérdekségök miatt végtelennek gondolt) sorában egyfelül *vég* fogalom egyszersmind, a' mennyiben e' sor' más végén mint ellenkező vég fogalom az *egyed* áll. Bár melly becset tulajdonítsunk is azon *formának* (mértani vonal), melly alatt a' névtelen szerző magának az elvont és concret fogalmakat rendezi: az a' munka' méltatására nézve igen közönös; vegyük előtétnek, mellyet, ha úgy tetszik, mellőzvén, valamelly oldalajtón is bekoczogtathatunk az épületbe, 's mellynek küszöbén azonnal egy tapasztalati adattal lép szerző elénkbe, az *emberrel*; és pedig először az egyes, külön álló, 's hogy úgy mondjuk a' *tiszta emberrel*. De az ember csak társaságban valósíthatja

rendeltetését; 's így második lépten már a' társas tehát a' concret emberrel találkozunk: kinek egyedisége, ez új viszonynál fogva, különféleképp módosúl, 's midőn ez történik, egyszersmind többeké, az egész társulaté módosúl; és pedig ugyanazon hatások' befolyásától hasonlóképen módosúl, azaz a' társulat' egyedei *rokonúlnak*. Örömmel követték alulirt vizsgálók szerző' menetelét, midőn e' rokonulás' törvényeit fejtegetvén, tapasztalati adatok 's az ezeket összekapcsoló okok' fonalán mutogatja, miképen e' társas összeköttetés', közös nemzés', közös származás', lakhely', szükségek', ezek' kielégitésére czélzó közös vállalatok' és folytonos társalkodás' következésében, idővel élte' mindenik körében, a' hasonlatosság' bizonyos fokára fejlődik. Szerző, igen sajátságosan három illy kört vészen fel: *testi-merevenségit*, melly a' nagy természetben az ásványországnak felel meg, hová a' test' nagyságát, alakját, színét, mechanicai ügyességét 's az élet' tartósságát rendeli; *testi-növényi* kört, hová a' test' sajátos táplálását, a' fejlődési szakok' lefolyását, 's a' nyavalyákhozi viszonyait; végre a' *szellemi kört*, hova „magányos mozgások" rovata alatt a' gondolkodás-, érzelem és cselekvésmódot, „társas mozgások" képen a' nyelvet, szépmüvészetet és vallást számítja. Mellőzve ez osztályozás' helyességét, melly még bebizonyítandó lenne, kénytelenek vagyunk elismerni, hogy az egyes tekintetek alatti rokonságok' keletkezése' kimutatásában mindenütt éles ész egyiránt új és való eredményekkel lep meg.

Már tehát egész társulatokat látunk magunk előtt, mellyek ismét *egymás között* különböznek, 's mellyeket a' nyelvszokás *nemzetek*nek nevez. Csak itt érkeztünk a' feltett kérdés' első pontjához, 's ámbár szerző minden eddig mondottakat, ha azokat tudottakul teszi fel, elhagyhatta volna, vagy ha analysis' utján megy vala, magyarázatképen a' nemzet' határozványa *után* tehette: kérdjük még is, e' kihagyással nyert volna-e a' dolog, vagy csak a' munka' ke-

rekdedsége is? 's a' megfordított renddel világosabb lett volna-e a' kérdés? Mi mind kettőt kételjük, 's ugyan azért ellenkező társunkkal, sem ez előzményeket „igen terjedelmeseknek" (tehát feleslegségekkel rakottaknak), sem szerzőnk' módszerét fonáknak egyáltalában nem tarthatjuk.

A' nemzet pedig szerző szerint: „*nem mesterségesen összekényszerített, hanem nemzés, származás, lakhely, szükségek, ezeknek kielégítésére czélzó vállalatok' 's társalgási közösség által természetileg és szabadon támadott, és mechanicai, növényi, de főképen szellemi egységben (az erkölcsben) valódi élő, organicus, társas testté nemesülő emberi egyesület*". A' nép ellenben, legszorosabb, 's a' feltett kérdésnél szerző szerint leginkább szemügyre veendő értelemben: „*a' hatalom, kiképződés és tettekben a' nemesek 's a' középrendtől elmaradt nagy tömege a' nemzetnek*".

És így tovább menve: nemzeti az, „*mi a' nevezett factorok' összehatása által, akár melly alakban és módban, előteremtetik, vagyis, mi a' nemzet' önálló ki fejlődésének következése*"; — nemzetiség pedig „*valamelly nemzet' természeti lényéből eredő, nem külső erő által reá kényszerített, nem majmolt életjelenéseinek összesége*".

Másfelül: népi „*mi a' népnek természetes, nem mesterkélt, nem kívülről reá kényszerített fejlődéséből foly ki*"; 's a' népiesség „*valamelly nép' szabad, magából kifejlő életjelenéseinek összesége*".

Második előkérdésül tűzi ki szerző magának ezt: *Mi a' költészet?* Szerinte, ha valamelly egyedben érdekes tárgy, élénk felfogással, mély érzelemmel, teremtő képzerővel és cselekvői tüzzel találkozik, sajátságos vágyódás ébred az ekkép megfogantat elő is adni; mi ha történik, keletkezik a' költészet tágabb értelemben, a' mennyiben az bármelly műanyag által kifejeztethetik; a' költészet szorosb értelemben

pedig, mikor ez a' műanyag a' *nyelv*; 's ez értelemben a' *költészet a' teremtő művészeti erő' nyelv általi megjelenése és kifejlése*. Ezeknek fokozatos összeszerkesztése után, szerző a' költői működést három stádiumra osztja fel, melyeket a' felfogás, ihlet és alkotás' stádiumainak lehetne nevezni; 's azon különbségeket igyekszik kimutatni, mellyek mindegyik stádiumbeli állapotokból a' költészetre nézve fejledeznek, 's mellyeknél, bár figyelemre méltók, itt bizvást elhaladhatunk, hogy már a' fő kérdésre nézve elé álló eredményt öszpontosíthassuk, melly szerint:

„*Nemzetiséget találunk a' költészetben, ha a' műtárgy azon jellemben van felfogva 's megérzékítve, melly a' költő nemzetének tiszta eredeti képéből foly elé.* Itt keresztül menvén a' szerző azon módokon, mik szerint isten, természet és ember különféle nemzetek által felfogattak; 's miképen a' nemzetiség nem csak a' tárgy' felfogásába, hanem a' költői ihletre, teremtésre, úgy külsejét illetve a' költői nyelvre, rhythmusra és öszhangra is hat; különösen annak külön nemeiben — az eposi, dramai és lyraiban, — határozványát felvilágosítja 's egyszersmind meg is alapítja.

Ismét: „*népiességet a' költészetben* úgy találunk szerző szerint, *ha a' műtárgy azon jellemben van felfogva 's megérzékítve, melly a' népnek tiszta eredeti képéből foly*; melly határozvány szinte részletes fejtegetéssel van a' tapasztalatra visszavíve.

Meg lévén eképen szerző által oldva a' feladat' első része, 's a' nemzetiség és népiesség' különfélekép értett, ingadozó, 's egymásba folyó nevezetei szoros logicai határozványnyal alapítva; a' második, vagy *történeti* részre megyen által. Szerző költői irodalmunkat leginkább a' Toldyféle kézikönyvből ismeri csak, 's így a' mennyiben maga ezen segédeszköz költészetünk' történetét helyes pragmával adja, az egyes tüneményeket jól itéli meg, a' mutat-

ványokat jellemzőleg választotta: szerzőnk is tűrhető, bár feltételes és nem épen elégséges, sőt költészetünk' utóbbi tizenöt évét magában sem foglaló anyaggal dolgozott. De eltekintve e' felvett anyagtól, meg kell ismernünk, hogy azt mély birálati észszel dolgozta fel; 's habár példákkal vagy csak részletes idézésekkel is nem támogatja elvonásait: ezekben az újságot, elmeélt és gyakran meglepő valóságot, — kivált azon szakaszban, hol a' magyar nemzeti jellemet 's költészetünk' külön korokbeli jellemét egyeztetni igyekszik — nem érezni nem lehet. Úgy hogy vidéki biráló társunk' e' rész feletti pálczatörését hajlandók vagyunk azon bizodalmatlanságnak tulajdonítani, melly benne, a' német fellegnyargalók' elhatározott üldözőjében, a' szerző' félreértéséből ez iránt mindjárt a' legelső lapon támadt.

Egy pont van azonban, mellyre nézve e' társunkkal egyet értünk. A' nyelvben szerzőnk olly járatlan még, hogy a' Tek. Társasághoz intézett előszavában kötelesnek érzette magát a' társaság' elnézését kérni, mellyre annyival inkább tart, u. m. számot, mert a' nevezett hibának a' lehetőségig megjobbitásán éjjel nappal dolgozik. Igaz az is, hogy e' kézirat' sajtó alá igazitását sem szerzőtől magától, sem mástól a' szerző' részvétele nélkül, várni nem lehet. De nem kevesbbé igaz, 's ezt a' Tek. Társaság' figyelmébe ajánlva ajánljuk, hogy e' munka a' feladat' első, t. i. bölcselő részének nem csak társai közt — kiktől őt egy roppant nagy hézag választja el — legjobban felelt meg, hanem abban olly philosophiai egészt adott, melly tudományságunk' tetővonalán áll, 's irodalmunkban feltünő jelenés leszen; 's hogy a' második, u. m. a' történet-birálati rész, nem nyugszik ugyan szélesebb alapon mint társaié, kiknek második és harmadika szinte leginkább azon segédkönyvvel éltek, mellyel szerző, de közte és őköztök azon különbség létezik, melly — ha itt hasonképekkel élni szabad — az ugyan azon anyagokból dolgozó mezei pallér 's egy műépitész közt van.

'S miután alulirtak jó lelkismerettel az első három pályairat közől egyet sem ajánlhatunk dicséretre és nyomtatásra; e' IV. számú pedig, ha a' szerző' segedelmével nyelve kiigazíttatik, irodalmunk' nem csekély hasznára 's Évlapjaink' díszére szolgáland: annak a' 15 arany jutalmat odaitéltetni ajánljuk és kérjük': készek levén a' nyelvbeli előadás' kiigazitását is a' megnevezendő szerző' hozzájárulásával eszközölni.

Irtuk Pesten, januarius' 28. 1842.

Szemere Pál, s. k.

Schedel Ferencz, s. k. mint a' biztosság' jegyzője.

Az ülés megnyugodván a' biráló választmány' többségének okokkal támogatott véleményében, a' jutalmat csakugyan a' IV. számu iratnak itélte; 's felbontván ennek jeligés levelkéjét, kitűnt hogy szerzője

MÜLLER GODOFRÉD,

jogtanár, köz és váltó ügyvéd Pesten.

— Következett a' *költői* pályamunkákról a' biztosság' tudósitása előadva annak jegyzője Székács József által.

Tudósitás

a' Kisfaludy-Társaságnak 1841*-ben kihirdetett költői jutalomtételére érkezett satirákról.*

A' Kisfaludy-Társaságnak egyik legforróbb ohajtása levén, vajha szépmüvészeti irodalmunk a' költemények' minden nemében, remek, vagy legalább figyelmet érdemlő műveket mutathasson fel, a' múlt évben a' nálunk még kevéssé honos satirának nyitott pályatért. És ime a' mit remélni alig bátorkodánk, a' fövenyen húsz küzdő jelent meg.

A' siker tehát, mellyet arathatni véltünk, a' versenyezők' számához mérve meglehetős kedvező; ha ellenben a' versenymunkák' belbecsét tekintjük, csak középszerü sükernek örvendhetünk. Ez a' következőkből fog kiviláglani.

A' húsz satira, aestheticai értékére nézve, három osztályba sorozható.

Az első osztályba tartoznak azok, mellyek nem csak a' satira', de még általában a' költészet' kivánatainak sem felelnek meg, tehát sem költői, sem, és pedig még kevésbbé, satirai becsök nincsen, 's így alantabb állanak hogy sem velök a' critica érdemesnek tartaná a' bibelődést. Illyen az I, II, IV, V, IX, XIII, XVIII, tehát összesen hét satira*).

A' második osztályban a' még hátralevő 13 közől azok foglalnak helyet, mellyek a' költészet' kivánatainak kisebb vagy nagyobb mértékben megfelelnek ugyan, de a' satirai elem vagy hiányzik bennök, vagy pedig feladását tévesztve carricatúrává fajul 's a' pasquillhez közeledik. Ide számíthatók a' III, VIII, X, XII, XIV, XV, XVI számuak, nagyobb részint csinos versek, de nem satirák. Így például a' III-d. a' szeplős valósághoz tapad, azt szeplős szavakkal és kifejezésekkel nem festi, nem rajzolja, hanem meztelenségében beszéli el, képtelen a' gúnyolt személyek vagy gyengeségek' vonásait egyesíteni 's az ideál honába egybehangzó egészként ültetni által. Ugyan ez áll a' VIII-dikról is, azon különbséggel, hogy itt a' tárgy (a' nyelvújítás) igen elkoptatott anyag, a' gúny pedig a' fa kardhoz hasonlít, mellynek éle van ugyan, de ez nem fog. A' X-ben a' játékdüh gunyoltatik, de a' millyen jól választott a' tárgy, épen olly csekély a' költőben az erő, a' műben a' satirai hangulat. A' XII-d., hol egy a' holdba szerelmes levente, hő érzelmeit epedő szavakban vallja meg, olly képet rajzol, mellyben az egység hibázik, mellynek azon fölül az életben alig felel meg egy két vonás, melly

*) A' számoknak megfelelő czímek a' 32—34. ll. láthatók.

annyira ideálos, hogy a' carricaturához közelít, 's végre ártatlan bohóságot fest, elfeledve hogy a' satirának azon fonákságok legméltóbb tárgyai, mellyek az értelem-, érzelem-, és erkölcsvilágban messze terjedőleg és kártékonyan hatnak. A' XIV-d. épületes erkölcsi leczke, mellyben nem a' satirának hanem a' predikácziónak themája az, hogy a' népet az előítéletekből jó könyvek' olvasása gyógyíthatja meg legbiztosabban. Megvan benne az exordium, meg a' részek, meg ezeknek kidolgozása, végre meg az epilogus is, mint a' mellyeknek jó predikáczióban hibázniok nem szabad. Nem szükség azonban megjegyeznünk, hogy a' predikáczió és a' satira között tetemes különbség van. A' XV-ben a' gondolat, az eszme satirai, de a' kidolgozás nem az. Hangulata szeliden, lyrailag ömlengő, a' gúnynak semmi nyoma, inkább ártatlan elbeszélés, mint nevetve büntető satira. A' XVI-d. didacticai költemény, mellyet terjedelmessége, lassu menete, örök készülődése és még is a' nem épen vonzatos czélhoz alexandrines lábakon igen későn érkezése nagy mértékben unodalmassá és hatástalanná tesz. Ha a' terjedelmesen előadott helyes eszmék rövidebb, velősebb, elevenebb modorban mondatnának el, jó költemény válhatnék belőle.

Végre a' harmadik osztályhoz tartozik a' még megmaradt hat költemény t. i. a' VI, VII, XI, XVII, XIX és XX. Ezeknek általános jelleme az, hogy mind a' költészet mind a' satira' kivánatainak sok részben megfelelnek, noha szigoruan véve a' dolgot, a' satirának non plus ultrájához egyik sem vergődött fel egészen. Az öt biráló közől négynek véleménye szerint a' satira' kivánatainak legjobban megfelel a' XVII-d. t. i. a' „Vegyes Házasság" czímü, melly ennél fogva jutalmaztatni ajánltatik. Ezt a' többi, belbecsre nézve, a' következő renddel követi:

a) a' XIX. Censura.
b) a' XI. Állatok' restauratiója,
c) a' VII. Emlékbeszéd,

d) a' XX. Zenekórság,

e) a' VI. Indítványok czímmel, mellyeket dicsérettel említendőknek ítéltek a' birálók. Az „*Indítványok*" elég ügyesen vannak írva, de a' költő nem éri el a' czélt, mivel az inditványoknak csak általános, minden szabad nemzetnél uralkodó vonásait rajzolván, felkölti az olvasóban azon ohajtást, vajha az indítványozóknak nem csak vázlatát, hanem egyes tagjait és vonásait is a' lélek' szemei elébe állította és így tette volna nevetségessé őket. A' munka hasonlít a' képhez, melly távolról nézve szép ugyan, de közelebbről tekintve, az egyes tagok és vonásokban sok visszást mutat. A' „*Zenekórság*"ot tiszta versificatio és correct nyelv jellemzik, de a' komolyság biróilag uralkodik benne, az elmésség pedig igen gyéren van bele szőve, gúnyának arczán inkább boszuság mint pajzán mosoly ül, hangulata dorgálóbb mint mulattató. Az „*Emlékbeszéd*"ben igen gazdag satirai ér, meglepő antithesisek, az érdeket mind végig ébren tartó fejlődés, szelíd és mondhatnók horáczi gúnykedély, melly mindig legnevetségesebb oldalán fogja fel a' hiányt: de hibája az, hogy kissé szélesecske, elrendezése töredékes és tán darabos is, 's egyszersmind a' legszabadabb 's így legszabálytalanabb jambusokban van írva. Az „*Állatok restauratiója*" az enyelgő satirának meglehetősen sikerült példánya. Gondosan szemeli ki a' restauratiói situatiókat, előzményeket, indító okokat, félelmet és reményt, 's ezeket csaknem mindig a' satirára nézve legnyereségesebb sajátságaiban festegeti, illeszti egybe és egy csinos egészet alkot össze belőlök; versei azonban itt ott pongyolák, némelly kifejezései még prósában is aljasok; egészséges ember daróczos burokban.

De a' „*Censura*" és a' „*Vegyes Házasság*" azon satirák, mellyekre e' név legjobban illik: 's mellyeken egyébként is mint költeményeken legtöbb nyoma van a' müvészi kezeknek. A' „*Censura*" komoly, itt ott epés és keserű;

a' „Vegyes házasság" elejétől fogva végig enyelgő, és mind a' mellett éles; amannak költőjében az erkölcsi neheztelés szitokba, emennél jóizű nevetésbe tör ki; amaz szünet nélkül neheztel és végre sírva fakad, emez szakadatlanúl enyeleg 's végre komolylyá lesz, de még ezen komolyság maga is satirai. A' „Censura" allegoriai költemény, de sántikáló, mert egyik lábával a' valóságban áll, míg egyéb tagjait allegoriai köd fedezi, 's mi kevesebbé tetszik benne az, hogy nem a' satira uralkodik az allegorián, hanem az allegoria a' satirán, azaz az anyag az alaknak áldoztatik fel. A' „*Vegyes házasság*" ellenben valóságos didacticai satira, meyllről Quintilian azt jegyzi meg: Satira quidem tota nostra est, mi mellett hihetőleg Horácz' Sermóira gondolt. Mindeniknek fő becse abban áll, hogy a' felvett tárgyat sokoldalulag csaknem minden vonásaiban általhatja és előnkbe tünteti, 's azokból, a' mik egyes censorok és censori conversatiók, egyes vegyes házasulandók és ezek 's a' papok közötti szóváltások' 's viszonyok' legtarkább's legkülönfélébb jellemei, olly elvont 's az ideálba átültetett egész képet olvasztanak egybe, mellyben a' valónak természete és igazsága az ideálnak röptével és energiájával egyesül. De mivel ezt hívebben, satiraibb szellemben, jellemzőbb és kedélyesebb gúnynyal, 's több aestheticai valószinüséggel eszközli a' „Vegyes házasság'" irója a' „Censura" irójánál, azért itéltetett az ennél jutalomra méltóbbnak.

Pesten, januarius 27. 1842.

Székács József m.k., mint a'biztosság' jegyzője.

Ezen előadás, 's a' biztossági tudósító' élő szóvali jelentése' következésében elhatároztatott, hogy a 12 arany jutalom a' XVII-d. számúnak adassék; a' következők pedig, csakugyan a' következő sorban, dicsérettel említessenek, u. m:

Második rangu: XIX-d. sz. Censura,
Harmadik rangu: XI-d. sz. Állatok' restauratiója,
Negyedik rangu: VII-d. sz. Emlékbeszéd,
Ötödik rangu: XX-d. sz. Zenekórság,
Hatodik rangu: VI-d. sz. Inditványok;
végre a' VII-d. számu a' köz ülésben felolvastatni, rendeltettek.

Felbontatván az illető jeligés levelek, kitűnt, hogy az *első és második rangu* satirák' szerzője:

VAJDA PÉTER,
m. academiai lt;

a' *harmadiké*:

SZENTMIKLÓSY SÁMUEL,
ref. káplán;

a' *negyediké*:

SZILÁGYI ISTVÁN,
Debreczenben;

az *ötödiké*:

GAAL JÓZSEF,
m. academiai lt;

's a' *hatodiké*:

TÁRKÁNYI BÉLA,
Egerben.

Mind a' két rendbeli elesett pályamunkák' levelei felbontatlanul elégettettek.

A' már említve voltakon kivűl a' tagok következő munkálatokkal kivánták az intézet' czélját előmozdítani, t. i. *Székács József* a' satira' elméletét dolgozta ki, mellyel a' köz ülésben előterjesztendő pá-

lya-satirát kivánta bevezetni, de a' tárgyak' terjedsége által gátoltatott (l. a' II-d. osztályban II-d. sz. alatt); *Szemere Pál* a' széptani részletes criticának mutatványát adandó, b. Eötvös József' „Búcsu" című ismeretes énekét magyarázta (l. a' II. oszt. IV. sz. alatt); b. *Jósika Miklós* „Herculanum" című romai beszélyt készített (l. II. oszt. V. sz.); *Hunfalvi Pál* Aristoteles' könyvét a' költészetről fordította hellenből, jegyzetekkel (II. oszt. VI. sz.); végre *Czuczor Gergely* Horátius' epistoláját a' Pisókhoz tette át újra, az eredetinek mértékében (II. oszt. VII. sz.). A' két utóbbi munka nem csak a' többiekkel együtt az Évlapokba iktattatni, hanem *Kis János'* Longinusával együtt (l. felebb a' 26-d. lapon) külön is kinyomatni, 's e' három művel a' *Széptani Remekirók'* egy külön gyűjteményének megindítása is elrendeltetett.

Milly sikere volt a' m. évi nov. 10. költ, pénzbeli segedelmek' adására felszólító levélnek, az alább, egész terjedelmében közlendő pénztári jelentésből ki fog tűnni. A' társaság azon lelkes nőknek és hazafiaknak, kik azon sikert előteremték, e' helytt is forró hálát nyilvánít.

Köz ülés előtt, 's így a' társasági eszt. végén Schedel Ferencz, ki ez öt év alatt a' pénztárnokságot ideiglen vitte, azt a' szokott számadás' benyujtásakor, melly ez úttal is tökéletes rendben találtatott, letette.

Az ötödik köz ülés, több akadályok miatt nem febr. 6. hanem 5-dikén, Kisfaludy Károly' születése' előünnepén, tartatott, a' m. academia' teremében, dél előtti 10½ órától dél utáni 1 óráig, ismét számos és válogatott vendégek' jelenlétében. Megnyitotta azt a' rendes elnök' távollétében annak helytartója *Schedius Lajos* az alabb I. sz. alatt álló beszéddel. Őt a' *titoknok* váltotta fel a' szószéken a' társaság' mult évi munkálatairól, új szerkezetéről 's pénztára' mibenlétéről szóló hivatalos jelentéseivel, mellyek közől, szükségtelen ismétlések' elkerülése végett, csak az utolsót veszszük fel.

Jelentés a' pénztár' állapotjáról febr. 5. 1842.

---

1. *Tőke.*

	Conv. p. ft kr
1. Az alaptőke, melly száztól hatával kamatoz	1790 —
2. Kovács Mátyás egri kanonok' alapítványa	100 —
3. Czambert János ajándék-könyvecskéjéből („Ügyes selyemtenyésztő") bejött Eggenberger és fia könyvárusnál	10 —
4. Viola József' a' moldvai uralk. fejdelem' belső orvosának alapítványa	70 —
5. Schedel Ferencz' alapítványa	50 —
6. Fogarasi Jánosé	50 —
7. Lukács Móriczé	50 —
8. Trefort Ágostoné	50 —
9. Kis Lajosné szül. Mészáros Máriáé	50 —

	Conv. p. ft kr
10. Gr. Zichy Domokos rozsnyai püspöké	50 —
11. Gr. Andrásy Györgyné szül. gr. Königsegg Franciscáé	50 —
12. Gr. Andrásy Györgyé	50 —
13. Id. Schedius Lajosé	50 —
14. Szemere Pálé	50 —
15. Rákóczy János Pest vmegyei alügyészé	50 —
16. Gr. Batthyány Kázméré	50 —
17. Egy névtelené	50 —
18. Bloch Móriczé	50 —
19. B. Podmaniczky Fridriké	50 —
20. B. Podmaniczky Armíné	50 —
Öszvesen	2770 —

(Megjegyeztetik, hogy az 5—8. szám alattiak Schedel F. ívén, a' 10—12. számuak gr. Andrásy Györgyné', a' 15. számu Székács József', a' 16. sz. Tóth Lőrincz', a' 17. sz. Bártfay László', végre a' 19 és 20. sz. Hunfalvi Pál' íveiken találtatnak; 's hogy ez új alapítványok, u. m. a' 4—20. számuak csak az év' végén jelentetvén be, még nem kamatoztak).

2. *Bevétel.*

	Conv. p. ft kr
1. Pénztármaradék 1841. febr. 6-káról	55
2. Kamatokból	107 33
3. Pártoló tagok' segédpénzeiből:	

(Nagys. Kiss Pálné szül. Csapó Ida asszony' ívén).

1. Kiss-Csapó Ida asszony kötelezett	8	ftot	10 évre,	fiz. 1842re	8 —
2. Kiss Miklós	4	„	örök időre	„ „	4 —
3. Czernkovics József	4	„	szinte	„ „	4 —
4. Priviczer István	4	„	hat évre	„ „	4 —
5. Smaich Bertalan	4	„	szinte	„ „	4 —

						Conv. p. ft kr
6. Merzlyák Edvárd	4	„	„	„	„	4 —
7. Cinicolli Antal	4	ftot	hat	évre	fiz. 1842re	4 —
8. Inkey Ödön	4	„	„	„	„	4 —
9. Farkas Rudolf	4	„	„	„	„	4 —
10. Sterbeczky Lajos	4	„	„	„	„	4 —
11. Scarpa Higin	4	„	„	„	„	4 —
12. Susani József	4	„	„	„	„	4 —
(M. gr. Dessewffy Virginia kisasszony' ívén).						
13. Gr. Dessewffy Virginia	4	„	két	évre	fiz. „	4 —
14. Thóber Lajos	4	„	„	„	„	4 —
15. Boronkay-Vass Klára	4	„	„	„	„	4 —
16. Richter Alajos prépost	4	„	„	„	„	4 —
17. Szirmay-SzulyóvszkyTer.	4	„	„	„	„	4 —
18. A' kassai társalk. egyes.	4	„	egy	évre	„ „	4 —
19. Herczegh János	4	„	„	„	„	4 —
20. Danilovics Mihály	4	„	„	„	„	4 —
21. Rimanóczy Ferencz	4	„	„	„	„	4 —
22. Gönczy Gábor	4	„	„	„	„	4 —
23. B. Miske Anna	4	„	„	„	„	4 —
24. Szidor Antal prof.	4	„	„	„	„	4 —
25. B. Sennyey Pál	4	„	„	„	„	4 —
26. B. Sennyey Nina és Laetitia együtt	4	„	„	„	„	4 —
(Főtiszt. Szaniszló Ferencz apát' ívén).						
27. Szaniszló Ferencz	25	ftot	három	évre	„ „	25 —
(Schedel F. ívén).						
28. Gr. Szécsen Miklós udv. kamar. m. elnök	4	„	„	„	„	4 —
29. Csatsko Imre kir. prof.	4	„	„	„	„	4 —
(Hunfalvi Pál' ívén).						
30. Pintér Ferencz	4	„	„	„	„	4 —
31. Hunfalvi Pál	4	„	„	„	„	4 —
(Székács József' ívén).						
32. Forster-Ruttkay Sarolta	4	„	tíz	évre	„ „	4 —
33. Székács-Veoreos Julia	4	„	öt	évre	„ „	4 —
34. Bicskey L.	4	„	négy	évre	„ „	4 —

						Conv. p. ft kr
35. Urbanovszky Justin	4 ftot	három évre	fiz.	1842re		4 —
36. Ruttkay G.	4	,,	,,	,,	,,	4 —
(Tóth Lőrincz' ivén).						
37. Szabó Pál triesti keresk.	4	,,	öt évre	,,	,,	4 —
38. Stuller Perencz	4	,,	két évre	,,	,,	4 —
39. Tóth Lőrincz	4	,,	,,	,,	,,	4 —
40. Szontagh Pál	4	,,	egy évre	,,	,,	4 —
(Saját ivén).						
41. A' „Kör"	4	,,	,,	,,	,,	4 —
(Id. Schedius L. ivén).						
42. Ifj. Schedius Lajos	4	,,	,,	,,	,,	4 —
						301 28

3. *Kiadás.*

1. Jutalmazásokra	124 12
2. Vegyes költségekre *)	28 23
	152 35

4. *Pénztármaradék.*

1. Kész pénzben	148 53
2. Kamattartozékban	19 30
Összesen	168 23

Pesten, februarius' 6. 1842. tartott ülésből.

Schedel Ferencz, s. k.
igazgató.

Tóth Lőrincz, m. k.
titoknok.

---

*) Múlt évben a' jutalmazások, némelly kamat' elmaradása miatt, kimerítvén a' pénztárt (vesd össze a' mult évi jelentést a' II-d. köt. 13. lapján), a' tavali belső költségek is az idei bevételt terhelték.

Következtek: *Szemere Pál*' birálati előadása b. Eötvös Józsefʼ „Búcsu“ czímű énekéről.

Szilágyi István' negyedik rangu satirája „Emlékbeszéd“ czím alatt, előadva Székács József által.

Hunfalvi Pál' beköszöntő értekezése a' magyar költészetʼ hivatásáról, olvasva a' titoknok által.

B. *Jósika Miklós*tól: „Herculanum“ romai novella; előadva a' szerzőʼ kivánságára Székács J. által

Továbbá az új jutalomtételekʼ kihirdetése:

I. Szépműtani kérdés.

Minthogy cselekvény a' színműnek lényege, 's a' mivelt világ' itélete szerint Sophocles a' cselekvény' alkotásában igen kitünő: Mutattassék meg, miben áll Sophocles' mindegyik színművének cselekvénye, ugymint eleje, fordulata és feloldása; 's vonassék ki azokból a' színműi cselekvénynek elmélete.

A' pályázó, a' például idézendő helyekre nézve görög eredeti helyett jó fordítással is élhet.

Jutalma tizenöt darab arany.

II. Költői feladás.

Kivántatik egy, a' nemesebb társaságok' hangján, nemesb örömeket 's magasb polgári és emberi irányokat kifejező, körének.

A' költő, váltva mind a' hazafi és polgár, mind a' magános életʼ különféle álláspontjaira teheti magát; 's a' karnak is, mellyben a' társaság az egyesnek érzésében osztozását jelenti, 's mintegy a' költői egyediséget társasági egye-

temiségre emeli, helyet engedhet. A' versalak' választásában az énekelhetőségre fog ügyelni.

Jutalma tizenkét darab arany.

Mindkét rendbeli pályamunkák' beküldésének változhatatlan határnapja nov. 20. 1842.; meddig azokat tisztán 's idegen kézzel írva, lapozva, 's irójok' nevét rejtő, gondosan bepecsételt levélre hivatkozó jeligével ellátva, a' titoknok veszi által (Pest, Urak' utcz. 453. sz. Trattner-Károlyi-ház, 2-d. udvar, 2-d. emelet). A' kéziratok a' társaságnál maradnak; a' jutalmat és dicséretet nyerendők pedig a' társaság' Évlapjaiban fognak megjelenni, szerzőiknek ezekből egy példány, 's azon kivül 20 különnyomat adatván.

Költ a' Kisfaludy-Társaság' 1842. febr. 2. volt üléséből.

Tóth Lőrincz, m. k.
titoknok.

Ezek után a' titoknok a' gyülekezetnek, 's különösen a' női közönségnek, részvételét 's figyelmét megköszönvén, az ülés berekesztetett.

II.

TAGOK' ELŐADÁSAI.

I.

BESZÉD,

MELLYEL AZ ÖTÖDIK KÖZ ÜLÉST MEGNYITOTTA

ID. SCHEDIUS LAJOS.

Nagy tekintetű gyülekezet! Nyilvános életpályám' utolsó szakaszában, midőn még elég józan elmével birván, minden eddig folytatott lelki 's testi ép erőt kivánó foglalatosságimtól, Horátz' bölcs intése szerint

Solve senescentem mature sanus equum,

lassanként visszavonúlnom kötelességemmé válik; ez időben, úgy *látszhatnék*, mint ha valami rejtélyes hiuság, dicsvágy vagy önhittség, eltökélett komoly szándékom ellenére, legnagyobb következetlenséggel, új pályára ragadna. Mert mint ezen jeles társaságnak, mellynek ma ötödik emlékünnepét ülljük, eléggé meg nem dicsérhetendő működéseibe avatott új tagja, nem lehet annak törekvéseiben nem osztoznom, érdekeit minden tőlem kitelhető módon elő nem mozdítanom, a' mi ugyan lélekben járó munkára kötelez.

Azonban ez reám nézve koránt sem új vagy szokatlan tárgya iparkodásimnak; hanem inkább életem' egész folytában szűntelen eszem előtt forgott irányzatom, és változatos alakban, habár nem mindenek' láttára, szerény csendességben, de szilárd állandósággal követett törekvésem, mellyet ezentúl is, szinte fogyó és hanyatló erőmhöz képest, éltem' 's leheletem' utolsó perczéig követni fogok. Hajlik pedig erre annál inkább egész lelkem, szívem, minél jobban meggondolom édes hazánk' jelen belső szellemi mozgását, melly sokféle, jó szándékú ugyan, de nem tisztán felfogott elveken alapult, különböző és idomatlan ösztönzések' egyenetlen hatásaik által, az igaz előrehaladásnak, tudniillik a' nemzeti jellemzés' és míveltségnek fő útjából, észrevétlenül a' civilisatio' vagy polgárisodás' csalóka és veszélyes mellék ösvényeire tolongattatik. Hosszu életem' és hivatalomban gyakorlott vizsgálataim és tapasztalásom azon gyökeres meggyőződést érlelék meg bennem, hogy valamint azon boldog nemzeteknél, mellyek valódi classica, azaz remek szépliteraturával és müvészettel dicsekedhettek, ez csak igaz míveltségből, culturából, származott, úgy viszont csak a' nemzeti classica szépirodalom és müvészet emelhet és vihet valódi míveltségre minden egyes nemzetet. Mert, hogy csak futólag érintsem, kétséget nem szenved, miként a' valódi míveltség, egyedeknél úgy mint nemzeteknél, az ember' kettős természetének hasonmértékű 's legbensőbb összeolvasztásában alapszik, és kétséget nem

szenved, hogy ezen összeolvasztás csudatevő eszközlője, és így a' valódi miveltségnek mindenható alkotója, az élénk, de szabatos, képzelőtehetség. Már pedig valljuk meg őszintén 's töredelmesen, hogy mi a' nevelésben, valamint az életben, nemzetünk' haladásának megbocsáthatlan gátolásával, épen ezen képzelőtehetséget, Istenünknek egyik legszebb adományát, hanyagoljuk el, nem sejtvén talán, hogy e' gyarlóságunkkal míveltségünknek, ha nem egyetlen is, bizonyosan legelső feltételét semmisítjük meg. Ezen képzelőtehetséget, a' sarkalatos míveltség' életerét pedig a' nap alatt senki és semmi nem éleszti, nem szabályozza, nem tökélesíti 's nagyobb hatású rugóvá nem alakítja, mint az ihletett költő, müvész és igazán classicus író, 's mint azon művek, mellyeket ezen szent ihletés teremt. Ez lebeghetett a' nagy Schiller előtt, midőn mennyei ömledezésre fakadva így énekelt:

A' költő nyájas intésekkel
Szép örömre tud gerjeszteni,
Néki kell példával 's énekkel
Nemzeteket szépíteni.
Ámbár még árva népe
Eddig nem messze lépe,
Nemesítetvén általa
Feltetszik még szép nappala.

Engedje meg a' tisztelt közönség a' sírhoz közel jutott éltemnek alkonyán, jutalom gyanánt arathatnom azon reám nézve olly igen boldogító reményt,

hogy imént felhozott és a' koszorús költőnek dalában visszatükröződő állításom szeretett hazám' gondolkodó és érező fiaiban és leányaiban viszhangra találand; hogy ezen viszhang nem leend tünékeny, hanem azon érző keblűek, kiknek szívhúrjaikon átrezgett, készek lesznek nemes tettekben az életbe általküzdeni azt; hogy végre ezen nemes küzdés és törekvés a' nemesített képzelőtehetség által szülemlendő valódi míveltség' nyomán a' még sok részben árva 's eddig nem messze haladott népünkre felhozandja ama szép nappalt, a' legirígyletesebb dicsőség' legszebb nappalát.

De illyen fontos és tágaskörű tárgyat jelennen csak érinteni lehet; elég, ha minden lelkes hallgatónk ezekből annyit sejdít, hogy ezen kisded társaságunk' iránya nem hiú káprázat, nem fellegárny, hanem szent és magas álláspontot mutató tiszta nézet, melly felé, ha bár szerényen dolgozva gyenge erőnkhöz képest lassú lépésekkel közelítünk is, de örömteljes jövendőben azon magasztas czélt elérni biztosan remélhetjük.

A' Kisfaludy-Társaság egy nemes szívű ember', jeles honfi' és lángeszű irónak hű baráti' köréből eredve, annak sírjára csak néhány emlékvirágot szándékozott hinteni; de a' boldogúltnak hazafiui sugallatát követve ügyekezetét a' nemzet' javára is fordítván, azon még most hazánkban nem igen sűrű alkalmakat is szaporítani kivánta, mellyekben az igaz érdemnek részint elhunyt, részint még élő bajnokai köz meg-

tiszteltetéssel jutalmaztatnak. Nemzetünkben nyugvó, de jelleméhez simúló leggyengébb szóra is könnyen felébreszthető derék szellemében olly hatalmas viszhangra és részvétre talált ezen törekvés, hogy a' honi literatura körűl tett és soha nem hervadható érdemeivel korán elhunyt Kisfaludy Károlyunknak nem csak emlékszobra készűlhetett, nem sokára a' nemzeti museum' új épületében, Nádor Ő cs. k. Fensége' kegyelmes engedelméből, felállítandó; hanem több magyar szépliteraturai jutalomra fordítandó jövedelmek is alapíttathattak, mellyeket dicsőültünknek hazájára nézve olly szerencsés születése' napján ünnepélyes nyilvánossággal kitűzünk.

Eddig már sokféle javakkal megáldott nemzetünket tovább is oltalmazó, és azt talán nagyobb szerepre elrendelő isteni gondviselésben bízhatunk, hogy ha illy csendes, szerény, illendő móddal, de szilárd állandósággal, hazánk' eddig is mutatott lelkes pártolása mellett, fokonként haladni törekszünk, az igaz miveltségnek örvendetes jövendőjére csalhatatlanúl számot tarthatunk. És hogy egyik jeles szónokunk' taval e' helyen előhozott szavait ismételjem: „legyen „szabad remélnünk, hogy e' tiszteletes kör, intéze„tünk' hatásának tanúi és bírái, munkálatainkat, va„lamint eddig, úgy ezentúl is, engedékeny részvét„tel, a' szent törekvés' legszebb fűszerével, kísérendi".

II.

A' SATIRÁRÓL

ÉRTEKEZETT

D. SZÉKÁCS JÓZSEF.

Azt hittük, hogy midőn társaságunk a' satirának nyitott pályatért, helyén lesz a' satira' elméletéről értekeznünk. Ezt röviden 's azon ohajtással teljesítjük, vajha e' töredékes vázlat a' satira' elméletére ne legyen satira.

A' mindent magyarázni szerető philologusok' szokása szerint azzal kellene munkánkat kezdenünk, hogy a' satira szót eredeti kútfejéhez visszavezetve, vagy ha engedelmeskedni nem akarna, visszacsigázva és kényszerítve, annak leg és legelső jelentését nyomozzuk ki, vagy legalább az íróknak ide vágó nézeteiket, hiedelmöket, találgatásaikat, historiai hűséggel elő soroljuk, hogy az olvasó avagy hallgató kénytelen legyen sok oldalu olvasottságunkról épületes ásitozás közben tanuságot tenni, egyébiránt pedig a' nyomozás' végén csak épen annyit tudni, mint a' nyomozás előtt. Mivel azonban ezen philologusi dicsőség után nekünk avatlanoknak sóvárognunk nem szabad, nem vítatjuk vajjon a' satira baklábú *satyr*tól vagy a' *satura* nevű edénytől származik-e, mellyben különféle vegyes gyümölcsök mutattattak be az istenek-

nek, 's mellyet a' metaphora' segedelmével a' tarka tartalmu és tarka alaku satirára nem nehéz alkalmazni; hanem boldog együgyüségünkben — még csak nem is kopogatva — belépünk a' satira' ajtaján.

A' költők elindulnak a' természet' és erkölcs' mezején, szépet, jót, igazat keresve, 's ha magokba térnek, a' csinostól kezdve a' fenségesig, megénekelnek mindent. A' satiricusok elindulnak a' természet', de kivált és különösen az erkölcs' mezején, kicsinyest, törpét, nevetségest, fonákot, túlságost, mesterkéltet, szóval mind azt keresve, mi a' szépnek, jónak, igaznak ellentétele, 's a' gyengeségtől kezdve a' vétekig szinte megénekelnek mindent. A' satiricusok tehát tán nem költők, a' költemény' regényes országának nem polgárai, 's Heliconnak szentsége, mellyben nincs helye csak egy vonásnak, csak egy hangnak sem, melly a' szépnek öszhangzását zavarná, zárva van előttök? Nem úgy. A' satiricusok a' kicsinyest, a' nevetségest, a' természetellenit a' széppel, a' komolylyal, az igazzal 's természetszerűvel ellentétben rajzolják, úgy hogy a' kicsinyesnek rajzában lelkünk a' fenségest sejtse és csodálja, a' nevetséges vonásban a' komolynak szent képét tekintse, és a' természetelleni és mesterkéltnek leirását hallván, szeressen a' szűz természet' keblére borulni. Ne tiltsátok el tehát a' satiricusokat Hippocrene' forrásától, mert az ki a' rútat festi hogy a' szép, a' kicsinyest gúnyolja hogy a' nagy, az aljast neveti hogy a' fenséges iránt gerjeszszen a' szívben szent vonzalmakat, 's e' munkájában tetszést eszközöl és

mulatva csepegteti a' *το καλον*-t és *το αγαθον*-t a' hallgató' szivébe; épen úgy költő, mint költő az, kinek a' fenséges' bámulatában elmerült 's minden aljason túlemelkedett érzeménye szívet ragadó dalokban olvadoz. A' satira tehát olly költemény, melly a' szépnek, az igaznak, a' fenségesnek stb eszményét (ideálját) fonákképben tükrözteti, adja vissza.

A' satira' *legsajátabb mezeje* az emberi gyengeségek, visszaélések, fonákságok, vétkek, szóval az erkölcsi élet' árnyékoldalai, mellyek annál alkalmasbak a' satirának tárgyává lenni, minél *uralkodóbbak* 's minél *egyetemesebb hatással* birnak. Ezen és illyen mezőn forognak minden korok' és nemzetek' legremekebb satirairói, ugy annyira hogy azok, kik szűkkeblűleg csekély körű, gyakran egyes személyhez kötött, az egészre nézve hatástalan botlásokkal bibelődtek, a' valódi satirairók' sorában helyet nem foglalhattak.

Lássuk a' satirának *fajait*. Itt rendszerint az *enyelgő* és *komoly* satirát szokták megkülönböztetni, melly felosztás a' satira' hangulatától van kölcsönözve. Az enyelgő nevet és nevettet, a' komoly szigorúabban veszi a' dolgot, és gyakran bosszankodik is.

A' satirairó' *fő feladása* az, hogy azon neheztelés, mellyet bennünk enyelgőbb vagy komolyabb gúnya felkölt, tisztán *erkölcsi* legyen, mi csak úgy történhetik, ha ő maga is a' személyes neheztelést, tisztán erkölcsi neheztelésse eszményíti, hogy képeiben 's személyeiben a' valónak természetét és igazságát az

eszmény' röptével és hatályával egyesítse. Ezen feladást nem tudják megfejteni egy részről azok, kik valóságos személyt vagy ennek hibáját valóságos személyes nehezteléssel gúnyolják, 's kik nem satiricusok többé, hanem pasquillansok, millyenek például kisvárosokban farsang után tünedeznek fel. Ugyan ezen feladást nem tudják megfejteni más részről azok, kik merő és olly eszményiségeket fejtegetnek, melyleyknek a' való nem felel meg, 's kik így nem satirát, hanem torzképet (carricaturát) készítenek. Ezen feladásnak szerencsés megfejtése a' satira' legfőbb nehézsége 's legfőbb dicsősége, mellyen ki győzni képtelen, az felé a' satirai dicsőség' templomából visszautasítólag hangzik az „*odi profanum vulgus et arceo*". Itt lesz érdemes *Bouterweck'* szavait is felhoznunk: „*az igaz didacticai satirából* u. m. *okoskodva és tanítva, az egyest az egyetemes igazsággali összefüggésében előadva, szabadelmű, nemes, kárörömön és alacsony szenvedélyeken felül emelkedett jeneséges lélek beszél. Még a' legszabadabb szeszélyben is megtart némi méltóságot*". Ha a' legvidorabb szeszélyü satira megfeledkezik ezen méltóságáról, 's képei, kifejezései's modorával a' szennyes mindennapiságba hull alá; ha a' komolyan intő satira elkapatja magát a' szenvedélytől és erkölcsi szigorú birálattá lesz, megszünnek lenni, a' miknek lenniök kellene, 's a' széptani érdeket amott lelketlenné teszi a' meztelen valóság, emitt az erkölcsi érdek múlja felül azt, és ezzel nem csak magát e' széptani érdeket semmisíti meg, hanem azt

is, a' mi ezen érdeknek sajátképeni ütere, t. i. a' költészetet. Meg kell azonban vallanunk, hogy a' satira és pasquill, 's részint eszmény és torzkép közötti különbséget igen nehéz, sőt csaknem lehetetlen szóval meghatározni; azt inkább sejteni lehet, mivel u. m. *Jenisch*, „itt is, valamint minden szépműben, *az erősen kifejezett egyediség* az *eszménynyel*, és a' *legsikerültebb eszmények* az *egyediséggel* leghatárosabbak". Azon satirairó például, ki a' fösvénységet vagy a' fösvényt, a' hiúságot vagy a' hiút, a' tetszvágyat vagy a' tetszeni vágyót, szóval bármelly bohóságot vagy bohót, úgy fest le, hogy a' kép minden gondolható vonásokat magában foglalna, mellyek illy bohóságakon vagy bohókon észrevehetők, a' nélkül hogy a' valóságban léteznék valami vagy valaki, kiben ezen vonások' mindegyike föllelhető volna, az a' satira' non plus ultráját érte el, mert az *egyes vonásoknak ezen egyediségében* és *valóságában*, és *viszont öszhangzatos jellemképpé olvaszthatások' eszményiségében* fekszik a' széptani igazság, 's mind az, mi a' satirát satirává teszi.

A' satirának *vég czélja* a' szépnek, igaznak, erénynek eszményét a' fonákképben sejtetni, iránta széptani érdeket ébreszteni, a' rútat, az ált, a' gonoszt, a' szent érzemények' országából kitiltani, és az enyelgő 's gúnyolódó költemény' vonzatos szavával vezetni az emberiséget azon örök czélok felé, mellyeket a' tudósok prósai számításaik, a' bölcselkedők

okoskodásaik, a' vallástanitók oktatásaik és intéseik által ajánlanak.

Ezen vég czélból érthető a' satira' *fontossága* is. T. i. mind azon hiányok és ferdeségek, mellyek az emberek' értelmében vagy izlésében, vagy erkölcsi lelkületében mutatkoznak, a' legnagyobb csapások gyanánt tekinthetők. Ki az emberiséget ezen csapásoktól vagy megóvja, vagy megszabadítja, nyomos szolgálatot tesz társainak, ezt teszi pedig a' satiricus is, honnan bár milly szokatlannak lássék is első pillanatra *Sulzer'* ezen ohajtása, mi szerint *a' satira méltó a' törvényhozó hatalom' figyelmére, a' becsületes satirairó pedig a' törvények' védelmére*, vele örömest kezet fogunk.

A' satirának vég czéljából következtethetünk azon tulajdonságokra is, mellyekkel azoknak kell bírniok, kik satiricusokká ohajtanak lenni a' szó' szorosb értelmében. Hogy ezeknek fel kell készülve lenniök mind azon sajátságokkal, mellyek általában jó költőben nélkülözhetlenek, ez magában értetik; de hogy jó satiricus költőkké legyenek, egyéb sajátságos tehetségeket is követel tőlök a' müvészet. És itt első helyt áll mindjárt az éles *itélettehetség*, mellynek segedelmével behasson az emberi szív' legtitkosabb mélyébe, legelrejtettebb redői közé, egy felül észre vegye 's legsajátabb valójában fogja fel az egyes tévelygéseket 's gyengeségeket, más felül pedig mint egy messze jövendőbe látó pillanattal előre kiszámíthassa azoknak káros következéseit, viszontagos hatásait, 's az insé-

get melly belőlök fakad vagy fakadhat. Ezen itéletbeli élhez csatlakozzék *eleven aggodalmas érzete* a' kigúnyolandó vagy megbüntetendő tárgynak, hogy ezt egész kiterjedésében megvetésre méltó voltában foghassa fel. Ezen két tulajdonban minden valódi művészszel osztozik. A' mi pedig legnélkülözhetlenebb 's legkizáróbb tulajdonság gyanánt kivántatik meg benne, az az úgy nevezett *satirai szeszély*, melly tulajdonképen a' fenebb említett két tulajdonon alapul, egyébiránt pedig a' gondolatok és kifejezéseknek meglepő 's jól használt elmésségében nyilatkozik. Ezen szeszélynek egy felül *bátornak* kell lenni, 's e' bátorságot a' véralkat' hevességétől kölcsönöznie, hogy ne magának sírjon vagy nevessen, hanem kilépjen a' müvészet' nyilvános életébe, 's itt művekben róvja meg a' megrovandót; másfelül e' szeszélynek némileg *könnyelmű*nek kell lenni, azaz ollyannak, mellyet a' tévelygés ne ragadjon se a' bosszankodás', se a' megvetés' túlságába, melly vagy rideg moralistává, vagy mindig 's így hatástalanúl nevető Democritussá tegye — hanem kit a' bohóság ne szomoruságra hanem epésségre, ne merő megvetésre, hanem gúnyra ingereljen. Ezen satirai szeszély az erkölcsi jellem' szeplőtlenségét, igazság' szeretetét, feltételez, melly a' könnyelmüségtől, az emberek' tetszésének vadászásától, valamint a' túlságos szigoruságtól és embergyülölettől is egyiránt távol van. Mert itt, valamint minden erkölcsi oktatóra, nagyon ráillik a' satiriróra is a': *Turpe est doctori, dum culpa redarguit ipsum.*

A' satirának és satirairóknak sok ellenségök van, és mért? azt hiszszük mivel az ember a' büntetést inkább szenvedi, mint a' gúnyt. A' bohó és a' gonosz, kivált ha a' polgári társaságban magas fokon áll, felűl van emelkedve a' büntetésen, 's ezt nincsen oka félni. Azért is semmi annyira ki nem forgathatja sarkából, mint midőn elmés gúny által nevetségessé tétetik. Ezt nagyon tudják a' satirairók, és nem kell rosz neven vennünk nekik, hanem dicsérnünk őket, ha ezen egyedűl szabad büntetési eszközt használva, a' vétket és ferdeséget épen azon oldalról ostorozzák, mellynél hozzájok jutni lehet. A' feladás a' legnemesebb: az erkölcsök' tisztitása, a' bohók' javitása: mért ne élhetnének épen azon fegyverekkel, mellyek szint olly rettentők, mint ártatlanok?

A' satira a' legtarkább alakot szereti; majd lyrai, majd eposi, majd drámai, majd ismét didacticai; majd a' regény' alakját öltözi magára, miként Cervantesnél Don Quixote; majd a' beszélgetését és a' levelét mint Luciánnál, majd az elbeszélését miként Swiftnek Gulliverjében, majd az álomét miként Rabener és ismét Luciánnál, majd tudós értekezés' alakjában mozog. Az anyag mindenütt egy és ugyan az: emberi bohóságok' és hibák' rajzolása; de az alak különféle.

A' satira' alakjának ezen különfélesége annak egész történetén keresztűl látható. A' hellenek' satirája eleinte egészen *dráma* volt. Később alig volt alak, mellybe nem öntetett. A' hellen satirának leg-

méltóbb képviselője Lucián, kinél az eposi és drámai alakban épen olly szabadon és genialis erővel mozog,mint beszélgetéseiben és historiai előadásaiban. A' *didacticai* satira egészen a' romaiaké, és a' mellyről Quintilian azt mondja: „*satira quidem tota nostra est*; 's első szerzőjének Luciliust nevezi ugyan Horácz, ki Iuvenális és Persiussal a' didacticai satira' első rendü bajnokai, és az utókor' előpéldái. Horácz az enyelgő, Iuvenál és Persius a' komoly satirának mesterei. Horácz enyeleg, Iuvenális bosszankodik, Persius sír. Az olaszoknál legkitünőbbek Ariost, Salvator Rosa, Dotti és az idősebb Gozzi; az angoloknál Pope, Swift, Young állanak első helyen; a' németeknél Caniz, Haller, Rabener, Hagedorn, Wieland stb.; a' francziáknál Voltaire a' leggazdagabb satiricus. 'S hogy befejezésül magyar nevek se hiányozzanak, a' satirai eposban *Gvadányit*, *Csokonait* és *Verseghyt*, az epistolában *Kazinczyt*, az epigrammban ismét őt, és *Vitkovicsot*, a' mesében *Fáyt*, végre a' satirai beszély és színműben ezt és *Kisfaludy Károlyt* nevezhetjük.

'S ez most elég legyen a' satiráról figyelmeztetésül addig is, míg az idei versenyzők újra felébresztik a' nálunk mármár elszunnyadt satirai Músát!

III.

A' MAGYAR KÖLTÉSZET' HIVATÁSA.

ELŐADÁ,

MIDŐN A' KISFALUDY-TÁRSASÁGBAN BEKÖSZÖNTENE

JANUÁR. 29. 1842. TARTOTT ÜLÉSBEN

HUNFALVI PÁL.

Untatásig van már mondva: nemzetiség nélkül nincs nemzet, úgy hogy a' százszor elmondottat 's nyilván nem czáfoltat csak gondolatszegénység hozhatja újra fel. 'S mégis, midőn a' Kisfaludy-Társasághoz emelem szavamat, nem tudom, nem akarom mással kezdeni, mint a' százszor elmondottnak ismétlésével, mint ha, mi szokás által közönössé vált, szavaimtól nyerhetne új élt 's telnék meg újra érdekkel, ha az belőle tán kipárolgott volna.

Az egyed maga nem felel meg az emberi feladatnak; sokkal nagyobb és fensőbb ez, hogysem egyes tehetség megközelíthetni reménylené. Mint homokpusztában külön ragyogó harmatcseppek felszáradnak a' nélkül hogy virányt öntöző patakba egyesülhetnének: úgy milliónyi elszórt emberélet nyomot sem hagyna az erdőkben, hol máig makkot ennék a'társaságtalan nyomorult. Az egész emberiség által bizonyára valósul nemünk feladata: de avval úgy van az egyed

mint Hercules, midőn léget ölelt. Nem hát vadon magány, sem, mint mondják, a' világ nem lehet azon föld, mellyet az ember míveljen, hogy szomszédjának is kenyere teremjen, hanem a' régtől fogva együtt szenvedett és sírt, örvendett és reménylt társaságokban nyílik az egyed előtt munkatér, azon társaságokban, mellyek saját nyelvet, saját emlékezetet, saját kilátást öröklöttek a' homályos ősidőben, hol a' történetirás hiába keresi a' nemzetek' és nyelvek' támadását, de hol minden nép' fiatal képzelete a' nagy istent maga között mulatni látta. Illy társaságban, mellyet nemzetnek hivánk, hathat egyed az egész emberiségre, abban nyújthatja ki életét, melly egyes kebelből hamar kiszakad, de a' nemzetében sokáig, örökké élhet!

Azonban lehet, ki máskép érti szavaimat. „Elmúlt, 's hála hogy elmúlt az elszigetelés' kora, mellyben minden nemzet külön istent vallott, mellyben a' sajátságot őrzeni annyit tett mint élni, 's élni annyi volt mint uralkodni, mivel, kik békés határosok nem lehettek, uralkodtak vagy szolgaságba sülyedtek. Akkor méltán árkolta körűl Lycurgus embertelen törvényeivel Spártát, 's tiltott ki minden idegent; akkor méltán zengedeztette Cato a' tanácsban igazán pogány szavait: Carthágót le kell rontani! De mi ma se hagyjuk el a' bálványokat? mint chinaiak falat vonjunk magunk körűl, mellyen hamarább a' míveltség mint az ellenség megtöressék? 'S mind azt miért? „Hogy fáradozva nélkülözzünk, 's reményért valót cserél-

jünk;" Így szól a' közönösség, melly nyúgalomban élvezni kiván, így szól a' lankadtság, melly idegen szorgalomtól várja önjavát is; így szól a' restség, melly azért indulni sem akar, a' miért mások már futottak. De mi arra nem hallgatunk, sirena-ének az, melly a' lelket kiöli, hogy a' testet is zsákmányúl birhassa: — hogy ereinkbe oszlató mérget ne leheljen, ójjon meg szent buzgóság! „A' nemzetiséget fenn kell tartani, mert jogi létünket biztosítja; élek 's halok érte, hogy mit én élveztem, fiam is élvezhesse; a' fáradság édes, ha földieimnek gyümölcsöt teremnek csöppjei!" Így szól a' hazafi, 's szózata édesen cseng fülünkbe, 's tettei ragyognak előttünk. De a' mi vágyaink magasabbra repülnek. A' lélek mély, kincseit a' görög és romai, olasz és franczia, angol és német ki nem merítették még, jut nekünk is, 's azért ápoljuk a' nemzetiséget. Előttünk sem kicsiny a' jog, melly kerítése a' szellemnek, 's mélyen sajnáljuk ha vele félszegen sáfárkodnak: mégis inkább a' jogot termő csemetét kívánjuk közünkbe ültetni, azon fát, mellynek bár mennyi ágait elvágják is, mindig új és új galyat hajt. Nem csak megmaradni: díszleni, irígyeltetni, a' dicső nemzetek között dicsőséggel helyt foglalni akarunk! Hogyan? retten vissza a' kislelküség, mi néhány milliónyi nép, mellynek jogosait gyermek számlálhatja meg, a' hatalmasok között? mi földhöz ragadtak a' míveltség és tudomány és társasági szerkezet' szárnyain repülők között?

Egyed úgy mint nemzet annyit ér, mennyit érni

bátor. A' szellem mérője más mint az anyagé, 's nem hány, hanem millyen a' fő, nyom az emberiség' mérlegében. 'S kit elszédít a' magasság, hová felhatnunk kell, tudja meg, hogy arra nemcsak a' lélek biztat, melly míg magát el nem hagyja, kétségbeesni nem tud, hanem a' történetek' szava is felszólít. Avagy ezred év, az összes történetidőnek negyed része nem szerzett-e jogot a' magyarnak, hogy magát az europai család' egyik előkelő tagjának tekintse? Europa nagy, mívelt, hatalmas, a' földnek legillatosb virága 's a' tengernek legcsillámlóbb gyöngye, 's azzá tette a' keresztyénség, 's mellyek keblében fejlődtek. 'S mindegy, akár az europai szellem növesztette a' keresztyénséget, akár ez költötte ki ama' szellemet: elég, hogy a' kettő elválhatlan társaságban van, 's külön egyiket sem találhatni. A' magyar, Európa' örökös lakója leendvén, keresztyénné lett. Itt az égnek nagy kegyelmét tapasztalta, hogy az idegen nemzetektől bejött vallás a' magyar nemzetiség' romjain nem üllte győzelmének ünnepét. Hunnia keresztyénné, europaivá lett, 's nem szűnt meg Hunnia lenni. De hogy akkor a' német és olasz nemzetiségek fejlődtebbek nem voltak, nem érdemünk; puszta szerencse, 's az ég' kegyelme tartották meg nemzetünk' életét, okvetlen azért, hogy nagyokat tegyünk. A' mívelt arab kiveszett szép Spanyolföldről, mivel a' kóránt ki nem cserélte az evangeliomért; 's a' török is azért indult veszni: mert europai élet a' keresztyénség' ágyában tenyészhetik csak. — Az érdemletlen kegyelmet a' ke-

resztyén magyar később megérdemelte, mert Európának minden jó és bal sorsában osztozott, sőt a' balból neki több jutott. De küzdött vérezve 's megmaradt vérezve, Európa' csapásain kívül az egyedűl rája mért csapásokat is kiállván.

Európában szellem lakik, innen nem pihenés de munka, nem megnyugvás de vizsgálat osztályrésze, mivel emberi létben nyúgalom halál, mozgás élet. A' keresztyénség sem válhatott megállapodottá, ha Európát Ázsiába nem akarta visszatolni, 's szakadás lett a' nyugati egyházban. Bár mint vagyunk is iránta lelkesűlve, a' történetek' szava fennen kiáltja, hogy a' reformatio világtörténet 's a' legeurópaibb esemény. 'S kik elfogadtuk és kik utáljuk, mind változtunk általa, mindnyájunk elibe állt az új idők' feladata. A' magyar nemzetiség kiállotta ezen változást is, sőt erősödött benne, mert tulajdonává lett, mi, nyiltan állítom, az európai élethez szükséges. De tán ismét nem a' nemzet' erénye tartotta meg a' nemzetiséget. A' felföldön gyérült a' reformatio által, de szilárdult az alföldön a' dolgok' bizonyos állásinál fogva, mellyeket nem a' reformatusok idéztek elő. Avagy lehet-e az is érdemök, hogy a' helvet és németalföldi nem szomszédunk mint a' cseh és német? 'S Magyarország újra osztozott Európának minden jó és bal sorsában, sőt a' balból újra neki jutott legnagyobb rész. De küzdött vérezve 's megmaradt vérezve, Európa' csapásain kívül az egyedűl rája mért csapásokat is kiállván. 'S ezért hátra maradt nemzetünk új új lökések·

nek van kitéve, 's nincs vért, melly azoktól megójja. Oldalt állóknak sorsa, hogy a' lázas megrázkodást fogvaczogásig megérzik, az enyhítő lehelet' fuvását pedig alig ismerik. Így a' terjedt rónának szélei, mellyek a' hegyes vidékkel együtt epedtek szárazságban, gyakran egyedűl a' szivárványt látják, mellyet amott áldás' könyűi ragyogtatnak.

Európa él; a' szellemnek hol mennyei hol földi része mozog, 's most új nemű, de keményebben markoló vitéz ostromol bennünket, az ipar. Ettől féltsük nemzetiségünket! Ez korunk' leghatalmasb bajnoka, írt igér a' sebekre, kenyeret az éhezőnek, pénzt az adósságba merült Európának; azért mindenható, 's bejő hozzánk is, ha kérjük, illedelmesen, ha tiltjuk, rontva, de jő, mert jőnie kell! Az ipar idegen értelmességtől szerzett idegen pénzt ád ki nekünk, 's ki tudja, míg a' nagy birtokosokat, mint hiszik, kölcsönadó intézet, a' többieket jobb út jobb rend biztosítja, nem esik-e nemzetiségünk zálogba? — de ha esik, bizonyosan ki nem váltjuk többé! Mit tegyünk ez ostrom' állapotjában? Kétszer 's többször mentették meg nemzetiségünket az ég' kegyelme, a' szerencse 's környülállások: most is azokba bízzunk? Nem szabad, nem lehet! Szellemet költsünk, ébreszszünk, támogassunk, szellemet, melly egész hazánkat áthassa 's életet oltson a' holtba! Szellem, csak szellem előtt hajol meg majd a' külföldi pénz és ipar 's lesz magyarrá; szellem fog meggazdagítani, mert szellem ád pénzt, nem pénz szellemet. Mit használ, hogy bér-

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

czeink aranytól ezüsttől dagadnak, mikor hollandi aranyokat koldulunk? mit használ, hogy földünk szép gabonát terem, mikor Angliában van a' fehér kenyér? mit használnak szép ökreink, mikor Bécsben van a' jó hús és jó bőr? mit selymes juhaink, mikor nincs posztónk? Szegény gazdag magyar! mindene van 's olly keveset bír, mert szelleme kevés. Szellem ád pénzt, szellem ád megmaradást is! Nem Athenae' kincsei hatnak reánk, hanem szelleme; 's Románok nem azért hódulunk, hogy a' Scipiók Africában 's Ázsiában, Caesar Galliában, Traianus Dáciában győztek, hanem szelleméért, melly néhány rövid év alatt városokat épített, útakat töltött, hol mi ezer év óta gunyhókkal beérjük, 's homok és sárban gázolunk; melly néhány év alatt nemzetet és nyelvet tenyésztetett, hol mi ezer év alatt alig szereztünk barátot a' magyarnak; melly hidat épített a' Dunán, mit nemzetünk ezer év múlva is csak idegen pénz és észszel építtethet, 's nagy része, bújában, hogy az ingyen nem épül, majdnem fátyolt köt!

Mi már azon szellem, kérditek, melly annyi csodát mível, 's minket nemcsak az enyészettől megóvjon, hanem dicsőségre is juttasson? Az örök világosságnak sugára, melly a' népek' elméjében villog 's abban reményeket és vágyakat költ, mellyeket e' föld' szűk határai át nem karolhatnak. Egy ugyan a' világosság, de sugárai minden nemzetben másképen törődnek meg 's szebbnél szebb színeket ragyogtatnak vég sé határ nélkül. 'S egy nemzet sem lát hanem csak ön-

sugaránál; egy nemzet sem él, ha úgy nem tekinti magát, mintha az emberiség' ügye és üdve csak rája volna bizva. 'S itt nemzet nem állhatja utját nemzetnek, egy sem munkálódhatik másért; holt a' munkátlan, haldoklik az elfáradó, merevűl a' pihenő, mert az élet hatás: a' láng él míg lobog. Az ég beszédet oltott az ember' keblébe 's a' szellemet belé lehelte, hogy minden nemzetnek, melly arra méltó, saját nyelve 's így saját belvilága legyen, tiszta 's hű tűkre a' mennynek, ha mély 's mívelt a' belvilág, a' nemzeti szellem. 'S ebben áll a' nemzetiség. Világos-e hogy a' nélkül nincs nemzet? Az idegen ész szivesen csatlakozik olly nemzetiséghez, hol minden, mi az ember előtt becses, könnyen és bőven kiforr; mert az értelem a' szellemmel szeret társulni, melly buzgóságát testvérileg felszítsa 's szemeit élesítse, hogy mindinkább urává legyen az élettelen anyagnak. Nem hiszitek-e, hogy a' megerősödött 's nagyra nőtt magyar szellem előtt, ha majd feje a' csillagokat éri, míg lába földön jár, meg fog hajolni az idegen pénz és ipar?

Az istenség megfoghatlan 's az ég el nem érhető: mégis bennünk isten' képe sugároz 's ég felé szárnyalnak reményeink! Tehát ember és czélja között mérhetlen ür vagyon 's a' törekvőt siker, a' vágyódót soha teljesedés nem örvendeztetvén, kifogyhatlan kín volna osztályrészünk. Hogy az ne legyen, a' szépség' alakaiba öltöztek sejtelmeink, 's mint szivárvány az átugorhatlan ür felett mosolyganak: de emberi lélek-

ben müvészet fakadt fel mosolygásukon, 's már érintjük a' megfoghatlant 's kifejezzük a' ki nem mondhatót. A' müvészet lőn közbenjáró ember és istenség között, 's míg a' mennyet lehozza, felmagasztalja a' keblet, 's míg az eszméket közvetíti, halhatlan becset tulajdonít a' földi létnek. Hajdan ég' lyányának nevezték: még inkább nevezzük annak most, midőn az élet' bányái olly mélyek, hogy már nehezen hat be vigasztalás, 's ügyei olly számosak, hogy miattok könnyen feledjük a' czélt. Igen, a' müvészet égi lyány; ápoló karjaiban a' szellemet élteti 's felsőbb eredetünk emlékezetét, mellyet a' gondok hamar kiszárítanak, felfelvirágoztatja; sőt méltányossá teszen felebarátink iránt is, hogy a' múltnak halmain érdem nélkül fel ne álljunk, 's fenyegetőzve ne szóljunk a' lent maradtakhoz. Ah, ha ő nem volna, ki tenne arról, hogy a' tördelt életnek egy egy szögét világunknak ne tartsuk?

A' müvészet, mivel a' szellem' ápolója, őrlelke a' nemzetiségnek is, az örök világosság' ama' sugárának, melly az egész eget tükrözi vissza. De az nem csak egyediségét biztosítja a' nemzetnek, hanem, a' miért fontos az egyediség, az emberi nem' feladatának új megfejtését is eszközleni igyekszik, 's ez által valóban a' mennyek' országát terjeszteni. Oh ne feledjük, hogy a' lélek mély 's kincseit még ki nem merítették; bizodalom dagaszsza keblünket, hogy mi magyarok is olly gyöngyöket találhatunk még, mellyekért nemzetünk' neve dícsőséggel fog ragyogni azok között, kik

egyedül érdemlik meg a' történetirás' emlékezetét. Nem ábrándos elragadtatás szól belőlem; szellemi világban a' legnagyobbat nem elbízott gőg képzeli, melly kis fáradságot is sokal, hanem sikernek titkos előérzete fogja fel, melly a' kebel' erejét hihetetlenre feszíti, 's a' rendkivűlit is eléreti. Avagy nemzet nem annyit ér-e, mennyit érni bátor? Hallottátok, hogy a' müvészet minden nemzet' aranykorában virágzik csak. Hol a' magyarnak aranykora? Tekintsünk múltjára, ott nem találjuk, tekintsünk jövendőjére, ott int csillagoknál ragyogóbb koszorúval, mert a' XIX. századbeli koszorúnak vajmi szépnek kell lenni, hogy szemvakitásig világos korunkban tündökölhessék! Nagy, de nem végetlen nagy magasságban int a' koszorú, bizonyosan feje köré füződik nemzetünknek, mihelyt a' neki jutott sugarat, a' nemzetiséget, méltólag fogta fényeltetni.

A' müvészet ama' dicső tisztét a' tudomány be nem töltheti. Fáradságnak szülötte az, szereti a' munkát, de haszonra néz: mi juthat neki még fizetésen kívűl? A' müvészet kegyes ajándék, bár a' velebánás szinte fáradságos, de nem követel kamatot — vagy szárnya-szegetten mozog, nem mint égi lyány mennyet varázsolva, hanem mint földi szolgáló bért keresve. 'S a' tudomány, köréből a' philosophiát, mint nálunk szokta tenni, kizárván, nemzetiséget sem kér: de a' müvészet kiszárad, ha gyökereit az nem fürészti.

A' jelen század, mindnyájan érezzük, nagykorú; a' nagykoruság pedig gondolkodik, nem képzelődik,

vizsgál, nem hiszen, mert tudni kiván, nem csak sejteni. A' müvészetre is hat századunk' nagykorusága, 's szokatlan legyen bár állításom, de előttem igaz: a' szobrászat, festészet, szóval a' képző müvészetek mostoha időt értek. Gyermekded tiszta, gondolkodástól nem zavart szemlélet 's határtalan bizodalom, mellybe a' hit honosan takaródzik, termették a' vésü 's ecset' bámult remekeit. Homlokunkat, ha égre fordúl is, redők ülik, 's szemeinket, ha néznek is, gondolkodás vonja el a' tárgytól: mi csoda hát, hogy a' föld' elváltoztával a' régi gyümölcs érni nem akar 's nem tud. A' képző müvészetek nem birják gondolatinkat utólérni; dicsérjük ugyan 's magasztaljuk, de lehetetlen nem éreznünk, hogy a' kebelben sok van, mit kő és festék ki nem fejezhet. De a' nyelvbe szellemet lehelt az ég, 's ha igaz, hogy századunk nagykorú, bizonyosan a' nyelv' érettsége által lett azzá. Tehát a' szóló müvészet futhat csak versenyt az idővel, különben miért is virágoznék új Európa' nemzetinél a' költészet inkább mint más müvészet. Azonban a' költészetnek, művei' szapora másolásával is előmozdított közönséges, úgy szólván mindennapi voltát nem tagadom. Mi könnyen juthatni a' legdicsőbb költeményekhez? Midőn szobrot vagy festményt tizen megvásárolnak, költőnek összes munkáit, melyekből időtöltés úgy mint tanulás és lelkesedés, külön tehetség' kivánata szerint, bőven meríthetők, talán ezeren veszik meg. Az tehát még inkább bizonyítja a' költészet' hatását. Nyomosabb védőre talál

más körülményben. Jól tudom, hogy az egyediségeket ápoló korunk a' párosi márványt egynek tartja Carrara' márványával, 's hogy a' dán szobrász Italiáé lehet. Nem úgy a' költészet és a' költők. Vidd Berzsenyit, Kölcseyt a' Névához, 's nem lesznek otthon; vidd a' Tiberishez vagy Szajnához, 's vissza fognak közünkbe kivánkozni, mert azok mieink és senki másé. Jó-e vagy rosz ez állapot, ha tudnám is, nem használna megmondanom, de világos, hogy úgy van, 's kérdem, meg fogjuk-e változtatni? Mint a' délnek verőfénye, olly tisztán áll előttünk a' költészet' nagy hivatása korunkban általában 's különösen fejlődésnek indult nemzetünknél. Mert ha igaz, 's ki meri tagadni, hogy csak nemzeti szellem biztosíthatja nemzetiségünket; ha igaz, 's ki fogja tagadni, hogy ama szellem' legszebb gyümölcseit csak müvészet érlelheti; ha igaz, 's tagadják bár, hogy a' müvészetek' tisztét leginkább a' költészet teszi meg időnkben: úgy attól valóban érdekünk ellensége fordíthatná csak el figyelmünket, virágzott, 's virágzó 's bimbózó költőink' tiszteletét csak irígyünk tapodhatná kárörvendve; végre a' Kisfaludy Károly' emléke által 's emlékezetére alakult és szépirodalmat előmozdítani törekvő társaságot csak félszeg gondolkozás nem méltányolná! Nemzetem' költői! felfogtátok-e, mi nagyot vetett időnk' nagykorúsága vállaitokra, 's megbirja-e kebletek azon reményt 's kilátást, mellyet nemzetünk' kicsinysége bíz ápolástokra? Küzdeni a' jelennel, melly kis hasznot többre becsül dagadó lelkesedés-

nél; csatát nyerni e' szellemnek, melly a' zsibbasztó anyag alatt majd majd vonaglik; 's mind azt olly honban, mellynek nemzeti szelleme most ébred, 's telles életre szólítást tőletek vár, mellynek ifjusága kénytelen érett férfiúságba ugrani: valóban, követelések' óriásai, egymással tusázók 's mégis általatok egyesítendők! Nagy a' mi századunk' költőjének feladata, de nagyobb, sokkal nagyobb a' tizedik századát élő magyar nemzeté! Mit a' müvészet hathat, mi tőletek várjuk; mi nemzetet dicsőíthet, mi nagyobb részint tőletek várjuk; mi keblet emel, lelket szentel, szívet nemesít, mi tőletek várjuk! Oh ne tréfálni, enyelegni zendüljön lantaitok' húrja, de énekelni komolyat és magasztost, hogy a' hallgatókat isteni tűz szállja meg; énekelni mélyet és indítót, hogy a' szem bú- 's gyönyör-facsarta könnyeket hullasson; énekelni édest és elragadtatót, hogy mindnyájan örömittasan kiáltsuk: szép magyarnak lenni, szép magyar hangot érteni, azon beszélni 's megindulni! Ha felfogtátok mi vállaitokon nehezkedik, irígylem boldogságtokat. Most, midőn nemzetünket annyi hű bajnok állja körül, védeni jogát, lételének földét, most annak szellemét táplálni, hogy a' megmentett testben szent lélek is buzogjon, 's halhatlanná váljék, mi hervadtan az idők' sírjába hullana — legszebb, legboldogítóbb hivatás. De látom, bennetek ihlettség' tüze lobog, 's hazám' jövendője nyílik előttem. A' nemzet nagy, művelt és dicső, irígylik a' szomszédok, dicsérik a' távollevők 's egy szájjal vallják: magyarnak lenni szép.

A' honszeretet, mellyet nemzetünk' elfajult korában csak jogérzet 's szánakozástól hevült, nemes kebel vallott holtiglan, a' többi pedig lábtónak néze, 's miután rajta felhaladott czéljához, elruga; melly, hála! most már kedves kötelesség, bár még áldozat: az majdan, midőn a' magyar az emberiség' kincseit fogja bírni, 's a' lélek' dicsősége közöttünk fog legdicsőbben virágozni, kimondhatlan édes vonzódás lesz. 'S bámulni fogják azt közelről messziről, 's meg nem érteni: de a' magyar így felelend büszkén: Lehet-e nem szeretni a' napot 's mégis élni, nem kívánni a' levegőt 's mégis lélekzeni, nem ölelni a' tavaszt 's mégis virágokat fűzni; vagy lehet-e gyűlölni a' nyarat, mellynek gyümölcsét kedveled, 's az őszt, ha poharadban folyó arany csillámlik? Hogyan ne szeressem hazámat, mikor hazámon kivül nincsen élet!

IV.

BŮCSŮ.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEFTŐL *),

MAGYARÁZVA

SZEMERE PÁL

ÁLTAL.

Isten veled, hazám, bátrak' hazája,
Isten veled, te völgy, ti zöld hegyek!
Gyermekreményim' 's bánatim' tanyája,
Isten veled, én messze elmegyek.
Ha visszatérek, boldogulva, hon,
Hadd lássam népemet virányidon.

Nem, mint Helvetia' hó-takart tetői,
Nem nyúlnak olly magasra bérczeid,
'S tán szebbek a' Provence' dal-telt mezői
Mint dús kalászt hullámzó téreid:
Virág mit ér, mit ér a' bércz nekem?
Hazát kiván, hazáért ver szivem.

Az ég egy kincset ád minden hazának
'S a' nemzet híven őrzi birtokát;
Császárról szól a' franczia fiának,
Büszkén mutatja Róma ó falát,
Hellasnak kincse egy elomló rom:
Tiéd, hazám, egy szentelt fájdalom.

---

*) Athen. 1837. II. 103, 104. szelet.

Hallgatva áll Rákosnak szent határa,
Ah régen hallgat immár a' magyar!
'S az ősök' elenyészett nyomdokára
Az esti szellő új fövenyt takar;
Hallgatva áll a' tér, szivünk szorúl,
'S egy köny beszél hazánk' nagyságirúl.

'S egy köny Budáról, melly magas tetőjén
Sötéten áll, egy bús emlékezet,
Nagy sír' köve hazámnak temetőjén
'S rá írva mind mi véle elveszett;
Régen szét dönté az idő falát,
Kövén még látni a' csaták' nyomát.

'S még áll Mohács, még áll! magasbra nőnek
Az új barázdán 's régi hősökön
Kalászai, erőt ad a' mezőnek,
Bár rég lefolyt, a' férfivér-özön;
Nincs kő határáu, nincsen kúnhalom,
De áll a' tér 's nem vész a' fájdalom.

'S nem reszket el mig az ezüst Dunának
Nagy tűkörén egy honfiszem pihen,
'S magyar lakik a' parton 's a' hazának
Csak egy romlatlan gyermeke leszen;
Buda-, Mohács-, Nándornál elfutó:
Tán honnom' könnye vagy te, nagy folyó?

'S oh én szeretlek néma bánatodban
Hazám, szeretlek könnyeid között,
Égőn szeretlek özvegy fátyolodban,
Nehéz keserved mellybe öltözött;
Bájlón mosolygsz, mert bár sorsod kemény,
Él még a' sír felett is egy remény.

És most isten veled; talán sokára,
Örökre tán, hazám, isten veled!
Rég eltünt ismert bérczid' kék határa
'S tovább siet vándorló gyermeked,
Ha visszatérek, boldogulva, hon,
Hadd lássam népemet virányidon.

Eötvösnél nem csak a' kedély, de gazdag, teremtő és hatalmas a' képzelet is.

Bucsúvétele' elsőbb szavában úgy tűnik föl előtte a' hon, mint bátrak' hazája; 's mindjárt nyomban, mint gyermekremények', gyermekbánatok' tanyája; 's melly szerencsésen választott képszó ez a' *tanya* a' völgyek' és hegyek' szomszédságában, a' gyermekbánatok és gyermekremények mellett: mert lehetetlen a' tanya szónak első eredeti jelentésére nem emlékeznünk, melly szerint gazdálkodási helyet, majort, jelent; lehetetlen oda nem andalodnunk, hogy a' költész a' maga reményeinek 's bánatainak tenyészésére czéloz, 's ezeket mintegy megszemélyesíti, még pedig úgy, hogy e' megszemélyesítés is inkább melegséget, mint hidegséget hoz magával, minthogy önkényt fakadt, 's nem erőszakkal kicsikart 's mesterkélten keresett.

Már mondotta: isten veled, már másodszor is mondá: isten veled; 's most harmadszor ismét felsohajt: isten veled! 'S e' bucsúszó mellett keservesen rebegi, hogy távozik, messzire távozik: de alig ejté ki e' szót, nyomban visszatérést emleget; 's e' tá-

vozás' és visszatérés' egymás mellé állítása által jelenleg is gyermekbánatát, gyermekreményeit igazolja; valamint igazolja az által is, hogy mint gyermek szokott járulni édes anyjához, úgy közelít ő is hazájához, követelvén: hogy, midőn visszatér, népét boldogulva láthassa meg.

Első versében a' magyar völgyek' és hegyektől vőn búcsút, a' másodikban Helvetia és a' Provence tűnik föl képzeletében: amaz hó-takart bérczei, imez dallal tölt mezőivel; 's nem tagadja, hogy azok magasabbak, ezek talán szebbek, mint a' zöld kalászszal hullámzó magyar térek: de az ész' hideg fontolgatására büszke követeléssel szólal föl a' kedély: 's hát aztán? Virág mit ér, mit ér a' bércz nekem? Hazát kiván, hazáért ver szivem.

Ész és kedély vetélkedve egymással a' harmadik versben is, 's itt is bebizonyodva, hogy Eötvös' képzelete gazdag, teremtő, és hatalmas.

Az ész világnézetre emelkedik, 's mondja: az ég minden hazának ad egy kincset, mellynek a' a' nemzet híven őrzi birtokát. 'S eddig a' reflexio. Igen! felel reá a' képzelet, 's nem az ész, mert ez fogalmak és eszmék által szól, itt pedig élő képek jelennek meg: igen! császárról szól a' franczia fiának, büszkén mutatja Róma ó falát, Hellásnak kincse egy elomló rom! 's kedély az, és nem ész, melly a' hazához fordulva ekképen szól: hazám, a' te kincsed egy szentelt fájdalom! Mély és való észrevétel. Bátrak' hona hazánk, mint feleb mondá; 's a' bátor nép'

fájdalma nem csak a' hellenek és rómaiak, de minden más religio szerint, szent isten' és ember' szemei előtt. 'S valljon nem a' képzeletnek kell-e tulajdonítnunk, hogy a' hon' képe, melly az első versben, gyermektanya' alakjában tünt föl, a' másodikban és harmadikban már úgy jelent meg, mint a' mellyért dobog a' szív, 's szeretet', tisztelet' érzései közt dobog, 's azért dobog, mert az anyának fájdalma szentelt fájdalom?

'S azért szentelt a' hazának fájdalma, mond a' negyedik vers, mert való fájdalom, mert nagy fájdalom; 's ez ismét azért nagy és való, minthogy hallgat. Hallgat Rákos' szent határa, 's nem csak ott, minden felé hallgat a' magyar. 'S ah, régen hallgat immár! fölsohajt a' kedély; 's a' phantasia az esti szellőt tünteti fel, melly az elenyészett ősök' nyomdokára, mint a' vesztett fél szokott elhunyt kedvese' sirja felébe hantot rakni, új fövényt takar. Hallgatva áll a' tér, szól a' kedély és phantasia; szivünk szorul, 's egy köny beszél hazánk' nagyságirul.

Ki gondolná, hogy e' beszédes köny az, melly Eötvös' képzelete' teremtőiségét leginkább igazolja? 's ki nem hiszi, midőn e' köny nem egyéb, mint a' Duna? colossalis, 's tehát méltó kép, egy hazának, egy szentelt nagy fájdalmu hazának, könyéhez.

E' köny ömlik el az 5, 6. és 7. versen. Ez beszéli, hogy Buda magas tetőjén sötéten áll, egy bús emlék, egy nagy sírkő, a' hon' temetőjén, mellynek falait bár rég ledönté az idő, kövén írva láthatni még,

mi véle elveszett, 's láthatni még a' csaták' nyomait. E' köny beszéli, hogy még áll Mohács, még áll; hogy az új barázdán 's régi hősökön magasbra nőnek kalászai, 's noha rég lefolyt a' férfivér-özön, ez még most is erőt ad a' mezőnek; nincs kő, nincsen kúnhalom határán, de áll a' tér, 's nem vész a' fájdalom; tudniillik a' szentelt fájdalom, mellyet kincs gyanánt ada az ég a' magyar hazának. Ez beszéli, 's a' kedély gyermekreményétől lelkesülve, hogy a' szentelt fájdalom nem veszhet el, míg az ezüst Dunának nagy tűkörén egy honfi szem pihen; 's magyar lakik a' parton, 's a' hazának csak egy romlatlan gyermeke leszen; mintha a' Duna mondaná: én, ki Buda, Mohács és Nándor alatt futok el, Magyarhon' könye vagyok, én, nagy és örök és kiapadhatlan!

Eddig a' phantasia a' maga képeivel, 's mind inkább inkább nagyítva és emelve azokat, míg végre a' hazát a' maga szentelt fájdalmában, nehéz keserveiben 's könyűi között, mint fátyolba öltözött özvegy anyát tünteti föl; a' ki, noha sorsa kemény, bájlón mosolyg, mint ha mosolygása azt jelentené, hogy a' sír felett is él egy remény. Ezt azonban a' búcsuzó gyermek' édes forró fölkiáltásai előzik meg: 's oh én szeretlek! hazám szeretlek! égőn szeretlek! Mint az első versben mondá: isten veled, és isten veled, és isten veled! úgy szól itt is: szeretlek és szeretlek és szeretlek! Képzelet és kedély itt állanak legmagasb tetőn, honnan a' sírfeletti remény' sugára mosolyog alá; 's e' remény kezdeti meg az utolsó

verset is, melly a' vég istenveledet rebegi: talán sokára, örökre tán isten veled! 's e' rebegésre a' képzelet hosszas szünetet, hosszas időt varázsol elő, melly idő alatt halad a' vándorló gyermek, 's lassan lassan eltünnek a' hon' kék bérczei; 's most, mint első versében, kérelemmel sohajt vissza: Ha visszatérek, hadd lássam népemet boldogulva virányidon!

V.

HERCULANUM.

ROMAI BESZÉLY

B. JÓSIKA MIKLÓSTÓL.

I.

Bíbor éj nyugoszik Parthenope' öblének tűkrén; kékes párázatok, mint lenge füst, emelkednek a' tajtékzó hullámokról; az ég ünnepélyes: most gyúlnak a' habok, hosszu vérút futja az öblöt keresztül, 's a' nap a' tengerből felmerűl; a' délies partokon, a' lombkoronás fákon harmat csillog, minden fénylik, mindenütt illatözön terjeng.

Augustus' 23-dikán 79-ben, Herculanum öröm 's vigalom' tanúja volt: a' lávával bélelt útczákon 's az aggszerű épületek közt karcsu oszlopaikkal 's eleven festvényeikkel, élénk néptolongás látszott.

Lelius Varrónak fia Cignus érkezett Rómából, Titus' udvarából, german 's jerusálemi hadviselés után mint hadi tribun 's 23 éves; öt év óta volt távol honától 's atyjától, ki mind hatalomra mind vagyonra Herculanum' előbbkelői közé tartozott.

L. Varro fiatal éveit Rómában töltötte, 's később hadviselésekben gyüjtött kincseit lassanként Herculanumba szállítá, hol akkor a' leggazdagabb nápolyi

családok-, sőt romaiaknak is fényes épületeik voltak, mellyek mind külső csínra, mind pazarfényre magasb fokon álltak Pompeji' villáinál.

A' forumon, közel Vespasian' szobrához állott Varro fogadott leányával, meghalt nejének Faustának nővérével, Aureával; a'pompás calcidium'negyvenkét oszlopa nyúlt mögötte, 's mérhetlen sokasága a' népnek foglalá el a' tágas porticus' márvány kövezetét, köztök magas szobrok emelkedtek, élet 's müvészet együtt.

Cignus a' fő utczán jött, parthiai lovának sörénye a' földet söpörte, 's kantára' aczél pikkelyei világoltak; egy ifju volt kiséretében, 's utána számos öszvérek tömött málhákkal.

Cignus' tekintete mogorva 's kevés öszhangzásban van a' mellette ujjongó néppel, melly az utczát ellepve üdvözlé honfiát. Arczának nemes vonásai eltökélt akaratra 's szilárdságra mutattak, de a' mosoly, melly ezen ünnepélyes elfogadás közben néha elvonult keskeny ajkain, idegennek látszott azokon, 's inkább önkénytelen rángás' nemének, mint öröm 's hála' kifejezésének. — Egész megjelenése egyszerű hadias volt, szoros ellentétben az akkori elpuhult romaiak' fényüzésével: arany 's drágakövek nem fénylettek öltözetén 's fegyverzetén; fehér tunicáját sima aczélvért födé, 's minden fegyvere rövid gladiusa volt.

A' mellette lovagló ifju keleti ménen ült hasonlóul: szőke hosszú fürtei, világos kék szemei, 's óriási tagjai őt első tekintetre mindjárt idegennek jelelék, mit barna öltözete 's saját alakú sisaka, hosszú lósö-

rénynyel árnyékolva igazolni látszottak; vonásai nem voltak rútak, de ezeknek összes kinyomása vadságra 's szenvedélyességre gyaníttatott.

Így értek el a' forumig: Varro fia elébe rohant 's őt lováról ölelő karok közé fogadá. Aurea életteljes szemeit emelé Cignusra, de csakhamar lesüté, midőn azok az idegen szőke ifju' büszke tekintetével találkoztak. Cignus szivéhez szorítá atyját 's mind azt mondá neki, mit hosszú távollét után fiu atyjának a' viszonlátás' első pillanatiban mondhat. Aureát észre sem látszott venni, 's később annak odanyújtott kezét szórakozva 's hidegen fogadá el.

Az elfogadás' rövid ünnepélye után Varro gazdagon ékesített 's külről is eleven színű festményekkel ellátott lakába vonultak; a' népnek a' jövő napra játékok igértettek, 's az, mint lenge felleg, eloszlott, 's nem sokára minden a' szokott mindennapiság' színét viselé.

II.

Varro a' doriai oszlopokkal körözött peristil' hosszában sétálgatott fiával, míg azon idegen, kit Cignusnak kiséretében láttunk, a' viridarium' növényhímzetén nyugtatá mogorva tekintetét. Cignus' arczvonásaiban megfoghatlan feszültség tünt fel: a' nemes, tiszta homlokot fodor hollófürtek árnyékolák, 's a' mélyen sötét szempárból ollykor bal jóslatú villámok törtek elő. Kedélye titkot zárt, de szavai azt nem

árulák el; úgy tetszett, mint ha atyjának beszédére fordítaná egész figyelmét.

A' beszéd Romáról folyt, 's a' germanföldi csatákról. Varrónak az akkori idők' szellemében a' meghalt vejenti főnök gazdája volt, 's igy ennek fia Orovist, az idegen athletai ifju, kedves vendége, 's most annál inkább, mivel a' vejenteket Titus, mint leghívebb frígyeseit, polgári joggal ajándékozá meg 's Orovistot, ki testvérének Arminnak halála után a' vejentek' főnöke volt, e' fölött hadi tribuni czímmel díszesítette. Orovist a' german hadviselésben Cignussal egy sas alatt vívott, őt Herculanumba' kisérte, hol atyjának végrendeletéből, Varrónak nehéz fa bilikomot, arany szegélylyel, hozott ajándékul 's a' vendégi köteléket megujította, 's honnan később rengetegei közé akart térni; ezt mondá ő, — ezt akarta-e? megválik.

Az öreg patricius vette észre, hogy Cignus' társalgásában neme az elszórtságnak 's feszültségnek van: mit magának annál kevesebbé tudott megfejteni, menynyivel forróbb vágyat árultak el Cignusnak Romából irt levelei őt 's Aureát láthatni.

Aurea gyermek éveiben Cignussal növekedve, szüleitől, kik jókor elhaltak, az ifjunak volt szánva, 's Varro őt mint tulajdon leányát szereté; úgy látszott hogy Cignus' távozta előtt a' tizennégy éves gyermek mély ragaszkodást mutatott iránta; most ez, ha nem is hidegségnek, de kimért tartózkodásnak ada helyet, 's a' mi az agg patriciust leginkább meglepte, az volt

hogy Cignus Aureát egy szóval sem említette; de részint gyöngédség, részint sokkal újabb jelenléte fiának, mint hogy ez örömön kivül egyébre gondolhatna, bővebb nyilatkozást e' tárgyban nem idézett elő.

Varro a' fürdőszobák felé távozott, 's a' két ifjú egyedül maradott a' peristil' árnya alatt.

Darabig néma csend uralkodott köztök, végre Cignus Orovistnek, nemével a' kitörő szenvedélynek ragadá meg kezét: ‚Szólj, rebegte félig elfojtott fellobbanással: mind igaz-e a' mit mondál? — e' bizonytalanság, mint sárkány hever mellemen 's a' lélekzetet fojtja el. Aureának első tekintete a' gyanút felélesztette! ha ez volna! ha lehetne! egy patriciusi hölgy, a' Scipiók' véréből 's egy nyomorú rabszolga!'

A' german ifju élénken látszott felfogni a' megszólítás' tárgyát, mint ki rég alkalomra sóvárog indulatinak szavakat adni .„Cignus! így szólt mély férfiúi hangon: atyád családom' vendégjogával bir, én romai polgár vagyok 's vendéged; családod' becsülete némileg az enyém is; nem teheted föl rólam hogy igaztalansággal áltassalak. Ha tudám akkor, midőn e' vihar legelőször röppent el vigyáztalan ajkaimról, hogy szivedet olly közel sebzi... hallgattam volna... 's bár tevém vala azt! Feledd szavaimat, Cignus!

‚Ne lázítsd föl lelkemet, Orovist! e' színlett tartózkodással; szemeid' lángja árul el, te vágysz arra, hogy boszúmat felidézd. Ah, folytatá: bár félig ejtett czélzásaid, ingerlőbbek az őszinte szónál, ne ragadtak volna titkodat kicsikarni.'

„Bár, bár! kiáltott fel Orovist önkénytelen: szavaid rejtett gyanút foglalnak magokban. Cignus! néhány nap óta sértő kezdesz lenni, honom' isteneire mondom! ez föllázítja kedélyemet; kivánod hogy bizonyítsak? Igen, ifju!.. a' patriciusi hölgy, a' Scipiók' ivadéka, nyomorú rabszolgát szeret. Mint atyád' vendége Romában ollykor késő éjfélig ültünk a' tricliniumban habzó falernum mellett, 's így történt, hogy egy éjjel Aureát e' rabbal találtam kilopódzva atyja' lakából."

‚A' rabszolga ki volt?' mond közbe vágva Cignus, míg arczát láng borította el.

„Ki tudja azt, egy rabszolga! nem mindegy az, illy lény bár ki legyen? Követtem őket, de egyszerre az éjhomályba tüntek el."

‚Megfoghatatlan! másnak megbizottja volt ama' szolga; hidd, Aurea nem képes magát annyira feledni.'

„Ah, ha ez volna! de a' hang, mellyel szólott hozzá, félreismerhetlen volt."

‚De miért — kezdé Cignus néhány percznyi szünet után — ezen éji kaland? hová, minő czélra? Ha ő ennyire sülyedett, ha atyja népes lakából ki tuda lopódzni: nem találkozhaték-e nyomorú kedvenczével otthon is, saját szobáiban?'

„Ez az, Cignus, mit meg nem foghatok, meg nem fejthetek magam is; annyi igaz, hogy e' viszony áll, 's talán elébb nyomába akadunk, mint gondolod."

‚Hogyan?' kiált fel meglepetve Cignus.

„Ha szerelem, a' mint az is, még pedig rabszol-

gával: úgy nincs kétség benne hogy a' mi Romában kezdetett, itt folytattatik."

„Itt? lehetetlen! itt Herculanumban, hol szűkebb körben annyi szem kémel! 's hol minden kis esemény a' várost megkerüli néhány óra alatt? Ah, bár e' gyanút soha sem ébresztéd bennem Orovist."

„Valóban Cignus, reád nem ismerek; 's inkább ohajtandád ezt nőszülésed után megtudni?"

Cignus nyugtalanul járt a' peristil' hosszában. „A' hölgy szenved, mond végre megállva a' german ifju előtt: ennyit látok, ez kétséget nem szenved; de nézd arczvonásait, van-e ezekben árnya az illy elvetemültségnek?"

„Orovist gúnymosolygva vonta ajkát. „Nem első példája a' szemtelenségnek, mondá alig hallhatólag, 's nagy gonosztevők' sajátja e' fesztelen tartás a' bűn' rögzöttségének közepette."

„Bizonyíts!" kiált fel Cignus, pillanatra elvesztvén lélekjelenlétét, mert szivét mélyen sebzé azon megvetés, mellyel Orovist Aureáról mert szólani. — Illyen a' szerelem: a' gyanú gyökeret ver, a' sértett szív, nemével az őrültségnek vágyik tudni, mitől retteg; de arról, kit szeret, gúnyt hallani, fellázítja gyöngédségét. — „Bizonyíts! ismétlé Cignus: addig hazug vagy! 's ha nem tudsz bizonyítani, minden szavadért vérrel fizetsz."

„Ne feledd! mond a' german felmagasodva, büszkén: hogy családod' vendége vagyok, 's hogy fenyegetés el nem ijeszt. — Halld tehát: te szereted Aureát,

én is szerettem őt! Bámulsz?.. én tőle visszautasíttattam Romában, hidegen, büszkén, megvetéssel!"—

‚Te? vágott közbe Cignus: most értelek; téged a' féltékenység vakított; te rémeket láttál. Me Hercle! keblem tágul, szabadabban lélekzem.'

„Éles a' féltékenység' szeme, a' boszúé élesb; én nem szeretem őt többé; de keblemben kiállhatlan boszú forr! Mi vágytársak vagyunk Cignus: egyenlően visszautasítva, érdekünk egy; ne higy nekem, de láss ten szemeiddel: mihelyt tetten érem, tudósítlak."

‚Lesni, Orovist! nem fogom őt, de nyiltan megkérdeni. Atyám jő; csendesen! ne áruld el magad.'

Orovist hidegen folytatá útját a' peristil' hosszában, míg az atriumon 's vestibulumon át az utczára ért; Cignus atyját várta be, ki Aureát kezén vezetve jött a' tulsó oldalról.

III.

‚Itt hozom fogadott leányomat, mond Varro: még nem is beszélgettetek együtt; gondolom harmadikra nem lesz szükségetek, rám a' fürdő vár.'

„Maradj, atyám!" szólt hirtelen Cignus összeszedve minden lelki erejét, hogy fölindulását féken tartsa.

‚Örömest,' felelt Varro, kissé meglepetve ezen élénkség által, 's figyelemmel nyugtatva az ifjún tekintetét.

A' hölgy darabig hallgatott, mint ki nehéz küz-

désben van, aztán a' márvány padlóra függeszté sötét szemeit, 's havas kezét szeliden nyujtá Cignusnak. „„Légy nekem üdvöz, Cignus! mond azon édteljes hangon, melly zene volt az ifju' fülében: öt éve hogy nem láttuk egymást; mind ketten, ifjuságom' barátja! feszülten állunk szemközt; sok változott azóta, de egy nem: baráti szeretetem irántad 's azon tiszta, követelés nélküli indulat, melly gyermek éveink közben fejlődött ki.““

„Baráti indulat! mond Cignus, e' hangtól, e' szives kéznyujtástól szelidülve: 's nem több? Aurea! te titkot rejtesz előttem! szólj nyiltan.“

„„Baráti, testvéri indulat Cignus! nem több; felteheted-e Aureáról, hogy szive' barátját, testvérét megcsalhatná?““

„Te szeretsz!“ kiált fel Cignus.

„„'S ha szeretnék? felelt Aurea szeliden: mi bűnt követnék el azzal, 's mit tehetnék arról; nem tudod-e te, hogy a' szerelem önkénytelen?““

‚Te mást szeretsz?' szólt közbe Varro, kinek arczából világosan lehete látni, mennyire volt meglepetve.

„„Ne jőj indulatba Varro! folytatá Aurea: 's ne kárhoztass!... tizennégy évű valék, midőn Cignus távozott tőlünk; mi a' szerelem, nem tudtam akkor,... most — mond, 's szemei világoltak — tudom, igen én szeretek, 's inkább becsülöm atyai barátomat, Varrót, mint hogy kezemet adnám fiának szivem nélkül. E' szövetség a' te terved volt és szüléimé, szivem mit sem tudott róla.““

„Aurea! mond Cignus a' hölgyhez közelítve: távol legyen tőlem kezedet szived nélkül megnyerni kivánni; szólj! kit szeretsz? második atyád 's testvéred kérdik.“

Aurea hallgatott.

„Te hallgatsz? mond Cignus, el kezdvén veszteni béketürését: olly keveset ér előtted atyám' 's az én kérdésem?“

„„Mit akartok ti, felelt Aurea szeliden: nem vagyok-e vendéged, Varro? nőd' testvére? Mióta van tilalom Herculanumban a' hölgy' szivére 's érzésére téve, mióta áll a' törvény, melly őt kényszerítse esküt szegni? Ha szabad nem vagyok többé, 's nem fogadott leányod, ha feledted, mit Faustának halálos ágyánál esküvél: szivemet nem korlátolni, szólj! 's távozom; ha szabad vagyok, hagyjatok hallgatni.““

„Szavaid, mond Varro felindulva: a' vért jegesítik meg szivemben; titok atyád 's Cignus előtt! mi okon?‘

„Ne véld, szólt közbe Cignus büszkén és sértve: hogy kezedet ez órától kivánjam; de minden szavad egy gyanút ébreszt szivemben, melly ha valósúl, egész családomat meggyaláztad.“

„„Meggyaláztam? kiált fel Aurea: én menteni tetteimet nem fogom.““

„Elég Aurea! felelt Cignus indulatosan: titkod tudva van; te egy nyomorú rabszolgát szeretsz!“

Varro elhalványodott: nem volt e' tájban Herculanumban büszkébb patricius.

„„Egy rabszolgát! mond Aurea megzavartan, de azonnal visszanyerve lélekjelenlétét: kit neveztek ti rabszolgának? Az-e a' szolga, kinek születési vélletlene a' rab bélyeget nyomta homlokára? kit vadállataitoknak vettek oda? Nem tudjátok-e, hogy rab csak az, ki önkényt vállalja magára a' szolgaság' szennyét? Látott Roma biborban 's az aranyházban rabszolgákat: mert szenvedélyeik 's bűneik' rabja valának. Kinek lelke szabad, kit erőszak, önkény vetett rab-igába: annak rabbá tehetitek tagjait a' nagyobb erő nemtelen hatalmával, de lelke szabad marad.""

„Igaz tehát!" mond Cignus a' legmélyebb megvetéssel, elfordulva nemével az undornak a' hölgytől.

„„O! igaz, igaz! mond mélyen megilletődve Aurea: hogy egy család' gyermekei vagyunk. Mi különbséget tesz szivem a' rabság és szabadság között, hallottátok: én rabszolgát nem szeretek.""

„Lelkületed sok erővel bir Aurea!" jegyzé meg Varro megvetéssel.

„„Szakaszszuk e' kínos vitát ketté, o Varro! szólt a' hölgy: ha titkom enyém volna egyedül, ha attól többek' nyugalma nem függne; miért hallgatnám azt el? Oh az eskü, mellyet a' legszentebbre mondék mit ismerek, mint hegy fekszik keblemen; legyen ez oldva, bennem a' Scipiók' vére foly! szavam Herculanumot harsogná végig.""

„Többek' nyugalma? mond Varro: emlékezel-e Cignus valakire, ki közkereset alatt volna? kinek rejtőzni kellene?"

„Ne kérdezd őt tovább, atyám.“

A' hölgy ajkait szorította össze. „„Eljő az idő, mond, mikor megtudtok mindent, akkor itéljetek; meglehet, hogy kárhozatot mond ajkatok rám! de szivem nyugodt.““Ezzel Aurea csendesen szobáiba vonult.

Cignus darabig szótlan állott.

‚Én magad viseletét tökéletesen helyben hagyom, szólt Varro: fájdalmadat értem, 's mind kettőért becsüllek; nincs alacsonyabb boszú, mint a'visszautasított szerelemé, mert ebben önzés 's könyörületlenség egyesülnek.‘

E' pillanatban Orovist lépett be, ki Varrónak utóbbi szavait hallván, gúnyosan tekintett Cignusra. „Ti, így vágta félbe a'Varro' beszédét: így vélekedtek; cselekesztek-e így? az más kérdés. Míg a' szerelem vágytárs nélkül utasíttatik vissza, azt neveti a' vejenti férfiu; de ha a' visszautasítást vágytárs okozza, gyávaságnak tartaná hátra lépni.“

„Orovist! mond Cignus kevélyen: légy olly jó, tanácsodat akkorra tartani, midőn azért atyám vagy én kérni fogunk.“

„„Te engemet hazugnak neveztél Cignus! tudod-e hogy becsületem kivánja neked bebizonyítani, hogy igazat szólottam.““

„Feloldalak,“ felelt Cignus megvetőleg.

„'S hiszesz nekem?“

„Elég Orovist! a' vendégjog' határain túlcsapongasz; én hiszem hogy Aurea mást szeret, de nem, hogy tehetne valamit, mi családunk' gyalázatára lenne, 's

ha illy gyanút árultak el szavaim, első felhevülésem okozta.“

‚Béke köztetek, mond Varro: hallgass rám, Orovist! mit mondanál annak, ki mátkádat vagy nővéredet alacsonysággal vádolná?‘

„„Nem tudom! felelt Orovist békétlenül: de annyit tudok, hogy nem azt, a’ mit ti.““

‚Aurea szerelmét megvallotta,‘ szólt Varro.

„„Megvallotta!““ kiált fel a’ vejenti athleta látszhatólag meglepetve.

„„Igen, meg, mond Cignus: mit bámulsz ezen? mi hölgyeinket nem rabszolgálókká neveljük.“

„„’S ki az, a’ kit szeret?““

‚Mi joggal kérded ezt?‘ mond Varro méltósággal.

„„Mi jogon? mert szeretem őt!““ fakadt ki Orovist.

‚Te!‘ szólt Varro megvetőleg.

„„Én a’ vejenti király’ fia ’s örököse, mert Jerusálem’ falai közt Armin bátyám meghalt, ’s egy királysággal romai patricius leányt, azt hiszem, mindég meg lehet kínálni; a’ pillanat’ hatalma titkomat elárulá — ám tudjátok!““

„Egy barbar királysággal,“ veté oda Cignus hirtelen, de azonnal megbánva, mint látszott, e’ sértést.

Varro feddő tekintetet vetett fiára, míg Orovistnak arczát láng borította el. „„E’ barbar királyság, mond sértve ’s fönséggel, Romának két legiójába került, ’s mióta polgárai’ sorába emeltetett, leghűbb frígyese volt.““

‚Ez többre megy elégnél, mond Varro békítve:

Orovist! Cignus! itt félben szakasztom versengéseteket; béke köztetek!'

Orovist mogorván hallgatott, végre mintegy kitörő indulattal kiáltott fel: „„Varro, emlékezzél szavamra! te fogod az átkot Aureára kimondani!"" Ezzel hirtelen eltávozott.

IV.

Varro' lakának tengerfelőli oldalán minden ablak világítlan volt, 's alattok néma 's elhagyatott az utcza: ollykor huhogó éjimadár csattogott a' merengő holdárban.

Most egyszerre úgy tetszék, mint ha amaz oszlop megől magas, sötét palliumba burkolt lény, mint halott' árnya emelkednék ki; alakjának élvonalai mint fekete árnymetszvény rajzolák le magokat a' kétes derületben. — ‚Hah! suttogott: itt vagy! nem hiában töltöttem a' hosszú éjet itt.' Ezzel kissé kilépett árnyszegett rejtekéből. Varro' csarnokának jobb végénél e' pillanatban egy férfi mutatkozott azon igénytelen görög szabású öltözetben, mellyet többnyire csak rabszolgák viseltek, 's úgy tetszett, mint ha a' felső emelet' egyik ablaka világulni kezdene.

Orovist, kit athletai termete könnyen megismertete, még mindig időzött, de leheletét érzé maradozni kebelében; a' kifejlés közel! gondolá dühtől 's féltékenységtől lángoló arczczal.

E' közben a' rabszolgának látszó férfiu vigyázva

tekintett maga körül; látszott, miként emeli ollykor fejét a' világuló ablak felé, melly, a' mint Orovist igen jól tudta, Aureának szobájába nyílott. Néhány másodpercz után a' rabszolga csendesen haladott a' ház' hosszában, 's midőn annak végét érte, megfordult, 's azon oszlop felé intézve lépteit, melly mögött Orovist állott majdnem hallható szívdobogással, fürkésző tekintetét jártatá az egész vidéken. — Ha Orovist nem állna a' legsötétebb árnyban, az éji vándor őt bizonyosan fölfedezné; a' german ifju tőrét készen tartotta, mint a' vadász, ki lesben áll 's martalékra vár; de őt a' jövő észre nem vette, hanem gyorsítván lépteit Aurea' ablaka alá sietett.

Orovist önkénytelen lépett ki rejtekéből. Mit akarok, gondolá; hirtelen megállva újra 's hátrább vonulva: Nem jobb leend-e a' kifejlést bevárni 's a' bűnösöket tetten érni?

A' Vezuv, holdvilágtól körülfolyva, tisztán tünt föl egész magasságában; a' régen pihenő hegykirály gőzbálványokat láttata magas homlokán, most egész Herculanum fölött nyúlt el, mint óriási zászló, a' keringő füstgomoly. Orovist a' hegyre bámult, meglepetve e' sajátságos jelenettől, de csak kis ideig, mert szelid hang kezdé átrezzenni az esti lég' íveit.

Aurea' ablaka alatt halk lyra-pengés rebegett, rövid de elég arra, hogy az éj' csendében fülelőnek jelül szolgáljon a' nélkül hogy hirtelen elhangozván mások' figyelmét fölébreszsze; az ablak megnyílt 's kötélhágcsó ereszkedett le csendesen a' láva-kövezetre.

‚Ez igen sok; mond magában Orovist, 's tőrét fölemelte, míg arcza bal jóslatú kifejezést nyert: gyalázat, suttogá: ő jő maga; követem őket bár hová mennek, de elillanásukat gátolni fogom; e' tőr még nem csalt soha.'

Az ablakból halkan, minden neszt kerülve, gyöngéd nő alak ereszkedett le, arczát lenge fátyol födé, csak a' csillagok' bágyadt fénye tört meg a' szandálok' gyémántain, mellyek a' havas lábra kerítkeztek.

A' két lény most együtt állt, nem hangzott szó, nem ölelve fogadák egymást, mindketten reszkettek, bennök hatalmas indulat lobogott fékezve valami szent érzelemtől, mellyet a' vizsgáló nem tudna megfejteni magának.

Mi lesz ebből? gondolá Orovist: az arena felé haladnak.

Míg Orovist távulról követé az éji homályban tünedezőket, a' kötélhágcsó felvonatott, 's a' szoba' ablaka hirtelen elsötétült.

Az ifjú gyorsítá lépteit, egyik utczából a' másikba siettek, míg egy szögletnél a' két éji vándor balra fordult, 's míg Orovist oda ért, eltüntek szemei elől, mint ha a' föld vette volna őket ölelő karok közé. Ott állott az athleta földbe gyökerező lábakkal, a' düh' vonaglásával arczában. ‚Megfoghatatlan! kiált fel meglepetve: az utcza hosszu, lehetetlen hogy azon végig haladhattak; itt kell valahol rejtezniök.' — Hosszú sikeretlen vizsgálat után az utcza' szögleténél foglalt helyet: ‚be kell várnom őket,' mond szikrázó szemekkel.

V.

Aurea volt! igen, ő, a' nemes romai hölgy, a' Scipiók' ivadéka, az egykor Vesta szűznek szánt, 's később az ősbüszke Varro család' tagja, Cignus' mátkája! kiséretében egy nyomoru rabszolgának! Ő volt! nem gyanítva, hogy tilos kalandjait őrködő szem kiséri, melly élesen lát ezer világával a' visszautasított szerelemnek.

Elébb reszketni láttuk őt: később termete fölegyenesedett; léptei szilárdok lettek: arcza szent ihlettől lelkesítve az önérzet' magas kifejezését nyeré. Hol Orovist' szemei elől eltünt, rejtett ajtó nyílt, olly gondosan készült, hogy külről a' legélesb vizsgálatot kijátszhatá. Keskeny folyosó fogadá őket, mellynek végén hágcsók ereszkedtek a' mélységbe; remegő világderület hajnallott annak aljából föl, mint ha távulról a' hold' sugara törne utat magának e' föld' aknáiba. — Nem sokára tágra nyilt ajtóhoz értek, melly őket magosan boltozott földrejtekbe vezeté, világítva néhány mécsestől. Közepében sima talaj emelkedett, 's márvány felületén durván faragott feszület állt kisértetien világítva: fokozatán egy ifju térdelt, hófehér talárban, mint cherub, ki szemeit éghez emeli. Közel hozzá egy agg férfiu tünt föl, óriás szakállának ezüst fodrai övén alul hullámzottak.

E' két alak körül hivő magasztalt nép hevert térden, rebegő ajkakkal, félig hunyt szemekkel — mindannyi vértanú, ha isten úgy rendeli.

Aurea 's kisérője közel az öreg egyházi férfiúhoz foglaltak helyet: még e' vén hithősön az apostolok' szelleme lengett, ugyanazon egyszerüség, alázat 's buzgó, hegyeket emelő hit! a' megváltó' hite, midőn a' hullámok fölött lépett, míg a' vihar ünnepiesen elnémult lábai alatt.

Senki sem vette a' jötteket észre. E' veszélyes szakában a' vallás' első éveinek a' buzgó nazarenus akkor járult az áldozathoz, mikor őrszemeket kikerülve teheté.

A' tiszta áldozat, remegő csenddel 's forró hittel vevé most kezdetét: köztök az isteni alapító' szelleme lengett, mert mondva van: hol ketten hárman egybegyűltök nevemben, én köztetek lészek.

Midőn mindennek vége lőn, 's az oltár' embere sugárzó arczczal nyujtá reszkető kezét előre 's adá áldását; a' hivők' szíve hallhatólag dobogott. — Végre halkkal eloszlottak: Aurea 's vezetője időzött még.

‚Davus! szólt szelíden a' távozók' egyikéhez az agg férfiu, kit öltözete rabszolgának jelelt ki — maradj! fontos beszédünk van.'

Az újabb üldözésekről szólottak most, 's miként parancs jött Pompejibe 's Herculanumba az úgy nevezett nazarenusok' üldözésére; a' hivőknek a' jövőről kelle tanácskozniok.

Aurea azon bátorsággal, melly az ó kor' vértanúiban olly mindennapi volt, tanácslá: ne aggódnának a' holnapi napról 's bíznák istenre magokat! ki a' Nero' dühös üldözései közben több száz megtérő-

vel szaporítá az ifju anyaszentegyházat; 's nem hagyá elveszni az ifju tölgyet, melly most Ázsiától Europáig terjeszti termő ágait.

‚Leányom! mond az agg — Tudod-e? hogy mi sokak' sorsáról határozunk: kikben ha a' lélek erős, gyenge a' test: 's szabad-e őket a' kárhozat' veszélyének kitennünk? Szabad-e a' magot napfényre vetnünk föld' bölcsőjéből, melly sarjait táplálja?'

Aurea kétkedve rázta fejét. „Mit mondasz Stephanus? szólt a' hölgy, kisérőjének nyújtva kezét: Szóljatok Paulus, és te Davus!"

Kisérőjének most a' mécsesek' derűjénél fönséges királyi alakja 's halvány ábránd arcza, nagy kék szemeivel, egész szépségében vala kivehető. „„O! Mária, szólt: hited lelkemet emeli.... de most érett tanács kell. Esküt tevén, hogy míg számunk meg nem erősödik, nem lépünk fel nyíltan; most legjobb lesz összejöveteleinket ritkítnunk, bevárni míg az első kémletek' élénksége megszünik.""

„'S azután?" kérdé, Aurea, 's szemei égtek.

„„Azután, mond hevülve az ifju: bevárjuk az időt míg fölléphetünk 's velünk az isten lesz!""

‚Legyen!' mond az agg Paulus.

Aurea hallgatott, homlokán mennyei íhlet sugárzott. „Kicsiny hitűek! kiáltott fel aztán: rejtekben akarjátok ti őrizni rövid élteteket? Azért hintetett-e a' mag a' termékeny földbe, hogy csirái ki ne serdüljenek a' nap' növesztő fényébe? Nem volt-e Pál apostol egyedül, midőn a' forumon Romában ezer

hamis isten ellen emelte szavát; nem hárman valánke még egy év előtt Herculanumban? 's most hetven lélek imádja az egy igaz istent. Oldj esküm alól föl Paulus! 's holnap a' calcidium' oszlopai közt hangzik szózatom!"

VI.

Orovist e' közben békétlenül várta Aureának viszszajöttét. Ha nem jőne vissza? mond magában: ha örökre hagyta el Varro' házát? Két hosszu óra telt el, de a' sovár kémlőnek béketürése ki nem apadott. Egyszerre úgy tetszett nekie, mint ha neszt hallana; a' lehelletet fojtotta magába. Jöttek! nem vala kétség többé: Aurea 's a' szolga. Orovist egy kiálló oszlop megé vonult míg elhaladtak: azután követte lépteiket, míg a' Varro' házához értek.

A' lyra' hangjára, mellyet Stephanus öltönye alól vont elő, az ablak kinyílt, 's a' kötélhágcsó csendesen leereszkedett. Aurea kisérőjét szivéhez szorítá: „Isten veled! mond: ne félj! én buzgón imádkozom, 's az isten felvilágítandja elmémet, hogy tudhassam, mit kellessék tennünk!"

E' pillanatban Orovist a' két szóló közt termett. „Ki vagy alávaló szolga?" kiáltott, 's tőrét emelte Stephanusra.

Aurea egy sikoltással fogta fel a' szúrást, mellytől hófehér vállán, mellyet hegye ért, a' vér kezdett elősziváregni. „Te vagy az, Orovist? mond mély meg-

vetéssel: minő jogon követed lépteimet? mióta aljasult a' Varro' vendége nyomorú kémmé, ki lest áll a' vestibulum előtt?'

„„Hah! Orovist, te? mond Stephanus, a' tőrt egy fordítással kicsavarva kezéből, 's távol vetve magától: Ismersz-e?"" folytatá rendítő hangon.

Orovist szólni nem tudott. „Te élsz? kiáltotta fel önkénytelen: Armín!"

„„Élek! mond Stephanus, nyugott tekintetet vetve a' kérdőre. Bámulsz? O, a' tőrszúrás mellyet szívemnek szántál Jerusalem' falai közt a' csata' hevében, igen is jól talált: halálos volt a' seb, jó öcsém! 's elég erős egy bitorlott koronát egy óriás' fejéhez szegezni. — De egy isten van, magosan a' csillagok' ezrei fölött, ki halottakat támaszt fel sírjaikból.""

„Hah! nazarenus! mond Orovist, magához térve: szavadról ismerek rád, a' szúrás nem tőlem jött."

„„Nem! mond Armin hidegen: nézz ide! ezzel tunicáját rántá el melléről, hol a' hold egy mély sebhelyet világított. Testvérgyilkos! tagadd most! Nazarenus! folytatá lángoló arczczal: igen az vagyok! hogy élek, egy nazarenusnak köszönhetem; haldoklók közől, kiket kardom végzett ki, testvérei közől vitt a' feje fölött romba dőlt város' utczáin, ön vállán, pihegve, lakába, 's ellenségét ápolá; mert irva van: szeresd felebarátodat mint tenmagadat, 's imádkozzál azokért kik üldöznek.""

‚Igen, Orovist! férjem, testvéred megbocsát neked.'

„Férjed? kiált fel Orovist megmerevülve: Istenek' tagadója, egy nazarenus! és férjed!" ezzel palliumát összevoná 's hirtelen eltávozott.

„„Mit tevénk? mond Armin: ismerem Orovistot, mindnyájunkat dühének áldozand. Mária! azon órákra, mellyekben megmentőmnek az agg Paulusnak rejtekében az ige' szentsége hatott meg mindkettőnket Rómában, kérlek! légy készen, nekünk távoznunk kell! nem magamat, nem! én tégedet féltelek Mária.""

‚Bizzál Istenben!' mond Aurea: ezzel férjét szorította szivéhez 's a' kötélhágcsón sietett szobájába.

Egy negyed óra mulva, egy agg, görbült alak haladott be a' vestibulum' ajtaján. Davus volt — Varrónak hű szolgája.

VII.

Aurea' keblét nehéz gond feszíté, hivő lelke bizott, de szerelme ollykor aggodalmasan lobogott fel. Mit mond Varro, ha a' dolgot megtudja, ő, Herculanumban az istenek' legbuzgóbb legbabonásabb tisztelője. Orovist' bucsúszavai tisztán láttaták, hogy a' veszély' küszöbén állnak.

Végre eltelt a' hosszu éj, 's Aurea forró ima után lelkét edzve 's erősnek érzé. Nyúgodt arczczal jelent meg délben a' nyári tricliniumban; ott ült csendesen, a' párolgó siciliai csemegék 's a' koszorúzott bilikomok közt, szemben Orovisttal, kinek szemei őt ke-

rülték, de vonásai irthatatlan boszút's gyülölséget árultak el.

Cignus is szótlan volt, 's tekintete mutatá, hogy vele valami különösnek kellett történni. Aurea nem kétkedett, hogy ő már mindent tud.

Az öreg, illy lakomákon atticai jó kedvvel biró Varrónak vonásai is elfogultságot tükrözének vissza, 's az egész társaságon színe a' bal jóslatu előérzetnek vala feltünő.

A' lakoma' bevégezte után Varro félre hítta Cignust, soká beszélgettek együtt, míg Orovist egy fekszékben foglalt némán helyet.

Varrónak arcza mindinkább lángolt. ‚Aurea! kiáltott fel egészen magán kivül, rémület's mély felindulás tükrözék magukat komoly férfias vonásain. Aurea! ismétlé, 's a' szó torkán látszatott akadni. Igaz-e? szólj az örök istenekre! igaz-e? hogy azon bűnteljes babonások' martalékja levél, kik Roma' isteneit tagadják! Tehát ez az oka a' mai bal jóslatu áldozatnak. Keblemen neveltelek! kígyót, kit szívvéremmel tápláltam! házamra nevemre gyalázatot hoztál! Istenek! távoztassátok el a' bal jóslatot: egy nazarenusnak neje, a' Scipiók' maradéka!'

Aurea csendesen hallgatá iszonyu kitörését a' Varro' bőszült indulatának; női idegei összerázkodtak e' nyers, e' szokatlan hangoktól, de arcza nemes ártatlanságban világolt. „Megbocsáss Isten nekiek! rebegte, azután Varro' eleibe lépett. Halld Varro 's te Cignus!" szólt.

‚Nem, nem! riadt föl Varro: E' bűnös tannak védelmét e' tiszta falak ne viszhangozzák. El szemeim elől! Fekélyes! távozzál tüstént! jelenléted átok!"

* * *

E' pillanatban egy mély dörgés hallatszott; a' szoba' minden bútora kimozdult helyéből; az ég, csak kevés percz előtt még fényes és ragyogó, el kezdett sötétülni. Mindnyájan az ablakhoz rohantak. — A' Vezuv olly fekete füstöt viharzott ki torkából, melly mint terhes felhő kezdé az egész hegytetőt körülölelni. Most rémítő ropogás hallatszott, mint ha az egész város rommá omlana. A' hegy' tetejéből lángoszlop emelkedett a' fellegekig, csúcsa szétágazott mint óriási fának tűzlombjai. A' több emberélet' emlékezetére békes Vezuv haragjának egész pompájában égett világfáklyaként.

‚Átok rád! kiáltott Varro, karját terjesztve Aurea fölé: el innen! az istenek' haragja szól.'

Orovist az iszonyu jelenettől elrémülve rohant az ajtónak, míg Cignus Aureához közeledve, e' pár szót súgta neki: „bízzál bennem, megmentelek!" Aurea egy sikoltással összerogyott.

‚Megálljatok! mond Varro, Cignus és Orovisthoz szólva: ha a' veszély nő, e' szobába gyűljetek! most el! menteni mit lehet! Aurea! mond dühösen: oda nézz! az az istenek' szava! Varro az ajtóhoz sietett. Cignus! mond távozva: Davust keresd fel, az egyetlen, csak ő 's előttem ismeretes rejtek' kulcsa nála van.

Siess, a' tenger' széle felé ment murénákért!" Ezzel elsietett.

A' Vezuv szakadatlanul öntötte tüzét vészes kelyhéből: a' lég olly sürű volt a' kihányt hamutól, hogy csak az irtózatos tűzbálvány látszott égig nyúlva 's villámokat fogadva sudarába. Nem sokára a' láva mint óriási lángtenger utat tört magának erdő 's szőlők közt, egyenesen az Amphitheatrum felé tartva, honnan a' kevéssel ezelőtt oda gyűlöngött nép eszmélet nélkül rohant mindenfelé.

Ott feküdt Aurea, elhagyatva; egyszerre magához kezde térni — 's első tekintete Armínnal találkozott, ki a' hágcsókon fel a' nyitott tricliniumba rohant. Az ifju egész fegyverzetben volt, vért és sisak födék — kardja lógott oldalán. „Aurea! kiáltott nejéhez: érezz fel! siess! Rejtekünk fel van kobozva, üldözők követnek, a' Vezuv ég! Kövess!"

Aurea fölegyenesedett, őrült szemeket vetett maga körül. Néhány lépést tett hátra tántorogva 's egy fekszékbe hanyatlott, két kezét feszítette keblére. „Nem lehet! rebegte: a' lég maradoz keblemből, egy ital vizet Armin!"

Armin a' még le nem szedett asztalról egy aranybilikomot vett föl: „itt Aurea, igyál! mond: az Isten' nevére jer!"

Aurea hevesen rántá a' kelyhet ajkaihoz, azután kiesett az kezéből. Armin hatalmas karjaival ölelte fel a' hölgyet, kiben a' lélek olly erős, a' test olly gyönge volt.

* * *

E' pillanatban jelent meg a' triclinium' ajtajában Orovist, a' nehéz réz ajtót megragadták karjai, egy másod percz alatt az ajtó zárva volt: a' kulcs' csikorgása hallatszott — 's pokolbeli gúnykaczaj — azután gyors léptek — 's néma volt minden.

„Ne rettegj! kiált fel Armin, szép terhét a' sima mozaikra eresztve: kezemben fegyverem, felettünk az Isten, ki fel segít törni a' zárt.'

„El vagyunk veszve!" mond Aurea, 's szemei becsukódtak 's tetszholtan hanyatlott hátra.

Armin az ajtóhoz rohant, minden erejét annak feszítette; kardja összetört az erőködésben, mellyel kisérté a' zárt azzal felszaggatni. — A' Vezuv pillanatra pihenni látszatott, de még mindig sürűn hullott a' hamu 's ollykor mély dörgése hangzott az iszonyu kőbálványoknak, mellyeket a' hegy füstfellegeivel lövöldözött fel, mint viszhang tompa sikoltás ezrek' torkából követte azt.

Armin' tagjairól a' verejték szakadott, a' nyomasztó hőség lehelletét fojtá el: pihent, meredt szemekkel, míg újra világolt a' hegy 's újra az ajtót feszítette a' kétségbeesés' erejével.

* * *

Csitt! — mi susog ott? a' szoba vérlángban úszik, a' bilikomok' fényében szikrázik a' robogó hegynek tűzlehellete: ott Aurea térden, feleszmélve, kezei görcsösen összeszorítva — ajkai szent imát rebegnek.

„Nincs szabadulás! kiált Armin, Aurea mellé rogyva, 's homlokára forrasztván száraz ajkait.'

VIII.

Orovist a' folyosón sietett keresztül, 's egy kaczajjal, minő a' Sátáné lehet, vetette a' kulcsot az impluvium' hamutorlatiba, ezzel az atrium felé ment, a' kielégített boszú után életvágy ragadta meg, 's őt is minden oldalról környezte a' veszély; most a' peristil' oszlopaihoz ért. Varro és Cignus rohantak elő, mindketten a' rémület őrült kifejezésével arczaikon.

„Nem láttad-e Aureát?" kérdé Cignus, míg Varro babonás félelemmel nem merte a' rosz jóslatu nevet ajkain kibocsátani.

„Aureát a' vestibulumban láttam kegyeltjével, mond Orovist gúnynyal: őt ne féltsd, a' nazarenusok hatalmas bűvölők."

„„Átok reá! mond Varro: Siessünk a' triclíniumba. Davust nem találom. Orovist, kövess bennünket.""

Orovist felelet helyett gyorsan haladott az atriumon 's vestibulumon keresztül, míg a' szabadba ért.

Varro és Cignus a' hágcsókhoz siettek; most ingtak a' falak, egy mély dörgés zúgott lábaik alatt, mint ha nehéz rézkerekü kocsit nyargaló mének húznának alattok; ezt élénk repedezés követé, a' hágcsó' boltozata összeroskadt 's Varrót romjai közé temette.

Ott állt Cignus elmerevedve, minden út a' tricliniumhoz el volt zárva, atyja' testére borult néma kínban, végre fölkelt, 's az atriumon keresztül az utczára rohant.

* * *

Borzalmak' festője! tedd le a' merész ecsetet! Mi történik itt? a' föld' kérgeitől a' menny' boltozatáig átlátszhatlan hamutömeg ez! Oda nézzetek! most a' fellázadt vihar utczákat hasít, mellyeket a' Vezuv' phároszának pokla világít. Látszanak a' kétségbeesett arczok hamuhasábok közt,mint mindannyi medusafők, sötét és fény váltakoznak; szekerek, lovak, emberek, házak és szobrok, mint lázadt álomban tünnek és jelennek. Rekedt tompa sikoltás reszket e' chaoszon keresztül,minő távol viszhangja romba dőlt szikláknak.

A' hegy tornyot emelt kéntüzéből, mellynek lángívei mint goth egyházéi izzó kúpot képeztek. Cignus szemközt állt Orovisttal, ki az övig érő hamuban gázolt mellette. Ördögi arczát a' piros világítás kisértetien tünteté ki.

‚Te vagy az Orovist!' mond Cignus, karját terjesztve a' haladó athleta után, ki jobbra balra szabadított óriási erejével helyet magának a' sikoltó sokaság közt.... Így haladtak egymás mellett, holtak 's haldoklók közt.

‚Hol van Aurea?' kérdé Cignus, alig fuldokolva.

Orovist egyszerre megállott: „Mit akarsz?" kiáltott.

‚Merre láttad őket menni?' kérdé Cignus újra.

„Keresd a' tricliniumban a' barbar király' mátkáját: felelt Orovist, öklével iszonyu ütést adva Cignusnak: oda zártam őt, vágytársaddal."

Cignus kardját vonta elő, ajkain a' rémítő csapásnak vérnyomai látszottak. ‚Gyilkos!' ordított, űzve

Orovistot, ki jó előre haladott már; együtt voltak: Cignus a' megforduló Orovistnak maroklatig mártotta oldalába kardját, míg ez, fájdalom 's boszútól felbőszülve ölelte őt át mindkét karjával.

Most eltüntek — hamufelleg fogta a' küzdőket körül, tompa hörgés hallatszott: azután a' két vívó hamuba fúlva hevert holtan a' kövezeten. A' Vezuv felett láng baldachin terjeszté szárnyait.

IX.

Aurea 's Armin a' tricliniumban vannak. Az élet' elhatározó óráiban az emberi kedély egy órától a' másikig óriási lépést tesz az indulat' és érzelem' mezején. Ah! nézzétek ama' hölgyet aranyló fürteivel! homlokán a' hit' derűje mint a' rózsáló hajnal öntötte át sugárit! Tudjátok-e, hogy a' hölgy' gyöngéd idegzetét a' rémülés' első rohama megakasztja: e' harmatból szőtt életszálak, hinnétek hogy megszakadtak. A' hölgy a' teremtés' remekmíve! ne féltsétek őt! a' bizonytalan kimenetü veszély megtöri pillanatra, de nagy 's bizonyos sors' csapási közt e' gyöngéd mívnek lelke fölemelkedik. A' lehajlott líliomnak bársony levelei megfeszülnek, a' szellő' lehellete földig hajtá őt, de a' romboló villámárban szép fejét fölemelte újra.

Nem a' rettegő hölgy többé ... Aurea! a' keresztény, a' hivő nő áll most előttünk, megedzve idegei a' forró imától, melly őt önmagának adá vissza.

Armin kettőzött hévvel feszítette a' nehéz réz ajtó' kapcsait, mellyek őrült erejének daczolva eddig, eresztékeikben ingani kezdettek.

Még lobogott a' hegy, 's a' lávahullámokról nagy hasábokban vált el a' füst, míg ollykor a' hamu' éjén mint vérzászló vonultak futó lángok át. Aurea fölkelt.

‚Stephanus! mond, 's arcza világolt: Hagyj föl munkáddal! nézd a' zárt ablak' üvegeinek kis része világos csak, hamu 's lávasírban vagyunk, meg kell halnunk. Jer, borúlj térdeidre, találjon készen az óra. Emelkedjék ajkainkról dicsőítő zsolosma a' mennyek' urához.'

„Remény! Mária remény! az ajtó ingadoz — még nincs veszve minden."

‚Remény, hit és szerelem! mond a' hölgy.: de túl a' földön o Stephanus! itt a' halál.'

„Nem, nem! rebegte az ifju eliszonyodva: tudod-e minő halál vár itt reánk? éhen halás! Mária! O istenem! szemeidet lássam megtörni, ezen ajkakat lassu kínban elhervadni, nem, o istenem! te ezt nem akarhatod."

‚Ne félj! felelt Aurea: nem érzed-e a' tompa nyomást, melly a' keblen fekszik? az összeszorult lég lehelletemet megakasztja: nem fogod kínomat látni, mert örök éj borítand néhány percz múlva.'

Armin körültekintett, vonásain dühös fájdalom tükrözé magát, karjai átfogták Aureát, 's egy csendes imadal reszketett a' pogány falak közt.

Ott áll a' fényes triclinium, remek festvényeivel:

egy sír a' föld' szivében. Az egykor vidám szoba, a' koszorús kelyhek, 's hímzett bútorok, ott a' mozaik asztalok, a' bronz gyertyatartók, a' még most is mintául szolgálható díszedények, a' hetruski vedrek és kannák, 's a' házi istenek' sötét szobrai — minden, mint egy lakomára ékesített sírban, világítva a' pokol' szövétnekeitől.

A' szent dal' töredezett hangjai haldokoltak, a' szoba elsötétült, a' hamutenger túláradt ablakain. Armin jegesedni érzé Aurea' tagjait — egy mély fohász még — a' haldokló ölelés' görcsös szoritása — most ingadozott a' hölgy, Armin átölelte szorosbban és mindig szorosbban, mint ha szívén akarná fölmelegítni.

X.

Egy hosszu óra telt el. Armin' fájdalma iszonyú volt: halkkal érzé még az istenített hölgynek szivét verni — így hevert térden, a' kínos perczeket számlálva: úgy tetszett mint ha jégszobor heverne merevült karjai közt.

Csitt!... egy hirtelen gördülés! — a' falak szakadoznak: gondolá az ifju. ‚O isten! rebegték száraz ajkai, add a' halált!... Most újra!... most közelebb! Armin a' padlót érzé ingani térdei alatt. — Kezét feszítette szivére 's Aureára hajlott, hogy a' halál csak rajta keresztül érjen a' kedves hölgyhöz.

‚Nem! ez nem csalódás! riadt fel: Varro! Varro! Aurea! hangzott a' távolból, mint ha a' hang a'

föld' méhéből birkóznék fel. — Most megint... közelebb! közel — most érthetőbben... harsányul. Ez emberi szózat! sikoltott fel Armin: Ez az isten!... Fel, fel! Mária! kiáltott, nejére borulva, és csókjaival elárasztva homlokát, ajkait, szemeit. O, ébredj! mond: kelj!... Mária! üdvem, mindenem!... nézd ama' résen ott kétes világ dereng. Mária! ébredj! szived ver... kezed melegszik — te élsz!'

Armin' arczát halvány sugár futá át — a' tárgyak világultak-... Egy mély sohaj! — Aureának szemei nyílnak — körültekint... Hol vagyunk? rebegte, 's férje' tárt karjaiba dőlt.

A' mozaik padló' egyik négyszögén emelkedett föl Dávus, az öreg szolga, égő szövétnekkel, 's az agg apostoli férfiu Paulus.

Paulus a' padlóra borult arczczal magosra emelte kezeit: Hála néked, kiáltott, Úr a' magosban! itt élők vannak!

VI.

A' KÖLTÉSZET, ARISTOTELESTŐL.

GÖRÖGBŐL FORDÍTOTTA

JEGYZETEKKEL

HUNFALVI PÁL.

Nem tudós fejtegetésekkel Aristoteles' állításait támogatni vagy rendszerezni, sem a' birálat' harczaiba, mellyek e' könyv felett vívattak, vegyűlni, volt 's lehetett czélom: én a' szöveget fordítottam, azt, hol szükségét láttam 's képes valék, néhány észrevétellel kisérvén, miben leginkább *Metastasio'* munkája: „*Estratto dell' arte poetica d' Aristotele, e considerazioni su la medesima*" segített.

Aristoteles' Költészete, bár egyéb munkái az V. századtól fogva nagy hírben álltak az idők' szúnyadásai között veszekszö deák tudósok előtt, csak *Averrhois'* arab paraphrasisából lett ismeretessé latin fordításban, melly érthetlen vala, mivel Averrhois nem görög eredetiből, hanem syrus, vagy régibb rosz arab fordításból készítette. Az eredetit legelőbb *Valla György* fordította latinra, 's a' szöveg' helyreállításán is olaszok, *Robortello Ferencz*, *Madio Vincze*, *Victorio Péter* iparkodtak legjobb sikerrel. Kö-

vették majd az angolok, francziák, németek, 's alig van könyv a' tudós világban, mellyet annyi felvilágosítás és magyarázat ért volna. De a' homályos nem lett világossá, 's a' zavar nem fejlett ki rendre. *Buhle* (Aristotelis opera omnia graece, ad optimorum exemplarium fidem recensuit, annotationem criticam, librorum argumenta et novam versionem latinam adiecit Jo. Theoph. Buhle, Argentorati, ex typographia Societatis Bipontinae, anno VIII.) így szól a' Költészetről: „An viros doctos adversarios habiturus sim, contendens, esse hunc pannum grammaticum a librario male sedulo consutum?" 'S alább: „Mihi fit probabile, nos nec opus de poetica integrum, nec eius fragmentum integrum, sed tantum ex hoc fragmento excerpta habere."

A' magyar olvasó, ki Aristoteles' Költészetével meg akar ismerkedni, jól teszi, ha előbb *Oedipus királyt* és *Iphigeniát Aulisban* átnézi, mellyeket *Guzmics Izidór* fordított, 's a' m. t. társaság kiadott e' czím alatt: „Hellen classicusok magyar fordításokban. I. kötet." A' két görög mű' szemlélete által könnyebben helyezendi magát az olvasó Aristoteles' korába 's gondolkozásába.

A' KÖLTÉSZET.

I. Feladat.

A' költészetről 's nemeiről, arról, mi hatása van mindeniknek, mint kelljen a' meséket alkotni, hogy a' költés szép legyen, 's hány és millyen részekből áll minden neme; úgy szintén a' többiről is, mik ezen tanhoz tartoznak, fogunk szólni, azokról kezdvén legelőbb, mellyek természet szerint előbb valók.

II. A' művészetek' különbsége arra nézve, mi által történik az utánozás.

Az elbeszélő [1]) (hősi) költészet és szomorjáték, valamint a' vígjáték, dithyramb-költés, 's nagyobb részint a' fuvola- és kithar-zene, általában mind utánozások. De különböznek háromban, vagy *nemre mással;* vagy *mást* vagy *másként*, 's nem azon egyszerint utánoznak. Mert valamint sokat színnel és rajzzal a' képírók (ki müvészileg, ki szokásból), mások pedig szóval utánoznak [2]): ugy az említett müvé-

1) Azt hiszem, epopoeát legjobb *elbeszélő költészetnek* fordítani.

2) Más olvasás szerint: „Valamint színnel és testjártatással sokat utánoznak, még pedig (a' képirók) müvészileg, vagy (a' szinészek) szokásból; mások pedig szóval" (utánoznak). A' szóvali utánozás alatt a' szava-

szetek folymér [3]) beszéd és hangegyezés által teszik az utánozást, vagy mindeniket külön, vagy vegyest használván. Például, csak hangegyezés és folymérrel él a' fuvolázás és kitharozás, 's ha még más illyféle zene van, mint a' sípolás. Folymért hangegyezés nélkül használ a' lejtő müvészet; ez is testjártatási folymér által utánoz jellemet, indulatot és cselekvést. Az elbeszélő költészet egyedül szókkal, azaz [4]) szók mértékeivel utánoz, ezeket, mint máig teszi, egymással vegyítvén, vagy csak egy mértéknemet használván. Különben nem volna név, melly közösen illeti Sophron és Xenarchos élet-ábráit (mimus) 's a' sokratesi párbeszédeket [5]), ha mindjárt jambus vagy elegius vagy másféle versekben irnák is az utánozást [6]). Ámbár az emberek *vers* (*μέτρον*) szóhoz *költeni* (*τὸ ποιεῖν*) szót adván, némellyeket elegiaköltőknek, másokat eposköltőknek neveznek, azokat nem

---

lási müvészeteket érti. Rhetor. III. 1. mondja: a' szó (emberi hang) azon részünk, melly legjobban tud utánozni, *ἡ φωνὴ παντων μιμητικώτατον τῶν μορίων ἡμῖν*

3) Lásd: Magyarázó észrevételek. I.

4) *Λόγοις ψιλοῖς ἢ τοῖς μέτροις* ugy fordították, szókkal *vagy* verssel, *λόγοις ψιλοῖς* alatt prózát értvén. Az ujak Castelvetro után *ἢ* szót explicativának veszik. De *λόγοις ψιλοῖς* zene nélküli beszéd-e, nem tudom? miután Homeros' költeményeit énekelték, talán azon egyszerű zenét kell hozzá érteni, mellyről *Észrevét.* II. és IV.

5) Hiszik a' teosi Alexamenus által irt sokratesi beszédeket érti Aristoteles, mellyek versekben lehettek.

6) Lásd: Magy. Észrevét. II.

utánozásról, de verselésről hiván költőknek. Hisz ugy szokták azokat is nevezni, kik a' gyógyászatot vagy természettant irják versekben. Pedig Homeros és Empedokles között hasonlóság más nincsen, mint a' vers [7]), miért is amazt joggal nevezni költőnek, ez inkább természettudós mint költő. Hasonlóan ha valaki minden versnemet vegyítvén utánozna, mint Chairemon a' Kentaurost írta, minden versnemből vegyes rhapsodiát készítene ugyan, még sem volna költő. De azokról legyen az elég. — Vannak utánozások, mellyek az említetteket mind használják, t. i. folymért, zenét, szómértéket, mint a' dithyramb-költés és dal [8]), a' szomor- és vigjáték, mellyek ugy különböznek, hogy amazok mindeneket egyszerre, ezek helylyel használnak. Ebben áll a' müvészetek' különbsége arra nézve, a' mivel történik az utánozás.

III. Kiket kell utánozni?

Minthogy az utánozók cselekvőket utánoznak, kik szükségkép vagy jók vagy roszak (a' jellemek is csak ollyanok lehetnek, mert rosz és jó által különböznek egymástól): tehát vagy jobbakat, vagy roszabbakat, vagy ollyanokat mint mi vagyunk, utá-

7) Lásd: Magy. Észrevét. III.

8) A' dithyrambok Bakkhusnak, a' dalok (νόμοι) Apollónak dicséretére énekeltettek.

noznak. [1]) A' képirók is, Polygnotos t. i. jobbakat, Pauson roszabbakat, Dionysios magunkhoz hasonlókat festett. Világos innen, hogy az említett utánozások' mindenike szint ugy különbözik, 's hogy más lesz ha mást utánoz. Még a' lejtésben, fuvolázásban és kitharozásban is lehető ama' különbség, valamint beszédben és csupa versekben is; névszerint Homeros jobbakat, Kleophon hasonlókat, a' thasosi Hegemon pedig, ki első csinált paródiákat, és Nikochares, ki a' Deliast [2]) költötte, roszabbakat utánoztak. Hasonlóan a' dithyramb-költésben 's dalokban, mint a' persákat és kyklopokat Timotheos és Philoxenos irták, lehet utánozni [3]). E' különbség vagyon a' szomor- és vigjáték között is, mert ez roszabbakat, az jobbakat akar utánozni az élőknél.

IV. Hogyan kell utánozni?

Az, hogy mint utánoz valaki, teszi a' harmadik különbséget, mert vagy ugyanazzal ugyanazt lehet utánozni, midőn a' költő elbeszél (akár más személy képében, mint Homeros, akár maga képében 's személyét nem változtatva), vagy cselekvők és ha-

1) Nem erkölcsi értelemben, mint inkább állapotra, rangra nézve.

2) Delos' szigetének leirása. Némellyek δειλιάς-t „une poltroniade" értettek.

3) Homályos hely, mellynek megfejtésében hiában izzadtak a' tudósok.

tók által. E' három különbség szerint, mint legelül mondtuk, t. i. hogy mivel, mit, és mint történik hát az utánozás, úgy hogy egyben Sophokles ollyan utánozó mint Homeros, mert monnon [1]) jókat utánoznak, másban ollyan mint Aristophanes, mert monnon cselekvőket utánoznak, honnan a' *drama* nevet is származtatják. Ezért a' dórok magokénak mondják a' szomor- és vígjátékot, még pedig ezt a' megarai dórok ('s ezek ugyan azért, mivel nálok népországlás vala, a' siciliai dórok pedig, mivel közőlök való volt Epicharmos [2]) költő, ki sokkal előbb élt *Chionides* és Magnesnél); a' szomorjátékot ellenben némelly peloponnesi dórok, az elnevezésről következtetvén, magoknak tulajdonítják. Mert mind azok *koma*-nak nevezik a' város körülti falut, az athenaiak pedig *demos*-nak; úgy hogy *komódia* nem *komazein* (ünnepet járni, vigadni) szótól eredne, hanem onnan, hogy városból ki levén tiltva, *komák*ban (falukban) tartózkodott. Azonkivűl azok *tenni: drán*

---

1) *Monnon* mindketten, *monnó* mindkettő, lásd *Régi Magyar Nyelvemlékek I. Köt.* Nem szabad-e, midőn a' jövendőbe nyúlunk, a' múltból is szedni 's avval is gazdagabbá tenni a' jelent? Monnon, *ketten* hasonlatosságára, rövid végtaggal.

2) *Epicharmos* Co szigetéből való, Syracusában Hierónál élt sokáig, innen siciliai költő neve. — *Chionides*, Suidas szerint Athenében közvetlenűl a' peloponnesi háború előtt irt vígjátékokat. — *Magnest* Aristophanes a' régi vígjáték' első költőjének nevezi.

mondják, nem *prattein*, mint az athenaiak. Ennyi legyen mondva arról, hány és millyenek az utánozás különbségei.

V. A' költészet' eredetéről, 's mint oszlott el külön féle nemre.

A' költészet általán véve két okból, 's pedig természetesből látszik eredni [1]). *Utánozni* az ember' tulajdonsága, kis korától fogva (sőt úgy különbözik más állatoktól, hogy leginkább utánoz 's első tanulásit utánozás által teszi); azután *mindnyájan örülünk* utánozványon [2]). Ezt bizonyítja, mit a' műveknél tapasztalunk; mert mit magát nem szívesen látunk, annak képét, ha szorgalmasan van festve, örömmel nézzük, például a' legrútabb állatok' képeit, 's a' halottakét. Oka pedig, hogy tanulni nem csak bölcselőnek kedves, de másnak is, ha hamar juthat hozzá. 'S azért szeretnek képeket nézni, mivel az által tanulnak 's következtetik, hogy mit jelent, például, hogy maga a' néző az: ha pedig a' tárgyat előbb nem ismerték, a' gyönyört nem az utánozás okozza, hanem a' szorgalom, a' szín vagy más illyféle. Természetes tulajdonságunk levén az utánozás, hangegyezés és folymér (mert hogy a' szók' mértékei vagy versek a' folymérnek részei, világos) kik azokra külö-

1) Lásd Magyar. Észrevét. IV.
2) Lásd Magyar. Észrevét. V.

nösen születtek, lassanként mívelvén azokat, rögtönzésekből a' költészetet támasztották. 'S az a' költők' jellemei után oszlott nemekre. A' tisztesbek szép tetteket utánoztak, a' ledérebbek pedig roszakat, előbb gúnyokat költvén, mint amazok dalokat és dicséreteket. Az utolsóknak ugyan Homeros előtt nem birjuk semmi költeményét, ámbár hihető sok volt: de azóta élt iróké van, mint Homeros *Margitese* [3]) 's egyéb hasonló, mellyekben már az illő jambus mérték van meg, 's innen *iambeion*nak hijuk a' gúnyt, mert e' versnemben gúnyolták egymást (ἰάμβιζον). A' régiek tehát hol hősköltéményeket hol gúnyokat irtak. De Homeros valamint komolyra nézve leginkább volt költő (mert egyedül ő nemcsak jól utánozott, hanem cselekvési utánozásokat is készített), ugy a' vígjátéknak is első mutatta mintáit, nem gúnyt, hanem nevetségeset adván elő; miért is Margites ugy áll a' vígjátékhoz, mint az Ilias és Odysseia a' szomorujátékhoz. Előtünvén pedig a' szomor- és vígjáték, azok, kik gondolkozásoknál fogva egyikéhez hajlongtak, gúnyok helyett vígjátékokat 's elbeszélő költemény helyett szomorjátékokat irtak, ezek nagyobb 's többre becsült művek levén amazoknál. Nem tartozik ide vizsgálni, valljon a' szomorjáték, mind ma-

3) *Aristoteles* Homerosnak tulajdonítja Margitest, *Suidas* pedig *Pigres*nek, kié, mint hiszi, a' Batrachomyomachia is. Állt az Hephaestion szerint, hexameterek közé szúrt jambicus versekből.

gában, mind a' színre nézve, tökélyes-e már. Eleinte rögtönzések levén, ugy az, mint a' vígjáték, amazt azok, kik dithyrambokat, ezt ollyanok, kik phallosdalokat [4]) irtak, (mellyek máig sok városban divatoznak), képezték ki lassanként, mindenikéhez annyit tevén hozzá, mennyire belátások ért. Így a' szomorjáték sok változáson keresztül menvén, megállapodott, miután a' neki saját alakhoz jutott vala. A' színészek' számát ugyan egyről kettőre szaporította Aeschylos, ki a' kart is összébb vonta, 's a' fő szerepet hozta be: Sophokles három színészt és diszítményeket használt [5]). Nagyságát tekintve, rövid mesékből és nevetséges beszédekből, mert eredetben gúny volt, később nőtt ki; versnemére nézve, nyolczlábu trochaeusai jambusokká lettek, mert eleinte nyolczlábu trochaeusokkal élt, mivel az által a' költés gúnyolóbb és lejtésre alkalmasb lett. Meglevén a' nyelv, a' természet magától találta meg az illő versnemet, mert jambusokkal élünk leginkább. Minek jele, hogy a' mindennapi beszédben legtöbb jambus fordúl elő: ritkán ejtünk hexametert, 's azt is csak, midőn a' közönséges beszéd hangját elhagyjuk. Azonkivül még sok episodium [6]) 's egyéb által bővítetett ki a' szomorjáték. Ezekről elég annyi: mert nem kis munka volna mindent egyenként előadni.

---

4) Bakkhus' ünnepeire való trágár énekek.

5) Lásd Magyar. Észrevét. VI.

6) Nekünk az most *mellékcselekvény*, de lásd Magyar. Észrevét. VI.

VI. A' vígjátékról, 's a' hőskölteméný és szomorjáték' különbségeiről.

A' vígjáték, mint mondtuk, roszat utánoz, de nem egészen alávalót, hanem ollyan rútat, mellynek része a' nevetséges. Mert a' nevetséges fájdalom és veszély nélküli hiány és rútság, például, arcz nevetséges, ha fájdalom nélkül rút és torz. — Mellyek már a' szomorjáték' változásai, 's kik által lettek, nem titok: de a' vígjátéké, mivel eleinte nem becsültetett, nincsenek tudva; a' színészi kart is későn adta meg a' felsőség, mind addig önkénytesekből állt. Még midőn bizonyos mintáival birt is, kevés költője említteték. Ki hozta be a' személyeket, az előszót, vagy a' színészek' szokását, 's mi még oda tartozik, mind ismeretlen. Meséit Epicharmos és Phormis [1]) kezdték költeni. Siciliából jött az első vígjáték. Az athenaik között Krates irt első illy meséket vagy játékokat, a' jambust (gúnyolást) elhagyván.

Az elbeszélő költészet abban, hogy komolyokat utánoz, hasonló a' szomorjátékhoz, kivéve a' versnemet: de különbözik tőle, hogy csak egyszerű [2]).

---

1) *Phormis* syracusai volt, Gelonak kedves embere, élt a' LXXVII olymp. az az 460 körül Kr. előtt.

2) Nem tudom, mit ért *egyszerű vers*, μέτρον ἁπλοῦν alatt, egyfélét-e vagy inkább egylelkületűt, ha szabad így mondanom. A' drámában a' karnak lyrai ömledezései vannak, tehát azokban a' versek nem egyfélék.

versből áll, elbeszél 's hosszú. A' szomorjáték' tárgya t. i. leginkább egy nap alatt igyekszik lejárni, vagy kevéssel tovább tartani [3]): az elbeszélő költés határtalan ideű, 's ebben különbözik amattól; jóllehet előbb a' szomorjátékban szint azt tették, mit az eposban. Részeik vagy közösek egymással, vagy a' szomorjáték' sajátai; innen ki a' jó és rosz szomorjátékot meg tudja ítélni, az ért az eposhoz is. Mert mie az elbeszélő költészetnek van, azt birja a' tragődia is: de mie ennek van, nincs meg mind az eposban.

VII. A' szomorjáték 's annak részei.

A' hatlábu versbeli utánozásról (eposról) 's vígjátékról később fogunk szólni: most a' szomorjátékot veszszük tekintetbe, lényének határozatát az eddig mondottakból merítvén. *A' szomorjáték tehát komoly, teljes és nagysággal biró cselekvény' utánozása, mellynek mindenik részében sajátságosan ékesített nyelv van, melly cselekvők 's nem elbeszélés által történik 's szánakozással és félelemmel az indulatokat tisztítani akarja. Ékesített nyelvnek* azt nevezem, mellyben folymér, hangegyezés és ének van; *részek' sajátságos nyelvének* azt, hogy némelyikе csupa vers, más ének által is hat. Mivel pedig cselekvők teszik az utánozást, mindenek előtt a' lát-

3) Lásd Magyar. Észrevét. VII.

vány' elrendelése is lesz a' szomorjáték' egyik része, azután a' zenészet és szóbeli kifejezés; mert ezekkel történik az utánozás. Nevezem már szóbeli kifejezésnek a' versek' alkotását: zenének azt, mi minden emberre hat. 'S mivel a' szomorjáték cselekvénynek utánozása, melly cselekvők által történik, kik jellem és gondolkozás után szükségkép valamillyenek (a tényeket is azok után illyen vagy ollyanoknak nevezzük): tehát két források van a' cselekvényeknek, gondolkozás és jellem, 's ezek szerint vagy érnek czélt vagy nem. A' cselekvénynek utánozása a' mese; mesének hívom a' tettek' alkotását, jellemnek, miszerint a' cselekvőket valamillyeneknek nevezzük; gondolkozásnak, mi által a' beszélők valamit mutatnak vagy véleményöket nyilványítják. Minden szomorjáték tehát okvetlenül hat részt foglal magában, mellyeknél fogva az bizonyos miségü, ugymint: mesét, jellemet, szóbeli kifejezést, gondolkozást, látványt és zenét. Kettő, mivel utánoz, egy, mint utánoz, 's három, miket utánoz: azonkivül nincs egyebe. Azon részeket, mondhatni, majdnem minden költő használja; mert minden színműben van látvány, jellem, mese, kifejezés, zene és gondolkozás. De mindennél nagyobb a' cselekvény' alkotása; mert a' szomorjáték nem embereket utánoz, hanem cselekvéseket, életet, boldog- és boldogtalanságot. A' boldogság és boldogtalanság cselekvésben áll; czél is cselekvés nem millyenség. Már jellemtől függ a' millyenség, cselekvéstől pedig a' boldog- 's nem bol-

dogság: tehát a' költők nem utánoznak jellemet, hanem azt cselekvés által fejezik ki. Igazán hát a' cselekvény és mese a' szomorjáték' czélja; a' czél pedig nagyobb mindennél. Továbbá cselekvés nélkül nem lesz szomorjáték, de lehet jellem nélkül. 'S az új költők szomorjátékai többnyire jellem nélküliek, sőt általában sok költőnél van az úgy. A' képirók között is Zeuxis úgy áll Polygnotoshoz képest: mert ez jó jellemfestő, annak festése pedig nem bir jellemmel. 'S ha valaki sorban jellemes beszédeket, jól készült kifejezést és gondolatokat rakna össze, mind az még sem tenne szomorjátékot: ellenben, a' melly azokra nézve hiányos volna bár, de mesét és cselekvések' alkotását foglalna magában, szomorjáték volna. Szintugy a' festészetben. Ha valaki sürűn mázolná is fel a' legszebb festékeket, még sem gyönyörködtetne úgy, mint ha képet rajzolt volna; mert a' festészet is cselekvést utánoz, 's azért leginkább cselekvőket.

Azok után a' mese' legfontosabb részei, mik által a' szomorjáték kiváltképen hat a' lélekre, a' fordulat és megismerés [1]).

Valóban is a' kezdők előbb birnak kifejezéssel és jellemmel kitűnni, mint cselekvényt alkotni, mi majdnem minden régi költőnél is látható. A' szomorjáték' fője, 's mintegy lelke tehát a' mese; másodika a' jellem; harmadika a' gondolkozás. *Ez* nem egyéb,

1) Ezen pont bizonyosan nincs a' maga helyén; mivel a' következőben folytatja az előbbi anyagot.

mint elő tudni adni, mi a' dologból foly 's vele megegyez: azt beszédekben a' politika és rhetorika tanítja. — A' régiek politikai, az újak rhetorikai szólókat költenek. — *Jellem* az, mi a' szándék millyenségét nyilványítja. Innen azon beszédek, mellyekből nem világos mit választana a' beszélő, 's mit kerülne, nem birnak jellemmel. *Gondolkozás* az, mi által jelentjük, hogy van valami vagy nincsen, szóval, mi által valamit kimondunk. Negyedik a' *szóbeli kifejezés*. Nevezem pedig, mint már is mondtam, a' szók általi előadást kifejezésnek, mi versekben és beszédekben egyenlő hatásu. Az ötödik rész (ez öt rész között) legédesebb, a' *zene*. A' látvány hat ugyan a' lélekre, de legmüvészetlenibb, 's legkevésbbé tartozik a' költészethez. A' szomorjátéknak előadás és szinészek nélkül is van hatása; azonkivül a' látvány' készítése inkább a' diszítők' mint a' költő' dolga.

VIII. Millyen legyen a' cselekvénynek alkotása?

Meg levén azok határozva, mondjuk el már millyen legyen a' cselekvény' alkotása, mivel az legnagyobb és első a' szomorjátékban. Nekünk a' szomorjáték teljes, egész 's nagysággal biró ténynek utánozása: mert van egész nagyság nélkül is. *Egész* már az, minek eleje, közepe és vége van. *Eleje*, mi nem szükségkép más után vagyon, maga után pedig van vagy leszen más. *Vége* az ellenkező, mi t. i. más után vagy szükségkép vagy többnyire következik, utána

pedig nincs semmi. *Közepe*, mi maga is más után van, utána is más következik. Kik tehát meséket jól alkotnak, nem kezdik akárhol, 's nem végezik akárhol, hanem az említett fogalmak szerint teszik. Azután a' szép, az állat, 's minden, mi részekből áll, azokat nem csak rendezetten birja, hanem nagysága is van, még pedig nem akármillyen: mert a' szépet nagyság és rend teszi. Azért az igen kicsiny állat nem lehet szép, mivel az észrevehetlen időben történt látás összefoly; sem nem az igen nagy, mivel a' látás nem egyszerre történhetik meg, 's a' néző részt és egészet össze nem foghat látásában, p. o. ha mérföldnyi hosszú állat volna. Valamint tehát emberi testen úgy mint állaton nagyságnak kell lenni, melly a' szemléletben összefoglalható legyen: azonkép a' mese is hosszú legyen, de az emlékezet által megfogható. A' hosszuságnak az előadás és nézés szab határt, nem a' müvészet: mert ha száz szomorjátékot kellene előadni, óraszámra (vizi-óra, klepsydra után) adnák, mint hír szerint történt is hajdan. A' cselekvénynek ellenben a' természet szab határt: mindig szebb azonban a' nagyobb, míg egyszerre felfogható. Egyenesen meghatározva mondjuk tehát: a' melly nagyságban, egymás után történvén az események, átmenet van szerencsére szerencsétlenségből, vagy szerencséből szerencsétlenségre, az a' nagyság' illő határa.

IX. A' meséről.

A' mese egy, nem, mint állítják, ha egyről szól, mert egygyel sok és különféle történhetik, mellynek néhánya nem teszen egyet; hasonlóan egy ember sokat tehet, melly nem lesz egy cselekvény. Hibáztak hát mind azok, kik Herakleist, Theseist és illyféle költeményt irtak, azt gondolván, mivel Herakles (Hercules) egy, a' mese is róla egy. Homeros ellenben, valamint egyébben kiválik, ugy azt is helyesen fogta fel akár müvészet, akár természet után. Az Odysseiában nem mindent beszélt el, mi Ulyssessel történt (például hogy a' Parnassuson sebet kapott, hogy katonaszedéskor elmeháborodást tettetett, mellyekből ha egyik történik, sem szükségkép sem valószinűleg nem következik a' másik), hanem egy cselekvényről, millyent értünk, költötte az Odysseiát, azonkép az Iliást is. Valamint tehát más utánozó müvészetben az utánozás egyről van, úgy a' mesének is, mivel tényt utánoz, egyet, még pedig egészet kell utánoznia, 's a' cselekvény' részeit ugy összeillesztenie, hogy egyiknek elmozdításával vagy elvételével változzék 's bomoljon az egész. Mert a' minek ott léte vagy hía változást nem teszen, az oda nem tartozik.

X. Mi a' költőnek tiszte 's miben különbözik a' történetirótól?

A' mondottakból világos, hogy a' költőnek nem tiszte a' történeteket elbeszélni, hanem azt, mi va-

lószinűleg vagy szükségkép történhetik [1]). Mert történetiró és költő nem azzal különböznek egymástól, hogy versben vagy vers nélkül beszélnek — Herodotus' munkáját versekbe lehetne foglalni, még sem volna azért kevesbbé történeti előadás, mint vers nélkül — hanem úgy különböznek, hogy amaz történeteket beszél el, ez pedig, mik történhetnének. Azért is egyetemibb [2]) és kitünőbb a' költemény mint a' történet, mert az általánost, ez egyeseket ád elő. *Általános* az, hogy kihez mi illik szükségkép vagy valószinűleg tenni vagy mondani, mire a' költés irányoz, midőn neveket választ: *egyes* pedig, hogy mit tett vagy szenvedett Alkibiades. A' vígjátékban már nyilván úgy van, mert valószinűség szerint alkotván a' mesét, akármi neveket fölvesznek, 's nem irják azt, mint a' gúnyirók, bizonyos egyesekről. De szomorjátékban ragaszkodnak történeti nevekhez [3])'s oka, hogy a' lehetséges hihető: mert a' mi nem történt még, azt nem gondoljuk lehetségesnek; a' mi pedig megtörtént, az lehető, különben nem történt volna meg. 'S még úgy is némelly szomorjátékban egykét

---

1) „és lehetséges" καὶ τὰ δύνατα, mit magyarázatnak vesznek.

2) Megvallom, Aristoteles' nyelvében eddigi járatlanságom miatt nem tudom tisztán, mit jelent a' φιλοσοφώτερον, mit *egyetemi*nek fordítottam. Ha, mint mások, *philosophicus*abbnak mondom, nem lesz világosabb a' kifejezés a' szokottabb szóval.

3) Lásd Magyar. Észrevét. VIII.

ismeretes néven kivűl, a' többi mind költött; másokban egy ismeretes sincs, például Agathon' Virágában, ebben úgy a' cselekvény mint a' nevek képzeletiek 's mind a' mellett tetszik. Azért nem is szükség a' ránk hagyott mesékhez, mellyekből a' szomorjátékok lettek, ragaszkodni: sőt nevetség azt tenni, midőn az ismeretes is csak kevés előtt ismeretes, 's még is tetszik. Világos tehát ezekből, hogy a' költő inkább mesénél mint versnél fogva költő, mivel utánozás teszi azzá; utánoz pedig tetteket. 'S használjon bár történeteket, azért nem kevesbbé költő: mert hogy valóban történtek, a' miatt lehetnek ollyanok, mint szükségkép vagy valószinűleg kell lenniök, hogy használhassa a' költő. A' mesék [4]) és cselekvények' legroszabbjai a' *beszöktetések* (episodi tények). Nevezem beszöktetéses mesének azt, mellyben sem valószinűleg sem szükségkép nem függnek össze a' beszöktetések. Illyeneket a' rosz költők akaratlanúl irnak, a' jók pedig a' szinészek' [5]) kedviért; mert előadásokat készítvén 's a' mesét lehetőségig kinyújtván, kénytelenek az egymásutánit néha megszakítani.

Minthogy a' szomorjáték nem csak teljes cselekvényt, hanem ijedelmet és szánakozást is utánoz, (ezek pedig leginkább úgy támadnak, ha mi várako-

---

4) A' szövegben áll: τῶν δὲ (ἁπλῶν) μύθων, az *egyszerű* meséknek: de ἁπλῶν szót helytelenűl becsuszottnak hiszik.

5) Lásd Magyar. Eszrevét. IX.

zás ellen, de kivált másért történik; mert a' csuda nagyobb ha nem származik esetből, miután azok, mellyekben némi szándék látszik, csudásabbak — millyen az, hogy Argosban Mitys' szobra azt ölte meg, ki halálát okozta vala, rádőlvén, midőn az a' szobrot nézé — mert gondolni lehet, hogy nem esetből történtek) tehát okvetlen szebbek az illy mesék, mellyek ijedelmet és szánakozást is okoznak.

XI. A' mesék' különbségei.

A' mesék vagy *egyszerűek* vagy *bonyolodottak*, mert a' cselekvények is, mellyeknek azok utánozói, ollyanok. *Egyszerű cselekvény* az, melly, mint állítottuk, egymásutáni 's egyszerű levén, fordulat és megismerés nélkül ér kifejlést: *bonyolodott* az, melly vagy megismerés vagy fordulat, vagy monnó (mind kettő) által jut kifejléshez. 'S annak a' mese' alkotásából úgy kell folynia, hogy az előbb történtekből szükségkép vagy valószinűleg következzék. Mert nagy különbség ám, valljon *egymásért* vagy csak *egymásután* történik-e valami.

XII. A' fordulat és megismerés.

A' *fordulat* (περιπέτεια, peripetia) mint mondva van, a' történetnek ellenkezőre való változása, melly valószinű vagy szükséges. Ugy Ödipusban a' hírnök elmondván kicsoda Ödipus, őt felvidítandó

's anyja iránti félelmétől megszabadítandó, az ellenkezőt okozza; 's Lynceusban az, ki halálra vitetett, és Danaos, ki őt ölendő követte, úgy fejlett ki a' történet, hogy miatta ez halt meg, amaz pedig megszabadult.

A' *megismerés* (ἀναγνώρισις, agnitio), mint már neve is mondja, a' nem tudásból tudásra vagy barátságra, vagy gyűlöletre való változás azokra nézve, kik boldogságra vagy boldogtalanságra szánvák. A' legszebb megismerés az, mellyel együtt fordulatok is történnek, mint Ödipusban. Van több más megismerés is, mert mondtuk, származhatik nem élőkre 's akármire nézve, továbbá abból, ha ki mit teszen vagy nem teszen: de legkiválóbb a' mese 's cselekvés általi megismerés, mellyről szóltunk. Mert illy megismerés és fordulat szánakozást vagy félelmet is okoz: pedig feltettük, hogy a' szomorjáték illy cselekvénynek utánozása. Azonkivűl illyenből boldogulás is vagy nemboldogulás következik. — Minthogy a' megismerés valaminek ismerése, tehát vagy egyikre nézve történik csak, midőn a' másik tudva van, vagy monnon ismerkednek meg. Úgy Iphigenia levél által lett ismeretessé Orestes előtt, ennek pedig más ismertetésre volt szüksége Iphigenia előtt. — Arra nézve két része van hát a' mesének, fordulat és megismerés, harmadika az indulat. A' fordulat és megismerésről szóltunk: az *indulat* ellenben veszélyt vagy fájdalmat okozó cselekvés, például, ha szemünk' láttára ölés, nagy fájdalmak, sebesítés stb történnek.

XIII. A' szomorjáték részei' nagyságára nézve.

A' szomorjáték' miségi részeiről, mellyeket alakok gyanánt kell használni, már szóltunk: azon részei pedig, mellyekből nagyságára nézve áll, ezek: prologos, episodos, exodos, choros, 's ez vagy parodos vagy stasimon. Ezek minden szomorjátékban vannak; különösek *a' színészek által előadott ének* [1]) 's a' *kommos* (kar és színészektől előadott ének).

Prologos mind az, mi a' karnak parodosa (kezdése) előtt van. *Episodos* (közbülső cselekvény) azon rész melly a' karnak egész éneke között van. *Exodos* (kimenet) azon rész, melly után többé nem énekel a' kar. A' *choros parodosa* (kar kezdése) az egész karnak első mondása; a' *choros stasimonja* (álló karnak éneke) azon ének, melly anapaestus és trochaeus nélkül foly [2]). *Kommos* [3]) azon siránkozó ének, mellyet a' kar a' színészekkel együtt énekel [4]).

XIV. Mit kell tekinteni 's mitől óvakodni a' mesealkotóknak, 's mi fő a' szomorjátékban?

A' mondottak után szükség előadni, mit kelljen tekinteni 's mitől óvakodni a' mesealkotásban, 's mi

1) τὰ ἀπὸ τῆς σκηνῆς el is hagyják, a' kommosnál egyébnek nem tartván, mivel ezt Aristoteles alább magyarázza, τὰ ἀπὸ τῆς σκηνῆς pedig nem említi többé.

2) Azaz lassú 's méltóságos hangú.

3) κόπτω ütök, mivel éneklés közben fejet és mellett veregettek.

4) Lásd Magyar. Észrevét. X.

fő a' szomorjátékban. Minthogy szép szomorjáték' alkotása ne egyszerű, hanem bonyolodott legyen, melly félelmet és szánakozást utánozzon (mert ez sajátja illy utánozásnak): világos legelőbb, hogy sem jámborokat szerencséből szerencsétlenségbe (mert ez nem félelmes, sem szánandó, hanem utálatos), sem gonoszokat szerencsétlenségből szerencsébe (mert az legkevesbbé szomorjátékba való, mivel semmit sem bír mi szükséges, nem levén sem érdekes, sem szánandó, sem félelmes), sem igen roszat szerencséből szerencsétlenségbe nem szabad helyezni (mert illy alkotás megindítaná ugyan az emberi érzelmet, de nem a' szánakozást és félelmet: mivel amaz támad, ha valaki méltatlanúl nyomorog, ez ha magunkféle szerencsétlen; szánakozás tehát az ártatlant, félelem a' hasonlót illeti: ollyan történet pedig sem nem szánandó sem nem félelmes). A' közbülső marad hátra, 's az ollyan, ki sem erény és jogosság által ki nem tünik, sem gonoszságnál fogva nem esik bajba, hanem ollyanok' vétke miatt, kik hírben és szerencsében vannak, mint Ödipus és Thyestes, 's az illy családokból eredt kitünő férfiak. Szükség az is, hogy a' szép mese inkább egyes legyen 's nem kettős, mint némelyek állítják; 's hogy nem szerencsétlenségből szerencsére történjék a' változás, hanem ellenkezőleg, nem is gonoszság miatt, hanem ollyannak, mint mondtam, vagy inkább jobbnak mint roszabbnak vétke miatt. Ennek bizonysága, hogy az előtt a' költők majdnem valamennyi történt mesét használtak: most

ellenben néhány nemzetségről költik a' legszebb szomorjátékokat, ugymint Alkmaeon, Ödipus, Orestes, Meleager, Thyestes, Thelephosról, 's ha kik még azonkivül nagyokat tettek vagy szenvedtek. — A' müvészileg legszebb szomorjátékot illy alkotás teszi. Hibáznak tehát kik Euripidest azért feddik, hogy legtöbb szomorjátékai szerencsétlenségbe mennek ki, holott az helyes: 's ennek legnagyobb bizonysága, hogy az illy művek, ha színen jól adatnak, legtragikusabbak, 's Euripides, bár a' többit nem jól kezeli, még is legtragikusabb költő. Másod helyen van, bár némellyek elsőnek tartják, azon szomorjáték, melly kettős alkotásból áll, mint az Odysseia, 's jóra úgy mint roszra nézve ellenkezőleg végződik. Úgy látszik, a' nézők' gyengesége miatt tartatik elsőnek; 's az engedékeny költők azok' kivánsága szerint dolgoznak. Pedig nem ezen gyönyör származik a' szomorjátékból, melly inkább a' vígjáték' sajátja, mert ebben, kik a' mese szerint legnagyobb ellenek, mint Orestes és Aegisthos, végre barátkozottan mennek ki, 's egy sem hal meg másért.

XV. Hogyan kell félelmet és szánakozást ébreszteni?

A' félelmes és szánandó részint látványból származik, részint cselekvés' alkotásából, mi többet ér 's jobb költőknél találtatik. Mert nem látva is ollyan legyen a' mese, hogy a' cselekvény' hallgatója belé borzadjon, 's szánakozzék a' történtek miatt, mit ta-

pasztal, ki Ödipust hallja. De látvány által ébreszteni félelmet vagy szánakozást, nem müvészi, hanem költséges. Kik pedig látványnyal nem félelmet, hanem iszonyodást akarnak támasztani, messzi maradnak a' szomorjátéktól, melly nem valamennyi gyönyört gerjeszthet, hanem csak a' neki sajátot. 'S mivel a' szánáson és félelmen való gyönyört utánozás által kell felkölteni, szükség hogy az a' cselekvényből eredjen. Nézzük hát, mi rettenetes, mi szánakozásra méltó a' történetekben. Olly tények (mellyekben rettenetes és szánandó van) szükségkép vagy barátok, vagy ellenek, vagy ollyanok között folynak, kik sem nem barátok, sem nem ellenek. Ha már ellen ellent öl, nem okoz szánakozást, akár azt teszi, akár csak szándékozik, kivéve hogy indulatot ébreszt; hasonlókép midőn a' cselekvők sem nem barátok, sem nem ellenek. De ha barátok között történik a' szenvedés, például, ha testvér testvért, vagy fiú atyát, vagy anya fiút, vagy fiú anyát öl vagy akar ölni, az okoz szánakozást, 's az illy eseteket kell keresni. A' régiségtől átjött meséket nem szabad elváltoztatni, milylyen az: hogy Klytemnaestra Orestestől, 's Eriphybe Alkmaeontól öletik meg; de a' költő újat is gondoljon ki, 's a' hagyományos mesékkel helyesen éljen. Mit értek pedig helyes alatt, világosabban kifejtem. A' tény ollyan lehet, mint a' régiek költötték, hogy a' cselekvő tudja mit teszen; így költötte Euripides a' gyermekölő Medeát. Lehet ollyan, hogy nem tudva teszi a' rettenetest, 's később fedeztetik fel a' ba-

rátság, mint Sophokles' Ödipusában [1]), 's illyen hol cselekvényen kivűl hol belűl történik, mint *Astydamas'* *Alkmaeonjá*ban [2]) vagy millyen Telegonos a' *Megsebesített Ulysses*ben [3]). Harmadik eset, ha valaki nem tudva, szándékozik förtelmet elkövetni, de megismeri mielőtt teszi. Ezeken kivűl más lehetetlen: mert vagy szükségképen vagy nem, 's azt vagy tudva vagy nem tudva, teszik a' rettenetest. De ki tudva szándékozik 's még sem teszi, legroszabb, mert az gyalázatos, nem szomorú, sem indulatot nem indít; azért is soha, vagy legalább ritkán költenek illyet, mint Antigonéban Haemon Kreont szándékozik megölni. Másod helyen van, ha kiviszi a' cselekvő, de jobb ha nem tudva teszi 's a' tett után megismeri, mert abban nincs förtelem, 's az ismerés megrázkodtat. Legjobb még is az utolsó, millyen az: Kresphontéban [4]) Merope fiát szándékozik megölni, de nem öli meg, mert megismeri; (hasonlóan Iphigeniában a' nővér fitestvérét, mielőtt feláldozza; Antiopéban a' fiú anyját ismeri meg, mielőtt kiadja). 'S azért, mint már előbb mondtam, nem sok nemzetségről vannak a' szomorjátékok, mert tárgyat keresvén a' költők, a' mesékben találtak ollyasmit, nem müvészet de esetből készet: innen találkoznak néhány családnál, mely-

1) Lásd Magyar. Észrevét. XI.
2) *Suidas* két tragicus Astydamast említ.
3) Azt hiszik, e' színművet *Chaeremon* irta.
4) *Euripides'* színműve, mellyből csak töredékek maradtak.

lyekben illy szenvedések történtek. A' cselekvénynek alkotásáról, 's hogy millyenek legyenek a' mesék, elég mondatott már.

XVI. Mi után kell törekedni a' jellemre nézve?

Négy az, mit a' jellemben tekinteni kell. Első és fő hogy *jó* legyen; lesz pedig úgy, ha, mint mondtam, a' beszéd vagy cselekvés valami szándékot nyilvánít (rosz jellem ha roszat, jó jellem ha jót). 'S van minden nemnek jelleme; lehet jó asszony és szolga is, ámbár amaz hitvány [1]), ez egészen rosz. Második hogy *illő* legyen; mert bátorság jellem, de asszonyhoz nem illő férfiasnak vagy szörnyűnek lenni. Harmadik hogy (a' képzettel) *egyenlő* legyen [2]), mi más, mint jónak vagy illőnek rajzolni a' jellemet. Negyedik hogy (magával) *egyező* legyen, bár az, ki jellemet szolgáltat 's mi utánozunk, nem egyező tulajdonnal bír is [3]), mégis egyezőleg ellenkező legyen. Szükségtelenül gonosz jellemnek példája Menelaos Orestesben; helytelené 's nem illőé Ulysses' sirása a' Scyllában és Menalippe [4]) beszéde; a' képzettel nem

1) Lásd Magyar. Észrevét. XII.

2) Azaz, Achillest bátornak képzeljük, tehát ollyannak fessük is.

3) Achilles p. o. sírhat, még se váljék pityergővé.

4) Talán euripidesi műben fordul elő a' síró Ulysses. Menalippe hasonló nevű szomorjátékban forgó beszéd által el akarja atyjával hitetni, hogy istállóban talált gyermekei ökrök szülöttei lehetnek, mint halicarnassi Dionysius beszéli.

egyezőé Iphigenia Aulisban, mivel a' könyörgő Iphigenia semmiben nem egyez meg a' későbbivel. A' jellemnek is, mint a' cselekvény' alkotásában, a' szükségest vagy valószinűt kell keresni; hogy ez vagy az szükségképen vagy valószinűleg beszéljen vagy cselekedjék valamit, 's ez vagy az szükségképen vagy valószinűleg történjék más miatt. Tehát a' meséből folyjon annak feloldása, 's ne *színi fortélyból* (Deus ex machina), mint Medeában, vagy az elindulás Trójából az Iliásban. De színi fortélylyal élhetni abban, mi a' színmüven kivűl van, azaz, mi előtte volt 's ember nem tudhat. vagy mi utána lesz, 's előre jelenteni vagy hirdetni kell: mert megengedjük, hogy az istenek mindent tudnak. De magában a' cselekvényben ok nélkül ne legyen semmi, vagy a' szomorjátékon kivűl csak, mint Sophokles' Ödipusában. — Minthogy a' szomorjáték jobbaknak utánozása, tegyünk úgy, mint jó képirók tesznek, 's valamint azok, midőn saját képet ábrázolnak, azt hasonlóvá tevén szebbnek festik: úgy az utánozó költő is a' haragosból szelídből stb szelídség vagy durvaság' példányát rajzolja, mint Agathon és Homeros rajzolták Achillest. Ezeket kell hát szem előtt tartani, valamint azon érzéseket is, mellyek a' szükségeseken kivűl [5]) kisérik a' költészetet, mert azok körűl is gyakran hibáznak. Azonban arról más könyvekben szóltam [6]).

5) Mellyek a' színművi költészeten kivűl diszítményből, zenéből st támadnak.

6) Nem tudni mi könyveket ért, talán *Διδασκαλίαι*, vagy

XVII. Megismerés' nemei.

Mi a' megismerés, mondva van, nemei pedig ezek. Az első 's legkevesbbé müvészi, mellyel többnyire szorultságból élnek, jelek által lesz. A' jelek vagy *természetesek*, például a' *lándzsa*, mellyet a' föld' szülöttei (terrigenák) viselnek; *csillagok*, millyeneket használt Karkinos Thyestesben; vagy *szerzettek*, mellyek a' testen vannak, mint sebhelyek, 's a' testen kivül, mint nyakperecz 's Tyróban a' bölcső. Azokat is jobban 's roszabbul lehet alkalmazni, például, sebéről Ulysses máskép ismertetett meg a' dajkától, máskép a' kondásoktól. Mellyek hitetés végett használvák, 's más illyneműek, kevesbbé müvésziek; de mellyeket az eset szolgáltat, mint a' *mosásban* [1]), jobbak. A' második nemet a' költő csinálja, tehát nem müvészi (azaz nem a' cselekvényből folyó); például Orestes Iphigeniában megismerte nőtestvérét, miután általa ismertetett vala meg (ez levél által, maga pedig jelek által ismertettek meg egymás előtt, 's Orestes olly jeleket hoz fel, millyeket a' költő akar, nem a' mese, miért is majdnem az említett hibába esik, mert másokat is hozhatott volna elő); Sophokles Tereusában [2]) a' bordának hangja szinte csinált jel. A' harmadik emlékezet által

---

περὶ τραγῳδιῶν műveit (Diog. Laert. V. 26.) mellyek elvesztek.

1) Odysseia XIX, 308 — 507. Euryklea Ulysses' lábait mosván, sebhelyéről ismerte meg urát.

2) Elveszett szomorjáték.

történik, midőn a' látó nagyon érdekeltetik, mint Dikaeogenes Kypros nevü darabban [5]), mert meglátván a' képet sírva fakadt; 's Alkinous' házában a' zene [4]), mert meghallván a' kitharozót Ulysses 's megemlékezvén sírni kezde, 's úgy monnon (Dikaeogenes és Ulysses) ismertettek meg. — A' negyedik következtetésből származik, például a' Choephorokban [5]) (hogy hasonló érkezett el, nincs pedig Orestesen kivül más hasonló, tehát az érkezett el), 's Sophista Polyides [6]) Iphigeniájában (mert valószinű hogy Orestes, ha nővére feláldoztatik, önfeláldozását fogja következtetni), 's Theodektes Tydeusában [7]) (hogy fiát találandó eljövén maga veszett el) 's a' Phinidákban [8]) levő megismerés (mert meglátván azon helyet, hol meghalniok a' végzet által volt meghatározva, halálukat következtették, mivel ott tétettek ki). Van a' színhely' csalkövetkeztetéséből is folyó megismerés, például Odysseus ál hírnökben, hol az egyik állítja, hogy az ívet megismerendi, mellyet nem látott vala, a' másik pedig gondolván, hogy attól meg fog megismertetni, hamisan következtet [9]). — De minden megismerések'

---

3) Ismeretlen színmű.
4) Odysseia VIII, 46—103.
5) Aeschylos tragödiája.
6) Tragikus költő, kit Plutarchus és Athenaeus ismernek.
7) Ismeretlen színmű.
8) Bizonytalan név. — 9) Az említett szomorjáték ismeretlen, 's a' szöveg olly homályos, hogy belőle ki nem vehetni az ismerés' hogyanságát.

legjobbika az, melly a' cselekvényből származik, a' valószinű által támadván megdöbbenés, mint Sophokles' Ödipusában, 's Iphigeniában, mert valószinű, hogy levelet adott. Csak illy megismerés történhetik költött jelek és nyakpereczek nélkül. Másod helyen áll a' következtetés általi megismerés.

XVIII. A' költő szem elibe állitsa magának a' cselekvényt.

Mennyire lehet, maga előtt gondoltan szerkeszsze a' mesét 's törekedjék a' kifejezésen a' költő, úgy legvilágosabban látván, mint ha jelen volna a' cselekvénynél, megtalálandja az illőt, az ellenkező pedig legkevesbbé kerülendi figyelmét. Például szolgáljon, mit Karkinosnak vetnek szemére: mert Amphiaraos a' nézőktől nem látva lép ki az egyházból, 's mintegy rá esik a' színre, mit a' nézőség nagyon roszalt. Lehetőségig a' test' kifejezésére is vigyázzon a' költő, mivel természetesen legjobban indítnak, kik magok is indulatban vannak; a' megriadt, legigazabban riaszt, 's a' haragos ijeszt. Azért is költő csak *elmés* (εὔφυής) [1])

[1]) *δὶ ὅ εὐφυὸς ἡ ποιητικὴ ἐστιν,' ἢ μανικοῦ.* — εὔφυής elmés, ollyat ért Aristoteles, ki jól tud utánozni; különben ollyat jelent, ki könnyen tanúl 's mindenre alkalmas. Ismeretes Isokrates' mondása: *παρὰ τῶν εὐφυῶν δεῖ μέγαν λαμβάνειν μισθὸν, ὅτι πολλὰ μαρθάνουσι. παρὰ δε τῶν ἀφυων, ὅτι πολλούς κόπους παρέχουσι.* Az elmésektől nagy bért kell venni, mert sokat tanulnak, a' gyenge elműktől, mert sok bajt okoznak.

vagy *ihlett*, amaz legjobban képez, ez leginkább elragad. A' hagyományi beszédeket is általánosan tegye ki előbb a' költő, úgy nyújtsa ki közbevetések (episodiumok) által. Így értem pedig azt „általánosan tekinteni", például Iphigeniában lánynak áldoztatni kellvén, az áldozók elől titkon eltünik 's más földre tétetik át, mellyben törvény az idegeneket istennőnek feláldozni. E' papi tisztséget a' lány viseli majd. Idő multával a' papnő öcscse érkezik oda (hogy isten bizonyos okból azt neki parancsolta, nincs az általánosságban, 's hogy valami végett érkezik oda, a' mesén kivül van.). Eljövén megfogatik 's midőn már áldoztatandó vala, megismerteti magát, vagy úgy mint Euripides, vagy úgy mint Polyides költötte, valószinű levén, hogy nem csak nőtestvérének hanem magának is fel kellett áldoztatnia: innen következik a' mentség. — Azután már neveket választhat 's szőhet bele, de melly közbeszövés sajátja mindennek, azt jól tekintse a' költő. Orestesben az elmeháborodás az, miért megfogatik, 's a' tisztítás által menekszik meg. A' színdarabokban a' közbeszövések (közbülső cselekvények) rövidek, az epopőa ellenben általok nő meg. Így az Odysseiának foglalatja rövid: valaki több évig távol kénytelen honától maradni, Neptunus által tartóztatva; maga van; azonkivül honn vagyona fölemésztetik a' kérőktől, 's fia veszélyben forog. Szélvészektől hányattan érkezik haza, 's megismervén néhányat, a' kérőkre támad, 's úgy maga megmenek-

szik, elleneit pedig kiirtja. Ennyi a' foglalat, a' többi mind közbeszövés.

XIX. A' szomorjáték' kötése és feloldása.

Az egész szomorjáték részint *kötés*, részint *feloldás*; a' cselekvényen kivüli 's gyakran némelly belüli is, kötés, a' többi feloldás. Kötés a' mű' elejétől fogva egész addig van, mi utolsó rész, 's mitől átmenet történik (szerencsére vagy szerencsétlenségre); feloldás az átmenet' kezdetétől a' cselekvény' végéig van. Úgy Theodektes Lynceusában kötés az, mi előbb történt vala, 's a' fiúnak megfogatása; feloldás pedig az ölési vádtól fogva végig. A' szomorjátéknak négy alakja van ('s mondtam, hogy annyi részből is áll) [1]), mert az *bonyolodott*, melly egészen fordulat és megismerés; *indulati*, mint az Ajasok és Ixionok; *jellemes*, mint a' phthiotisi nők és Peleus; a' negyedik ollyan, mint a' phorkisnők, Prometheus, 's mellyek

---

[1]) Kérdés, hol mondta ezt? A' XII. szakaszban a' *menynyiségi* részeket, prologust, episodiumot, exodust, chorust, hozza fel: itt *miségi* részekről van szó, illyen pedig a' VII. sz. szerint 6 van. A' XII.' vége felé olvassuk: „Arra nézve két része van a' mesének, fordulat és megismerés, harmadik az indulat." A' két első *bonyolodott* szomorjátékot teszen, a' harmadik *indulatit*; ezeknek ellenesei tehát *egyszerűt* (ha fordulat 's megismerés nincs a' színműben) és *jellemest* (ha indulat nincs benne) tesznek.

az alvilágban történnek [2]). Oda kell törekedni, hogy a' szomorjáték mind a' négyet bírja, ha nem, a' legtöbbet és jobbat, kivált mivel most gáncsolják a' színművészeket. Mert hogy mindenikben kitünő költők voltak, azt akarnák, egy múlja felül mindnyájok' erényét. Igazságos az is, valamelly szomorjátékot mással ugyanazonnak tartani, nem azért, mivel a' mesék egyenlők, hanem mivel a' kötés és feloldás egy. Sokan kötnek jól 's oldanak roszul: tehát monnóra nézve kell tapsolást érdemelni. 'S mi többször mondva van, el ne feledjük, hogy a' szomorjáték nem hőskölteményi alkotás. Nevezem pedig a' sokmeséűt hőskölteményinek (például, ha valaki az egész Iliásból csinálna színművet), mert abban a' mű' hosszusága adja meg a' részek' illő nagyságát: a' drámákban ellenben sok történik várakozás ellen. Miért is azok, kik az egész ilioni háborúból 's nem egyes részeiből, mint Euripides Hecubát, vagy mint Aeschylos költöttek színművet, elestek, vagy roszúl versenyeztek: midőn Agathon is ez egy miatt esett el. — A' fordulat és egyszerű cselekvényekben akarat szerint keresnek csodálatost, mert ez szomorjáték-nak való 's érdekel. Illyen például, ha okos de gonosz rászedetik, mint Sisyphos, vagy vitéz de igazságtalan meggyőzetik, mivel az valószinű. 'S Agathon mondja:

---

[2]) Tehát *egyszerűk*, mert az alvilágban Tantalus, Sisyphus eleitől fogva végig bünhödnek, tehát fordulat nélkül.

Valószinű, hogy sok történik valószinűség ellen [3]). Személyek' egyikének tartassék a' kar, 's legyen része az egésznek, melly együtt hat, nem mint Euripidesnél, hanem mint Sophoklesnél. Más tragicusoknál a' kar' énekei nem tartoznak jobban a' meséhez, mint más szomorjátékhoz, miért is kölcsönvettet énekel, mit első csinált Agathon. 'S mi különbség kölcsönvettet énekelni, vagy más költeményből valamit, avagy egész episodiumot is beilleszteni?

XX. *A' gondolat 's annak' részei.*

A' többiről már beszéltünk; hátra van még a' kifejezés és gondolat. Mi a' gondolat, a' rhetorica adja elő, mivel azon tanba való. A' gondolat mind azt foglalja magában, mi beszéd által elérhető, 's annak részei: megmutatni, czáfolni 's indulatokat gerjeszteni, úgymint szánakozást, félelmet, haragot stb, azonkivül a' tárgyat bővíteni vagy szűkíteni. Már világos, hogy a' színművekben ugyan onnan veszszük a' szükségeseket, ha szánandót, rettenetest, nagyot vagy valószinűt akarunk előállítani; e' különbséggel mindazáltal, hogy azok itt tanítás nélkül gerjednek, beszédben pedig a' szóló által ébresztetnek, 's beszédnél fogva lesznek. Mert mi kivántatnék a' szólótól ha

[3]) Ezen mondást Aristoteles egészen hozza fel Rhet. II. 24. *τάχ' ἄν τις εἰκός αὐτὸ τοῦτ' εἶναι λέγοι,*
Βροτοῖσι πολλὰ τυγχάνειν οὐκ εἰκότα.
Méltán valószinűnek lehet mondani;
Halandóval sok történik mi nem valószinű.

azok [1]) már magokban volnának kellemesek 's nem beszéd által lennének azzá?

XXI. A' kifejezésről 's annak részeiről [1]).

A' kifejezésről tan egy elmélet alá esik, melly a' mondás' alakjai, miket tudni a' szinészet' dolga, vagy azé, ki az előadásra felvigyáz, p. o. mi a' parancs, kérés, elbeszélés, fenyegetés, felelet stb. Mert ezek' tudása vagy nem tudása gáncsot, mellyel nagyon kellene gondolni, a' költészetre nem hárít: miért is tartsa valaki hibának, mit Protagoras rótt meg, ha kérő parancsolva mondja:

Μῆνιν ἄειδε θεά? (a' haragot zengesd istennő), mivel, úgymond, kívánni hogy valamit tegyenek vagy ne, annyi mint parancsolni. Azért elhagyjuk, mint ollyat, melly nem a' költői, hanem más művészethez tartozik.

Az egész kifejezésnek részei: betü (elem), szótag, kötszó, név, ige, ízszó (*ἄρθρον*, articulus) eset, mondat [2]).

---

[1]) A' szánandó, rettenetes stb.

[1]) E' nyelvtani töredék bizonyosan más aristotelesi munkából csúszott ide, mert a' költészetben nehezen van helye. Annyira is elromlott a' szöveg, hogy a' kiadók vele nem boldogulhatnak.

[2]) Aristoteles' nyelvtani categoriáit sem meg nem igazítjuk, sem történeti sorukba nem helyezzük: mi a' szöveget fordítjuk.

Elem (betü) eloszthatlan hang, de nem minden, hanem csak mellyből értelmes szó lesz, mert az állati hang is eloszthatlan, még sem hívom elemnek. Az elem vagy hangzó, vagy félhangzó, vagy mássalhangzó. *Hangzó* odaütődés nélkül [3]) hallató, mint a és o; *félhangzó* odaütődéssel hallató, mint s és r; *mássalhangzó* magában nem hallató, de igen azokkal, mellyek hallatók, mint g és d. Az elemek különböznek a' száj' alakjai és ejtő tagjai szerint, továbbá úgy, hogy némelly vastag, más vékony, némelly hosszú, más rövid, némelly éles, más nehéz vagy közepső, mikről egyenként a' verstan elmélkedik.

Szótag jelentéstelen hang, mellyet hangzó mássalhangzóval teszen, mert g és r, a nélkül nem szótag, de vele az, t. i. gra. Annak különbségeit is a' verstan adja elő.

Kötszó jelentéstelen hang, melly sem nem akadályoztat sem nem teszen több hangból egy jelentéses hangot, 's a' mondat' végére vagy közepébe tétetik, ha elején nem állhat, οἷον, μὲν, ἤτοι; vagy jelentéstelen hang, melly több jelentéses hangból egy jelentésest alkot.

Ízszó [4]) jelentéstelen hang, melly a' mondatnak

---

[3]) ἄνευ προσβολῆς. Tudjuk a' hangzó akadály nélkül (a' száj' tagjaihoz ütődés nélkül) megyen ki; a' többi betü' ejtésében akadályoztatjuk a' hangot, 's ezen akadály, *odaütődés* προσβολὴ Aristoteles szerint, teszi a' mássalhangzót.

[4]) A' magyar *az* szót reménylem nem fogja senki *ízszónak* nevezni.

vagy elejét vagy végét vagy választékait jelenti, mint φημί (mondok), περὶ (körűl, ról). (Vagy jelentéstelen hang, melly több jelentéses hangból egy jelentésest alkot) [5]).

Név összetett jelentéses hang idő nélkül, mellynek része magában semmit nem teszen, mert az összetételben nem úgy élünk vele, mint ha mindenik magában is valamit jelentene, például Θεόδωρος szóban δῶρον semmit sem jelent.

Ige összetett jelentéses hang idővel, mellynek részei magokban semmit sem tesznek, mint a' neveké, mert ἄνθρωπος, λευκόν (ember, fehér) nem jelent időt, de βαδίζει jár, βεβάδικε járt, időt is teszen, még pedig amaz jelenvalót, ez multat.

Esete van névnek és igének; *amaz* teszi részint hogy kié, kinek stb, részint hogy egy vagy több: *ez* a' szinészetben vagy kérdés vagy parancs. Így ἐβάδιζεν? (járt-e?) βάδιζε (járj) igének esetei.

Mondat összetett jelentéses hang, mellynek némelly részei magokban tesznek valamit. De nem minden mondat áll igék és nevekből, például, az embernek határozta, hanem lehet ige nélkül is mondat: azonban egy része mindég jelentéses lesz, mint ebben: Kleon járkál, e' Kleon név. Mondat kétféle lehet, mert vagy egyet vagy összefoglaltan többet jelent. Úgy az Ilias valami összefoglalt egy, de az ember' határozata egyet jelent.

---

[5]) Ismétli az előbbi határozatot, mi nem Aristoteles', hanem a' szöveg' hibája.

XXII. A' névről.

A' név vagy *egyszerű*, egyszerű pedig az, mi nem jelentőkből áll, mint γῆ, föld; vagy *kétszerü*. Ez megint részint jelentőből 's nem jelentőből, részint csupa jelentőkből lett. — Van *háromszerű*, *négyszerű* sőt *sokszerű* név is, mint Hermokaikoxanthos. Minden név vagy *tulajdon*, vagy *idegen*, vagy *átvitel*, vagy *diszítés*, vagy *csinált*, vagy *kinyújtott*, vagy *kurtított*, vagy *cserélt*.

Tulajdon név az, mellyel minden él; *idegen*, mellyel mások élnek: innen látni való, hogy ugyan egy név tulajdon is, idegen is lehet, csak nem ugyanazoknál. Így *szigünon* (σίγυνον, lándzsa) Krétában tulajdon név, nálunk idegen.

Átvitel (metaphora) midőn idegen név vagy nemről fajra, vagy fajról nemre, vagy fajról fajra, vagy hasonlóság szerint vitetik át. Nevezem *nemről fajra*, mint: áll nekem ott a' hajó, mert *horgonyozni* annyi mint *állni*. — *Fajról nemre*, mint: Ezer jót tön Odysseus. Mert *ezer* sokat jelent, tehát itt *sok* helyett áll. — *Fajról fajra*, mint: Vassal elvette a' lelket, vagy: Vágott nem engedő vassal, mert itt *elvenni*, *vágni* helyett, 's *vágni elvenni* szóért áll, mivel monnó *megfosztani* teszen. — *Hasonlóság szerint* nevezem, midőn a' második úgy van az elsőhöz, mint a' negyedik a' harmadikhoz. Itt tehát a' második helyett a' negyediket 's a' negyedik helyett a' másodikat mondják, 's néha hozzá teszik azt is, a' mi he-

lyett áll. Példáúl, a' csésze úgy Bakkhusé, mint a' pajzs Marsé, tehát a' pajzst Mars' csészéjének, vagy a' csészét Bakkhus' pajzsának mondják. Hasonlóan, az este úgy van a' naphoz, mint az öregség az élethez: lehet hát az estét nap öregségének, vagy az öregséget élet esténck, avagy mint Empedokles, *élet' lementének* mondani. Némellynek nincs hasonlatossági neve 's még is használják, példáúl: *magot elvetni, ültetni* helyett; 's a' *lángot* nem a' napról nevezzük, mégis úgy áll a' naphoz, mint *vetni* képzet a' gyümölcshöz, 's azért mondták:

„Vet isten-alkotta lángot". — 'S e' módon máskép is élhetni az átvitellel, megnevezvén az idegent, 's a' tulajdonból valamit elhagyván: így ha valaki a' pajzsot nem Mars' csészéjének híná, hanem bor nélküli.... [1]).

Csinált név az, mellyet a' költőn kivűl más nem használ, millyennek látszik κέρατα (szarvak) helyett ἔρνυται (ágak), 's ἱερεῦς (pap) helyett ἀρητῆρ (imádkozó).

Kinyújtott és *kurtított* név. Amaz hosszabb hangzót mint a' tulajdon, vagy szótagot vesz föl, ez valamit elereszt. Kinyújtott: πόλεος (város) helyett πόληος; πηλέιδου helyett πηληϊάδου; — kurtított: κρῖ (árpa) κριθὴ helyett, δῶ (ház) δῶμα helyett, vagy

μία γίνεται ἀμφοτέρων ὀψ (ὄψις) helyett

(egy monnónak latása).

[1]) Itt hézag van az eredetiben.

Cserélt név a' megnevezettnek némelly részét elhagyja, némellyét hozzáteszi, mint δεξίτερον κατὰ μαζὸν (jobbik mellére) e' helyett δεξιόν (jobbra).

A' nevek továbbá vagy hímek, vagy nők, vagy közepek. A' hímneműek ν, ρ, σ 's ollyanra mennek ki melly σ-ból tétetett össze, millyen kettő ψ és ξ. Nőneműek azok, mellyek a' hosszú hangzókra η és ω, 's a' megnyújtott α-ra mennek ki; tehát a' hímneműek egyenlő számu betűkre végződnek a' nőneműekkel, mert ψ és ξ ugyanazok. Mássalhangzóra vagy rövid hangzóra egy sem megyen ki. Jotára három megyen ki, μέλι, κόμμι, πίπερι; υ-ra öt: πῶϋ, νάπυ, γόνυ, δόρυ, ἄστυ. A' középneműek azokra 's ν és σ-ra mennek ki [2]).

XXIII. A' kifejezés' erényéről.

A' kifejezés' erénye hogy világos legyen 's ne sovány. Tulajdon nevekből leszen a' legvilágosabb de sovány beszéd, mit Kleophon' és Sthenelos' költeményei mutatnak. Fensőbb 's a' közönségest felül múló beszéd *nem saját* nevekkel él. Nevezem pedig nem sajátnak az idegent, átvitelt, kinyújtást, 's mindent mi nem tulajdon. De ha valaki mind azokat használná, talánynyá vagy idegenessé (barbarismus)

---

[2]) Azt sem tekinthetjük ollyan tannak, mellyből a' görög nevek' nemkülönbségeit meg lehetne vagy kelleni tanulni.

válnék előadása, t. i. átvitelekből talány, idegenekből idegenes nyelv származnék. A' talánynak az a' természete, hogy a' meglevőt elmondván lehetetlent is vegyít, mi tulajdon nevek' összetevése által nem lesz, de igen átvitelekből, mint:

Láttam férfit, ki férfira vasat tüzzel olvaszta (illeszte) stb; idegenekből származik idegenes nyelv: — tehát bizonyos mód szerint kell azokkal élni. Mert az idegen szók, átvitel, diszítés 's a' többi említettek a' nyelv' közönséges vagy sovány létéről tesznek: ellenben tulajdon nevek által világos lesz a' nyelv. Ehhez, 's hogy a' nyelv közönséges ne legyen, nem keveset tesznek a' megnyújtások, csonkítások és nevek' cserélései. Mert hogy szokás ellen 's máskép mint tulajdon névvel van mondva, a' nyelvet nem közönségessé; hogy pedig a' szokást követi, azt világossá teszi. Tehát nem helyesen gáncsolják ezen nyelvhajlást 's nevetik a' költőt, mint hajdan Euklides is, mondván, könnyű költeni, csak szabad legyen tetszés szerint nyújtani vagy változtatni, ki azért kötetlen nyelvben gúnyokat csinált.

Láttam Charist Marathonba menni; — 's: Ugyan, kedvesem, nem tüszkölteted-e, hogy esze tisztuljon? Azokat helytelenül használni nevetség volna, mert mindenütt jó a' mérték: 's ki átviteleket, idegen szókat stb nem jól alkalmazna, úgy érne czélt, mint ki szántszándékkal hajhász nevetséget. — Mit hat versben az illő, látnivaló, ha tulajdon névszókat teszünk helyébe; az idegenek, átvitelek, stb helyett is, ki

tulajdon neveket teszen, meglátandja hogy igazat mondunk. Például Aeschylos és Euripides ugyan azon jambus versben egy nevet változtattak csak, a' szokott helyett idegent tevén, 's amazé szép, ezé sovány lett. Mert Aeschylos Philoktetesben ezt mondja:

„A' fene, melly lábam' husát rágja".

Euripides *rágja* helyett *lakomázza* tette. — Vagy ebben:

„Hagyj engem, te *csekély, haszontalan és erőtlen*", — ha valaki tulajdon névvel élne, így volna: Hagyj engem, te *kicsi, gyenge* és *rút*. — Vagy e' helyett: „*Éktelen* széket tett elibe 's *csekély* asztalt" így: *rosz* széket tett elibe 's kicsi asztalt; vagy: „a' partok lármáznak" helyett „a' partok csendülnek" mondaná. Ariphrades is neveti a' szomorjáték' iróit, hogy úgy beszélnek mint nem senki, hogy p. o. δωμάτων ἀπὸ mondják 's nem ἀπό δωμάτων; σέθεν, ἐγὼ δέ νιν; Ἀ χιλλέως πέρι 's nem περὶ Ἀχιλλέως stb. 'S mind azt azért, mivel szokatlanok 's nem közönségesek: de csalatkozik. Egyébiránt nagy dolog, mind azzal, a' mit felhoztam, helyesen tudni élni, valamint a' kétszerü 's idegen nevekkel is: de még nagyobb az átvitel' helyes használata, mivel ez egyet nem lehet tanúlni, hanem az velünk születik; mert jól vinni át annyi, mint a' hasonlót észrevenni. — A' kétszerü nevek leginkább a' dithyrambusokban, az idegenek hősi költeményben, az átvitelek jambus versekben illők. A' hősi költeményben mindent használhatni a' miről szóltunk: a' jambusokban, mivel leginkább a'

természetes beszédet utánozzák, azon nevek illenek, mellyeket köz beszédben használunk, t. i. tulajdon nevek, átvitel 's diszítés.

XXIV. Az elbeszélő költészet (epos).

A' szomorjátékról és cselekvés általi utánozásról legyen az elég a' mit mondtunk. De a' hatlábu versbeli utánozás vagy elbeszélő költészet is, mint a' szomorjáték, egy cselekvényről, melly egész és teljes, mellynek eleje, közepe és vége van, 's melly tökéletes állat gyanánt saját gyönyört okoz, alkosson cselekvési meséket, ne hasonlókat a' történethez, mellyben nem egy cselekvényt, de mindent adunk elő, mi egy időben egygyel vagy többel történt; mivel minden, úgy a' mint lett, egymáshoz viszonyban van. Valamint Salamisnál a' tengeri ütközet a' karthagiakéval Siciliában egy időben történt, a' nélkül hogy egy végre czéloztak volna: úgy egymásutáni időkben is néha más után történik valami, 's egyike sem czél. Még is többnyire illyeneket költenek, miért, mint mondtam, már az által is kitünik a' derék Homeros, hogy nem az egész háborút írta le, mint volt eleje és vége, mert a' mű hosszú 's beláthatlan, vagy ha hosszaságáról tenni akart volna, sokfélével nagyon halmozott leendett: hanem részét választván ki, sok közbeszövést alkalmazott, mint a' hajók' előszámlálását stb mellyekkel a' költeményt kibővítette. Mások ellenben egy hősről, egy időről 's egy sokrészü cse-

lekvényről írtak, p. o. a' Kypria 's kis Iliás' költői. Az Iliás és Odysseiából egy egy, legfölebb két szomorjátékot lehetne alkotni: de a' Kypriából sok, a' kis Iliásból még több kerülne ki, ugymint: itélet a' fegyverekről, Philoktetes, Neoptolemus, Eurypylos, koldulás, lakedaemoni asszonyok, Iliom' pusztulása, elhajózás, Sinon és a' trójai nők.

XXV. Mint különbözik az elbeszélő költészet a' szomorjátéktól, 's hogyan kell a' nem igazat előadni?

A' szomorjátékkal közös alakokat is bír az elbeszélő költészet, 's vagy egyszerű vagy bonyolodott vagy jellemes vagy indulati; részei is az éneken és diszítményen kivűl azok; szint úgy kellenek neki fordulatok, megismerések és indulatok; végre gondolatok és kifejezés által is ékeskedjék: mind ezeket Homeros első használta jól. Költeményeiben minden alak megvan: az Ilias egyszerű és indulati, az Odysseia bonyolodott, mert megismerés van benne, 's egészen jellemes. Azon kivül ő nyelv és gondolatok által is mindent felülmúlt. — De különbözik a' hősi költemény mese' hosszaságával és verssel. A' hosszaságnak mi határa, mondtam, mert be kell elejét és végét láthatni, mi történni fog, ha a' régiek' alkotásainál rövidebbek lesznek a' költemények, versszámra pedig a' szomorjátékokhoz közelednek, mellyeket egy hallásra adnak elő. — A' megnyúlásra több sajátot bír a' hősi költemény, mert a' szomorjátékban

nem szabad sok tettet egyszerre utánozni, hanem csak azt, mi a' színen van 's a' színészektől előadatik: de a' hősi költeményben, mivel elbeszél, sokat lehet egyszerre utánozni, mi sajátság növeszti a' költeményt. Ezen jóval bír tehát a' nagyszerüségre, hogy a' hallgatót más más helyre teheti által, 's hasonlatlan közbeszövéseket használhat: holott a' hamar untató egyenlőség gyakran elejt szomorjátékot.

A' versnemet a' tapasztalás szabta már a' hősi költeményre, 's ki más versben, vagy többfélében, költene elbeszélő utánozást, nem helyesen cselekednék. Mert a' hősi versnem a' legállapodottabb 's legfentebben járó (miért is leginkább fölveszen idegen szókat, átviteleket, az elbeszélő utánozás áradóbb levén a' többieknél): a' jambikus és négymértékes mozgóbb, ez lejtésre, az cselekvényre alkalmas. Még helytelenebbül tenne, ha valaki mint Chairemon, vegyítené a' versnemeket. Másban, mint hősi versben senki nem irt még hosszabb költeményt, mivel, mint mondtuk, ezen költészet' természete maga mutatja, mi illő magához.

Homeros sok másért, de leginkább ezért méltó dicséretre, hogy a' költők közt egyedül tudja, mit kell csinálni. Mert magának a' költőnek legkevesbet szabad beszélni, mivel nem azért utánoz. Már a' többiek mind nagyon működnek, keveset és ritkán utánoznak: de Homeros nem sokat előrebocsátván, mindjárt férfit vagy asszonyt, vagy más jellemet hoz fel, soha nem ollyat, mellynek jelleme nincsen.

A' szomorjátékban csinálni kell a' csodálatost: a' hősi költemény inkább elszenvedi a' váratlant (mi által legtöbb csodálatos lesz) mert abban nem látjuk a' cselekvőt. Hektor' kergettetése a' színen nevetséges volna: — sokan állnak 's nem kergetik, mivel Achilles intett nekik: de hőskölteményben föl nem tetszik, a' csodálatost szeretjük, 's minden elbeszélő szívesen ád valamit hozzá.

Homeros arra is tanított, mint kelljen nem igazat mondani. Az nem egyéb csalkövetkeztetésnél. Úgy gondolkodik az ember: mivel amaz levén ez is leszen, vagy amaz történvén ez is történik, tehát ha az utolsó van, az első is volt; 's ez a' nem igaz, mert mivel az utolsó van, az elme hamisan következteti, hogy az első is volt. — Inkább kell valószinű lehetetlent választani, mint lehető hihetetlent; 's a' mese' foglalatja ne álljon képtelen részekből, sőt, menynyire lehet, kerülje a' képtelent, avagy legyen a' mesén kivűl: úgy Ödipus nem tudta, hogyan halt meg Laios: de a' cselekvényben ne legyen, mint Elektrában azok, kik a' pythiai játékot elbeszélik, vagy Mysosban a' néma, ki Tegeából Mysiába jő. Mert mondani, hogy a' nélkül megszünnék a' mese, nevetség, mivel ollyat alkotni sem kellett volna: de ha valaki alkotott, 's jobbnak látszik, viselje el a' helytelent is. Úgy az Odysseiában képtelen, mi a' partra való kitételről szól, 's hogy az türhetlen, majd meglátszanék ha rosz költő irta volna: de Homeros egyéb jók által eltünteti, a' helytelent kedvessé te-

vén. A' kifejezésre leginkább ott kell gondot fordítani, hol nincs cselekvény, jellem vagy gondolat: mert ismét az igen fényes nyelv elfedi a' jellem' és gondolat' híait.

XXVI. Ellenvetések 's azoknak czáfolatai.

Miféle és hány az ellenvetés és czáfolat, kiviláglik, ha ezt veszszük tekintetbe. Mivel a' költő mint a' festész vagy akármelly képcsináló utánoz, szükség három közől egyet utánoznia, t. i. vagy úgy mint van és volt, vagy úgy mint mondják és látszik, vagy úgy mint lennie kell; 's mind azt közönséges beszéd, vagy idegen szók, vagy átvitelek által fejezi ki. A' közönséges beszédnek sok változása lehet, mit költőnek megengedünk: különben a' költészetben 's országlási tanban nem egy a' helyesség, valamint a' költészet 's más müvészetben sem. Már a' költészet kettőben hibázhat, vagy magára nézve, vagy körülményre nézve. Ha lehetetlent választ utánozásra, magára nézve hibáz: ha jó a' választás, de például a' lónak két jobbik lába vágna előre, akármire nézve hiba — teszem, ha valamit csinálna, mit a' gyógyászat vagy más müvészet meg nem engedhet — de nem a' költészetre nézve az. Az ellenvetéseket tehát ama' nézetekből kell megczáfolni. Mert elsőben, ha magára a' müvészetre nézve lehetetlent utánozott, hiba: de ha czélját elérte vele, helyes. Czélnak nevezem, ha az által a' tárgynak valamellyik része hatha-

tósabb lett, mint Hektor' kergetése. De ha nélküle is kevesbbé vagy inkább elérhető a' czél, 's abban a' művészetre nézve lön hibázva, nem helyes, mert ha lehet, épen ne hibázzunk. A' művészetre nézve sokkal helytelenebb a' hiba, mint körülményre nézve: kevesbet árt nem tudni, hogy szarvastehénnek nincs szarva, mint roszúl festeni szarvat.

Ha ellenvetik, hogy nem úgy, mint van, költöttünk, felelni lehet: de úgy mint kellene lenni. Sophokles is mondta, hogy az embereket úgy rajzolja mint lenniök kellene, Euripides ellenben úgy, mint vannak. Ez ellenvetést tehát úgy kell megczáfolni. De ha egyik sem volna, válaszolni kell: úgy beszélik hogy van. Mert lehet hogy sem jobbnak nem képezzük, sem úgy nem mint valóban van, de nem tudhatni, mint Xenophanes [1]) mondja.

---

1) Más olvasás szerint: „Lehet hogy mit a' költők mesélnek (istenekről) sem nem jobb sem nem igaz, mint Xenophanes tanítja, de úgy beszélik." Aristoteles azon verseire néz Xenophanesnek, mellyek *Sextus Empiricus* VII. könyvében a' mathematikusok ellen vannak:

Καὶ τὸ μέν οὖν σαφὲς οὔτις ἀνὴρ ἴδεν, οὐδέ τις ἔσται
Εἰδὼς ἀμφὶ θεῶν τε, καὶ ἄσσα λέγω περὶ πάντων.
Εἰ γὰρ καὶ τὸ μάλιστα τύχοι τετελεσμένον εἰπών,
Αὐτός ὅμως οὐκ οἶδε, δόκος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται.

„A' valót ember nem tudhatja, nem is fogja igazán tudni senki, mit az istenekről, 's egyébről tartunk. Mert ha ki a' legbizonyosabbat mondja is, még sem tudhatni, mivel mindenről csak látszatot birunk."

Lehet az is, hogy nem jobbnak irjuk, de úgy mint vagyon, például a' fegyverekről:

.... És lándzsáik
Egyenesen álltak hegyeiken; . . .

mert az úgy hajdan mint most szokás az illyreknél.

Arra nézve, ha szépen vagy nem szépen mondott vagy tett mit valaki, a' vizsgálónak nemcsak a' tettet vagy mondást, ha jó-e vagy rosz, kell néznie, hanem magát a' tevőt 's mondót is, hogy ki ellen, mikor, mivel 's mi végett, — például, ha nagyobb jóért hogy megtörténjék, vagy nagyobb roszért hogy elháruljon, tette vagy mondta.

A' kifejezést érő gáncsot el lehet oszlatni, mondván, hogy az *idegen szó*, például:

„Öszvéreket (οὐρῆας) legelőbb . . .[2])

mert lehet, hogy nem öszvéreket hanem őröket értett. Úgy Dolonra nézve:

„Ki külsejére csúnya (εἶδος ἦην κακὸς) volt, nem torz testet hanem rút képet ábrázol, mivel a' krétaiak a' szép képűt εὐειδής-nek híják.

Úgy: ζωρότερον-t vegyíts....

nem *tisztát* akar, melly részegít, hanem hogy *gyorsan* vegyítsen. — Lehet mondani, hogy *átvitel* van, mint:

„A' többi istenek és férfiak.....

---

2) Ebben 's a' következő ellenvetésben idézett példák mind homerosi szólások, 's mivel itt szóbirálatról van beszéd, fordításban elvész az értelem.

Alvának egész éjjel....
holott mindjárt alább mondja:

„midőn a' trójai mezőre tekintene....
.... „fuvolák és sípok együtt“....
mert *minden* átvitelesen *sok* helyett áll, mivel minden annyi mint sok. Ugy ez:

.... „*Maga* (οἴη) nem részesül“ (a' medve csillag tengerbe nem merül), mert a' mi legismeretesebb az *maga* (μόνον).

Hangjel által is lehet czáfolni, mint thasosi Hippias ezt:

δίδομεν δὲ οἱ ... és
τὸ μὲν οὐ καταπύθεται ὄμβρῳ. — Némellyet *különböztetéssel* czáfoltatni, mint Empedokles.

„Nyomban halandó lett, mi előbb halhatlan tudott lenni,“ 's

„A' tiszta vegyíttetett,“ — Mást *kétértelmüséggel*, p. o.

„Nagyobb része (πλέων) az éjnek mult el“ mert πλέων kétértelmű. — Még mást *nyelvszokással*, úgy κεκραμένον-nak (vegyített) a' bort híjuk, innen Ganymedest képzelik, hogy Jupiternek bort tölt, pedig az istenek nem isznak. Úgy χαλκέας (aczélosoknak) híják azokat, kik vasat kovácsolnak, innen mondják:

„ujdoncsinált ón sarú.“ — De az *átvitel* is lehet.

Ha pedig a' név ellenkezőt látszik jelenteni, nézni kell, a' kérdéses helyen hányfélét tehet, például:

„annál fogva tartatott (ἔσχετο) a' vas dzsida.“ Itt

ἔσχετο annyi mint κωλυθῆναι. — Hogy hányfélét jelent, legjobban megtudhatni, ha ellenes értelmét veszszük, vagy mint Glaukon mondja, hogy némelylyek gondatlanúl elfogúlva következtetnek 's itélnek, 's ha véleményök ellen valaki állít, haragszanak [3]). Úgy vagyunk Ikariossal: minthogy lakedaemoninak tartják, illetlen hogy Telemachos, Lakedaemonba menvén, nála meg nem jelen; de tán a' kephaléniek mondanak igazat, hogy Ulysses közölök vett nőt 's ipa Ikadios nem Ikarios volt. Tehát ez ellenvetés hibából származhatott.

Szóval a' lehetetlent vagy a' költésre, vagy a' jobbra, vagy a' közönséges véleményre kell visszavinni. Költésnek inkább hihető lehetlen választandó, mint hihetlen lehető; hasonlón ha jobbat (mint szokott lenni) képezünk. Mert a' példány felülmúló legyen, mint Zeuxis festette az embereket.

A' képteleneket arra kell visszavinni, hogy: „úgy tartják", ez által, 's hogy néha nem képtelen, lehet az ellenvetést megczáfolni, mert „valószinű valószinűség nélkül is megtörténik." — Az úgynevezett ellenkezőket akkép kell venni, mint beszédekben a' bizonyításokat, ha azok-e 's arra nézve azok mit az ellenvető mondott, vagy arra nézve, mint okos ember gondolkozik.

De a' képtelenséget és roszaságot méltán gáncsolják, ha szükség nélkül áll a' képtelen, mint Eu-

3) Felette homályos hely.

ripides' Aegeusában, vagy a' rosz, millyen Orestesben Menelaos.

Az ellenvetés tehát ötféle, hogy lehetetlen, képtelen, káros, ellenmondó, 's hogy a' müvészet helyessége ellen van. A' czáfolatokat a' mondottak mutatják: van pedig tizenkettő.

XXVII. A' szomorjáteki utánozás többet ér az elbeszélő költészeténél.

Kétkedhetni valljon az elbeszélő utánozás ér-e többet vagy a' szomorjáték. Mert ha jobb, mi kevesbbé póri, az pedig értelmes nézőknek való, úgy aljasb a' mindent utánozó, mint ha a' nézők mit sem tudnának, ha sokféle mozgást nem hoz elő: mint a' rosz fuvolászok forognak, midőn vetőtányért utánoznak, vagy vonszolják az előlejtőt, midőn [1]) Skyllát fuvolázzák. Már pedig a' szomorjáték ollyan, 's az idősb szinészek is ollyanoknak tartják a' mostaniakat; Myniskos majomnak nevezi Kallipidest [2]) mivel túlságoskodik; hasonló vélemény van Pindaros [3]) felől is. Tehát mint ezen szinészek vannak a' régiekhez, úgy áll az egész szini müvészet a' hősi költe-

1) Homályos hely.

2) Példabeszéddé vált Kallipides, mint Cicero irja XIII. levelében Atticushoz: „Ut vulgo jam per jocum Callipides vocaretur, quem cursitare, ac ne cubiti quidem mensuram progredi, proverbio graeco notatum est."

3) Pindaros szinész ismeretlen.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

ményhez. Ez, mint állítják, értelmes nézőknek való, kiknek testjártatás nem kell: a' szomorjáték ellenben aljasaknak való, 's mivel póri, nyilván roszabb az epopőánál.

De legelőbb is azon vád nem a' költészetet, hanem a' színészetet illeti, hisz hősi költemény' olvasója is túlságoskodhatik mozgásaival, mint Sosistratos, 's éneklője szint úgy, mint az opunti Mnasitheos [4]). Azután nem minden mozgás kárhoztatandó, még a' táncz sem, hanem csak a' rosz, mit Kallipidesnek 's több mostaninak hánynak szemökre, mint ha rosz hírű némbereket utánoznának. Továbbá a' szomorjáték mozgás nélkül is hat mint az epopöa, mert felolvasás által is kitünik, hogy millyen: ha többire nézve jó, nem szükség előadás által lennie azzá. Azonkivül minden megvan benne, mi az elbeszélő költészetben, 's verssel él [5]); a' zenészet és látvány nem cse-

4) Két ismeretlen rhapsod. — E' helyt Metastasio így érti: „che il rapsodo ancora pecchi d'affettazione ne' gesti, come faceva Sosistrato, o nella irregolarità del canto come faceva Mnasiteo Opuntino," 's gáncsolja *Daciér*et, ki állítása' kedveért, hogy a' szomorjátékban csak a' karok énekeltek, így fordította: „Outre que ce défaut n'est pas moins commun à ceux, qui récitent un poëme épique, comme Sosistrate; ou qui le chantent, comme Mnasitheus d' Opunte." A' szöveg, mellyből fordítok, így van: *ἐπεί ἐστι περιεργάζεσθαι τοῖς σημείοις καί ῥάψῳδοῦντα, ὅπερ ἐποίει Σωσίστρατος καί διᾴδοντα, ὅπερ ἐποίει Μνασίθεος ὁ Ὀπούντιος.*

5) *Καὶ γὰρ τῷ μέτρῳ ἔζεστι χρῆσθαι*, — nem tudni hexame-

kély részét teszi, mi által elevenebb gyönyör támad; hat olvasás és előadás által is. Tegyük hozzá, hogy kisebb hosszasággal éri el az utánozás' czélját: mi összébb van édesb, mint a' hosszú ideig tartó, például, ha valaki Sophokles' Ödipusát annyi versben irná, mennyiben van az Iliás. Az epopőaköltők' utánozásai kevesebb becsűek, mi onnan tetszik ki, mert egyből több szomorjáték lenne; 's ha egy mesét költenének, az kis idő alatt előadatván rövidnek látszanék, vagy a' versnem' hosszaságához alkalmazva vizenyősnek: ellenben ha több mesét, azaz ha több cselekvényből állót irnának, nem lesz egy, valamint az Iliás és Odysseia is több olly részt foglal magában, melly hosszú, pedig azon költemények lehető legjobbak, 's leginkább utánoznak egy cselekvényt. Ha tehát a' szomorjáték mind avval 's még müvészettel is felülmulja az epopőát, szükségképen nem akármillyen gyönyört okoz, hanem az említettet, 's inkább éri el czélját, mint az elbeszélő költészet. — A' szomorjáték 's elbeszélő költészetről, nemeik és részeikről, hogy hány és millyenek azok, miben különböznek egymástól, 's miért jók vagy sem, továbbá az ellenvetésekről 's azoknak czáfolatiról enynyi legyen mondva.

---

tert, vagy általán mértékes nyelvet ért. A' tragődiai versnemről az V. szakaszban szólt Aristoteles.

MAGYARÁZÓ ÉSZREVÉTELEK.

I.

Rhythmust *folymér* szóval bátorkodtam kifejezni, mivel görög irása betűinkön visszaadva igen vad (bár az olaszt és spanyolt követnők a' régi görög szók' irásában!) 's mivel általa eredeti jelentését is akartam értetni. Mert rhythmus mozgások' bizonyos idomú folyását teszi. A' latinok *numerus* szóval fejezik ki 's ugyanazt értik alatta, p. o. Ovidius így dicsér egy tánczosnőt:

Illa placet gestu, *numerosa*que brachia ducit;
Et tenerum molli versat ab arte latus.

Innen azt is teszi, mit a' magyar nép *nótá*nak nevez, p. o. Virgilius Ecl. IX, 45.

Numeros memini, si verba tenerem.

Harmonia *hangegyezés*, mert Metastasio' fordítása szerint Platon állítja: „L' ordine del moto si nomini ritmo; ma l' ordine della voce (rispetto alla mescolanza de' gravi e degli acuti) si chiami armonia," a' mozgásnak rende folymér; de a' hangnak rende (a' mély és magas hangok' vegyületére nézve) hangegyezés A' régiek harmonia alatt nem is azt értették, mit mi, hanem a' hangok' következését, mi *Martini' Istoria della musica* czimű munkájából bizonyos. Lásd: Metastasio Estratto della poetica d' Aristotele. Capitul. I.

II.

Fordításunk szerint ezt mondja Aristoteles: ha az elbeszélő költészet' sajátjának nem állítjuk, hogy csak versben utánoz, nem volna közös név, melly alá Sophron és Xenarchos' Mimusait, a' sokratesi beszédeket 's a' jambicus vagy elegius költeményeket foglalhatnók. Ezek mind

az elbeszélő költészethez tartoznak, mennyiben az csak versekből áll, zene nélkül. Zene azonban *melodiát* teszen, nem azon egyszerű zenét, mellyel az eposokat szint úgy mint a' drámákat elénekelték. Egyszerű zene megfelelne a' *recitativónak*, melodia pedig az *áriának*. Lásd: Magyar. Észrev. IV.

Metastasio így érti a' helyet: „Sehogy sem ruházhatjuk az epopőa nevet Sophron és Xenarchos' Mimusaira, 's a' sokratesi beszédekre, *minthogy ezek prosában vannak irva.*" Mert ő versben találja a' költés' sajátságát, „Convien quì stabilire, che la circostanza essenziale, che distingue l'imitazione del poeta da tutte l'altre imitazione, *è la misurata, armoniosa favella.*

III.

Empedokles agrigenti görög Siciliából, 444 körűl élt Kr. előtt, 's három könyvet irt a' *természet*ről, mellyeket tán *Lucretius* követett. Csak töredékei maradtak meg. Aristoteles megtagadja tőle a' költő nevet, 's Metastasio felkiált: Azon tekintély sem, mellyet húsz századnak imádása szerzett Aristotelesnek, birhat e' vakmerőségre, hogy Hesiodus, Lucretius 's kivált a' Georgicumot irt Virgiliustól csak azért elvitázzam a' költő nevet és tiszteletet, mivelhogy tudományos tárgyat választottak. A' tárgy soha sem oka költésnek vagy nem költésnek! — Én azt hiszem, Aristoteles a' költés' lényegét sem versbe (bár elmaradhatlan szerinte, mivel a' költésnek úgy eszköze, mint hang a' zenének) sem tárgyba nem helyezi, hanem *utánozásba*; már pedig a' természetet leírni más, mint azt művészileg utánozni. A' költészet' tizedik része némi felvilágosítást nyújt, mellyre itt annál inkább szorúlunk, hogy Aristoteles ezentúl csak cselekvény' utánozásáról értekezik. A' mi különbség vagyon a' történetiró és költő között szoros értelmi cse-

lekvényre nézve, ollyan lehet a' természettudós és költő között a' természetre nézve is: 's Aristoteles híven felállított elvéhez mondja: τὸν δὲ φυσιόλογον μᾶλλον, inkább természettudós Empedokles.

IV.

Metastasio szerint a' két szülő ok az *utánozás* és *a' zenére való hajlandóság*, melly utóbbit Aristoteles, mint ösmeretest, elmellőzi. Mihelyt az ember ünnepélyesen, halkkal beszél, azonnal zene után hangoztatja szavait. 'S hogy a' régiek színi szavalásukat zenehangokkal mintegy támogattaták, számos iró bizonyítja. Igy Livius' VII. könyv' 2. fejezetében (edid. Lünemann. 1828. Hannoverae) ezt irja: „Livius post aliquot annos, qui ab saturis ausus est primus argumento fabulam serere (idem scilicet, id quod omnes tum erant, suorum carminum actor) dicitur, quum saepius revocatus vocem obtudisset, venia petita puerum *ad canendum ante tibicinem* quum statuisset, canticum egisse aliquanto magis vigente motu, quia nihil vocis usus impediebat. Inde ad manum cantari histrionibus coeptum, diverbiaque tantum ipsorum voci relicta."

Igy Suetonius feddi Nerót, hogy mint színész „inter cetera cantavit Canacem parturientem, Oresten matricidam, Oedipodem excoecatum, Herculem insanum." C. Sueton. L. VI. cap. XXI. Cicero „de Oratore" munkájában a' tragódiai nyelvről mondja „quae nisi cum tibicen accessit, orationi sunt solutae simillima." Természetesen az egyszerű zene talált helyet a' szavalásban: a' karhoz más is kellett.

V.

Igen helyes észrevételt találok Metastasióban az utánozás és másolásról. A' *másoló pontosan 's egészen igyekszik lenyomni* az eredetit: az *utánozó lehető hasonlóvá*

tenni választott anyagát az eredetihez. Innen a' másoló dicsőségének tetőpontját érte el, ha például viaszképét élő embernek tartanák: de a' szobrász nevetségessé válnék, ha csalni akarván, hússzínre festené a' márványt. A' másoló tehát rejtegeti az anyagot: az utánozó büszke vele, mert „jelességét nem az eredetit tökélyesen utólérő hasonlatosság teszi, hanem a' nehéz és csodálatra méltó bánás az anyaggal, mellyel utánoz, a' nélkül hogy elváltoztatná." Különben rongybába ruhákban 's álorczával, mihelyt annyira hasonlítana élő emberhez, hogy a' néző annak ismerné, többet érne a' görög vésü legremekebb munkájánál. Ezt a' költészetre alkalmazván, könnyű általlátni, mit akarhat, midőn a' természetet utánozza. 'S félő, sok újabb mű túllépett az utánozás' határain 's másolóvá lett. Hasonló megszorítás illik a' színészetre is: mihelyt a' színész másol, megszünt müvész lenni. Másoljon részegest, koldust 's azokat fogja megnevettetni, kik csárda 's színház között különbséget nem tudnak; de az ízlést lábbal tapodandja.

VI.

Eleinte az egész tragődiát a' kar tette. Thespis (Solon' idejében 540 körül Kr. előtt) az *episodiumot* adta hozzá, mi nem más, mint színész, ki a' kart felváltván, annak szünetiben Bakkhus vagy más istenről valami mondát szavalt el. Tehát az episodium volt az igazi tragődia. — Ha Sophokles hozta be legelőbb a' harmadik színészt, úgy kell azt érteni, hogy Aeschylos utánozta volna, mert ennek több tragődiáiban beszél egyszerre három személy. —

A' diszítményről igy ír *Vitruvius* (in praefatione lib. VII. de Architectura) „Namque primum Agatharcus Athenis, Aeschylo dicente, tragicam scenam fecit, et de ea commentarium reliquit," tehát a' diszítményt is tán csak tökéletesítette Sophokles.

VII.

Ezen helyre támasztják a' drámai idő' egységét. *Scaliger* nap alatt 24 órát ért, tehát a' ténynek, mellyet a' színi cselekvény utánoz, 24 óra alatt kellett történnie; *Castelvetro* még szorosban veszi a' törvényt, t. i. a' tény annyi idő alatt folyt legyen le, mennyi alatt a' színen adathatik. Látni, a' tudósok a' másolást felcserélték az utánozással. (Illy felcserélésből támad azoknak gáncsa is, kik nevetik, hogy operában a' hős énekelve hal meg). — Egyébiránt a' három hiresztelt egység közől csak a' cselekvényit emeli ki Aristoteles, mint a' mellytől igazán függ a' műnek teljessége; a' helyét az egész munkában tudtomra meg sem említi; 's a' mit az idő' egységéről mond, bizonyosan, cum grano salis kell érteni, ha, mi legfőbb, a' cselekvényi egységet lehetlenné nem akarják tenni. — Metastasio terjedelmesen ereszkedik ki 's nyolcz régi tragódiát hoz fel, mellyben az idő' egysége meg nincs tartva. — Mulatságnak irom ide a' hajdani tudósságnak lelkiismeretes eljárását, melly kiszámolta, hogy az Iliás' cselekvénye negyvenhét nap, az Odysseiáé kilenczedfél év, 's az Aeneisé nem egészen hét év alatt folyt le. Iliás 51 napig. Jacsi szerint

VIII.

Aristophanes vagy Antiphanes' *Poësis* nevü színművének egy töredékét tartotta meg Athenaeus, melly a' tragódia' kényelmét festi a' vígjáték felett.

— *Μακάριόν ἐστιν ἡ Τραγῳδία*
Ποίημα κατὰ πάντ'· εἶγε πρῶτον οἱ λόγοι
Ὑγὸ τῶν θεατῶν εἰσιν ἐγνωρισμένοι
Πρὶν καὶ τιν' εἰπεῖν, ὡς ὑπομνῆσαι μόνον
Δεῖ τόν ποιητὴν· Οἰδίπουν γάρ ἄν γε φῶ,
τὰ δ' ἄλλα πάντ' ἴσασιν· — ὁ πατὴρ Λάϊος,
Μήτης Ἰοκάστη, θυγατέρες, παῖδες, τίνες.

τί πείσεθ' οὗτος; τί πεποίηκεν; — —
Ἡμῖν δέ ταῦτ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πάντα δεῖ
Εὑρεῖν ὀνόματα καινά, τὰ διῳκημένα
Πρότερον, τά νῦν παρόντα, τὴν καταστροφήν,
τὴν ἐσβολήν. Ἂν ἓν τι τούτων παραλίπῃ,
Χρέμης τις, ἢ Φείδων τις ἐκσυρίττεται,
Πηλεῖ δὲ ταῦτ' ἐξεστι και Τεύκρῳ ποιεῖν.

Magyarúl: „Mindenben boldogabb költemény a' szomorjáték; mielőtt még valamit mond, tudják már a' nézők; a' költőnek csak emlékeztetni kell őket. Mondjam Ödipust — a' többit mind tudják, atyja Laios, anyja Jokaste, tudják lyányait, fiait, hogy mit fog Ödipus szenvedni, mit tett. Nekünk (a' vígjátéknak) nem olly jól van dolgunk; mindent kell feltalálnunk, az üres neveket (azaz, mellyekhez történet nem csatlódik), azt mi már volt, mi most van; a' fordulatot, kezdetet. Csak egyiket hagyja ki Chremes vagy Pheidon, mindjárt kifütyölik; Peleusnak 's Teukrusnak (szomorjátéknak) szabad kihagyni."

IX.

E' helyet *διὰ τοὺς ὑποκριτὰς a' szinészek' kedviért* így akarnák némellyek olvasni: *διὰ τοὺς κριτὰς a' birák' kedviért*, mintha szinész, akár a' költő maga választotta, akár nem, a' színmű' alkotásába nem folyhatott, de igen a' birák, kik a' nép közől vételtvén, talán episodiumok által vesztegettettek meg néha. Hanem úgy látszik, szinésztől is függött a' költő, legalább *Aristoteles Rhetor. III.* 1. maga mondja: *καθάπερ ἐκεῖ μεῖζον δύνανται νῦν τῶν ποιητῶν οἱ ὑποκριταί*, „valamint ott a' költőnél többet nyomnak most a' szinészek." 'S *Cicero de offic. l.* 31. „Suum igitur quisque noscat ingenium, acremque se et bonorum et vitiorum suorum judicem praebeat, ne *scenici* plus quam nos videantur habere prudentiae. Illi enim non *optimas* sed sibi

accommodatissimas fabulas eligunt; qui voce *freti* sunt Epigonos, Medumque; qui *gestu* Menalippam, Clytemnaestram; semper Rutilius, quem ego memini, Antiopam; non semper Aesopus Ajacem. Ergo histrio hoc videbit in scena; non videbit vir sapiens in vita?"

X.

A' görög tragódia' felfogására tán szükséges a' VI. észrevételben megemlítettet Metastasio után (Estratto stb, cap. XII) bővebben felhozni.

Már Solon előtt divatozott a' *tragódia* név mint *szüreti* vagy *kecskedal*, minthogy szüretkor énekelték, vagy Bakkhusnak kecskét áldoztak, melly a' győztes dalnoké lett. Illy dalokat évenként karban énekeltek. *Thespis*, tragódiai dalnok, az unalmas kart változatossá teendő, egy személy által közben történetet, leginkább Bakkhust illetőt, szavaltatott el. Tetszvén a' változás, Aeschylos illő ruhába öltözött két személyt használt illy szavalásra, 's az egész mutatványt emelt helyen — színen — adatta elő. Sophokles a' harmadik személyt adván hozzá, 's szükség esetében a' karból is egyet vagy többet használván, a' szomorjáték, mint Aristoteles mondja (V) „megállapodott, miután a' neki saját alakhoz jutott volna," — de nevét, (szüreti vagy kecskedal) megtartotta. Tehát mint virág bimbajából úgy fejlődött a' színmű a' karénekből, 's bár egészen más lett, még sem válhatott meg bimbajától, mert Bakkhus' tisztelete 's a' kar által énekelt dicsérete voltak fő tárgyai az ünnepélynek, 's a' drama csak ékesítmény gyanánt nézetett sokáig. Nem is mindennek tetszett az, 's példabeszéddé vált: *οὐδὲν πρὸς Διονύσιον*, annak semmi köze Bakkhushoz. Aristoteles is episodionnak (bővítménynek, közbülső cselekvénynek) nevezi mind azt, mi a' karnak egyik 's másik éneke között van. Mit hát a' parancsoló szokás félre tenni nem engedett, azt a' költő, miután szük-

ségtelenné kezdett válni, a' cselekvénybe ügyekezett szőni, bár így is mind az álló kar στάσιμος, mind a' cselekvény, melly 12 — 15 sőt 50 személyből álló kar előtt folyt, nem ritkán megakadt.

A' görög drama nem volt jelenetekre 's felvonásokra osztva, azt latin grammatikusok tették, gondolván hogy minden személynek föllépte által változik a' szín — jelenetek — 's találván, hogy a' kar többnyire négyszer szakasztja félbe a' cselekvényt — felvonás. De lényeges nem levén a' karnak hányszori éneklése, nehéz volt a' felosztási munka, 's eredménye időnként különböző. Cicero' idejében úgy látszik három felvonás divatozott, mi *Quintus* testvéréhez irt leveléből kitetszik: „Illud te ad extremum et oro et hortor, ut tanquam poetae boni et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui, diligentissimus sis: ut hic tertius annus imperii tui, *tanquam tertius actus*, perfectissimus, atque ornatissimus fuisse videatur." Midőn Horatius élt, már ötöt kivána a' közönség, mit abban ellenzeni nem tanácslott:

„Neve minor, neu sit quinto productior actu,
Fabula, quae posci vult et spectata reponi."
Horat. Ep. ad Pis. 189.

Némellyek nagy tudósan fejtegették, hogy a' kar balra fordulásával a' napnak, jobb felé mozgásával a' bujdosóknak futását, megállapodásával pedig a' föld' állóságát képezte. Nekünk elég hogy azon mozgásoktól származtak a' karének' nevezetei, t. i. *stropha* (fordulás), *antistropha* (visszafordulás) 's *epodos* (énektoldás); hogy ezekben a' színműnek versnemét mással vegyítette a' költő, vagy jambus helyett anapaestus és trochaeussal élt.

XI.

Guzmics (Hellen classicusok magy. fordításokban, kiadja a' magyar t. társaság. I. köt. 97, 98, 99 lapj.) Ödipusra nézve a' kritikusok' (Voltairenek is) véleményeit

czáfolólag hordván fel, többi közt így ír: „Fontosb, azért nehezebb megoldásu kérdés az, miként valószinű, hogy Ödipus 's Jokaste annyi ideig élvén a' legszorosabb szövetségben, csak most nyílnak meg egymás iránt a' legérdekesb dolgokban .... Nem a' művész' nagy szorultságának nyilván jele-e ez?.... a' legerőszakosabb, minden valószínt felmuló utat választá!" Ezt azt első tekintettel csakugyan nagy fonákságot már Aristoteles megjegyzé, és a' csomót, talán legjobban, meg is oldá, de csak az elsőre nézve, t. i. *hogy Ödipus csak most tudja meg Laios' erőszakos halálát;* azonban a' megoldás mindkettőre egyaránt illik, Aristoteles azt mondja: *hogy ha szükséges a' művésznek valamit felhoznia valószin ellen, tegye azt legalább a' regén kivül.* Regén kivül van pedig Aristoteles' értelme szerint mind az, a' mi az előadás előtt vagy után történik. Ez nem a' művész' munkája, tehát nem is a' művész' dolga az előbbi vagy utóbbi történet' fonákságaért felelni." — Birálatomban azt feleltem rá (Athenaeum, 1841. első félévi folyam' 11. szám. 160. hasábj.): „Voltairenek igaza lehet, még inkább a' nagy Aristotelesnek, én csupán azt jegyzem meg az olvasó' kedvéért: Sophokles mondát, mythost vett színmüve' tárgyául, 's jól tudta, hogy azon közönség, melly müvét látandó vala, ismeri a' mondát 's valószinűtlenségen, mily lyen van minden mondában, melly nem annyira jellemet mint igazságot szemléletesít, fel nem fog akadni." Aristoteles is állítja: „a' régiségtől átjött meséket nem szabad elváltoztatni." Lásd még a' XVI. számot.

XII.

Buhle (Aristotelis omnia opera, tom. V.) e' helyre megjegyzi: „Aristoteles' állítása az asszonyi nemről hasonló ahhoz, mellyet *Histor. anim. IX*, 1. mond. Rövidebb 's mégis igazabb levén valamennyi későbbi szerzők' véleményinél, az újakat sem véve ki, felhozom. Köszönje

meg Aristoteles, hogy a' nők görögűl nem tanulnak, különben aligha nyughatnék sírjában: ha pedig van asszony, ki görögűl ért, vegye helytelen szorgalmának jutalmát, megtudván, mit tartott neméről a' legnagyobb bölcselő." *Γυνὴ ἀνδρὸς ἐλεημονέστερον καὶ ἀρίδακρυ μᾶλλον· ἔτι δε φθονερώτερον τε καὶ μεμψιμοιρότερον, καὶ φιλολοίδορον μᾶλλον, καὶ πληκτικώτερον, ἔτι δε καὶ δύσθυμον μᾶλλον, καὶ δύσελπι, καὶ ἀναιδέστερον, καὶ ψευδέστερον, εὐαπατητότερόν τε, καὶ μνημονικώτερον· ἔτι δε ἀργυπνότερον, καὶ ὅλως ἀκινητότερον.* „Férfinál szánakozóbb és sirásra hajlandóbb a' nő, irígyebb, gáncsolóbb, rágalmazóbb, zsémbesebb; hamarább ijed 's kétségbe esik; szemtelenebb, hazugabb, csalárdabb; nehezebben feled és nyugszik el, de kivált hajthatatlanabb." — Hogy Buhlét említettem 's Aristoteles' mondását fordítottam, nem boszulandja meg az Erinnys sereg: a' mi asszonyaink jobbak, 's ki elég pogány azt nem hinni, rosz magyar, különben magyar könyvekből jobb hitet tanult volna.

VII.

HORATIUS' EPISTOLÁJA

A' PISÓKHOZ

A' KÖLTÉSZETRŐL.

FORDÍTOTTA

CZUCZOR GERGELY.

Horatius' e' munkájából a' grammaticusok *De arte poetica libert* csináltak. Az nem az, hanem a' Pisókhoz, leginkább, mint látszik, olly czélból írt *levél*, hogy, előadván a' költői müvészet' nehézségeit, őket, különösen a' fiak' idősbikét, a' Musa' sikeretlen ostromlásától visszariaszsza. Mert ha a' középszerűség valahol szenvedhetetlen, bizonyosan a' költészetben az. A' leggyengébb tudományos munkából is tanúlhatni, merítve belőle vagy helyesbek' kigondolására ébresztetve általa, valamit; a' nyavalyás, az üres költői mű az, mellyből nem tanulhatni semmit, melly gyönyörködtetés helyett untat, ihletés helyett bosszant (L. a' 367—374. v.). 'S épen ezért szól ez epistola mind azokhoz „Romában és Román kivül", kik valóságos hivatás nélkül látnak a' dologhoz. Boldog, ki jókor megérti! De szól az avatottaknak is, a' müvészet' legfontosabb igazságait emlékezetökbe idézvén. A' Pisókhoz írt epistola, a' műbölcsek' köz

itélete szerint, a' régiség' minden tanító költeményei közt a' legjelesb, legbecsesebb; 's ha mi azt itt a' nyelv' jelen állásához mért új áttételben adjuk, 's költőink és a' költészet' barátjai' figyelmébe újra ajánljuk, olly dolgot teszünk, mellyet elmulasztani szabad nem volt. E' mellett jeles segédekűl ajánljuk: *Horátzius Poétikája* (Virág Benedektől). Pest, 1801. és *Kis János'* fordítását Wieland' classicai becsű magyarázataival Kazinczytól, l. *Horatius' Levelei.* Pest, 1833. — A' *Pisók* alatt *L. Calpurnius Piso* értetik, ki R. v. 738. évében M. Livius Drusus Libóval consulságot viselt, Augustus' kedvencze, 's a' tudományok és költészet' nagy barátja volt; 's *két fia*, kivált az idősbik, mint alabb, a' 366. stb versekből kitűnik.

A' szerk.

Lónyakat a' festész ha ragasztana emberi főhöz,
'S több szinü tollakkal vonná be az innen amonnan
Vett tagokat, 's hal lenne alant rút barna alakkal
A' fenn szép deli nő, szemlélésére bocsátva
Nem fakadandnátok vajjon kaczagásra, barátim?

Higyjétek, Pisók, e' rajznak volna szakasztott
Mása az olly könyv, melly, mint lázbeteg' álmai, zagyva
És hiu képekkel tarkállik, 's össze nem illő
Főt és lábakat ád az egészhez. „Akármi merényre
Festészek, 's költők szabadalmat birtak örökké.“
Tudjuk, 's ehhez igényt egyiránt tartunk is, adunk is.
Még sem kell vadakat szelidekhez csatlani, nem kell
Tigrissel bárányt, kígyót ikerítni madárral.

Gyakran fenhangú, 's nagy-igérő bévezetéshez
Holmi ragyogni való bársonyfolt toldatik ékül,

Berke Diánának, 's oltára leíratik, és a'
Rét' selymén susogó csermely' kanyar öblü futása,
Vagy Rhenus' vize, vagy szinivekkel játszi szivárvány;
Jóllehet egynek sem vala most helye; festni talán te
Tudnál cyprust is; de minek, ha, ki pénzt ada bérül,
Gályatörést, mellyből kiuszott, festetni kivána?
Korsót kezdettél, és bögrét hajt ki korongod?
Szóval, akármibe kapsz, legyen egy, legyen egyszerü tárgyad.

Többnyire mí költők, apa, és ti jeles fiak, a' szép'
Színétől csalatunk. Rövid irásmódra törekszem,
'S lenni homályossá fogok; ez sima csínt keres, és el-
Hagyja erő, 's lélek; leszen az fenn kezdve dagályos.
Földön mász, ki felette vigyáz, 's fél tengeri vésztől.
A' ki akarja csodás sok színben festeni tárgyát,
Erdőnek delfint, vadkant tengernek eresztend.
Gáncskerülés, műtan nélkül, szok vinni hibákba.

Aemilius tanodája körül rézlapra kivésni
Körmöket egy mives, és finomul fog metszeni hajszált,
Abba' szerencsétlen, hogy képzeni nem tud egészet.
Én, ha mit írandnék, illyenhez lenni hasonló
Szinte ugy irtóznám, mint járni utálatos orral,
Bárha bogár szemmel birnék és barna hajakkal.
Irni ha szándékod vagyon, illő tárgyat erődhöz
Válaszsz, 's meghányd, vesd, vajjon mit birhat el, és mit
Nem birhat vállad. Ha ki jól szemelendi ki tárgyát
Mind ékes szava lesz bőven, mind rende világos.
A' rend' lelke, ha nem csalatom, 's szépsége kivánja,
Hogy most mondd el, mit most kell elmondanod, és a'
Többit utóbbra halaszd, 's ne akard említni jelennen.
A' szavakat szemesen, 's finomul válaszsza ki szintén,
Felvegye ezt, elvesse amazt a' versezetíró.
Szólani fogsz jelesen, ha lelékeny szerkezet új szint

Ismert szóra vonand. Ha talán úgy hozza magával
A' szükség, hogy ujabb dolgoknak kell nevet adnod,
Okkal móddal végy szabadalmat költeni új szót,
Millyet nem hallott az övedzett derku Cethegus.
Fognak az új szabatú szók tetszeni, hogyha görögből
Kis hajlítással származnak. Hát mire hajdan
Caecilius 's Plautus Rómától vett jogot, arra
Virgilius 's Varius ne vegyen? mit irígykedel egy két
Szerzettem szóért, miután újféle igékkel
Ennius és Cato bőséget hoztanak és több
Csínt nyelvünkbe? Szabad volt, és mindenha szabad lesz
Képzeni ujdon szót, de jelen bélyeggel ütöttet.
Mint erdőn levelek megujúlnak mindenik évben,
Régiek elhullván: úgy vesznek idővel az ó szók,
'S ifjakként az imént lettek divatozva virúlnak.
Mind kimulunk, mink is, müveink is; lám ama rév, melly
Most gályákat föd dühös éjszaki fergeteg ellen,
'S műve királyi; ezen rég meddő, és evezett tó,
Melly most városokat táplál, 's nyög ekének alatta;
E' hajdanta vetést, rétet károkkal ijesztő,
Most de szabályzott víz; mi csak emberi mű, kihal, annál
Inkább nem maradás az igék' becse 's kelleme mindig.
Ujra feléled sok kiavult szó, 's a' mi korunkban
Köz divatú, elvész, ha szokás akképen akarja,
Melly önkényt 's jogot űz nyelven, 's szabdája beszédnek.

Fejdelmek 's hadfők' tetteit, 's bús harczokat írni
Millynemü mértékben kelljen, kimutatta Homerus.
Két nem egyenlő láb egymáshoz kötve először
Zenge panaszt, de utóbb örülő szív' szózata is lőn.
Ám e' gyöngéd vers' első szerzője ki légyen
A' nyelvészek közt foly a' pör, 's eldöntve maig sincs.
Archilochust önjambusival felövedzte haragja,
E' lábat befogadta papucs, befogadta szekernye,

Víg, szomorú játékra levén alkalmatos, és a'
Népzajogást felmúlni, 's előterjesztni cselekvényt.
Musa' hagyása szerint a' lant zeng isteneket, 's fő
Hősöket, és győztes küzdőt, és pályadijas ént,
'S ifju szerelmeket, és zeng széles kedvü tivornyát.

E' sok színezetű, 's nemü versezetekre ha bennem
Sem tudomány, sem időm, miokért vágyódom utána
A' költő névnek? miokért nem tudni kivánok
Álszégyenlős én inkább, mint lenni tanítvány?
A' szomorújátékra való vers vígba nem illik,
Úgy köznépies és csupa vigjátékbeli szólást
El nem tűr vacsorája felett a' szörnyü Thyestes.
Minden fogjon helyt, melly főkép illeti őtet.
Néha magasb hangon kezd szólni comoedia még is;
'S a' haragos Chremes teli szájból szórja szidalmait,
'S köz hangon búsong jobbára tragoedia' hőse.
Telephus és Peleus, ha szegény, 's számüzve van, útál
Bugyboru mondatokat, 's réfhosszúságu igéket:
Hogyha panaszszal akar siralomra fakasztani nézőt.
A' külcsín nem elég vershez, báj is legyen abban,
'S a' szíveket tetszése szerint mindenhova hajtsa.
Sír a' sírókkal, nevet a' nevetőkkel az ember.
Hogyha sirásra kivánsz olvasztani engem, előbb te
Sírj magad; akkor megkönyüzöm majd mostoha sorsod.
Telephe, vagy Peleu, szereped ha hibásan adandod,
Vagy nevetek, vagy bólogatok. Bús hangozat illik
A' szomorú arczhoz, haragoshcz bosszut üvöltő,
Csintalan a' víghoz, komolyabb lejtésü keményhez.
Mert a' természet jó és bal sorsra előleg
Elkészít minket; vídít, vagy bosszura gerjeszt,
Vagy földig lever és gyötör a' bú' szörnyü sulyával,
Nyelvvel utóbb a' szív' viszonyit kifejezteti nyilván.

Ha, miket a' játszó elmond, szerepébe nem illők,
Róma' nemes 's köz népei gúnyahotára fakadnak.

Sok függend attól, rabszolga beszélget-e, vagy hős,
Élemedett agg ember-e, vagy virgoncz tüzes ifju,
Főnemü asszonyság, szorgalmas dajka-e vajjon,
Vándorló kalmár-e, mezőt mivelő-e virányost,
Colchist, Assyriát, Thebaet, vagy lakja-e Argost.
Író, vagy hir után indulj, vagy költs hihetőleg
Összillőt. Ha talán festéd a' híres Achillest,
Tettre serény legyen az, haragos, nyers, bosszulihengő,
A' ki jogot nem vall, de igényel fegyvere mindent.
Vad légyen Medea, 's makacs, bánatkönyüs Ino,
Ixion álnok, Io bolygó, kedvetlen Orestes.
Nem hallott darabot ha hozasz színpadra, 's merészlesz
Költni személyt újat, legyen az mind végzetig ollyan,
Millyennek festéd elemte, 's magához egyenlő.

Köznemü dolgokból nem könnyü csinálni sajátot:
'S fogsz Iliasból színdarabot te is adni helyesbet,
Mint soha nem hallott, 's tennen leleményü meséből.
A' közös ismeretü tárgy úgy fog lenni sajátod
Hogyha azon hitvány köz körben késni örökké,
'S hű tolmácsként szót szóval felváltani nem fogsz,
Sem, ha utánzó vagy, nem lépsz korlátba, miből majd
Tilt a' szégyen vagy versed' törvénye kihágni.

Úgy sem kell kezdned, mint rég a' ciclusi költő:
„A' Priamus' sorsát zengem, 's a' nagy hirü harczot."
E' hangos szájhős mi nagyot fog tenni? Vajúdnak
A' hegyek, és születik, nézők' kaczajára, egérke.
Sokkal okosban emez, ki fonákul semmibe nem kap:
„A' férfit mondd, Musa, nekem, ki, hogy elvesze Trója,
Sok nép' városait látá 's kitanulta szokásit."

Nem lángból füstöt, sőt füstből hozni ki lángot
Szándoka, hogy fényes csodadolgokat adjon utána;
Antiphatest, Scyllát, Cyclopsot, 's fesse Charybdist.
Sem Dioméd' hazatérését Meleager' elégtén,
Sem nem kezdi iker tojományon Trója' veszélyét,
Czélra siet mindig, 's a' műre figyelmetes elmét
Mint valamelly ismert tárgynak közepébe ragadja,
'S elmellőzi, miket lehetetlen festnie széppé;
És így költ, ekkép hamisat kever össze valóval,
Hogy kezdet, közep, és vég illjenek egybe művében.
Vélem együtt a' nép tőled, halljadsza, mit óhajt.
Veszteg ülő nézőt ha kivánsz, míg felmegy utolszor
A' kárpit, 's hiradó kijövén: „tapsoljatok" így szól,
El ne mulaszd minden kornak kijelelni szokásit,
'S a' mint változik év 's természet, módjokat add meg.

Kis fiu, a' ki petyeg már, 's dajka vezérlete nélkül
Bátran lép, örömest játszik kortársival, ölt, majd
Ismét tesz haragot, 's változkodik egyre szeszélye.
A' nevelő kézből szabadult, még bajsztalan ifju
Kedvel ebet, paripát, 's árnyatlan pályamezőket;
Roszra viaszképen hajló, feddőire berzeng,
Pénzt pazarol, későn kezd gondoskodni javáról,
Fenhejazó, kéjencz, vágyit hamar únja, cseréli.
Férfi kedély és kor más gondban fárad egészen,
Szőni barátságot, 's hivatalt vágy szerzeni, 's kincset,
Ollyast nem követ el, mit utóbb megbánnia kelljen.
Sok baj környezi a' vén embert, mert vagy örökké
Gyüjtöget, és mie van, nem tud, vagy fél vele élni
A' nyomorú, vagy mert ügyeit lassan viszi, 's félve.
Tudni kiváncsi jövőt, halogat, tunya, messze-reményü,
Tűrhetlen, zsémbes, dícséri gyerek kora' boldog
Napjait, a' fiatalságnak feddője, birája.
Sok jót hoznak, míg jőnek 's nevekednek az évek,

Sok jót elvisznek távozván. Férfi személyét
Hát gyermekre, 's üdült aggét ifjúra ne bízzad,
Minden korra ügyelj, 's mindig, mi sajátja, jeleld ki.
Végbe megy a' színen vagy szóval mondatik, a' tény.
A' mit hallunk csak, lelkünkbe elannyira nem hat,
Mint a' mit figyelő szem fog fel, 's önnön elébe
A' néző mintegy maga tesz. Színpadra ne hozd fel
Mindazonáltal, mit benn illőbb végzeni, 's elfödj
A' szem elől többet, mit nyomban szóval adandasz.
Sem Medea szemünk' láttára ne ölje szülöttit,
Sem pedig emberhúst gonosz Atreus főzni ne merjen,
Cadmus kígyóvá ne legyen, sem Progne madárrá.
A' mit előmbe igy adsz, nem bírom hinni, 's utálom.

Több ne legyen, se kevesb ötnél a' felvonat, úgy lel
Színdarabod tetszést, 's játszása kivántatik újra;
Istent színre ne hozz, ha csomó nincs oldani hozzá
Méltó; és ha személy négy van, csak hárma beszéljen.
Egy játszó tisztét a' kar vigye férfi szerepben,
'S a' fő részek közt ovakodjék mondani ollyast,
A' mi ügyének nem használ, 's vele össze nem illik.
Kedvezzen jóknak, társit gyámolja tanácscsal,
Kérleljen haragost, ártatlant zárjon ölébe.
Ez józan takarékasztalt dícsérve ajánljon,
'S üdvös igazságot, törvényt, és békenyugalmat;
Ez rejtsen titkot, 's könyörögjön az égi Valónak,
Hogy nyomorút jobb sors, és gőgöst mostoha érjen.

A' síp, melly rézzel vagyon összeszorítva jelennen,
'S trombitaként harsóg, kisded vala, 's vékony, azonban
A' karnak használt éles szava, 's hangja betölté
A' méglen nem igen zsúfolt színháznak üléseit;
Mellybe ugyan nem nagy számú nép gyűlt vala össze,
Annál jóravalóbb erkölcsű, tiszta, szemérmes.

Majd mikoron diadalmi után földbirtoka terjedt,
'S a' várost tágasb fal körzé, 's dőzsöle bor közt
Istenek' innepein, senkit nem félve, napestig;
A' zene és ének szabadabb- 's pajkosbra fajult ki.
Mert mi különb izlés lehet ott, hol városi polgár,
És henye parragi had, jó rosz, keveredtenek össze?
A' sipos így kezdé buja tánczczal toldni zenéjét,
És a' padlatokon hurczolni ruhája uszályát.
Így kezdtek több húrt használni az egyszerü lanton,
'S gyors penegésihez új hebehurgya beszédeket öntni,
'S melly bölcsen hasznos dolgokról monda jövendőt,
Most szava kétessé lőn, mint a' delphii jóslat.

Ki szomorú verssel bakdíjért küzde, mezetlen
Póri satyr sereget vezetett színpadra, 's komolyság'
Fentartásával nyersebb tréfákat üzött, mert
Kellemes újsággal kellett csiklandani nézőt,
A' ki az áldozaton részeg lőn, 's nem türe féket.
A' fecsegő 's hahotás satyrok' tréfáit ajánlnod,
'S a' komolyabb szerepet víggal felváltanod úgy kell.
Hogyha vagy isten, vagy valamelly hős játszani fellép,
Kin fejedelmi bibor ragyogott minap, és arany ékszer,
Most pórként alacson csárdákba beszélni ne térjen,
Vagy ha kerül földet, hiu légvárakba ne szálljon.
A' szomorújáték pajkos mondásokat útál.
'S mint uri hölgy, kinek innepeken kell járnia tánczot,
Úgy fog az arczátlan satyrok közt lenni szemérmes.
Písók! én, ha irok satyrát, használni csupán csak
Mosdatlan, 's köz mondatokat nem szándokom, úgy sem
Hagynám a' szomorújáték' fenhangulatát el,
Hogy ne különbözzék, rab Dávus szól-e, 's az álnok
Pythias, a' ki Simo' pénzét elorozta hizelgve;
Vagy Sílén, nevelő szolgája az ifju Bacchusnak.
Ismeretes tárgyat vennék fel versre, 's hasonlót

Kezdene majd minden, de sokat fáradna, 's hiába.
Olly nagy erő fekszik rendben, 's helyes összerakásban!
Általok a' köz tárgy fölemelkedik annyira becsben!

Erdei faunusod olly gyöngéden enyelgni, tanácslom,
Mint város' közepén született 's nőtt ifju, ne merjen,
Sem mocskos szájjal ne böfögjön ronda bohósdit.
Főnemes, és lovag, és dús polgár nem tür el illyest,
'S nem mindent, minek a' borsóra dióra szokott nép
Tapsol, hall örömest, 's tart díjkoszorúra valónak.

Két szótag, rövid és hosszú, jambust teszen, a' melly
Gyors láb; mondatik ez jambus-trimeternek is, ámbár
A' jambus hatszor pendül, 's mindvégig egyenlő.
Hogy lassabbacskán, 's nyomosabban hatna fülekbe,
Nem rég, kényeleműl, eltűré, sőt befogadta
A' két hosszu tagos lábat, 's úgy szabta ki rendét,
Hogy másod, 's negyedik helyhez jogot önmaga tart csak
Társi viszonyképen. Ritkán él Accius ezzel,
'S Ennius, a' híres trimeter versnemnek irói.
A' nehezen mászó vers a' színműi beszédben
Onnan ered, hogy vagy hamar és gondatlanul ír a'
Költész, vagy nem is érti müvét, a' feddeni méltó.
Nem mindannyi biró veszi a' rosz verseket észre,
'S költészinknek igen sokat általnézni szokásunk.
Úgy de azért szabadon kicsapongjak, sirjak-e, vélvén,
Hogy noha látja hibám mindenki, miatta bocsánat
És nem feddés ér? Gáncsot kikerültem ugyan, de
Semmi dicsérettel. Ti görög példákat örökké,
Nappali fénynél és forgassatok éjjeli mécsnél.
Ám de nagy őseitek szereték a' plautusi verset,
És tréfát! békén elbámészkodva, ne mondjam
Nagy botorúl, rajtok; ha ugyan különíteni én, 's ti
Tudjuk az elmés szót sületlen tréfabeszédtől,

'S a' jó verscsengést újjal kémlelni 's fülekkel.
Thespis hozta be a' szomorújátékot először,
Ő szekerekre szedett társakkal jára, kik onnan
Bémázolt arczczal játszották színi darabjait.
Álorczát azután, 's vőn díszesbféle palástot
Aeschylus, és állásra rakott kis színpadot öszve,
'S nagyszerüleg, fényes saruban, hallatta beszédét.
Ezt később követé a' régi comoedia, és lőn
Nagy becse; de sértő, 's zabolátlan erőszakot űzvén
Féktörvényre szorult: hozatott is ez ellene, 's a' kar,
Ártnia minthogy nem szabadott, elnémula csúful.

Római költőink mindent próbára vevének;
Nem kicsiny érdemök is, hogy hagyván a' görög irók'
Nyomdokait, honi dolgokról énekleni kezdtek,
'S vettek vígakat és szomorújátékokat onnan.
Rómát híressé, mint fegyvere tette, tehetné
Nyelve, ha munkáját megjobbítgatni szeretné
Minden versköltő, 's halogatná közre bocsátni.
Tí, oh Pompilius' vérségei, vessetek ollyan
Verset el, a' mellyet hamar írt szerzője, 's ki nincsen
Legvégső körömig tizszer tisztázva, simítva.
Mert természeti észt helyez a' műgondnak elébe
Democritus, 's nem ereszt költőt Heliconra, ha józan,
Sok körmét nem metszi, 's le nem vágatja szakállát,
Rejtekhelyre bavik, 's nem akar megfürdeni, mosdni,
Költész, gondolván, fog majd így válni belőle,
'S nagy neve lesz, ha fejét, mellyet gyógyítani három
Anticyrában sem tudnának, meg nem akarja
Tisztíttatni Licin borbélylyal. Balgatag én, oh!
Én, ki tavasz' napiban szoktam tisztúlni epémből!
Jobb verset, mint én, nem költene senki; de hagyján;
A' fenkő tisztét fogom én hát venni magamra,
Melly vasat élessé tesz, bár maga metszeni tompa.

Én nem iró az irót kötelességére tanítom:
Mi képez, 's táplál költőt; honnan veszi tárgyát;
Illik-e ez, vagy nem; rosz, jó mű milly benyomást tesz.

Józan irásmódnak bölcs ész a' kútfeje 's elve.
Erre neked kívánt segedelmet Socrates adhat,
'S a' kész gondolatot kifejezned jó szavad önkényt.
A' ki tanulta, miket vár tőle hazája, baráta,
Mint kell vendéget, testvért, 's tisztelni szülőket,
Tiszte tanácsosnak mi legyen, 's hivatása birának,
És a' harczba menő hadfőnek, az ütni bizonnyal
Illő jellemeket fog mindvalamennyi személyre.
Életből kikapott példákra figyeljen, ezekhez
Szabja valódi igaz hangját a' jártas utánzó.
Néha az olly színműn, melly helylyel közzel elég szép
'S erkölcsös, noha nem czifrált, 's nincs súlya, se' bája,
A' nép jobban kap, 's fentartja felette figyelmét,
Mint más szebben ugyan, de üres hangokkal üvöltőn.
A' görögök, kiknek szép észt a' Musa, 's kerekded
Ajkat adott, nem egyébre, hanem csak dicsre tekintnek.
A' mí gyermekeink hosszas számokra fogatnak,
És az egész assist száz részre felosztni tanulják.
Albinus' fia, mondd: Öt latból elveszek egyet,
Mennyi marad? Nosza mondd. Négy. Jól! te belőled idővel
Nem rosz gazda lehet; de ha hozzá egy latot adnék,
Mennyi? Hat. A' pénz, és nyereség' rozsdája ha egyszer
A' sziveket megfogta, hogyan várasz cedrus-olajra
Méltó verseket, egy cyprus szekrénybe valókat?

A' költők vagy kéjt, vagy szerzeni hasznot akarnak,
Vagy kedvtöltésül, 's életre hatólag is írni.
Szólj, ha tanítást adsz, röviden, hogy eszébe azonnal
Fogja tanítványod, 's híven megtartsa magában,
A' mi felesleg sok, kifoly a' teli emlekezetből.
Mű, gyönyörűl költött, az igaztól messze ne járjon,

'S mind valamit költesz, higye hogy mindenki, ne kívánd;
'S Lamia a' megevett gyereket ki ne húzza hasából
Elevenen. Vének nem kedvelik, a' mi tanulság
Nélkül van, ha pedig komoly a' mű, futnak az ifjak.
Köz javalást az nyer, ki gyönyört elegyíte haszonnal,
Könyvének használóját oktatva, mulatva.
Illy mű tesz Sosiust gazdaggá, tengeren átkel,
'S ismert szerzőjét kihireszteli hosszas időkre.
Vannak néha hibák mentendők szigoru vádtól:
Mert a' húr sem ad olly hangot mindenha, minőt kéz
És akarat kíván, 's magasan peng néha, ha mély kell;
A' nyíl sem sebez ott mindig, hova szánta lövője.
De melly versezeten több a' csín, nem vetem azt el
Egy két foltja miatt, mellyet vagy gondtalan ejtett
Vagy gyarlóságból a' szerző. Hát mi jön ebből?
Mint a' könyvleiró, ki, ha bár volt intve, hibát ejt,
És ugyan azt mindig, méltó feddésre, 's kaczagjuk
A' lantost, hamisan ki azon húrt pengeti folyvást:
Úgy ki sokat botlik, mint Choerilus, ollyan előttem,
'S egy két jobb versért kinevetve csodálom; azonban
Szánandó, mikoron szunnyókál néha Homerus,
Bár hosszú müv után szabad elbólintni kevessé.

A' vers írott kép; fog amaz megtetszeni jobban,
Hogyha közel hozzá, 's emez úgy, távolbra ha lépdelsz.
Árnyékban kíván az, emez láttatni világban,
Melly nem rettegi a' műbíró' vizsga figyelmét.
Egy nézéskor amaz, de emez fog tetszeni tízkor.
Oh testvérid közt legidősb, noha képez atyád is
Jóra, okulsz magad is, de fogadd, 's tartsd mélyen eszedben
E' mondást: bizonyos dolgokban elérni középszert
Untig elég: jogot a' ki tanult, 's köz rendbeli ügyvéd,
Bár ékes nyelvvel nem bir, mint Messala, 's ollyan
Mély tudományú sincs, mint volt Cascellius Aulus;
Van neve nagy becsben még is: de középszerü költészt

Istenek, emberek, és könyvárusboltok utálnak.
Mint lakomázás közt a' visszás hangu zenészkar,
És nyúlós kenet, és mák, sardusi mézbe vegyített,
Minthogy nélkülök is lakomát üthetni, boszantók;
Úgy a' szívvidulásra szülött költészeti munka,
Fő fokról ha leszáll kissé, aljasba hanyatlik.
Mars' mezején nem nyúl fegyverhez, víni ki nem tud,
'S a' laptát, karikát, tányért, ki nem érti, nem űzi,
Nehogy az öszvetömült sokaság kaczagásra fakadjon:
'S a' ki nem ért hozzá, mer még is költeni verset?
Hogy ne? hiszen szabad, és nemes, és van birtoka, mennyit
Birni lovagnak kell, 's feddetlen tiszta erényü.
Ám te ne tégy semmit, mihez észt nem nyújta Minerva.
Ezt tartod, 's akarod te magad; valahára ha még is
Irnál, kérd Metiust bírádnak, kérjed atyádat,
'S engemet, és elzárd szekrénybe kilenczedik évig
Írott hártyádat. Kitörölheted a' mi ki nem jött,
A' melly szó kirepült, nem fog soha vissza kerülni.

Orpheus a' vadonok' fiait, mint isteni szent jós,
Ocsmány élettől elijeszté 's öldöklöléstől,
'S monda szerint tigrist szelidített, 's mérges oroszlánt:
Amphion is, mondják, Thebaet alapítani kezdvén
Indított lanttal köveket, 's helyeikre szorítá
Nyájas hangjaival. Volt bölcsek' tisztköre hajdan:
Istenit emberitől, köz ügyet különözni magánytól,
Tiltni vegyes nőszést, férjnek jogot adni családra,
Kezdeni városokat, 's törvényeket írni szabályul:
Így nyertek nevet és szép hírt a' mennyei költők,
És a' versezetek. Jött két jeles elme, Homerus,
'S Tyrtaeus, müveikkel ezek harczokra tüzelték
A' hős lelkücket; versekben szól vala jósló,
És ki erényre utat mutatott; fejedelmi kegyekhez
Költészet vezetett; 's hosszas munkának utána

Jött a' vígjáték: hát kell-e pirulnod azon, hogy
Tiszteled a' lantos Musát, 's a' dalnok Apollót?

Kérdés: természet, vagy műtan képez-e költőt?
Válasz: sem műgond leleménydús elme' hiában,
Sem nyers elmeerő nagy-mit nem nyújthat, egyikre
Úgy szorul a' másik, 's kart öltenek öszve barátul.
A' ki ohajt pályán koszorúdíjt nyerni futással,
Mint gyerkőcze sokat türe, mívele, izzada, fázék,
Óvta magát bortól, szerelemtől. A' ki sipot fú
Pythia' játékin, tanuló vala, 's rettege mestert.
Mondanod ezt nem elég: én ékes verseket írok,
Lepjen utolsót rüh, nekem el csunya volna maradnom,
'S vallanom, a' mit nem tanulék, hogy nem tudok ahhoz.

Mint hiradó csődít sok népet az áruverésre:
Gyüjtni hizelgőket nyereségvágy szinte szok ollyan
Költőhöz, ki sokat bir földben, 's tőkekamatban.
És ha vagyon, ki kövér lakomákat is adhat időnként,
'S állni adósért jót kezesül, 's kétséges ügyéből
Kész kiragadni szegényt, csoda, hogyha különzeni birja
Illy dús a' csalfát az igaz jó szivü baráttól.
A' kinek adtál már, vagy adandasz ajándokot, annak
Verseidet ne mutasd; mert víg örömében üvöltend:
Szépen! jól! helyesen! Halavány lesz, harmatozandik
Részvétből szeme, felszökik, ugrál, tombol előtted.
Mint fogadott siratók temetéskor sokkal erősben
Jajgatnak, mint kik szívből keseregnek, azonkép
A' gunyoló többet mond, mint őszinte dicsérő.
Mondják, a' nagy urak több kancsó borra kihíják,
És leitatják azt, kit elébb ismerni kivánnak,
Lészen-e méltó társ. Te ha költesz verseket, ám lásd,
Meg ne csalattassál álnok szivü rókabaráttól.

Quintilius, ha mit olvastál neki, monda: Javítsd ki
Ezt, vagy amazt. Ha te válaszolál: több izbeli próbát
Tettem már, de hiába; töröld hát, monda, ki végig
Gáncsteli verseidet, 's az egészt öntsd ujdon alakba.
Védni ha inkább, mint kijavítni hibáid' akartad,
Nem fáradt többé, sem szót nem vesztegetett rád,
'S mindenedet, 's magadat társ nélkül hagyta szeretned.
Lankadt versezetet megró a' jó 's okos ember,
Durva keményt gáncsol, tollát fordítja, 's kitörli
A' miben izlés nincs, sem csín, nyes czifra czikornyást,
A' mi homályosdad, fényt annak többet adattat,
Kétes szót nem tűr, jegyz változtatni valókat.
Lészen Aristarchus; nem mondja: barátomat én meg-
Bántsam apróságért? Az apróság nagy sokat ártand
Majd egykor, ha müvét rosszalva, kaczagva veendik.

Mint azt, kin ragadós rüh van, vagy sárga betegség,
Vagy holdkórságban sínlik, vagy rosz nyavalyában,
Úgy az eszetlen verskoholót el messze kerüli
Minden okos; gyerekek követik csak, 's vízeszü golyhók.
Ez, mikor égre meredt szemmel bolyg, 's verseket ökrend,
Es ha, miként madarász, ki rigót les, kútba, gödörbe
Bukkan alá, noha bár váltig kiabálna: Segítni
Földiek oh jertek! ne ügyeljen senki szavára:
Mert ha ki hozna segélyt, 's kötelet lebocsátana, kérdés,
Nem készantag ugort-e belé 's menekedni kiván-e?
Egy siculus költő' vesztét mondandom el erre:
Empedocles, vágyván örök isteni rangra, leugrott
A' tüzes Aetnának torkába. Halálra, ha tetszik,
Menjenek a' költők szabadon, 's kit erővel akarnál
Gyűlölt éltében megtartani, gyilkosa lennél.
Többször tett ő így, 's ha kihúzod is onnan, ezentúl
Ember nem marad, ő siet a' nagy hírü halálra.
Úgy sem tudni, miért firkálgat verseket, apja'

Sirja fölé huddott-e, vagy undok bűnt követett el
Szent helyen; ő igazán bőszült, mint medve, ha záros
Ketrecze' gátorait széttördelhette dühében.
Rosz szavaló szok elűzni tudóst, szok elűzni tudatlant;
'S a' kit kézre kerít, nem ereszti, 's kinozza, ragadván
Bőréhez, míg nincs vérrel teli szíva, nadályként.

VIII.

LONGINUS A' FENSÉGESRŐL.

GÖRÖGBŐL FORDÍTOTTA

JEGYZETEKKEL

KIS JÁNOS.

Az itt magyarul megjelenő értekezés sok csonkításokkal ért hozzánk a' régiségből. Több helyek egészen elvesztek belőle, 's némelly helyekből a' leirók' hibái miatt, számos tudósok' jobbítási szorgalma után is, csak alig lehet az igaz értelmet kivenni. Mind a' mellett a' dologhoz értők' egyező itélete szerint úgy is, mint birjuk, nagyon becses maradványa a' régi görög literaturának, különösen a' régi aestheticának 's ékesszólási és költészségi elméletnek. Koránsem lehet ugyan szorosan tudományos szerkesztésünek 's teljesnek mondani; de olly modorban van írva, millyenben minden bölcselkedőknek, kik a' szépmüvészségekről értekeznek, írni kellene. Kevés szabályok 's még kevesebb magyarázatok adatnak benne; csak példák, 's többnyire szerencsésen választott példák, által mutogattatik meg, miképen hatnak reánk a' szépmüvészségek. E' mellett az izlés mindenütt tiszta, a' szép' érzése igaz és meleg, a' nyelv nemes; 's mindenből látszik, hogy irója lerázta magáról az oskolai port, mellyet a' tudományok' tanitóin sokszor igen észre lehet venni. Olly nagy tekintetet is szerzett magának, hogy arany könyvnek neveztetett, 's minden míveltebb új nyelvekre lefordíttatott. —

Szerzőjének egész a' legújabb időkig az a' Longin tartatott, ki Krisztus' születése után a' harmadik században Aurelián római császár' idejében élt, 's az idejebeli tudósok' irásiban mint műbiráló 's mint bölcselkedő nagy magasztalásokkal emlegettetik. De néhány esztendővel ez előtt a' kéziratok' gondos megvizsgálása 's az a' környülmény, hogy e' két tulajdonneveknek *Dionysius* és *Longinus* párosítása a' régi görögöknél 's romaiaknál szokatlan, a' dolog iránt kétséget támaszta. A' párizsi kéziratban, melly az eddig ismertek között legrégibb, és egy vaticanumiban, a' czímen igen világosan 's tisztán vannak e' szók: *Διονυσιου ἡ Λονγινου*, azaz *Dionysiustól vagy Longinustól*, egy florenciaiban pedig e' szók: *ἀνωνυμου περι ὑψους*, azaz *egy névtelen' értekezése a' fenségesről.* Ezen okoknál fogva *Amati* *) azt vitatja, hogy az értekezés vagy a' halycarnassi Dionysius' munkája, vagy Longiné, 's még elébb az elsőé, mint a' másodiké; *Weiske* pedig kiadásában azt állítja, hogy azt egy Augustus' idejében élt és Strabo által is dicsért Longinnak kell tulajdonítani; 's utóbb *Boissonade* **) mind a' két vé-

*) Weiske' kiadásában L. Dion. Longini de subl. orat. libell. graece et latine. Denuo recens. et animadv. J. Toupii D. Ruhnkenii, F. J. Bastii integris et alior. excerptis suisque, item apparatu critico uberrimo indicibusque locupletiss. instr. Benj. Weiske. 8. maj. 1809.

**) A' kezemnél létező görög textus illy czím alatt lépett napfényre: Longini quae supersunt. Graece. Post edit. Lipsiensem A. MDCCCIX aucta et emendata. Ruhnkenii dissertationem de vita et scriptis Longini, notulas, indices, alia additamenta disposuit et concinnavit A. E. Egger, in collegio S. Ludovici professor vicarius. Adjecta est appendix excerpta e Longini rhetoricis hactenus inedita continens. Parisiis, apud Bourgeois-Maze, bibliopolam, ad ripam Sequanae dictam Voltaire, n. 23.

lemény ellen fontos okokat hoz elő, 's úgy nyilatkozik, hogy lehetetlen teljes bizonyossággal megmondani, ki legyen a' szerző, hacsak más kéziratok vagy új bizonyítványok a' dolgot fel nem világosítják 's a' kérdésre elhatározó feleletet nem adnak. Azonban, minthogy egyfelül azon állítás, mintha a' munkát az a' Longin, kinek eddig tulajdoníttatott, nem irhatta volna, elégséges okokon nem nyugszik, sőt Boissonade' czáfolása után nem is bevehető, másfelül az értekezésben is az az irói és bölcselkedői jellem mutatkozik, melly a' későbbi Longinnak a' maga idejebeli tudósok által tulajdoníttatik: az illy bizonytalanságban annyival is inkább hajlandók lehetünk ezt tartani szerzőnek, mivel annyi századoktól fogva olly sok jeles, 's a' régiség' fürkészésében jártas tudósok által annak tartatott, 's következőleg ha hibázunk is, sok derék emberekkel együtt hibázunk.

A' fordítások között *Boileaué* szerzett magának legnagyobb tekintetet a' tudós világban. — Meg is kell vallani, hogy az nagy gonddal 's nem kevés tudományossággal készült. Mindazáltal azt sem lehet tagadni, hogy az eredeti iró' értelmét több helyeken elhibázza, 's általában egészen franczia 's a' görögtől igen különböző mintába van öntve; úgy, hogy reá is illik az a' gánes, mellyet egy német iró a' régi görög és romai classicusok' franczia fordításai ellen általánosan mond, hogy azok szép, de hűtlen nőkhöz hasonlítanak.

Sokkal hívebb 's a' görög izléssel sokkal megegyezőbb *Schlosser'* német fordítása, melly 1781-ben Lipcsében jelent meg. Ez sem igaz másolat ugyan, hanem csak szabad általtétel 's némelly helyeken talán inkább a' fordító, mint

---

MDCCCXXXVII. — Az itt fenn említett állítások ezen kiadásban foglaltatnak, 's mint a' kiadó mondja, a' *Biographie universelle* XXIV. köt. 667. 's köv. lapjai szerint.

Longin' gondolatait adja, mindazonáltal mindenütt finom tapintatot 's éles észt mutat, és sokszor az eredetinek értelmét ott is szerencsésen eltalálja, hol a' műbirálók és tudós kiadók minden foltozásaikkal sem tudták világossá tenni.

Én, az eredetinek mindenkor illő figyelemmel szemem előtt tartása mellett, mind a' két fordítást használtam; de leginkább a' németet követtem. *Schlosser* nem csak jegyzetekkel kisérte, hanem egy hasonló tárgyú saját értekezésével is megtoldotta fordítását. Jegyzetei' legnagyobb részét fordításban, értekezését pedig kivonatban közölni nem tartottam haszontalan foglalatosságnak.

Hogy Longin' első magyar fordítása csak hiányos próba, azt ollyanoknak, millyeneket birálóimnak óhajtok, szükségtelen mondanom. Azok jól tudják, hogy mi magyarok, mint a' miveltség' egyéb nemeiben, úgy a' régi classicusok' ismerésében 's használásában is csak kezdők vagyunk, 's velem együtt óhajtják, hogy mennél elébb, mennél több, minket mostani irókat mennél nagyobb mértékben fölülhaladó utódink támadjanak.

Rövid tudósítás Longin' életéről Schlosser után.

Azon időszak, mellyben Longin élt, nem engedte a' szerencsés elméket azokká lenni, mikké rendeltetésök szerint lenniek kellett volna. Görögország és Roma' dicsősége a' Krisztus' születése után harmadik században, mellyben Longin élt, már elenyészett. Caesar és Augustus' nagy országai már csak névvel léteztek. Egy fejedelem sem birta bátorságban királyi székét. Europa és Ázsia' minden népei, szünet nélkül czélszerűtlen háborgásban élve, olly boldogtalan állapotban voltak, hogy csak a' fejetlenség, vagy szolgaság között lehetett választásuk.

A' tudományok' országában hasonló forrongás uralkodott, mint a' polgári alkotmányokban. A' régiek' nemesebb bölcselkedése az ujabbak' szőrszálhasogatásai által cse-

vegéssé lett; 's a' politikai zavarok' árja a' szép' minden érzését, 's a' szív' minden nemes élvezését elragadta 's magába temette.

Illyen állapotban a' legjobb elmék is elromlanak; nem találnak anyagot magokból működésre; 's ollyankor a' műbirálás jő divatba, melly csak mások' munkáit vizsgálja, simítja 's módosítja.

Abban, mit Longintól bírunk, úgy látszik mindenütt olly elme mutatkozik, melly rendeltetése szerint inkább költész, vagy szónok, mint más költészek és szónokok' birálója tartozott volna lenni. De az akkori egész világgal együtt az ő lelke is rosz hangulatot kapott, 's mint Origenes és Tertullianus, kik egy pár századdal előbb talán apostolokká lettek volna, 's most csak az apostolok' magyarázói 's birálói levének; úgy ő sem lett sem Demosthenes, sem Plato, sem Homer, hanem csak magyarázójok és birálójok azon nagy embereknek, kik lelkét világosították, de a' benne rejtező szikrát lángoló tüzzé nem gyújthatták.

E' gondolat' igazságát szembetünőbbé tehetnénk, ha Longin' életének első esztendei felől bővebb tudósítással birnánk. De születése' helyét sem tudjuk, 's még azt is hogy nem syrus, hanem görög volt, csak valószinűséggel állíthatjuk. Természet szerint szüléiről még kevesebbet 's csak annyit tudunk, mennyit Longin maga mond, hogy tudnillik velök fiatal korában több utazásokat tett, utóbbi utazásai' alkalmával Ammoniust is megismerte. Ez keresztény volt, de bölcselkedésére pogányokat is tanított; 's Alexandriában Longin is tanítványává lett. Azt a' mély tiszteletet, mellyel Plato iránt viseltetett, hihetőleg Ammoniustól szívta be; de tulajdonképi bölcselkedést egy illy másod rangbeli bölcselkedőtől nem nyerhetett. Úgy látszik, hogy bölcselkedési léleknek benne nem létét a' fenségesről irt értekezése is mutatja 's igazolja azt a' gáncsolást, melly szerint a' vele egy időben élt Plotinus felőle azt állítja, hogy nem bölcselkedő.

Némellyek Longinról azért, hogy Ammoniussal társalkodott, azt állítják, hogy kereszténynek kellett lennie; de ezen állítást már többen megczáfolták.

Longin Ammoniustól Athenaebe ment. Ott akkor Cornelius Fronto, Longin' rokona, ki előbb Marcus Antoninus császárt tanította, az ékesszólásban nyilvános leczkéket adott.

Longin ezen Fronto alatt fejtette ki elméjét; legalább akkor Athenaeben tiszta és férfias izléséért az irókról hozott ítélete elhatározónak tartatott.

A' köz vélekedés szerint a' fenségesről is ott írta munkáját, melly az én ítéletem szerint is a' jó és igaz ízlés' tekintetében legbecsesebb.

Az izlésre nézve saját utján járt; de a' bölcselkedésben annyira plátói volt, hogy ezen bölcs' számára házában esztendőnként innepet tartott, melly alkalommal tudós értekezések is szoktak elolvastatni. Az illy innepeknél ismerte meg Longin Porphyrust is, 's tanítványává tette.

Eddig Longin csak tudósnak, tanítónak és tudományok' barátjának szerepét viselte; de kicsinyenként híre messze elterjede, 's Zenobiának, a' napkelet' híres királynéjának is fülébe hata.

Zenobia nagy lelkületü asszony volt Tudva van melly bátorsággal kormányozta, szerencsétlen férjének Odenátnak halála után, a' nagy országot. De a' mellett a' tudományokat is szerette, 's nem tudott senkit, kit inkább kívánhatott volna tanítójának, mint Longint. Ez általa meghivatván elment Palmyrába, 's nem sokára tanítójából tanácsosává lett.

Ezen királyné' első esztendei dicsőségesek voltak. Férjének Odenátnak a' perzsákat meggyőzni, 's a' napkeleti tartományokat a' romaiak' számára megtartani igen segítette. Férje halála után Egyiptomot is meghódoltatta, 's mint napkelet' császárnéja még a' romai birodalomnak is daczolt,

melly több egymás után következő császárok alatt ellenségektől környeztetve csak alig állott össze. De végre a' szerencsés Aureliánnak meg kellett hódolnia, 's úgy hódolt meg, mint asszony. Már néhány ütközeteket elvesztett 's Palmyrában bezáratott. Aurelián elébe terjesztette állapotját 's intette hogy adná meg magát; de ő tanácsosainak 's ezek között Longinnak is javaslására olly feleletet adott, melly erejéhez épen nem volt alkalmazva.

Zenobia elfogatott, 's nemcsak Cleopatra' módjára meg nem halt, hanem magát arany lánczokkal 's egyéb drágaságokkal terhelve győzelmi pompában hurczoltatni engedte, sőt tanácsosait, ezek között Longint is, mint a' levél' szerzőjét, a' győző' kényének prédául adta. Ellentállásáért 's még a' levélért is Longint vádolta. Ki ennek következtében halállal büntettetett, 's a' meg nem érdemlett halált nagy bátorsággal szenvedte.

ÉRTEKEZÉS A' FENSÉGESRŐL.

I. Bevezetés.

Jut eszedbe, kedves Postumius Terentianusom [1]), melly kevessé elégedtünk meg Caecilius [2]) munkácskájával a' fenségesről, midőn azt minap együtt elolvasók. Nekünk úgy látszott, hogy rövidebb az mint a' tárgy kivánná [3]), hogy benne nem minden oda tartozó dolgok [4]) vannak illő helyen érintve, 's hogy

---

1) *Terentianus*, kihez Longinus ezen értekezést intézte, romai volt.

2) *Caecilius* siciliai származásu szónok, Augustus császár' idejében élt.

3) *Rövidebb, mint a' tárgy kivánná.* A' görög szó azt mondja, hogy munkája alacsonyabb, mint az egész tárgy. Boileau ezt az irásmódról érti, de Daciernek vélekedésem szerint igaza van, ki azt állítja, hogy attól, ki a' fenségesről értekezést ir, nem kivántatik hogy fenségesen irjon, és hogy Longin csak két dolgot gáncsol Caecilius' munkájában, hogy tudnillik értekezése rövidebb, mint tárgya, és hogy a' legfőbb dolgokat nem is érinti. K.

4) *Nem minden oda tartozó dolgok.* Longin hasonlókép ezen hibába esett, hacsak úgy nem nézzük őtet, mint csupán szónokok' tanítóját. A' fenséges' erejéről és hatásáról csak általánosan 's röviden szólott, 's csupán azon fenségesre szorítkozott, mellyet a' költész és szónok a' nyelv által fejezhet ki. A' fenséges tulajdonké-

általában olvasóinak keveset használ, holott az iró mindenkor az olvasó'hasznát tartozik fő czéljává tenni. Ki valamelly mesterségről ír, attól két dolog kivántatik, elsőben hogy azt a' mesterséget, mellyről írni akar, megmagyarázza, 's másodszor, mi még fontosabb, hogy megmutassa, hogyan 's mi módon tehetjük azt a' mesterséget, mellyre tanít, sajátunkká. Caecilius a' fenséges' megmagyarázásában ugyan olly hosszadalmas mint ha csupán kezdők' számára irna; de az eszközöket, mellyek által lelkünk a' fenséges' bizonyos magasságára emelkedhetik, mint csekélységeket, nem tudom miért, egészen elmellőzte. Mind e' mellett ő talán nem annyira érdemel kihagyásiért gáncsolást, mint e' tárgy' választásaért [5]) és reá fordított szorgalmáért dicséretet.

---

pi érzéséről, azon fenségesről, melly a' természet és müvészség' munkáiban 's a' gondolatokban észrevehető, nem is emlékezett, még az ékesszólás és fenséges' tekintetében sem mondotta meg, miben áll a' jellemek és az egész dolgozat' fensége. De maga is értésünkre adja, hogy főkép a' szónokok' számára ír, 's e' részben némelly odatartozó tárgyakat illetőleg munkáira hivatkozik, mellyek elvesztek. Azt is meg kell gondolnunk, hogy az ékesszólás és költészség' elméletei csak az újabb időkben nyertek a' lélektani észrevételek által más ábrázatot. S.

5) *E' tárgy' választásáért.* Boileau csak Caecilius' jó szándékát 's szorgalmát említi fordításában; de Dacier itt is jól látszik megjegyezni, hogy ez a' görög szó *Επινοια* a' tárgy' választását jelenti, 's az iró azt akarja mon-

Azonban akár mint legyen e' részben a' dolog, te akkor azt kivántad tőlem, hogy irjak én is a' te kedvedért az ékesszólás' ezen részéről értekezést. Próbát teszek tehát, ha mondhatok-e vizsgálódásim után valamit, mi a' köz dolgokkal foglalkodó szónokoknak hasznos lehet.

Menjünk együtt végig a' tárgyon, barátom, 's keressük együtt egyenes lélekkel, mint barátokhoz illik, mit tarthatunk legigazabbnak 's leghelyesebbnek: mert jól mondotta ama bölcs: hogy két dolog tesz bennünket az istenekhez hasonlókká, az igazságszeretés és a' jóság [6]).

Minthogy számodra írok, ki a' tudományokban olly jártas vagy, 's annyi ismeretekkel birsz; szükségtelen volna előre hosszasan megmutatnom, hogy a' fenséges az ékesszólás' legfőbb foka, 's hogy a' legnagyobb költészek és irók egyedűl annak köszönik elsőségöket 's halhatatlanságokat. Mert a' fenséges' ereje nem rábeszélésben áll, hanem abban, hogy bámulást okoz; 's nagyobb erővel bír, mint a' rábeszélés 's mint minden mesterségek, mellyekkel az em-

---

dani, hogy Caeciliusnak elsőben jutott eszébe a' fenségesről írni. K.

6) *Az igazságszeretés és a' jóság.* Ez Pythagoras' egy gondolatára céloz, mellyről Aelianus (Variae historiae XII. 59.) igy emlékezik: a' két legjelesebb ajándék, mellyet az emberek istentől nyertek: ugymond Pythagoras, az igazságszeretés és a' jóltevés: 's mind a' kettő hasonlókká teszi őket az istenekhez. S.

berek' szivét meg lehet nyerni. A' rábeszélésnek ellentállhatunk; de a' fenséges' rohanása ellene-állhatatlanul elragad bennünket. Akármelly munkában is a' találás' mestersége, a' rend 's a' terv nem egy vagy két helyből vétethetnek észre, hanem mindezek' szépségei csak akkor hatnak teljesen reánk, mikor az egész előttünk van, figyelemmel és szorgalommal végig gondoltatik, 's részei egymással összehasonlíttatnak: ellenben a' fenséges villám' sebességével érdekel bennünket, 's egyszerre mutatja ki a' szónok' egész hatalmát [7]).

De erre 's ehez hasonlókra magad, barátom, sokkal jobban taníthatnál, mint én, ha tanítni kedved volna.

---

7) *A' szónok' egész hatalmát.* Ezt csak azon fenségesről lehet mondani, melly egyes helyekben, kifejezésekben 's gondolatokban mutatkozik. De vannak egészen fenséges dolgozatok is, 's ezekben valamint a' fenségest, úgy az egész' egyéb szépségeit is csak a' környülmények 's az egyes vonatok' összehasonlítása által lehet érezni — még Longin' azon észrevétele is, hogy az egész' szépségeit csak a' terv stb végig gondolásában lehet észrevenni, csak bizonyos határok között hagyathatik jóvá; mert a' szépnek, kellemetesnek, rendnek, egy szóval az egész dolgozat' minden jelességeinek homályos érzése mindenkor megelőzi azoknak okoskodási taglalását. S.

II. Lehet-e a' fenségesre tanítani.

Elébb mint vizsgálódásunkhoz fognánk, arról kell gondolkodnunk, ha van-e mesterség, melly a' fenségesre taníthat. Mert sokan azt hiszik, hogy azok, kik azt szabályok alá akarják venni, nagyon csalatkoznak. Ezek szerint a' fenséges velünk születik 's tanítás által nem közöltethetik, hanem a' mesterséget csak a' természet pótolja ki. Sőt azt is állítják, hogy a' mesterség' szabályai a' természetet elrontják, 's a' fenséges' érzésére született elme' hatását nagyon meggyengítik.

De vélekedésem szerint a' dolgot máskép találjuk, ha meggondoljuk, hogy a' természet, noha minden indulatoknál és szenvedélyeknél szabadon jár el dolgában, még sem munkálkodik vaktában 's minden rend nélkül. Továbbá ha nem lehet is tagadni, hogy valamint mindenütt úgy az elme' műveiben is a' fenségesre és nagyra ő ád, ugy szólván, eredeti anyagot; mindazáltal még is bizonyos, hogy csak a' mesterség szabhatja ki, mikor, mit és melly móddal mondjon az elme, 's ennek sebes repülését csak az őrizheti meg a' kicsapongásoktól 's eltévedésektől.

Legveszedelmesebb dolog pedig, ha az elme akkor, mikor nagy és fenséges dolgokra fölemelkedik, mesterség által nem vezéreltetve magára hagyatik, 's horgony 's evező nélkül gondatlan merészségére bizatik. Sokszor van szüksége élénk érzések' sarkantyuzására, de szintén olly sokszor hideg meggondolás' zabolázására is.

Mit Demosthenes az emberi életről mond, hogy abban a' jó szerencse' megtalálása a' legnagyobb jó, de a' jó szerencsében a' jó tanács második, és nem kevesebbé fontos jó; minthogy e' nélkül a' megtalált szerencse ismét elvész: ugyan azt lehet mondani az elme' műveiről is: a' természet talál [8]), a' mesterség tanácsol. 'S a' szabályoknak az izlés' munkáiban szükséges voltát még jobban átláthatjuk, ha meggondoljuk, hogy azt is, ha vajjon a' természet lelkesít-e az ékesszólásra, egyedűl a' mesterség' észrevételeiből tudhatjuk meg. Valóban, ha azok, kik a' mesterség' tanulását gáncsolják, mind ezeket meggondolnák, nem tartanák az itt szóban forgó tárgynak elméleti vizsgálatát feleslegesnek, vagy haszontalannak [9]).

---

8) *A' természet talál.* Ezen szóktól fogva a' szakasz' végeig Boileaunál hiányzik a' fordítás, minthogy e' hely az általa használt görög textusban nem volt meg.

9) *Vagy haszontalannak.* E' kérdés felett, mit ér vagy nem ér az elmélet az elme' munkáiban, a' pör már igen régi, 's kétség kivül akkor származott, mikor a' nemzetek' izlése az elme' munkái iránt romlani kezdett. Azok ekkor már nem az érzés, hanem csupán a' képzelés, értelem és utánozás' segítségével dolgoztak és ítéltek, mik csak szabályok által vezettethetnek és korlátoltathatnak, 's miket szabályokkal kell is vezetni és korlátolni. A' szerint, mint már most a' dolgok vannak, én is azt hiszem, hogy az elméleti észrevételeknek Aristoteles' idejétől fogva sokkal tartozunk 's még sokkal többel tartoznánk, ha csupán a'

III. A' dagályról [10]).

Minden szikrát hamar kioltsatok!
Ha kit közőletek még ott lelek:
Gyors áradásu lángtekercseket
Szétszórva házokat szénné teszem.
Dicső dalom most még nem hallatik [11]).

---

képzelésnek, értelemnek és utánzásnak irtak volna eleikbe szabályokat, vagy ha csupán a' már létező költészetek, szónoklatok 's művészetek'megitélésének korlátai között maradtak 's nem javasoltak volna ollyan elveket is, mellyek szerint az érzést, az érzés' előadását 's a' még ezután létezhető munkákat kellene alakítani; de azt semmiképen sem hihetem, hogy csak egyetlenegy nagy költészt vagy szónokot is teremthettek vagy valamelly nagygyá szülöttet vezethettek 's jobb útba igazíthattak volna, vagy ezután is teremthetnének vagy jobb útba igazíthatnának. Nem ollyan emberek, mint Aristoteles, Batteux és Home határozhatják meg, millyen repülést vegyenek a' jövendőbeli Shakespearek, Ossianok, Homerok vagy Klopstockok. Ha az izlés, mint Herder mondja, a' lelki erők' rendének és arányának érzése; könnyen általlátni, hogy ezen izlésnek nem máskép, hanem csak nagyjából lehet elhatározó szabályokat elibe írni és hogy a' legélesebb eszü bölcselkedő is legfeljebb csak azt nyomozhatja ki, melly viszonyba tétettek azon tehetségek, mellyekre valamelly művészet hatott; ez pedig nem elmélet, hanem birálat. Midőn a' költész érzelmemet nagyítja, egyszersmind képzelő erőm is erősödik. Következőleg azon kép, melly csekély érzésnél éktelennek 's szenvedhetetlennek látszott lenni, szépnek és dicsőnek fog látszani, ha az érzelem nagyobb;

A' lángtekercsek, az ég felé okádás, a' Boreas vagy éjszaki szél' sípolása 's egyéb szólásmódok nem szomorujátékba, hanem bohózatba illők; illyek által

---

's megfordítva is ha a' költő képzelő erőmet élénk és jeles kép által kiszélesíti, nagy érzelmet gerjeszthet bennem. Valamint tehát a' geometriában lehetetlen minden körök' fokai' nagyságát meghatározni, úgy lehetetlen azon dolgokban is, mellyek az izléstől függenek, azon viszonyokat meghatározni, mellyekben az ember' érző és gondolkodó erőire hatni kellessék.

Mit Longin a' mesterség' védelmezésére mond, az igaz, de nem az a' kérdés, hogy van-e mesterség vagy elmélet a' széptudományok' számára; hanem az, hogy taníttathatik-e a' mesterség. Mesterség bizonyosan van; de annak a' költészben, szónokban, festészben 's hangászban kell lenni. Az elme, hogy Longin' allegoriájával éljek, ne hajózzon kormány nélkül; de a' kormányt magának kell igazgatni. A' kormányzás nem születik vele, nem is emberek által taníttatik, hanem az istenség által leheltetik a' művészekbe.

Csak nagy és igaz érzelem legyen a' költészbe lehelve; minden egyéb önkényt következik. A' tüz nem keveredik össze a' vizzel; a' szén nem olvasztja meg a' vasat: a' hol igaz érzelem van, az, mint a' tüz, mindenkor megtartja természetét, 's az olvasók' érzelmét a' magáéval illő viszonyba teszi. A' hamis izlés sem a' szabályok' nem tudásából származik, sokszor inkább ezek' szüleménye: hanem érzelem' nem létéből vagy tettetett érzelemből.

De a' széptudományok' illyen theoriájától meg kell különböztetni a' lélektani vizsgálódásokat a' felett, hogy millyen hatásokat tesznek költészség, ékesszó-

a' dolog elcsufittatik; a' képek nem borzalmat, hanem szédülést okoznak; 's ha mindenik külön jól megnézetik, az, minek bennök rettenetesnek kellene lenni, nevetséges esztelenséggé válik. Ha pedig szomorujátékban sem lehet, noha az természete szerint pompásabban beszélhet, az illy tulzó nagyságot 's pöffedtséget megengedni, mennyivel kevesebbé szenvedtethetik el az illy fenhéjazás' kórsága ott, hol az igazságot kell kifejezni? Azért méltán kinevettetik Gorgias, midőn Xerxest a' perzsák' Jupiterének [12]), 's a' keselyűket élő síroknak nevezi. Efféle dagály nagyság helyett imitt amott Kallisthenesnél is találta-

---

lás 's egyéb müvészségek a' lélekre. Az illy vizsgálódások mindenkor fontos tárgyai lesznek az emberi szorgalomnak 's az azokon épült theoria mind a' költésznek, mind a' törvényszerzőnek, mind az országkormányzónak, szóval minden embernek igen hasznos lehet. A' szív a' költészi világban is úgy igazgattatik, mint a' valóságosban, 's annak ismerete mindenütt fontos. S.

10) *A' dagályról.* Itt nagy hézag van az eredetiben. Longin alkalmasint azt magyarázta meg, miben áll a' fenséges, 's azután ment az azzal ellenkező hibákra által, 's példákat hord elő a' dagályról. S.

11) *Nem hallatik.* Ezen versek némellyek' vélekedése szerint az éjszaki szél vagy Boreas által mondatnak Aeschylusnál. Elcsonkulva menekedtek meg az elenyészéstől; de még is elég szembetünő bizonyságául szolgálnak a' dagálynak. S.

12) *Perzsák' Jupiterének.* Ez talán nem annyira rosz izlés', mint alacsony hizelkedés' bizonysága. S.

tik; 's még több Klitarchusnál, ki, mint Sophokles mondja, kicsiny sípnál nagyon felfújja orczáit[13]). Amphikratesnél, Hegesiasnál, Matrisnál 's egyebeknél sem ritkák az efféle példák. Mert sokszor az illy irók azt hiszik, hogy, nem tudom, melly csodaképen ihlettetnek, 's lelkesedéseik nem egyebek, mint gyermekjátékok.

Igaz, hogy semmit sem nehezebb elkerülni, mint a' dagályt; mert azok, kik fenségesen akarnak írni, természet szerint minden kicsinyt és alacsonyt kívánnak távoztatni, de mikor észre sem veszik, magokon felül ragadtatnak, 's akkor azzal vélik magokat vigasztalhatni, hogy a' magasról leesés szép esés. A' daganat egyiránt csömörletes, mind a' testben, mind az elme' munkáiban. Kivűl domboru, belűl üres; 's rendszerint azon mértékben kisebb lesz az iró, mellyben az illő határokon túl nagygyá akar lenni; mert azt szokás mondani, hogy semmi sem szárazabb, mint a' vízkórságos ember. A' dagályos a' fenségesnél fenségesebb kíván lenni, 's az illy gyermeki tulzás a' fenséggessel egyenesen ellenkezik, nyomorú, erőtlen 's minden hibák között legkevesebb elmét mutat. 'S

---

13) *Orczáit.* A' görög szó bőrből készített machinát vagy gépelyecskét jelent, kicsiny nyilással. Ezt a' síposok szájok eleibe kötötték, a' légnek, mellyet a' sípba fújni akartak, központosítása végett. Ennek fő czélja talán az volt, hogy a' sípoló jobban hatalmában tarthassa szavát, 's azt vagy erősebbé tehesse, vagy mértékelhesse; a' szerint, mint a' melodia kívánta. S.

mi lehet e' gyermeki tulzás? Nem egyéb, mint tanítványi gondolat, melly a' sok keresés miatt fagyossá lesz. 'S e' hibába leginkább azok esnek, kik valamelly igen jeleset, igen kidolgozottat 's igen tetszőt szándékoznak készíteni, mi által ferde utánozásokra 's mindenféle csufító ékesítésekre 's czifrázásokra csábíttatnak el [14]).

A' harmadik hiba a' szenvedélyesben vagy érzékenyítőben az, mit Theodorus παρενδυρος-nak nevez, azaz, melegség ott, hol melegségre szükség nincs, 's tüzesség ott, hol csak melegség kivántatik. Mert némelly irók sokszor olly helyen, hol a' dolog csendes vért kiván, egyszerre, senki sem tudja miért, mintha részegek volnának, mesterséges szenvedélylyel kezdenek zajongni, 's a' hidegvérü nézők természet szerint nevetnek, midőn a' józanok között részeget látnak tántorogni [15]). De a' szenvedélyesről másutt fogunk szólni.

---

14) *Csábíttatnak el.* A' dagály úgy látszik leginkább onnét származik, ha az iró a'nélkül, hogy fenségesen gondolni vagy érezni képes volna, fenségesen akar beszélni. Az illyen a' szükség' idején a' képzelő erőt minden képeivel 's a' nyelvet minden szavaival 's kifejezéseivel segítségül hivja; de minthogy nincsenek érzései és gondolatai, mellyekhez képeit 's kifejezéseit szabhatná, azért ezek minden határokon túl mennek.

15) *Tántorogni.* A' számtalan példák közől álljon itt egy Rowe angol költő' munkáiból, melly a' parenthyrsust jól megmagyarázza. Shore Jane azt mondja barátnéjának Abigiának, hogy csak ő maradjon vele, lemond

IV. A' fagyosról.

Mi a' fagyos irásmódot illeti [16]), mellyről fel jebb szólottam, azzal egészen tele van Timaeus.

---

az egész emberi nemzetről. Arra ez igy felel: „Élj, élj, „uralkodjál örökké szivemben, bird ezen sajátodat bát- „ran és háborítatlanul, 's ti ég' ragyogó csillagai, ti „szentek, ti kik valaha a' földön asszonyok voltatok, „legyetek tanúi az igazságnak 's azon szent barátság- „nak, mellyet most ezen második magamnak igérek. „Ha őtet feljebb nem becsülöm, mint lelkemet, mint „minden örömöt, mellyet életem adhat; azon esetben „rohanjon reám szegénység, rút termet, gyalázat, őrült- „ség 's kétségbeesés; hűtelen szivem sehol ne találjon „békességet 's ne kóstolja soha égi társalkodástok' örö- „mét stb." Beszélhet-e a' legtüzesebb szerető is lelke- sedésének legnagyobb mértékében igy? — A' paren- thyrsus' hibáit legtöbbször követik el a' szinészek. Na- gyon jelesen inti Hamlet szinészeit ezen hiba' elkerülé- sére: „Beszédeimet 's szavaimat úgy szavaljátok, mint „én előtökbe mondottam. Ha úgy kiáltjátok el azt, mint „a' szinészek rendszerint szokták, akkor csaknem jobb „szeretném a' város' dobosától kiáltoztatni. Karaitok- „kal se fűrészeljétek a' léget, hanem az illedelmet sze- „metek előtt tartsátok, mert még a' szenvedélyek' szél- „veszében és égiháborujában is bizonyos mérséklést „kell az előadásnak követni, melly a' szenvedélyt kel- „lemessé tegye. Ó vérzik szívem, mikor látom, hogy „valamelly bárdolatlan legény a' szenvedélyeket ron- „gyokká tépi, a' hallgatók' füleit hasogatja: az „illy legényt kész volnék kikorbácsolni, mikor a' leg- „nagyobbat még nagyobbá, Herodest még Herode- „sebbé akarja csinálni. — De szerfelett félénkek se le-

Ezen iró különben elég ügyes, néha a' fenségesben is szerencsés 's a' mellett éles észszel és sok isméretekkel bir. De mások' hibái iránt nagyon szigoru, a' magáéit pedig könnyen elnézi, 's minthogy szünet nélkül hallatlan gondolatokat hajhász, gyakran a' leggyermekibb balgatagságokra vetemedik. Caecilius már sok efféle példákat hozott elő irásiból; én tehát csak egyet vagy kettőt említek. Nagy Sándorról példának okáért azt mondja, hogy egész Ázsiát kevesebb idő

„gyetek, hanem engedjétek magatokat saját okosság-„tok 's izléstek által vezéreltetni. Alkalmazzátok a' tag-„jártatást a' szókhoz, a' szókat a' tagjártatáshoz; vi-„gyázzatok, hogy a' természeti illendőséget át ne hág-„játok; mert minden tulzás ellenkezik a' szinészet' „czéljával, melly eleitől fogva egész eddig nem más „volt, mint a' természetnek úgyszólván tükört tartani „eleibe, az erényessel saját ábrázatát, a' semmire kel-„lővel saját képét láttatni, 's a' dolog' egész folyamát „igaz mivoltában lerajzolni. Ha ez vagy igen erőtlenül „vagy tulzólag vitetik véghez, talán itt ott egy banga „gyönyörködhetik 's örülhet neki, de a' jó izlésüek szá-„nakozva látják 's egy jó izlésü ember' itéletét többre „kell becsülnötök, mint egy egész földszinét" (parterét). — De a' parenthyrsus' hibája vélekedésem szerint nem csupán a' fenségessel visszaélésnél, hanem minden helytelen czifrázásoknál és czélszerűtlen érzelmeknél is követtethetik el. Ide számlálom a' hazaszeretet és szabadság utáni hősök' módjára fohászkodásokat, kivált ollyanoktól, kik azt sem tudják, mi a' haza és szabadság, 's erényök sincs reájok érdemesekké lenni. S.

16) *Fagyos irásmódot illeti.* Az a' hely, mellyre itt Longinus hivatkozik, elveszett, 's kétségkivül azon hézag-

alatt hódoltatta meg, mint Isokrates magasztaló beszédét a' perzsa háborúról készítette. Melly csodálatos szépség a' macedoniai hőst a' szónokkal így összehasonlítani. E' szerint, édes Timaeusom, Isokrates sokkal vitézebb, mint a' lacedaemoniak. Ő csak tiz esztendőt fordított magasztaló beszéde' készítésére, ezeknek pedig harmincz kivántatott a' messeniai háborúra [17]).

---

ban volt helye, mellyről imént emlékezénk. — Fagyos tulajdonkép az, minél a' lélek fázik 's azon iróknál találtatik, kik mind érzelmökre, mind képzelő tehetségökre nézve szegények. Dryden egy játékából a' következő hely a' fagyosnak egész természetét kimutatja. Valeria bucsut akar venni szeretőjétől Porphyrustól; a' költő igy beszéltet vele: „Isten hozzád! lehe„tetlen rád néznem mikor elmégy (szemeit elfordítja „róla), utolsó tekintésem összezúzná szivemet; de zú„zódjék bár össze, egyszer még is rád kell néznem. Jaj „most még szerencsétlenebb vagyok mint elébb, mert „az utolsó tekintés még egy másikat von maga után, „mellyet bizonyosan szükségtelen reád emlékeztetnem. „Örökre isten hozzád tehát, de lopva még egyszer kell „feléd pillantanom, de csak lopva és sietve mint az „igen éhesek szoktak enni" sat. S.

17) *Messeniai háborúra.* Ez a' példa talán inkább bohózatos, mint fagyos. Longin' ezen itéletét sokan próbálták megczáfolni; de a' dolog nem érdemli meg, hogy róla sokat szóljunk. Timaeus az olly csekély dolognak, millyen egy panegyricus, olly sok időbe kerülése által akarta Sándor' tetteit kitüntetni; de Longin az egész gondolatot dísztelennek tartotta 's bizonyosan többen is annak tartják. S.

Hát a' Siciliában elfogatott athenaeiekről miképen szól? azt mondja, hogy a' hermesi szobrok megcsonkításáért szenvedtek büntetést, még pedig különösen Hermokratestől [18]), a' megbántott Hermes' maradékától. Valóban csodálom, kedves Terentianusom, miért nem mondja a' zsarnok Dionysiusról is, hogy attól is a' Jupiter és Herkules megbántásaért vették el Dion [19]) és Heraklides az országot [20]). De mit szólok Timaeusról, holott Xenophon és Plato, ezen nagy emberek és Sokrates tanítványi is néha illy elménczkedés miatt magokat elfelejtik? Az első a' lacedaemoniakról irt könyvében ezt mondja: „olly némák, mint a' kőszobrok, olly merőn néznek, mint az öntött képek, 's szemérmesebbek, mint saját szemgolyóik." [21])

---

18) *Hermokratestől.* Ez a' Siciliabeliek' hadvezére volt. S.

19) *Dion.* Minthogy Jupiter görög neve a' második ejtésben (genitivusban) διος. S.

20) *Az országot.* Ez a' bírálat, úgy adva mint itt adatik, nincs helyén 's Timaeusnak inkább itélő tehetségét, mint izlését érdekli; a' Hermokratesre czélozás még leginkább érdekelheti izlését. S.

21) *Szemgolyóik.* Ez a' görög szó κορη szemgolyót 's egyszersmind szűzleányt is jelent: innét olly szójáték származik, mellyet magyarul nem lehet kitenni. De Xenophonról, kit egy jó izlésü ember sem engedhet gúnyoltatni, már többen megjegyezték, hogy annak munkáiban nem ez van παρθενων εν τοις οφθαλμοις, hanem παρθενων εν τοις θαλαμοις és hogy Xenophon ezt akarja mondani: a' spartaiak szemérmesebbek voltak, mint szobáikban a' szűzek.

A' szemgolyói szójátékot Amphikratesnek meg lehetne bocsátani, de Xenophonnak nem. Vajjon ki tartsa a' szemgolyókat olly szemérmeseknek, holott tudva van, hogy a' szemtelenség testünk semmi részében sem mutatja ki magát inkább, mint azokban? Azért már Homerus is egy szemtelenről azt mondja: „te kutya szemü részeg.“ De Timaeus e' fagyos helyet is, mintha tőle ragadtatott volna el, visszakövetteli Xenophontól. Azon beszélését Agathoklesről, hogy unokahúgát másnak férjhez adta, 's a' menyekző után harmad napon ismét férjétől elragadta, így végzi: „Ki fog illyent cselekedni, ha szemeiben szűzleányok helyett kurvák nincsenek.“ [22]) 'S a' különben olly isteni Plato, midőn a' törvények' tábláiról szól, melly fagyosan ír! „a' törvény cyprus emlékekre írva a' templomban tartassék“; 's ismét másutt: „mi a' kőkerítéseket illeti, Megillus, azokról a' spartaiakkal együtt azt gondolom, hogy alugyanak a' földön 's ne költessenek fel ismét!“ Az öreg Herodot sem messze maradott tőle, midőn példának

22) *Nincsenek.* A' szójátékok kimeríthetetlen kútfejei a' fagyosnak. Maga Shakespeare is gyakran hibáz velek, mert minthogy nemcsak nagy elme, hanem igen jó kedvü is volt, víg szeszélyében nem mindenkor volt gondja arra, hogy csupán halhatatlanságra méltó dolgokat irjon. 'S a' szójátékok sem mindég sótalanok, hanem gyakran a' szeszély' kellemes gyermekei, 's a' különben elmés irónál néha még az aljas is megszíveltetik. S.

okáért a' szép asszonyokat szemfájásnak [23]) nevezi. Őtet ugyan lehet menteni, mert barbarokkal 's italközben mondatja ezt; de mind a' mellett még az illy emberek által sem kellene alacsony kifejezésekkel becsületét a' maradéknál koczkáztatni.

V. E' hibák' okai.

Mind e' képtelenségek egyedül a' hallatlan és új gondolatok után kapkodásból származnak; a' mi most sok irók' esztelensége. Mind a' jó, mind a' rosz sokszor egy forrásból ered. Bizonyos, hogy a' feltalálás' szépsége, a' fenséges, 's a' gyönyörködtető nagy becset és ékességet adhatnak minden munkának; de ugyan ezek minden munkát el is csufíthatnak. Hasonlót kell a' hyperbolékról, 's a' többes számúkról is mondani. Utóbb meg fogom mutatni, melly veszélyel jár az ezekkel élés. De ugyan azért szükség elébb

---

23) *Szemfájásnak.* Ezt a' helyet is lehet 's talán még inkább, mint a' felebb említettet menteni. Herodot azt beszéli el, hogy a' perzsa követek Amintas királytól asszonyokat is kivántak vendégségéhez. A' király ha nem örömest is, csakugyan hivatott néhány asszonyokat, de ezek nem mellettök, hanem hozzájok általellenben foglaltak helyet; 's ekkor panaszolkodtak a' követek, hogy az asszonyok reájok nézve csak szemfájások. Az efféle helyek' megitélésénél nagyon sok függ attól, millyen szeszélyünk van mikor azokat olvassuk. Longin talán itt komor szeszélyü volt. S.

azt vizsgálnunk, mikép lehet és kell a' fenségessel olly közelről határos hibákat elkerülni [42]).

VI. Általmenetel a' fenséges' magyarázatára.

Elkerülhetjük a' hibákat, ha előre jól meghatározzuk, miben áll a' fenséges. A' dolog nem könnyü; mert az izlés' munkáinak helyes megitélése csak hosszas tapasztalás' gyümölcse: mindazáltal talán a' következők a' fő dolgot annyira megismertetik, mennyire szabályokból meg lehet ismerni.

VII. A' fenséges' magyarázata.

Tudnod kell, kedves Terentianusom, hogy az, mit méltóságunk' tekintetéből inkább megvetünk, mint birni kivánunk, már a' köz életben sem lehet nagy, és hogy következőleg az okos ember a' gazdagságra, világi tekintetre, becsületre, hatalomra, 's egyéb efféle

---

24) *Hibákat elkerülni.* Ha a' lángész' munkája igaz érzelem' szüleménye, akkor nem látom, mikép lehetne az roszszá. Mikor a' szép az érzelemből ered, akkor valamint forrása, úgy maga is tiszta; de mi a' képzelődésből foly, az kétséges és mindenféle veszélynek alája van vetve. Ha a' ragyogni, újat hallatlant mondani akarás lelkesíti a' költészt, akkor akármennyiben fel lehet fogadni, hogy valami képtelent 's roszat fog mondani. Itt is úgy van a' dolog, mint minden erényeknél: ki velek magát mutogatni akarja, az nem tesz erényest. S.

dolgokra sem tehet, akármint magasztaltatnak is, nagy becset, mert tudja, hogy az még boldogabb, ki ezeket megveti. Ki tehát ezen dolgokat felesleg nem becsüli, az sokkal nagyobb mértékben érdemel csodálkozást, mint, ki azokat birja. Hasonlókép van a' dolog az elme' munkáiban is a' nagyra nézve. Ha ott olly nagy alak tűnik fel, melly, gondos megvizsgálás után, pompának látszó hiú ragasztékokkal van felczifrázva, annak megvetése nemesebb lelket mutat, mint csodálása.

Az igazán nagy által lelkünk természet szerint magasra emeltetik, 's olly nemes örömérzéssel telünk el, mint ha magunk tettük volna azt a' mit hallunk. Ha tehát a' jó izlésü 's lelkes ember valamit többször hall, 's lelkét az által felemeltetni nem tapasztalja, 's ha többszöri ismétlés után sem érez többet, mint csupán azt, mi mondatott, vagy ha még kevesebbet érez, mint előbb, akkor van oka azt hinni, hogy semmi nagy sem mondatott, minthogy legfelebb is csak az előszöri hallásnál látszott nagynak lenni. Mert igazán csak az nagy, mi mennél többször hallatik, annál mélyebben a' szívbe nyomja magát, 's végre olly erősen a' lélekhez ragad, hogy nehezen vagy épen nem lehet belőle kivenni. Általában az igazán fenségesnek és szépnek mindenütt 's mindenkor kell tetszeni. 'S ha valami, mindenféle embereknél, azoknak olly különböző erkölcsök, életmódok, hajlandóságok, korok és gondolkozások mellett is mindenkor egyenlő benyomást tesz, 's mindenkor csodáltatik, az illy kö-

zös megegyezés erős és ellent állhatatlan bizonysága annak, hogy megérdemli a' csodálást [25]).

VIII. A' fenséges' forrásai.

Az igazán fenségesnek öt forrásai vannak; mert az ékesszólást előre felteszem, mint azt, melly mindennek alapja 's melly nélkül a' többi sem tehet semmit. A' fenséges' ezen öt forrásai között legelső 's legjelesebb a' lélek' nagy gondolatokat szülő tehetsége, mellyről Xenophonra tett jegyzéseimben már bővebben szólottam [26]). A' második a' nagy gondolatok' élénk érzése. E' kettő a' természet' ajándéka. A' többi három a' mesterség' adománya, tudniillik: harmadszor az előadásbeli figuráknak mind a' gondolatra, mind a' kifejezésre nézve helyes alkalmazása; negyedszer a' nyelv' nemessége, hová a' szók' megválasztása 's a' képleges és mesterséges szólásmód tartozik. Végre ötödször, melly a' többieket átöleli 's

---

25) *Megérdemli a' csodálást.* A' fenséges' jellemét határozottabban a' lélek' felemelkedésének érzésében kellene helyezni; mert az itt említett jellem minden szépen 's jól mondottal közös. S.

26) *Bővebben szólottam.* Nagy kár, hogy ezen munkája nem ért le hozzánk; mert Longin úgy látszik abban a' fenséges' legsajátabb forrásait 's lényegét kifejtette; hogy a' dologról igaz fogalma volt, már abból is látszik, mivel épen Xenophonnál szólott róla, azaz azon irónál, ki a' legegyszerűbb illedelemmel, legnagyobb dolgokat mond. S.

mindnyájokra kiterjed, az irásmód' 's az egész előadás' benső nagysága.

Vizsgáljuk már mi tartozik mindenikhez ezen öt dolgok közől. De előbb meg kell jegyeznem, hogy Caecilius némellyeket közölök kihagyott, valamint az érzékenyítőről 's szenvedélyesről sem mond semmit. Talán a' fenségest 's az érzékenyítőt egynek tartja, mintha a' kettő mindenkor együtt származnék 's mind a' kettőnek mindenkor együtt kellene lenni. De ha ezt hiszi, csalatkozik. Az alacsony is lehet érzékenyítő, mint p. o. a' búslakodás, fájdalom' 's félelem' kifejezése; 's más felül sok lehet fenséges a' nélkül, hogy érzékenyítő volna [27]), mint ezer példák közől a' költő' eme merész gondolatja a' Titánokról *):

„Szándékoztak Olymp' csúcsára tetézni fel Ossát
'S Ossa fölé erdős Peljont 's úgy menni fel égbe".

Az ezután következő még merészebb:

És bizony ezt tennék stb.

Hasonlóképen a' szónokoknál is magasztaló beszédeikben, mellyek fényes és pompás előadást kivánnak, a' fenséges mindenütt találhat helyet: de érzékenyítőkké ritkán lesznek; 's ugyanazért az olly szóno-

27) *Érzékenyítő volna.* Itt Longin magával ellenkezni látszik. Felebb azt mondotta, hogy a' πάθος második forrása a' fenségesnek; itt pedig azt mondja, hogy πάθος nélkül is lehet fenséges. De ezen szón az első helyen általában a' lélek' érzését érti, a' másodikon pedig a' lágy érzést, mellyet mi illetődésnek nevezünk. S.

*) Hom. Odyss. XI. 314. stb.

kok, kik az érzékenyítőt keresik, ritkán alkalmasok magasztaló beszédekre, 's ellenben azok, kik magasztaló beszédek' készítésére adják magokat, ritkán tudnak érzékenyítők lenni.

Ha pedig Caecilius azért nem emlékezett az érzékenyítőről, mint ha az nem illenék a' fenségeshez; azon esetben is csalatkozott. Mert én bátran merem azt állítani, hogy semmi sem emelhet jobban fel, mint valamelly nemes érzés' gerjesztése, ha ez illő helyen történik. Ez némi isteni gyanánt szolgál, melly az egész beszédet meglelkesíti [28]).

---

28) *Meglelkesíti.* Ezt bizonyítja Dávid' szép éneke is Saul és Jonathán felett 2. Sám. I. 19 v. stb: „Oh Izraelnek „ékessége Ur Isten! a' te hegyeiden megsebesíttetvén, „miképen hullottak el a' hatalmasok. Meg ne mond- „játok ezt Gáthban, és meg ne jelentsétek az Askelon' „utczáiban, hogy valamiképen ne örvendjenek a' fi- „liszteusoknak leányai, hogy valami módon ezen ne „tapsoljanak a' körülmetéletlenek' leányai. Ti Gilbóa' „hegyei, se harmat, se eső tireátok ne szálljon és „mezőtök ne teremjen semmi áldozatra valót: mert „ott hányatott el az erős vitézeknek paizsok, a' Saul- „nak is paizsa, szintén úgy, mint ha meg nem kene- „lett volna olajjal. A' megölteteknek véröktől, és az „erős vitézeknek kövér testöktől, soha a' Jonathánnak „kéz-ive meg nem tért, és a' Saulnak fegyvere hiába „nem járt. Saul és Jonathán szerelmetesek, és életök- „ben egymást szeretők, halálokban is nem választattak „el egymástól: A' saskeselyűknél könnyebbek voltak „és az oroszlánoknál erősebbek. Izraelnek leányi! sír- „jatok Saulon; a' ki titeket selyem ruhával ruház vala,

IX. A' gondolatok' nagyságáról.

Már mondám, hogy a' fenséges' első 's legjelesebb forrása [29]) a' lélek' nagy gondolatokat szülő tehetsége. Ez ugyan, mint hasonlókép említém, velünk születik 's szorgalmunk által nem lehet sajátunkká; mindazáltal lelkünk bizonyos magasságra felemeltethetik 's úgy szólván nagy és nemes gondolatokkal viselőssé tétethetik. 'S mikép történhetik ez? A' fenségest e' tekintetben már másutt a' lelki nagyság' visz-

---

„és minden gyönyörüséggel: és a' ki a' ti ruhátokat „aranynyal ékesíti vala. Miképen hullottak el az erő„sek a' harczon? te Jonathán a' te hegyeiden ölet„tél meg. Nagy keserüségben vagyok teéretted édes „atyámfia Jonathán, felette igen kedves voltál énná„lam: nagyobb volt hozzád való szeretetem az asszo„nyi állathoz való szerelemnél. Miképen hullának el az erősek, és elveszének a' hadi szerszámok!" S.

29) *Első 's legjelesebb forrása.* Nem kell elfelejteni, hogy az öt források, mellyekről Longin szól, csak egyet tesznek, vagy inkább a' három utolsók tulajdonképen csak olly eszközök, mellyek által a' költő' érzelmei az olvasóval közöltetnek. Longinnak a' helyett, hogy öt forrást nevezett, jobb lett volna azt mondani, hogy a' fenséges nagy és mélyen érzett gondolatot kiván, melly a' képzelődés elibe élénken alakíttassék; nemesen fejeztessék ki 's az egészhez helyesen illesztessék: akkor könnyebben észre lehetett volna venni, hogy nem általában a' fenséges érzésről, hanem fenséges szónoklatról, költészetről vagy egyes fenséges helyről szól, azaz, hogy tárgyáról nem úgy értekezik, mint lélektani bölcselkedő, hanem mint műbiráló. S.

hangjának neveztem. Úgy is van a' dolog 's e' szerint sokszor egy gondolat, szók' kifejezése nélkül is, már magában fenséges lehet, mint példának okáért: Ajax' hallgatása a' Neküiában, melly olly fenséges és olly igaz, mint akármelly beszédi kifejezés lehetne.

Fő dolog tehát az, hogy mindenek előtt az igaz szónok maga ne legyen kicsiny és roszlelkü. Mert lehetetlen elhinni, hogy az, ki alacsonyan 's szolgai módon gondolkozik, valaha nagyot 's halhatatlanságra méltót hozhasson elő. Csak az mondhat valami nagyot, ki maga nagyot gondolni 's nagyot érzeni tud, csak ennek juthat eszébe valami fenséges. Így mutatta ki [30]) Sándor lelke' nagyságát, midőn Parmeno' ezen mondására: „én már megelégedném hódoltatásimmal ha Sándor volnék", ezt felelte: „én is ha Parmeno volnék". Így Homer is a' fenséges' mértékét az ég és föld' egymástóli távolságának mértéke szerint fejezi ki, midőn így szól:

„Lábai földünkön járnak 's feje rejtezik égben" *).

'S valóban ez nem annyira az Eris' mértéke, kiről a' költő azt mondotta; hanem inkább magáé a' költőé. Egészen ellenkezik ezzel a' szomorúság' képe Hesiodusnál az *Achilles' pajzsában*, haugyan e' köl-

30) *Így mutatta ki.* Itt is nagy hézag van az eredetiben. Egy tudós kifoltozta azt, de csak hiányosan; mert Homer' azon helyét, melly itt fel van hozva, Longin bizonyosan máskép használta. S.

*) Hom. Ilias IV, 443.

temény őtőle van: „az orra minduntalan csepeg, úgy mond, 's ez a' képet nem rettenetessé, hanem csömörletessé teszi".

Továbbá, melly nagyoknak festi Homer az isteni dolgokat általában:

„Mennyire partvárnak sánczán lát szemmel az ember
A' kékes tengerre ha néz, olly messze haladtak
Egy ugrással az égi lovak" stb *).

A' lovak' ugrását tehát akkorának mondja, mekkora az egész föld' általmérője[31]). Következőleg ezen hyperbolénál azt lehetne mondani, hogy a' második ugráshoz már nincs hely a' földön. Azok is nagy képek, mellyekkel az istenek' harczát festi:

„Összecsapásoktól harsog minden felül ég 's föld.
Megrémül lenn a' holtak' fejedelme, felugrik
Székéből 's kurjant, hogy majd neptúni szigonytól
A' föld elhasadoz 's meg fogják látni halandók
És halhatlanok a' dohos áporodásu penészszel
Tölt gőzös lakhelyt, a' mennyeieknek ez undort" **).

Látod barátom, hogy itt a' föld legbensőbb mélységeig megnyilik, a' Tartarus kilátszik, az egész világ szétreped, az ég 's a' pokol, az élők 's a' holtak 's a' halhatatlanok, mindenek dolgoznak a' harczban,

---

*) Hom. Ilias V, 770 stb.

31) *Általmérője.* Hogy Homer nem erről, hanem csak a' legszélesebb látkör' mértékéről szól, szükségtelen említenem. S.

**) Hom. Ilias XX, 61 st.

's mindenek veszélyben forognak. — Igaz, hogy mind ez inkább rettenetes, mint vallásos és illendő, ha allegoriának nem vétetik. Mert midőn az istenek' sebeit, civakodásait, büntetéseit, könnyezéseit, megkötöztetéseit 's szenvedéseit látom, csaknem azt kell gondolnom, hogy Homer az iliumi embereket istenekké, az isteneket pedig emberekké akarja tenni. Sőt talán még roszabbat is tesz; mert mikor mi szenvedünk, nekünk még van biztos kikötőnk a' sírban, az isteneknél ellenben nem életöket, hanem nyomoruságokat teszi halhatatlanná. Egy másik helyen, mellyet már előttem sokan felhoztak, az isteni tulajdonságokat sokkal nagyobbaknak, mocsoktalanabbaknak 's az igazsággal megegyezőbbeknek festette, mint az istenek' harczánál, p. o. ezen versekben:

„Isteni lábaival hol ment Neptunus, alatta
A' hegyek és erdők megrázkodtatva remegtek,
'S míg ő a' habokon kocsizott, a' tengeri szörnyek,
Nagy fejedelmöket, a' mélységből gyűlve, köszönték,
A' viz örülve vivé, 's lovait szél' szárnya repíté" *).

Hasonlóképen a' zsidók' törvényszerzője, egy semmikép sem megvetendő iró, az istenség' nagyságát és hatalmát illőkép felfogván, mindjárt könyvének elején igy ír: „mondá az isten ('s mit monda?) legyen világosság és lőn világosság, legyen a' föld, és lőn a' föld.

Talán nem kedvetlen dolgot cselekszem előtted

*) Hom. Ilias XI, 18 stb.

barátom, ha ezen helyhez még egy másikat hozok elő Homerből, mellyben az emberi nagyságot fest, hogy előre lássad, mint szokta olvasóit hősi nagyságra emelni. Sürü sötétség 's fekete éj födte be a' görögök' hadi seregét, 's gátolta harczolásokat. Ekkor Ajax kétségbeesvé így szól:

„Zeusz atya, vedd el az éjt rólunk, o nappali fényt adj,
Engedd, hogy lássunk szemeinkkel, 's látva találjuk
Vesztünket, ha kemény végzés vesztünket akarja *).

Igaz és nagy érzése ez Ajaxnak! Nem könyörög életéért (az illy könyörgés megnemtelenítené a' hőst); de mivel a' setétségben minden vitézsége haszontalan volt, azért semmit sem tehetvén 's boszankodván világosságért könyörög, hogy legalább, ha Jupiter ellenszegezi is magát, olly sírt találjon, melly vitézségéhez méltó legyen. De noha Homer itt a' harczolókat szélvész' módjára elragadja, 's maga is

Nem máskép lángol, mint harcz közepette duló Mars
'S mint mikor a' gyuladás erdő' sürü fáit emészti,
Szája' körét tajték lepi stb **).

mindazáltal az Odysseiában azt is megbizonyítja, mit több okokra nézve meg kell jegyeznünk, hogy midőn a' lélek' tüze tikkad, akkor öregségökben a' legnagyobb elmék is szószaporítókká lesznek. Mert több okokból lehet következtetni, hogy az Odysseia az Ilias

*) Hom. Ilias XVII, 645 stb.
**) Hom. Ilias XV, 605 stb.

után iratott, mi abból is kitetszik, mivel a' trójai hadi seregek' különféle mellékes történeteit, mint megannyi episodokat, foglalja magában. Sőt ezt még azon helyekből is lehet látni, mellyek az ott elesett hősöket kesergik és magasztalják, kiket a' költő az Ilias' készítésekor akara megtisztelni, de szándékát csak most teljesítette. Az Odysseia nem igen egyéb, mint az Ilias' epilogja, vagy befejezése:

„Ottan fekszik Ajax, a' hős, ott fekszik Achilles,
Ott Patroklos az istenekig közelítve tanácsló,
Ott kedves fiam is" stb *).

'S azért azt hiszem, hogy Homer az Iliast lelke' teljes erejében irta, mikor még benne minden élt és mozgott. Az Odysseiát pedig csak úgy nézem, mint egy öreg ember' beszélyét. Ebben a' lenyugvó naphoz hasonlít, szint olly nagy mint előbb, de erőtlenebb. Itt nincs meg az Ilias' férfias ereje, nincs a' mindenkor egyenlő, soha nem hanyatló nagyság, nincs az áradozó érzések' olly gazdag ömlése, nincs az igaz és szerencsés képek' változékonysága 's különfélesége; hanem mint az áradásából magába visszatérő tenger, a' költő magába visszavonja nagyságát 's gyakran babonás regékre téved el. Midőn azt mondom hogy Homer az Odysseiát öregségében irta, nem felejtem el, hogy abban is nagyon jeles festések találtatnak, példának okáért a' tengeri szélveszek, a' Cy-

*) Hom. Odyss. III, 109 stb.

clopsok' leirása, és egyebek; és hogy még az öregség is Homer' öregsége: de mind a' mellett mindenütt inkább regélés, mint cselekvés' hangján vannak mindenek előadva.

Ezen kitéréssel azt akarom megmutatni, hogy a' legnagyobb elme is, mikor ereje fogyatkozik, többnyire csekélységekre és gyermekségekre vetemedik, millyenek példának okáért: Ulysses' tömlője, Circe' disznócsordái, mellyeket Zoilus sivó rivó malaczoknak nevez, Jupiternek galambok által tápláltatása, Ulyssesnek a' hajótöréskor tíz napig étel és ital nélkül maradása, 's Penelope' kérői' megöletésének hihetetlen története. Mind ez mi egyéb mint Jupiter' álmadozása.

Ezen jegyzésemmel az Odysseia ellen azt is akartam láttatni, melly igen alá szállanak 's mindennapiakká lesznek irásaikban a' legnagyobb költészek is, ha érzéseik meghűlni kezdenek; mert Ulysses' házi életének elbeszélése nem igen egyéb, mint olly erkölcsfestés, millyen a' vígjátékokban szokott találtatni [32]).

---

32) *Szokott találtatni.* Sok tudósok, kik sem Homert, sem Longint nem akarják hibásnak tartani, itt csodálatos mesterkedést követnek el. De arra semmi szükség nincs. Vajjon nem lehet-e valamelly költemény jó és szép, habár nem fenséges is. Ki nem köszöni meg Homernak, hogy egy olly költeményt hagyott maga után, melly lelkünket minden nagyra felemeli 's ismét egy ollyat is, melly kellemes kényelmességben ringat 's

X. *A' nagy gondolatok' előadásáról, vagy alakitásáról* [33]).

Vizsgáljuk még tovább mi segítheti az elme' munkáit azon nagyra és fenségesre, mellyről szólunk. Valamint minden dologban vannak némelly körülmények a' fő tárgy mellett, mellyek azt teljessé teszik; a' szónoknak 's költőnek is, ha fenséges akar lenni, az illy körülményeket, mennyiben fő gondolatjához tartoznak, fel kell keresni 's azzal olly illőleg összefoglalni, hogy egy teljesen nagy egész legyen. Mert ezen gondos kikeresés és okos összefoglalás hat leginkább a' hallgatóra. Így, példának okáért, Sappho

---

gyakran szintén olly arányban gerjeszt bennünk jó érzeményeket, mellyben az Ilias fenségeseket. S.

33) *Előadásáról vagy alakitásáról.* Valamint Longin nem mondotta meg, mit ért tulajdonkép a' fenségesen; úgy az általános szabályoknál is, mellyek által fenségest gerjeszteni lehet, ritkán jelentette ki meghatározottan mikép kelljen azokkal czélszerüen élni. Vélekedésem szerint minden efféle szabályoknak vagy fortélyoknak fő czéljok a' költész által czélba vett érzelmet a' képzelődéshez, vagy mennyire lehet az értelemhez is olly közel vinni, vagy olly világosan 's élénken lerajzolni, hogy a' hallgató azt úgy szólván egészen lelke és szeme előtt lássa. A' fenséges az előadás' módjára nézve egyéb érzeményektől semmit sem különbözik, hanem különbözik anyagára, tárgyára 's hatására nézve. Fő dolog az, hogy az anyag vagy tárgy olly oldalról nézessék 's nézettessék, mellynél fogva nagy érzelmeket gerjeszthessen, 's a' lelket felemelhesse. S.

mindent, miből a' szerelem' szenvedélye áll 's mi ahhoz tartozik, összekeresett. De miben mutatja legnagyobb erejét? abban, hogy a' legfőbb 's leghatékonyabb körülményeket kiválogatja, 's az egészszel szorosan összefoglalja:

„Boldog az mint istenek, a' ki szemközt
Ülve hozzád, hallja beszéded' édes
Hangjait, 's kegygyel szemedet reája
Látja mosolygni.

Jaj az én lelkem' sebe, melly miattad
Vérzik, írt nem lel sehol e' világon;
Mert ha meglátlak, sebesen ver e' szív,
Szózatom elfúl,

Nyelvem elnémúl, ereimben a' vér
Tűz gyanánt éget, szemeim homálylyal
Elboríttatnak, füleim zuhognak
'S hallani tompák:

Izzadok, fázom, remegek, szinemben
Hervadok, mint a' lekaszált füszálak;
Akkor érzem, melly örömest kimúlnék,
Kedvesem, érted.

Ámde mindent én nyomorult merészlek * [34]). —

---

*) Sappho' töredéke l. Boisson *Ανϱικοι Διαφοϱοι.*

34) *Merészlek.* A' tudósok nem tudtak megegyezni azon, kihez irhatta Sappho ezen ódát. Legtermészetibbnek látszik azt gondolni, hogy egy általa szeretett ifjúhoz irta. Mert habár az első rendekben ollyan férfi mon-

Nem csodálod-e mikép keres fel, 's mikép kapcsol össze mindent, még a' legkülönbözőbbnek látszót is, a' lelket, testet, szemet, nyelvet, szint? Még az egymással egészen ellenkező érzéseket is összeszorítja; lángol, borzad, ádáz, ismét magához jő, most reszket, majd ismét csaknem meghal: nem egy szenvedély látszik benne, hanem minden szenvedélyek' 's érzések' fellázadása. Mind ezt minden szerelmesek érzik ugyan, de mint mondám a' leghatékonyabb körülmények' kiválasztása, 's illy összefoglalása, ez teszi az éneket olly nagygyá, olly jelessé [35]).

---

datik is boldognak lenni, ki az ő szeretőjével beszél; mért nem irigyelhette volna Sappho azon férfi' boldogságát is? S.

35) *Olly jelessé.* Épen az illyen kiválasztás és összefoglalás jeleli ki 's terjeszti a' képzelődés elibe a' tárgyat. Ha egyszer ezt a' költő megtette, a' többiről ne aggódjék; az érzelem, mellyet gerjeszteni akar, önkényt fog következni. A' költésznek csak a' tárgyat vagy anyagot kell a' képzelődés elibe terjeszteni, a' tárgy' kifestését a' képzelődésre bizhatja. De erre nézve azt is helyesen jegyzi meg Longin, hogy a' költészek és szónokok, ha fenséges érzéseket akarnak gerjeszteni, csupán olly vonatokat terjeszszenek a' képzelődés elibe, mellyek a' képet fenségessé tehetik 's nagy érzelmet gerjeszthetnek. A' képzelő tehetség többnyire nagyon hű; mindent felvesz festésébe mit a' költész elibe ád; ha alacsony, rosz vagy bohózatos vonat adatik elibe, azt is használja 's akkor olly képet készít, millyenről Horácz emlékezik, szép szeműt és szép hajút, de görbe orrút. De a' képzelő tehetség gyakran még

Hasonlókép Homer is a' tengeri vész' leirásában mindent összekeres, mi abban legrettenetesb és legiszonyúbb. Az Arimaspokról irt költemény' szerzője *) is illyesmit akar tenni, midőn így ír:

„Szörnyü merénylet az is, hogy földtől válva hajókkal,
Emberek a' vizeken laknak tengerre bizatvák.
Melly boldogtalanok, mi nyomorral küzködik éltök,
Csillagokat néznek szemeik, lelkök habokon függ,
'S mint emelik kezöket kéréssel az égre, segédül
Híva nagy isteneket, de mi sokszor híva hiában"!

---

maga szerint is tesz valamit a' képhez, mi a' költésznek sokszor hasznos, de sokszor káros is lehet. Egyetlen egy mellékes gondolat, melly nevetségesre vagy bohókásra emlékeztet, a' legmegilletőbb képet is nevetségessé teheti. Tasso, p. o., Olinthust és Sophroniát háttal kötözteti egymás mellé karóhoz:

„Sono ambe stretti al palo stesso, volto,
E' il tergo al tergo e'l volto ascoso al volto.

Ekkor a' szerető azon panaszolkodik, hogy mért nem kötöztettek legalább melleikkel egymás mellé:

Ed, o mia morte avventurosa a pieno
O fortunati miei dolci martiri
'S impetrero, che giunto, seno a seno
L' anima mia nella tua bocca spiri!

Melly könnyen 's melly természeti módon viszi itt a' képzelés az olvasót a' mellnél alább, 's egészen más érzelmet gerjeszt, mint a' martirság kivánná. S.

*) E' költemény' elveszett.' Szerzője a' Proconnesusi Aristeas volt.

De ki nem látja, hogy ez inkább virágos és festékes, mint fenséges [36])?

Homer egészen másképen. Hallj több helyek közől egyet:

„A' seregekre rohan, mint gyors járásu hajóra
Rárohan a' hullám, hegygyé magasítva szelektől,
'S ellepi mindünnen, csikorognak az árboczok, a' szél'
Kénye vitorlákat szaggat, csüggedve hajósok
Reszketnek, 's csak alig tudnak menekedni haláltól"*).

Az utolsó gondolatot akarta Aratus is költeményében kitenni:

„Nem más ment meg mint csak vékony deszka haláltól**[37]).

Melly kicsinynyé, melly erőtlenné teszik azt, minek olly rettenetesnek kellene lenni, ezen szók: „vékony deszka ment meg haláltól". Következőleg a' ve-

---

36) *Mint fenséges.* Ezen hely nem azért látszik fagyosnak, mivel virágos, hanem azért, mivel csupán a' szélvész' hatását és csupán a' hajótöréstől félést, nem magát a' szélvészt festi. Homer mind a' szélvészt, mind annak hatását festi. Az Arimaspokból felhozott hely azért is alacsony, mivel erőtlenséget és csüggedést fest.

*) Ilias XV, 624 stb.

**) Arati Phaenomen. 300.

37) *Deszka haláltól.* Aratus ugyan itt is sokkal erőtlenebb, mint Homer; de költeménye tanító költemény, 's ezen helyen épen nem a' szélvészt akarja leírni, hanem csak azt mondani, hogy igen veszedelmes a' tengeren hajózni. Az a' kép, mellyet fest, nem nagy ugyan, de nem is kell nagynak lennie.

szélynek vannak határai. Homernál nincsenek: mert úgy festi azt, hogy minden hab szüntelen újra meg újra halált és veszedelmet lebegtet a' hajózók fölött. Sőt még a' szótagokkal erőszakosan bánás által is nagyítani látszik a' veszedelmet [38]). Hasonlókép festi Archilochus is a' hajótörést. Demosthenes is szintén olly rémitő és nagy, midőn Elatea' városa' megvételének hiréről szól: „estve volt" stb. Mindketten úgy szólván szemenként válogatják ki 's szedik össze azt, mi legkitünőbb, minden feleslegest kizárnak és semmi erőtlen, alacsony 's oskolai szavalásu gondolatnak vagy kifejezésnek nem adnak helyet. Mert az illy gondolatok és kifejezések az egészt elrontják [39]), 's gipszből és vakolatból készült tömeghez vagy falazathoz hasonlóvá teszik, mellynél mindenki észreveheti, hogy csak összefoltozás által lett fallá vagy tömeggé.

XI. Az auxesisról [40]).

Mint az egyes körülmények' megválasztása 's helyes összefoglalása; úgy egy másik fortély is, melly

38) *A' veszedelmet.* Mi itt az eredetiben mondatik, csupán a' görög nyelvet illeti 's különben sem egészen helyes; az a' magyarban kihagyatott. K.

39) *Elrontják.* Épen azért, mivel a' képzelő tehetség hű, 's képébe minden anyagot felvesz, mellyet a' költő vagy szónok elibe ád. Ha csak egyetlen egy vonat alacsony vagy helytelen is, az egész roszszá lesz.

40) *Az auxesisról.* A' fordítók ezt nagy részint úgy értet-

az oskolákban auxesisnak neveztetik, fenségessé tehet valamelly helyet; midőn tudniillik a' szónok vagy költő az olly tárgyaknál, mellyek sok egymástól elválasztható 's egyenként vizsgáltatható részekből állanak, ezen részeket egyenként és külön vevén elő, mindeniknek saját nagyságot ád, 's úgy foglalja őket össze. De akármi okból élünk a' nagyítás' ezen nemével, akár előadásunk' csupa világosítása végett, akár azért, hogy bizonyításinknak 's indító okainknak több erőt adjunk, 's a' történt dolgok' elbeszélését jól intézzük 's mélyebb érzelmeket gerjeszszünk (mert számtalanok az esetek), arra mindenkor nagyon kell vigyáznunk, hogy minden egyes pontnak, mellyet fontosnak tartunk, érezhető nagyság adassék, kivévén azt, hol szánakozást kell gerjeszteni [41]), vagy valamit csupán nép-

---

ték, mint ha Longin a' gradatioról vagy lépcsőztetésről akarna szólani. De Schlosser helyesebben úgy vélekedik, hogy miután Longin az előbbi szakaszban az egyes vonatok' kiválasztásáról 's összefoglalásáról szólt, itt azt akarja megmutatni, hogy a' költész és szónok néha ezen egyes vonatok közől is mindeniknél megállapodhatik, 's mindenikből külön képet csinálhat. K.

41) *Szánakozást kell gerjeszteni.* Azaz ott, hol a' fenséges nincs helyén. De Longint itt nem úgy kell érteni, hogy ott auxesissal nem lehetne élni, hanem csak úgy, hogy ott az auxesist nem kell fenséges érzelmek' gerjesztésére használni: mert a' szónok ollyan helyen is, hol a' hallgató lelkét egészen meg kell lágyítani, megállapodhatik egyes pontoknál, csakhogy, természet szerint, mindeniknél a'lelket ne annyira felemelni, mint lá-

szerüleg és csendes vérrel előadni. De azon esetekben is, hol ezen fortély által az olvasó vagy hallgató' lelkét fel akarjuk emelni, minden még legkisebb lealacsonyulástól is kell óvakodnunk; különben az egész hanyatlik 's élet és lélek nélkül marad; minden egyes képnek 's minden egyes pontnak fenségesnek kell lenni, mert csak egyben legyen is hiány, minden megerőtlenül 's megbágyad. Miben különbözzék ezen fortély az egyes körülmények' összerakásától 's egybefoglalásától, mellyről az előbbi szakaszban szólottam, 's mi által kell azt a' lélek' felemelésére szolgáló egyéb fortélyoktól megválasztani, még azt, nagyobb világosság' okáért, megmagyarázom.

---

gyítani igyekezzék. De Longin még illyen értelemben is határozatlanul szól, ha mi újabbak ezen szót οικτος jól értjük. Mert vélekedésem szerint nem ellenkező dolog a' lelket épen azért, mivel felemeltetett, szánakozásra alkalmassá tehetni. Shakespear ezt jól látta; azért a' *Measure for measure* czímü színjátékában, hol Izabella Angelóval testvéréért könyörög, ezen ékesszóló közbenjárónéval mindent, mi a' helytartót felemelhette, elmondat, hogy azt szánakozásra indíthassa: „Sem a' „nagyság' pompája, sem a' királyok' koronája, sem „az ezek' kezébe adott fegyver, sem a' marsalli pálcza, „sem a' birói talaris nem ékesíti olly igen a' nagyokat, „mint a' szánakozás." 'S valóban úgy látszik, hogy maga a' szánakozás' indulatja is a' lélek' nagyságának egyik saját vonata. S.

XII. Folytatás.

A' magyarázat, mellyet a' műbirálók róla adnak, engem nem elégít meg. Ezek szerint abban áll az, hogy a' tárgyat nagyítja. De ezt a' fenséges' minden neméről, minden szenvedélyről, 's minden figurákról is lehet mondani; mert mind ezek is tehetik ezt. Nekem úgy látszik, hogy ezen dolgok különbözők. A' fenséges csak a' nagyságban áll; az az összehalmozás pedig, mellyről itt szó van, többséget kiván. A' nagyság egyetlen egy gondolat által is tehet hatást; itt szükségképen több gondolatoknak 's úgy szólván gondolatok' bőségének kell lenni. Az auxesis tehát, ha meg akarjuk magyarázni, a' tárgy' sok részeinek 's helyeinek olly gyűjteménye, melly mindegyik résznek külön és figyelemmel megvizsgálása által nyeri fő erejét [42]). Különbözik tehát a' csupa bizonyítvá-

---

42) *Nyeri fő erejét.* Ezen figura az által teszi a' beszédet fenségessé, hogy a' tárgy' minden részletét bővebben terjeszti elő és így mindeniknek saját nagyságot adhat. Például szolgálhat az, mit Livius Horáczczal mondat, midőn fiának a' testvér hugán elkövetett gyilkosságért meg kellett volna bűntettetni: „Eredj lictor, így szóla „az öreg, kösd meg a' kezeket, mellyek kevéssel ez „előtt a' hazának fegyverrel dicsőséget nyertek! eredj, „fedezd be azon férfi' ábrázatját, ki a' várost csak épen „most a' szolgaságtól megmentette; akaszd fel őtet „az átokfára 's korbácsold meg a' város' kerítésén be„lül, de az ellenségtől nyert fegyverek és győzelmi „emlékek mellett, vagy a' város' kerítésén kivül, vagy

nyok' összegyűjtésétől, melly csak az értelmet akarja meggyőzni [43]) — — — — — — — — — — — — olly bőséggel, mint a' tenger, melly nagysága által végetlenül kiárad [44]). 'S vélekedésem szerint innét

---

„ott a' meggyőzöttek' sirjainál: mert hová vihetitek „ezt az embert, hol tettei illy gyalázatos büntetés alól „fel nem szabadítják? S.

43) *Akarja meggyőzni.* Itt ismét hézag van az eredetiben. Az iró hihetőleg azt mondotta, hogy azon figura, mellyről szól, ne csak az értelmet győzze meg, hanem az érzelmet is ragadja el magával. 'S ezt cselekszi is, mivel a' képzelő erőnek elibe festi azt, mit a' logicai ok csak az értelemnek bizonyíthat meg. S.

44) *Kiárad.* Kire czélozzon ezen hely, azt nehéz kitalálni. Némellyek úgy vélekednek, hogy két szónok' összehasonlításának befejezése. Én kételkedem ezen, mivel a' következőben ezen szóhoz ὁ μεν ez a' szó ῥητως is van téve, mi alig történnék ha az külön személy volt volna, kiről a' ὁ μεν mondatik. A' következő helyet tehát minden szónokokra általánosan tartozó észrevétel gyanánt néztem 's úgy fordítottam. Ha a' gondolatot az ujabbak' szólásmódja szerint akarnám kiegészíteni, azt mondanám, hogy a' logicai bizonyítások tiszta észből, az auxesis által adattak pedig a' képzelődésből folynak, melly végetlenül kiárad, mint a' tenger. Longin ugyan alig gondolta ezt így, legalább bizonyosan nem így fejezte ki; de ez a' gondolat legalább megmagyarázza a' szónokok' különbözéséről szóló 's utóbb következő észrevételt, hogy tudniillik azok közől némellyek tisztán 's élesen látó eszűek lévén, mindenkor egész illedelemmel megtartják magokat magasságokban; míg mások, kik a' szenvedélyre hajlandók, azaz, élénkebb

van az, hogy némelly szónokok, kik a' szenvedélyesre hajlandóbbak, több tüzzel 's nagyobb erővel beszélnek, mások pedig magokat nagyságokban mindenkor illő komolysággal megtartóztatják, 's nem hidegen ugyan, de sokkal csendesebben 's több mérsékléssel fejezik ki gondolataikat 's érzelmeiket. 'S nekem úgy látszik, kedves Terentianusom, hogy épen erre nézve különböznek Cicero és Demosthenes a' nagyságban egymástól, haugyan egy görög bátorkodhatik egy romai iróról itélni. Demosthenes többnyire a' fenséges' nagyságában marad; Cicero a' sikságra terjeszkedik ki. A' miénk, ki erejével mindenütt hatalmasan keresztül ront, sebes futása közben, ereje 's merészsége által tüzeltetve, mindent elragad magával, mint a' mennydörgés' villáma: Cicero maga körül harapódzó tűzláng' módjára soká és igen ég, mind jobban jobban elterjed és saját lángjával táplálja magát [45]). De

---

képzelődésüek 's érzelmüek, több erővel 's nagyobb tüzzel beszélnek. S.

45) *Táplálja magát.* A' két szónok' becsét alig lehet jobban meghatározni. Általában pedig úgy látszik, hogy mit Longin ezen két szónokról mond, azt a' két nemzetről, a' görögökről 's romaiakról is el lehet mondani. Itt nincs hely az összehasonlítást megtenni, vagy az elme' munkáinál tovább terjeszteni; de ha csak ezeket hasonlítjuk is össze, úgy fogjuk találni, hogy Homer és Virgil, Pindar és Horácz, Anakreon és Catull, Theokrit és Virgil mindenkor ugyan azon arányban állanak egymás mellett, mellybe Longin Demosthenest és Cicerót állítja. Nem tudom mi lehet ennek oka, az-e

ti ezt jobban megitélhetitek, mint mi. A' demosthenesi nagyság 's kifeszülés vagy erőltetés akkor van helyén, mikor a' körülmények' összetoldulása nagy szenvedélyeket kiván, 's a' hallgatót egészen el kell kábítani 's magával ragadni; Cicero' áradozása pedig ott leghatékonyabb, hol a' hallgatót bőséggel akarjuk elönteni, 's legjobban illik erkölcsi szónoklatokhoz, magasztaló beszédekhez, kitérésekhez, mindenhez, mit teljesebben kell előadni, elbeszélésekhez, természetről bölcselkedésekhez és sok egyéb efféle tárgyakhoz.

---

hogy a' görögök születtek, a' romaiak máskép lettek azzá, minek őket lenni látjuk; vagy az, hogy az elsők a' természettől több érzelmet, és a' természethez hívebb képzelődést nyertek, az utóbbiak pedig csak mesterségnek engedelmeskedő képzelődést birtak; vagy az, hogy amazok korábban éltek 's következőleg kevesebbé kivántak egyebeket felülhaladni; de azt tudom, hogy semmi sem veszedelmesebb, mint a' másokat felülhaladni kivánás, mit a' romaiaknál csaknem mindenütt lehet tapasztalni. Csak egy példát hozok fel. Theokrit a' szerelmes Polifémmal ezt mondatja szeretőjéről: „O szőke Galatea, miért kerülöd azt, ki té„ged olly igen szeret? ó te fehérebb, mint a' sajt, pu„hább mint a' gyapju, de pajkosabb, mint a' borjú, „keserűbb mint az éretlen szőlő stb".

Ezt Ovid' bujálkodó elméje igen keveselte. Halljuk, mint énekeltet Polifémmal: „Galatea, fejérebb, „mint a' hószinü fagyalvirág; virágosabb mint a' rét; „nyulánkabb mint a' magas egerfa; virgonczabb mint „a' fiatal kecske; simább mint a' tenger' vize által

XIII. Folytatás és az utánozásról.

Hogy Plato (mert visszatérek a' fő dologra) illy csendesen folyó ömledezés mellett is tud fenséges lenni [46]), az, minthogy könyvét a' köztársaságról olvastad, nem ismeretlen dolog előtted. „Azok, így „szól egy helyen, kik bölcseségtől és erénytől meg-

---

„megvásított kagyló; kedvesebb mint télen a' verő-„fény 's nyáron az árnyék; jelesebb mint a' pálmafa; „tekintetesebb mint a' magas platán; világosabb mint „a' jég; édesebb mint az érett szőlő; lágyabb tapin-„tatu mint a' hattyutoll, 's az új turó; 's ha tőlem „nem futnál, szebb mint a' vizzel öntözött kert. De „egyszersmind Galatea szilajabb mint a' meg nem sze-„lídített bika; szivósabb mint a' fűzvessző-venyige; „mozdíthatatlanabb mint a' kőszikla; erőszakosabb „mint a' sebes folyam; kevélyebb mint a' dicsért páva; „szúrósabb mint a' tüske vagy bogács; mérgesebb mint „a' poczos nőstény medve; siketebb mint a' tenger; „kegyetlenebb mint a' lábbal nyomott kigyó; 's mit „leginkább kivánnék tőled elvenni, nem csak az uga-„tásoktól megijedt szarvasnál, hanem még a' szélnél „'s légnél is sebesebben futó". S.

46) *Fenséges lenni.* Az illy ömledezés is lehet ugyan fenséges, de sokszor fecsegéssé változik; 's az arra hajlandó iró mindenkor olly veszélyben forog, mint a' középszerü képirók, kik czifrázásaik' sokaságával a' fő tárgyat elboritják. Mint ezeknél a' kép, úgy amazoknál az érzelem megzavartatik. Az illy szónoki csevegésben különösen mesterek a' franczíák, de ugyanazért alig mesterek a' fenségesben, mellyet minden egyéb nemzeteknél előbb lehet találni, mint nálok. S.

„válva, napjaikat vendégeskedésekben 's egyéb effé-
„lékben töltik, hová tovább mélyebbre sülyednek
„'s egész életökben tévútakon járnak. Soha sem te-
„kintettek föl az igazságra, soha sem emelték föl szí-
„vöket, soha sem kóstolták a' tiszta és tartós benső
„öröm' ízét. Szemeikkel mindig lefelé néznek, mint
„a' mezők' barmai; mindenkor a' terített asztalokra
„van eszök, mindenkor dőzsölésbe 's bujálkodásba
„vannak elmerűlve, 's efféle baromi szenvedélyek'
„tüzében kirúgnak, egymás között vas szarvaikkal
„összeütköznek, egymást marják és öldözik 's telhe-
„tetlenségöket semmi sem elégíti meg".

'S e' nagy ember még egy másik utat is mutat a' fenségesre, ha efféle eszközöket megvetendőknek nem tartunk: tudniillik az előttünk élt irók és költők' utánozását 's az azokkal versenyzést. Mi legalább, barátom, állhatatosan ezen utat fogjuk követni. Mert sokan mások' elméje által úgy megíhlettetnek, mint Pythia ihlettetni mondatik. Midőn ez a' vas lábhoz közelít, hol a' szent barlangból az isteni gőz kipárolog, megteljesedik az istenség' erejével 's lelkesedésében jóslatokat mond. Hasonlókép a' régi nagy irók is szent barlangjaikból utánzóik' lelkébe lehelik lelköket 's az által sokszor még a' restebbekbe 's hidegebbekbe is olly tüzet adnak, melly őket amazok' nagyságára emeli. Vajjon csak Herodot részesült-e homeri lélekben? nem részesültek-e már előtte Stesichorus és Archilochus is? 's nem részesült-e még mind ezeknél nagyobb mértékben Plato is, ki a' költő'

halhatatlan forrásából számtalan patakokat vezetett irásaiba 's a' maga lelkébe? Ezt sok példákkal megbizonyíthatnám, ha azokat már Ammonius össze nem szedte volna. 'S ezt nem kell lopásnak tartani, hanem csak szép képek's szép munkák' másolásának. 'S nem hiszem, hogy Plato olly sokszor felemelkedett, olly sokszor költészi kifejezésekkel 's szólásokkal élt volna, ha, mint fiatal bajnok, a' már olly régtől csodált költővel, úgy meglelkesedve 's egészen felfegyverkezve az elsőségért nem viaskodott volna [47]). Mi nem is haszontalan: mert, Hesiodus szerint, az illy viaskodás a' halandóknak mindenkor nyereség, 's egyszersmind dicső is, és érdemes a' koszorúra. Még elődeitől meggyőzetni sem dicsőségtelen.

XIV. Hogyan itélhetik meg az irók saját munkáikat.

E' szerint tehát nekünk is, ha valami nagyot és fenségest akarunk írni, gyakran ezt kell gondolnunk, mint adták volna ezeket, mikről én irok, Homer, Plato, Demosthenes, vagy a' történetirásban Thucidi-

47) *Viaskodott volna.* 'S nagy kár volt, hogy Plato illy gondolkozásmód mellett magát a' bölcselkedésre adta; 's még nagyobb, hogy költészi kicsapongásait Sokratessel mondatta el. A' pompa 's ragyogás sehol sem alkalmaztatott illetlenebbül; 's én megvallom, hogy Xenophon' egy levelét Sokratesről jobban szeretem, mint Plato' minden beszélgetéseit. S.

des igaz nagyságban, elő? mert ha versenyzésünkben illy nagy alakokat látunk, azok' lelkeiket is azon mértékben felemelik, mellyben őket képzeljük. Még jobb lesz, ha ezt gondoljuk: mit mondana Homer, mit Demosthenes, ha előttök munkánkat elolvasnók? mit éreznének annak hallásokon. Mert valóban nagy magunk' megerőltetésével jár, ha saját munkáink' számára illy birákat, illy olvasókat, illy hallgatókat 's illy nagy mestereket választunk tanúkká és birálókká, 's azok előtt bátorkodunk megjelenni irásainkkal [48]).

---

48) *Irásainkkal.* A' lélek' felemelésének azon eszközét, mellyről Longin az előbbi szakaszban szólt, 's munkáink' azon próbakövét, mellyről itt szól, egy nemeslelkü ifjúnak sem ajánlhatom, ki a' lángésznek csak egy kis szikráját érzi is magában. Az utánzási törekedés csak másod rendbeli elméket támaszthat. Ki lelkét fenségesre akarja emelni, az egészen máskép lásson a' dologhoz. Tanulja kivánságait, hajlandóságait 's kilátásait a' mindennapi ember' szük körénél felebb emelni, igyekezzék az igazságot tisztán és mélyen érezni, 's Longin' tanácsával egészen ellenkezőleg se a' jelen, se az utókor' dicséretét 's jóváhagyását ne lesse. Saját meggyőződésében és saját érzelmében tudjon örömöt találni, 's e' részben magával megelégedni. Próbaköve sincs más, mint saját szíve. Ha ez által megcsalatik 's megcsalathatik, úgy soha sem lesz fogékony a' fenséges iránt. Ha valaki azzal, mit életében mondott, gondolt vagy érzett, csak egy perczig is megelégedett, álljon elő 's mondja meg, ha jutott-e akkor eszébe a' mostani és későbbi világ' dicséretét kivánni. A' fenségesre vágyó iró ollyan legyen, mint a' nemeslelkü szép leány, ki saját becsét

Vagy ha még ennél is hatóbb és erősebb ösztönt kívánsz: gondold ezt magadban: ‚mit fog a' maradék munkámról mondani?' 's ha ki ollyankor attól fél, hogy munkája nem éli felül a' jelenkort, az világos bizonysága annak, hogy elméje' szüleménye idétlen 's vak, 's nem tartja fen magát a' késő világig.

XV. A' képzelményes gondolatokról.

A' nagyot és fenségest 's az ezekben versenyzést nagyon elősegíti a' képzelés is, mi alatt a' képek' alkotása értetik. Általánosan ugyan minden gondolat, melly szókkal kifejeztethetik, akár honnét származzék, képzetnek mondatik; de a' szónak ezen általános jelentése utóbb a' szokás által csak olly gondolatokra

---

nem tudva, híven eljár dolgában 's a' csillagok' módjára akkor is tündöklik, mikor egy szem sem néz rája, 's nem úgy tesz mint a' kaczérok, kik csak azért igyekeznek szépek lenni, hogy tessenek. S.

Vélekedésem szerint Schlossernek itt nincs egészen igaza. Igaz hogy a' lángészt utánozás és nemes versenyzés nem teremtheti, de tüzesítheti 's elősegítheti. Az is igaz, hogy nem kell semminél a' mit teszünk a' jelen vagy késő világ' jóváhagyására nyugtalanul tekintgetnünk; de nem látom által, miért nem lehetne, sőt serkentésünkre miért nem kellene, saját lelkünk' jó bizonysága mellett arról is gondolkodnunk, mit fognak idők 's időszakok után a' legjelesebbek cselekedeteinkről 's munkáinkról mondani vagy mondhatni. K.

szoríttatott, mellyek hevesebb, 's úgy szólván lelkesült érzelmek' alkalmával képekbe öltöztetve terjesztetnek a' hallgatók' szemei elébe [49]). Hogy a' szónok' képzelése mást akar, mint a' költőé, azt tudod, valamint azt is, hogy a' képzelményes gondolatok által, az első csak hatóbbakká akarja tenni szavait, a' másik pedig lelkesülést igyekszik gerjeszteni, 's hogy mindketten élénkebb benyomást akarnak eszközölni.

„Kérlek ne küldd, édes anyám, ne küldd reám e' „vérengző, e' rémítő, e' kigyóhaju hóhérnékat. Jaj! „ime már jőnek, ime reám ugranak" *).

És ismét: „jaj nekem jaj! megöl! hová hová fussak."

Itt a' költő az Erynniseket magokat látja képzelődésében, 's a' hallgatókat is úgyszólván kényszeríti, hogy csaknem szemeikkel lássák azt, mit ő képzelődésében látott.

Euripides leginkább két érzelmet, az ádázást és a' szerelmet igyekszik egész erejökben festeni, 's nekem úgy látszik, hogy ebben szerencsésebb is, mint egyebütt; mindazáltal más szenvedelmek' festésében

---

49) *Terjesztetnek.* Ezen szó ‚képzelés' még meghatározottabban azon erőt jelenti, melly szerint a' lélek költ, azaz olly képeket gondol, mellyeknek a' természetben sehol sincs eredetiök. A' képzelés előmozdíthatja ugyan a' fenségest, ha fenséges képeket alkot; de sokszor veszedelmes is szokott lenni. S.

*) L. Euripides' Orestesében, 255 stb.

sem ügyetlen, 's lelkét akkor is, midőn az a' fenségesre nincs eléggé fölemelkedve, gyakran kényszeríti a' magasan járásra 's úgy cselekszik, mint a' költő' oroszlánja:

„Melly két oldalait tüzesen csapkodva hatalmas
Farkával buzdítja magát 's felmérgeli harczra" *).

Így példának okáért Phoebussal, midőn ez Phaëthonnak a' gyeplőt általadja, ezt mondatja: „Vedd „el, de vigyázz; a' lybiai lég felé ne menj, mert az „minden nedv nélkül lévén lenyomja szekeredet" **). „Útadat a' göncziöl' szekere felé vedd". Az ifjú ezt hallván, kezébe fogja a' gyeplőt, a' sebes repülésü lovakat megcsapkodván szabadon ereszti, 's ezek a' lég' üregében nyargalnak. Az atya, a' Siriusra ülve, utána nyargal, 's így inti fiát: „jobb felé hajts, „erre fordítsd a' szekeret, most ismét bal felé" stb.

Nem úgy látszik-e, mint ha a' költő' lelke együtt ülne a' szekéren 's a' lánglovakkal minden veszélyeken keresztül nyargalna? Mert ha az égen 's felhőkön keresztül nem kocsizott volna, mint tudná a' dolgot 's a' rémítő történetet így festeni? Ehez hasonló azon hely is Kassandrában, melly így kezdődik: „De „ti vitéz trójaiak" stb.

Aeschylus is sokszor merész a' képzelményekben, mint midőn példának okáért a' *Thebae elleni hét hősök* czímü színjátékában hét hősöket egymással közös halálra, félelem és irgalom nélkül megesketvén

*) Hom. Ilias XX, 170 stb.

**) *Phaëthon* czímü elveszett játékában.

rólok így szól: „hét vitéz férfiak, vezérek, bátor-
„szivüek levágtak egy bikát, 's vérét vas paizsokkal
„felfogván 's kezöket a' vérbe mártván, Marsra, Ennuo-
„ra és a' vérengző Phobosra megesküdtek" stb. De ezen Aeschylusban még is sokszor nagyon nyers, félkészületü 's izetlen helyek találtatnak. Euripides is gyakran szerfeletti becsületszeretés és dicsvágy által hasonló hibákra csábíttatik el. Aeschylus egy helyen nagyon különös és szokatlan módon, Lyaeus' jövetelekor, az isten' jelenlétét Lykurgus király' egész palotájával érezteti: „az istentől, így szól, az egész ház meglelkesül, a' ház' födele is ádázva örül" *). Euripides is hasonlót mond, csak valamivel szenvedhetőbben: „az egész hegy együtt dühöng Bachustól.

Ellenben Sophokles' képzelményei nagyon jelesek, midőn Oedipus meghal 's magát egy csoda jelenetkor eltemeti. 'S midőn Achilles a' visszautazó görögök közt a' sírja körül harczolóknak megjelenék. De ezen képzelményt talán senki sem adta olly jól, mint Simonides. De véget sem érnék, ha minden efféle példákat elő akarnék hozni.

Általában pedig a' költőknek, mint már említettem, elébb meg lehet engedni, hogy képzelményeik a' mesékből valamit foglaljanak magokban 's az igazságtól valamennyire eltávozzanak. De a' szónokok' képzelményeinek igazabbaknak, 's bizonyítóbbaknak kell lenni. A' szónokok' kicsapongásai nagyon hely-

*) *Lykurgus* czímű elveszett színjátékában.

telenek, midőn költészi, mesés és lehetetlenségek' sorába tartozó képekkel élnek. Mindazáltal még is vannak közöttünk afféle híres szónokok, kik, mint a' szomorujátékirók, fúriákat látnak, 's bár jeles irók, még sem tudják megfogni, hogy Orestes őrültségében szól, midőn ezt mondja *): „O ereszsz el, ereszsz el üldöző „Fúriám! jaj általölelsz, karaid közé szorítasz, hogy „le, a' Tartarusba levess".

De vajjon mit használnak hát a' szónokok' képzelményei? A' beszédet sok tekintetben hatóbbá 's erősebbé tehetik; 's midőn a' bizonyítások közé vegyíttetnek, akkor nem csak rábeszélő, hanem hódoltató erővel is birnak. Így példának okáért, Demosthenes egy helyen így szól **): „Ha most valaki, „ezen terem előtt lármát hallván, azt mondaná, hogy „a' tömlöczök föl vannak törve, 's a' rabok kiszaba„dultak; bizonyára egy sem lenne, sem az öregek, „sem a' fiatalok között, ki nem futna 's egész erejé„ből nem segítene, 's ha azután még valaki ezt ki„áltaná: ‚itt van; ez az ember eresztette ki őket': az „olly büntevő minden kihallgatás nélkül megöletnék".

Hasonlókép beszélt Hyperides is, midőn azért bevádoltatott, hogy a' szerencsétlen ütközet után egy nyilvános rendelés által minden rabszolgáknak szabadságot igért: „ezen rendelést, így szóla, nem pol-

*) Euripides Orestesében' 264.

**) Timokrates elleni beszédében.

gári tisztviselő' szónoklata, hanem a' chaeroneai ütközet iratta."

Ekképen él a' szónok képzelményekkel bizonyításainál, 's az által nagyobb hatást tesz, mint okokkal tehetne. Már természetünk szerint arra figyelmezünk leginkább, mi legélénkebben 's legnagyobb erővel hat reánk, és így a' bizonyítások' fontolgatásától könnyen el hagyjuk magunkat vonatni, 's a' vakító képzelményeknél késünk, mellyek fényökkel a' szónok' okoskodását könnyen meghomályosítják; 's ezt nem lehet csodálni, mert az erősebb mindenkor maga után ragadja az erőtlenebbet [50]).

De már eleget mondottam azon fenségesről, melly a' lélek' nagyságából, az utánozásból 's a' képzelményekből származik.

XVI. A' figurákról [51]).

Most már a' rend, mellyet előmbe irtam, azt kívánja, hogy a' figurákról szóljak; mert ezek sem csekély részét teszik a' fenségesnek, ha jól alkalmaztatnak.

---

50) *Az erőtlenebbet.* Ez onnét van, mivel a' képzelődés, melly ezen képeket felfogja, élénkebb érzelmeket támaszt, mint az értelem. A' képzelődés ugyszólván középen áll az értelem 's a' testi érzék között, 's vélekedésem szerint az emberiség' legkitüntetőbb jelleme és csak nem minden erények 's vétkek' forrása. S.

51) *A' figurákról.* A' figurák' czélja többnyire az, hogy általok valamelly eszme' előadása élénkebbé tétessék;

De minden figurákra kiterjeszkedni nagy és csaknem végetlen munkát kivánna; azért csak némellyeknél mutatom meg, melly nagy befolyások legyen a' fenségesre, hogy állításomat megbizonyíthassam.

Midőn Demosthenes, az ország' dolgaira nézve adott javaslatáért magát igazolni akarta [52]), legtermészetibb módon illy következtetést tehetett volna: „ti, kik Görögország' szabadságáért harczoltatok, nem vétettetek; azt eleitek' történetei megbizonyítják, mert azok sem vétettek, kik Marathonnál, Salamisnál és Plataeánál harczoltak.“ De mintha valamelly istenségtől ihlettetnék 's lelkesíttetnék, egyszerre Görögország' legjelesbjeire esküdvén így kiált fel: „nem vétettetek, nem véthettetek, esküszöm azokra, kik Marathonnál polgártársaikért harczoltak.“ A' beszéd' ezen egyetlenegy fordulata, mellyet én itt apostrophénak nevezek [53]), azokat, kik ezen háborúkban elestek, ugy szólván, istenekké teszi, kikre esküdni kellene. Ez által biráit ezen nagy emberekre emlékeztetvén, felhevíti. A' helyett, hogy bizonyításokkal

---

's ez vagy a' kifejezés' élénksége vagy még többször mellék eszmék' támasztása által történik: más szókkal olly eszme' előadása által, melly az olvasóval sokkal többet gondoltat, mint neki mondatik. De sokszor csak az a' czélja is van a' figurának, hogy a' kifejezést különfélévé tegye. S.

52) *Akarta.* A' koronáért tartott beszédében. S.

53) *Apostrophénak nevezek.* Az apostrophe azt, kihez intéztetik, a' képzelődés elibe állítja 's ebben áll hatása. S.

igyekeznék győzni, a' fenséges' minden erejével hat a' hallgatókra, 's állítását annál hihetőbbé teszi, mennél szokatlanabb azon eskü, mellyel azt erősíti. Egyszersmind hallgatóiba is elődeik' magasztalása által újra lelket ád 's buzdítja őket, hogy Fülöp ellen próbált szerencsétlen hadakozásokról, olly nemes és nagylelküleg gondolkozzanak, mint nemzetök a' salamisi és marathoni győzödelmek' alkalmával gondolkozott; 's igy ezen egyetlenegy figurával mindeneket oda ragadott, a' hova akarta.

Azt mondják, hogy Demosthenes ezen eskü' eszméjét Eupolisnál találta. Igaz, hogy ez így szól: „Esküszöm az én marathoni harczomra, hogy senki sem fog engem boszulatlanul megbántani." De nem az esküvés a' fő dolog, hanem az, hogy mikép, hol, mikor, miért tétetik az eskü. Itt semmi sincs egyéb, hanem csak az eskü, még pedig a' szerencsés athenaebeliek előtt, kik vigasztalás nélkül nem szükölködtek. Nem is a' megholtak' győzelmére esküszik a' költő, hogy hallgatóit azok' nagyságára emlékeztetvén felhevítse, hanem elvont lelketlen dologra, a' harczra. Ellenben Demosthenes a' meggyőzött athenaeiek előtt esküszik, hogy a' szerencsétlen Chaeroneát velök elfelejtesse; esküvése tehát, mint már mondám, állitásának bizonyítása, példa, hitelesítés, magasztalás és serkentés.

De a' szónoknak ezt lehetett felelni: te elvesztett ütközetért akarod magadat menteni 's győzelemre esküszöl. Érezte ezt a' szónok, 's azért nagy gond-

dal óvakodik minden olly szóktól, mellyek az óhajtott benyomásnak árthatnának, 's utánzóinak példát ad, hogy a' szónoknak a' lelkesedés' tüzében is józannak kell lenni. A' chaeroneai szerencsétlen ütközetnél tehát szántszándékkal semmit sem szól az elébbeni szerencsésebb háború' kimeneteléről. Sehol sem mondja ezt: *a' győzők*, hanem kik Marathonnál harczoltak, azok, kik a' salamisi és artemisioni tengeri ütközetekben jelen voltak, azok, kik Plataeánál hazájokért életöket koczkáztatták, 's minden ellenvetéseknek, mellyek hallgatóinak eszökbe juthattak volna, eleit akarván venni, így fejezi be: „'S tudod Aeschines, hogy ezeket együl egyig a' város köz költségen temetteté, nemcsak azokat, kik győzödelmeskedtek."

XVII. Folytatás.

Még egy megjegyzésemről kell itt röviden szólnom, barátom, melly abban áll, hogy a' figura és a' fenséges egymást természetök szerint nagyon elősegítik. Megmondom miként értem ezt.

A' figurákkal élés gyanúságot okoz; a' hallgatók az alatt ravaszságot, csalárdságot 's tört vélnek rejtezni, kivált ha hatalmas bírák, zsarnokok, királyok, főhadivezérek 's más fenső hatalmasságok előtt tartatik a' beszéd. Boszankodnak, ha látják, hogy a' szónok őket, mint gyermekeket, efféle dolgokkal meg akarja fogni, azt vélvén, hogy ez által megvettetnek,

haragra gerjednek, vagy ha haragjokat ideig óráig elnyomják is, az illy mesterséges ékesszólás' benyomása ellen magokat megkeményítik, 's azért legjobb figura az, melly úgy elrejti magát, hogy figurának nem tartatik. Semmi sem rejti azt el jobban, mint a' fenséges és szenvedély' heve. Ha pedig a' csalás ezek mögé rejtezik, bizonyosan nem támaszt gyanút. Elég bizonyosság lehet erre, úgy hiszem, az, mit Demosthenesből előhoztam: „esküszöm a' marathoniakra." 'S mi által rejtette el a' szónok a' figurát? bizonyosan a' fény által. Mert valamint a' nap' verőfénye a' kisebb világosságu dolgokat szem elől eltünteti, úgy a' szónok is a' figura' csalókaságát a' fenséges' fénye által elrejti. A' képirásban vagy festészségben is így van a' dolog. Mert a' festett képekben is a' világosság és árnyék egyenlő simaságu vászonra festetnek; 's a' világosság még is előbb szembetünik, 's ugy szólván közelebb látszik hozzánk jönni. Hasonlóképen a' beszédben is a' fenséges 's a' szenvedélyek' kifejezése, részint azért, hogy szivünkkel szorosabb rokonságban van, részint fényeért közelebb van hozzánk, jobban tündöklik, mint a' mesterséges figurák, 's ezekre olly árnyékot vet, hogy alig vétetnek észre [54]).

---

54) *Vétetnek észre.* Az egész mesterség itt is egyedül a' képzelődés' felhevítésében áll. Ugyan az a' Demosthenes, ki a' marathoniakra esküvésével olly nagy hatást tett, más alkalommal, midőn a' földre, források-

XVIII. A' kérdésekről.

Most menjünk által a' kérdések' figurájára. Ezek, ugy látszik, még több erőt és hatóságot adnak a' beszédnek, mint a' képes előadás' egyéb figurái.

„Nem akartok-e egyebet, így szól Demosthenes, „tenni, mint a' városban szélleljárván, egymástól kér„dezni, mi újság van? Lehet-e nagyobb újság, mint „az, hogy egy macedoniai férfi egész Görögországot „háborúval akarja eltölteni? Meghalt-e Fülöp? Nem, „hanem beteg. De nem mindegy-e nektek akár él, „akár meghalt? Mert bizonyára ha ez nem lesz is, „hamar fogtok ti egy más Fülöpöt támasztani."

És ismét más helyen: „menjünk Macedoniába! „De hol kössünk ott ki? ezt kérditek. Hol? Ó a' hábo„ru maga majd megmutatja Fülöp' erőtlen oldalát."

Melly sokkal kevesebb hatásu volna ez, ha a' szónok a' dolgot egyszerüen mondaná; de a' legélénkebb, legtüzesebb 's leglelkesebb kérdésekben 's feleletekben fejezi ki magát, 's a' magával beszélgetés' ezen neme által előadását nem csak hatóbbá, hanem meggyőzőbbé is teszi. Mert a' szenvedélyes akkor leghatékonyabb, ha a' szónok által nem kerestetik, hanem a' dologból önkényt látszik következni; 's a' szív akármelly megindulásában igen természeti dolog magunkat kérdeznünk 's magunknak felelnünk. Mert minthogy azok, kik valamelly kérdések által

---

ra és folyamokra esküdött, kinevették, noha ezek istenségek voltak. S.

felhevíttetnek, tüstént 's őszintén felelnek; a' kérdések és feleletek' ezen figurájánál is azt hiszi a' hallgató, hogy a' feleletek azon szempillantatban gondoltatnak ki, mellyben adatnak, habár jóval elébb készíttettek is, következőleg megcsalatik [55]).

XIX. A' kötszók' kihagyása [56]).

Ez által az egész beszéd mintegy kiöntve foly, csaknem elébb 's hamarább és sebesebben jár, mint

---

55) *Megcsalatik.* A' kérdés' fő hatása vélekedésem szerint abban áll, hogy a' gondolat a' hallgatóhoz közelebb vitetik 's a' felelet ugyszólván sajátjává tétetik. De semmi sem lehet fagyosabb, mint a' szenvedély nélküli kérdés. — A' Longin által előhozott példák inkább csipősöknek 's gúnyolóknak látszanak lenni, mint fenségeseknek. Sokkal hatóbbak az olly kérdések, mellyek felelet nélkül nem szükölködnek, vagy mellyekre csak egy felelet adathatik; és ha az illy lehetséges felelet még fenségesebb eszmét támaszt, akkor maga a' kérdés is fenséges. Példa van erre a' bibliában Jóbnál 11 rész 7. 's következ. verseiben. Az illy kérdések a' költő' érzelmének élénkségét is mutatják. S.

56) *Kihagyása.* Itt ismét néhány levél hiányzik. Herodot' azon helye, mellyre Longin itt hivatkozik, még nem találtatott fel. A' kötszók' kihagyása az érzelem 's előadás' élénkségéből származik, midőn tudniillik a' szónok 's költő a' kötszókat kihagyván, sietségében csak a' gondolatokat következteti egymás után. Ez sem kirekesztőleg sajátja a' fenségesnek; de az olvasó' érzelmét élénkebbé teszi, 's következőleg fenségessé is teheti. S.

a' szónok' gondolatja: „Midőn egyszer paizsaikkal egymásba ütköztek, így szól Xenophon *), tolakodtak, hadakoztak, öldöztek 's elestek."

Eurylochus is így ír:

„Mint te parancsoltad nagy Ulysses! járjuk az erdőt,
A' völgyben látjuk Circe' szép alkatu házát **).

Az illy összesietö 's össze még sem kötött gondolatok bizonyos belső aggódást fejeznek ki, melly úgy látszik visszatartóztat 's egyszersmind nógat és serkent is. 'S a' költő ezt az illy össze nem függő szólás által viszi véghez, melly az oskolában asynthetonnak neveztetik [57]).

XX. *A' figurák' vegyítéséről.*

Az is igen gerjeszti a' szív' indulatját, ha egy gondolatnál több figurák vegyítetnek össze. Mert két vagy három figurák ekkép egyesületet formálván, egymást nagyon elősegítik, 's az egésznek is több erőt, szívrehatást és szépséget adnak. Kitetszik ez Demosthenes' Midias ellen mondott beszédének azon

---

**) Hom. Odyss. X, 251.

*) Agesilausában II, 12.

57) *Asynthetonnak neveztetik.* Mikor a' szónok és költő festeni akarnak, fő dolog az, hogy festékeik 's vonataik, mellyeket szem elibe egyszerre nem tehetnek, legalább hamar következzenek egymás után. Ez teszi a' kötszók' kihagyását olly igen ajánlásra méltóvá; de sokszor a' nyelven erőszakot követ el, és csak a' képzelődés által mentethetik. S.

helyéből, hol a' kötszók' kihagyása mellett egyszersmind az ismétlés és rajzolás' figuráit is halmozza: „ki mást megver, az ollyat is mit el nem lehet beszélni, sokat tesz ábrázatjával, nézésével, szavával.“ — — 'S azután, hogy a' folytatás egyszerre meg ne csendesedjék 's egyforma ne legyen (mert a' hideg előadás csendesen 's egyformán, a' szenvedély pedig, minthogy a' léleknek sebes és heves mozgása, rend nélkül jár); hogy tehát ezen csendes egyformaság a' szenvedélyt meg ne hűtse, a' szónok viszont vegyített figurákkal folytatja beszédét: „ábrázatjával, né„zésével, szavával, majd mint felfuvalkodott, majd „mint ellenség, majd arczul csap, majd öklöz.“ Igy a' szónok' előadása olly élénkké lesz, mint a' verő' cselekvése, 's a' gondolatok' ide 's tova hányása által a' hallgatókat magával ragadja; azután szélvész' módjára ekkép fakad ki: „ez fáj; ez az olly embert, ki „gyaláztatáshoz nem szokott, a' földhöz veri. — Ki „mondhatná meg, mit érez szívében.“ Az illy szünet nélküli változtatás által folyvást fentartja ezen heves figurák' jellemét 's így a' beszéd' rende rendetlenséggé, 's viszont a' széllelhányás renddé lesz.

XXI. Folytatás.

Foglaljuk össze ezen kapocs nélküli előadást kötszavakkal; mint Isokrates' utánzói szokták, példának okáért: „azt sem kell elfelejtenünk, hogy ki mást meg„ver, az ollyat is sokat tesz vagy ábrázatjával, vagy

„nézésével, vagy szavával" stb.; 's látni fogjuk, hogy az illy körülírás által az érzelem' lángja elaluszik 's ereje megbágyad. Mert valamint a' futók, ha testök megkötöztetik, a' futásban gátoltatnak, úgy a' szenvedélyes is, az illy kötszók és ragasztékok által, lankadt járásuvá lesz, elveszti a' futáshoz megkivántató szabadságot 's azt az erőt, melly neki olly sebességet adott, millyennel valamelly gépelyből kilőtt nyíl repül.

XXII. A' szók és gondolatok' rendének változtatásáról.

Hasonló nemü az a' figura is, melly hyperbatonnak neveztetik, 's a' szók és gondolatok' természeti rendének változtatásában áll, 's a' heves szenvedély' sajátja 's természeti jelleme. Mert minthogy azok, kik haragusznak, vagy valamitől félnek, vagy akár féltékenységből, akár egyéb okból a' számtalan szenvedélyek közől valamellyik által hevíttetnek 's tüzeltetnek, minduntalan egy dologról másra ragadtatnak, most összefüggés nélkül valamit közbe vetnek, majd ismét az elébbeni tárgyra visszatérnek, 's lelkök' háborgásában, melly őket sebes szélvész' módjára ide 's tova hányja veti, szavaikat 's gondolataikat ezerfélekép változtatják: azért a' legjobb írók is a' természetet e' tekintetben hyperbatonok által utánozzák. 'S épen akkor tökéletes a' mesterség, ha természetnek látszik, és szerencsés a' természet, ha a' mesterség által észrevétlenül segíttetik elő! — Illyen az a'

hely Herodotusnál, hol a' Phoceai Dionysius ezt mondja: „Az örvény' szélén állunk, ióniaiak; vagy szabadoknak kell maradnunk, vagy rabszolgákká, még pedig világfutó rabszolgákká, lennünk. Ha meg akarjátok magatokat erőltetni, nagy és fáradságos munka lesz ugyan előttetek, de ez az egyetlenegy mód az ellenség' meggyőzésére." — Ezt természeti renddel igy kellett volna tenni: Ióniaiak, ideje, hogy magatokat megerőltessétek, mert az örvény' szélén állunk. Herodot az ióniaiak' megszólítását hátrább teszi, mintha félelme miatt a' szónok a' hallgatókat meg sem szólítaná; azután a' gondolatok' rendét is megváltoztatja. Mert mielőtt az ióniaiakat a' magok' megerőltetésére serkentené, mi intésének fő czélja, már okát adja, miért kell magokat megerőltetni: „az örvény' szélén állunk stb." Ez a' fordulat azt gondoltatja a' hallgatókkal, hogy azt mondja, mit érzése csak épen most adott nyelvére, nem azt, mit már előre meggondolt. Thucydides sokszor még merészebben elválasztja 's elhányja egymástól, hyperbatonok által, az olly dolgokat, mellyek természet szerint elválhatlanok. Demosthenes ugyan különben nem olly kényén járó mint Thucydides, de az ezen figurával élésben telhetetlen. Az által nem csak beszédének nagyobb erőt, 's magának olly nagy tekintetet ád, mint ha azt mondaná, mi épen azon szempillantatban jutott eszébe, nem azt: mit előre meggondolt, hanem folytatott hyberbatonainak zavarába magával együtt hallgatóit is elragadja. Mert sokszor egy gondolatot

egyszerre félbe szakaszt, 's egészen másféle dolgokat vet közbe, mellyek ezen helyre 's azon gondolathoz olly kevessé látszanak tartozni, hogy az egész beszéd' egybefüggésének elenyészésétől kell félni; 's midőn ekképen a' szónokkal együtt azon aggódunk, hogy zavarba jutunk, utóbb egyszerre ismét a' legjobb helyre első gondolatjához visszatér, 's rendetlenségének merészsége által annál inkább megijeszt, mennél inkább féltettük, hogy a' veszélyből nem tud illőkép kimenekedni. A' példák olly számosak, hogy azok' előhordásával az olvasókat nem akarom terhelni [58]).

XXIII. Az egyes és többes számról.

Az ejtegetési esetek' elcserélései, a' tömeges szók, a' felforgatások, a' lépcsőztetések 's több efféle figurák is nagyon hatékonyak 's az előadást széppé és fenségessé segítik tenni. Mikép történik ez? mikép szerez, mikép ád az ejtegetési esetek', a' számok, az idők, a' személyek, a' nemek' elcserélése a' beszédnek mélyebben benyomást? Nem csak a' szám' elcserélése, midőn valamelly szó a' nyelvtan szerint csak egyes számot fejez ki; de tettleg 's jelentésére nézve többséget foglal magában; mint példának okáért: „az egész csoport a' partra rohan 's úgy fut-

58) *Terhelni.* A' példák, mellyeket Longin előhoz, nem a' legjobbak. Sokkal jobbak azok, mellyek Shakespearnél Antonius' beszédében Caesar' halálakor nagy számmal találtatnak. S.

koznak ott, mint esztelenek." — Nem csak ezen elcserélés szépíti a' beszédet, hanem leginkább az olly esetek érdemelnek figyelmet, mellyekben a' többes szám a' beszédet felebb emeli 's már többségével is magának ugy szólván nagyobb tekintetet szerez, így, példának okáért Oedipus Sophoklesnél: *)

„O házasságok, házasságok, ti, ti nemzettetek bennünket 's ti származtattatok tőlünk ismét maradékokat, atyákat, testvéreket, gyermekeket, 's egy vérből adtatok menyasszonyokat, feleségeket, anyákat, 's mindent, miből az emberek között utálatos ered."

Mind ez csak egy név; egyfelül Oedipus, másfelül Jocasta; de a' szám' többítése egyszersmind a' nyomoruságot is többíti.

Hasonló ehez ez a' hely is: „kimentek a' Hectorok és Sarpedonok."

Platonál is ide tartozik ez a' hely az athenaeiekről, mellyet már másutt előhoztam: „Mert nem a' „Pelopsok, nem a' Cadmusok, nem az Aegyptusok, „nem a' Danausok, sem nem a' barbarok' egyéb fiai, „hanem görögök, 's barbarokkal össze nem vegyült „görögök azok, kik között lakunk stb." Mert a' többség már természete szerint fontosabbá teszi a' dolgot; de ne felejtsük el, hogy sehol sem kell e' figurával élnünk, hanem csak ott, hol maga a' tárgy többítést, nagyobbítást, erősítést, hyperbolét, vagy leg-

*) Oedip. Tyrann. 1416 st.

alább egyet vagy mást ezek közől megenged; mert ha mindenütt illyen csengetyűt függesztenénk fel, helytelen mesterkedést árulnánk el.

XXIV. A' tömegszókkal élésről.

Ellenben megfordítva a' többes szám helyett az egyes is sokszor jó hatást tesz; példának okáért, midőn a' szónok ezt mondja: „akkor az egész Peloponnesus meghasonlott"; vagy midőn Herodot így szól: „mikor Phrynichus Miletus' bevételét elbeszélte, az egész nézőség sírt." Mert több dolgoknak illyen egygyé tevése nagyobb testet formál. Mind a' két figura pedig egyenlő módon hat; mert mind ott, hol az egység helyett többség áll, mind ott, hol a' többség egy nagy és fontosan hangzó szóba összehúzatik, a' váratlan változás által több erőt nyer a' beszéd [59]).

---

59) *Nyer a' beszéd.* Ugy látszik, hogy a' többes szám a' képet nagyobbá teszi, mint ha a' hallgató csak egyet gondolt volna; az egyes szám pedig a' többes helyett hasonlókép ugyan ezt cselekszi, ha az egyetlenegy szó többet és rövidebben jelent, mint a' mit a' költő vagy szónok az egyes részek' előszámlálásával mondhatott volna. Ezt is abból lehet magyarázni, hogy a' szóló művészeteknek, mivel a' képek és gondolatok' egyes részeit csak egymás után terjeszthetik elő, mindenkor a' lehetőségig sokat tartoznak egyszerre előterjeszteni, hogy a' hallgató' képzelődése annál hamarább teljesen felfoghassa az egész képet. S.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

XXV. Az idők' elcseréléséről.

Mikor az idők elcseréltetnek [60]), 's példának okáért, a' múlt jelen gyanánt adatik elő, akkor úgy látszik, mint ha a' szónok elbeszélés helyett maga cselekednék, 's azt, mit mondani akar, szemeink elibe tenné: „Egy katona, ugy mond Xenophon, Cy„rus' lova alá esvén 's attól tiportatván, kardot ránt „'s azt a' ló' hasába szúrja; a' ló ugrálván leveti a' „királyt 's ez a' földre esik." Thucydides' elbeszélései teljesek illyen figurákkal.

XXVI. A' személyekről.

A' személyek' elcserélése is nagy élénkséget ád, 's a' hallgatót mintegy a' veszélyek közé látszik ragadni:

„Mondnád: most jöttek fris erővel kezdeni harczot,
Úgy víttak pihenés nélkűl egymásra rohanva" *).

Aratus is így szól: **)

„Míg e' hónap tart, ne bocsásd tengerre hajódat".

Herodot is így szól egy helyen: „Elephantine' vá„rosából felfelé hajózsz, azután egy széles síkságot „érsz; azon keresztül mégy 's más hajóval két napi „utat tészsz; akkor egy nagy városba érsz, melly Me„roenak neveztetik."

Nem látod-e, mint vesz fel hajójára, mint visz

60) *Elcseréltetnek.* A' jelen idő a' képet élénkebbé teszi.S.
*) Hom. Ilias XV, 696.
**) Phaenomen. 287.

minden helyeken keresztül, 's azt, mit hallasz, mintegy szemeiddel láttatja? Ha ekképen az iró mindent ugy szólván az olvasóra alkalmaz, annak a' cselekvésben mintegy szerepet ád, kivált, ha nem minden olvasókhoz és hallgatókhoz, hanem csak egyhez fordul és csak egyhez szól, példának okáért:

„Nem tudnád, mellyik népé Tydides, ezek közt: *)

Illyen módon azt viszed véghez, hogy a' hallgató jobban figyelmez, jobban melegül 's a' megszólítás által részvételre serkentetik.

XXVII. A' történeti előadásmódnak színészetivel felcserélése.

Némellykor az iró valamelly személyről kezd beszélni, 's azután egyszerre azon személy' szerepét veszi magára, 's az illy elcserélés az érzelem' kifakadását élénkebbé teszi, példának okáért:

„Hektor, emelve szavát, a' trójai hadra parancsol,
Megszünvén prédálni siessen menni hajókhoz;
Mert ha kit én látok makacson kimaradni hajókból,
Arra halál tüstént vár általam" **).

Itt a' költő az elbeszélést, mint magához illőt, maga viszi véghez, a' rémítő fenyegetést pedig egyszerre, a' nélkül hogy a' reá átmenést jelentené, a' haragos hős' szájába adja. Előadását hideggé tenné, ha így szólana: Akkor Hektor ezt mondá. De Hek

*) Hom. Ilias V, 85.
**) Hom. Ilias XV, 346 st.

tor' szavaival e' hideg előadást ugy szólván megelőzteti. Azért e' figura akkor van leginkább helyén, midőn a' sürgető körülmények a' költőnek nem engednek időt a' késésre, hanem egy személyről másra átmenni kényszerítik. Illyen Hekataeusnál ez a' hely: „Ceyx illy rettenetes veszedelemben parancsolatot ada „a' Heraklidáknak, hogy tüstént költözzenek ki az or„szágból. Segíteni rajtatok nem tudok, hogy tehát „el ne veszszetek 's engem is szerencsétlenné ne te„gyetek, menjetek 's fussatok más népekhez."

Ugyan ezen figurával Demosthenes, Aristogiton ellen tartott beszédében, valamivel máskép, de nagyon hatólag él: „'S nem volna-e, ugy mond, senki kö„zöttetek, kit ezen szemtelen 's gyalázatos ember „merényével boszuságra 's haragra ingerelne? E' „szemtelen ember mondom, ki — o te legutálatosb „gonosztevő, te a' szólás' szabadságából ki voltál re„kesztve, nem ajtókkal, nem kilincsekkel, nem zá„várokkal, mellyeket más is felnyithat, hanem stb." Beszélését egyszerre félbe szakasztja, megszólítását haragjában mintegy megosztja 's két személyhez intézi: te és legutálatosb gonosztevő, 's azután a' helyett, hogy elébb a' hallgatókhoz szólt, csak a' gonosztevőnél marad, mint ha elébbeni beszédét elhagyná, holott visszatér, még pedig nagyobb tüzzel, reá.

Hasonló ehez az is, mit Homer Penelopéval mondat:

„Hírnök! mért küldnek daliás kérőim? Azért-e
Hogy félbenhagyván nagy Ulysses' szolgaleányi

Dolgaikat nekiök lakomát készítsenek ismét?
Vajha reményökkel felhagyván, most legutolszor
Gyüljenek énhozzám, 's legyen itt vacsorájok utolsó!
Tobzódó társak, ti, kik így pazarolni siettek
Nagy szivü Telemakom' javait, már gyermeki korban
Szülék' szájából nem hallottátok-e, melly hős
Volt nagy Odysseus! *)

XXVIII. A' körülirásról.

Hogy a' körülirásoknak a' fenségesre nézve nagy hasznok van, azt senki sem fogja tagadni. Mert valamint a' muzsikában a' fő hang, ha mellék hangjaival illőkép összekapcsoltatik, kellemesebb zengésü lesz; úgy a' körülirás is a' fő gondolatot kellemesebbé 's tetszőbbé teheti, csak ne legyen fülsértő, hanem ékesen szövessék össze.

Eléggé kitetszik ez Plato' epitaphiumának kezdetéből: „Ezek, kik itt feküsznek, elvették már tő„lünk azt, mivel nekik tartozunk 's megtiszteltetve „mennek a' sors által minden testnek kimért utjára, „mellyre őket nem csak saját rokonaik, hanem a' nem„zet is kiséri.“ Itt a' halál a' minden test' utjára menésnek 's a' tisztelő eltemetés a' haza és rokonok által kisértetésnek neveztetik. 'S ez a' beszédnek bizonyosan nem keveset használ; mert az egy száraz szó csupán a' körülirás által tétetik kellemesen zengő mondássá. Xenophon is így ir: „a' munkát vezérnek tart„játok a' kellemes életre, ez által lelketeket a' leg-

*) Hom. Odyss. IV, 681. st.

„szebb 's katonákhoz legillőbb gazdagság' birtokába „helyeztétek; mert a' dicséretnek jobban örültök, mint „akárminek másnak." E' helyett: ti örömest dolgoztok, ezt mondja: ti a' munkát vezérnek tartjátok a' kellemes életre; 's minthogy a' többit is így kiszélesíti, a' dicséretet nagy gondolattá teszi [61]). Ide tartozik Herodotból ezen utánozhatatlan hely is: „Azon Scythákat, kik a' templomot kirabolták, az istenné asszonyi betegséggel büntette meg [62]).

XXIX. A' hibás körülirásokról.

De a' körülirás több kárt tesz, mint akármelly más figura, ha vigyázó mérsékléssel nem használtatik, mert könnyen elveszti erejét 's akkor festéknek látszik lenni, és csömört okoz. Azért Plato, ki a' figurákat mértékletlenül szereti 's velök gyakran roszkor él, nem ok nélkül gáncsoltatik, midőn a' törvényekről írt könyvében ezt mondja: „Se arany se ezüst Plutus ne állíttassék fel a' városban"; mert ha az ökröket vagy juhokat tiltotta volna ki köztársaságából, így kellene ezt mondani: se ökör- se juh- Plutus ne állíttassék fel [63]).

---

61) *Nagy gondolattá teszi.* A' körülirás többnyire csak élénkebb előterjesztésre, vagy olly mellék eszmékre ád alkalmat, mellyek a' képet sok szók' vesztegetése nélkül nagyobbá teszik. S.

62) *Büntette meg.* Mi betegség lehetett ez, nehéz megmondani, de nem is szükséges tudni. S.

63) *Ne állíttassék fel.* Ha a' körülirás vagy igen homá-

De legyen elég, kedves Terentianusom az, mit itt a' figuráknak a' fenségesre nézve hasznos voltokról röviden mondottam, mind ezek' czélja az, hogy általok a' beszéd élénkebb, hatóbb és szenvedélyesebb legyen; mert a' szenvedély annyit bír a' fenségesből, mennyit a' csendes és nyugalmas érzelem a' kellemesből.

XXX. A' szók' megválasztásáról.

Minthogy a' gondolatok és szók egymást kölcsönösen világosítják, lássuk, mit kell még az utolsókról megjegyezni.

A' jelentékes és legillőbb szók' választása nagy erővel bír a' szivet megnyerni, 's a' szónokok és egyéb irók azokat fő dolog gyanánt nézik, mivel általok a' beszéd' egész erejében, szépségében, teljességében, fontosságában, élénkségében istenek' képe gyanánt tündöklik 's tőlök úgy szólván lelket nyer. Kik tehát a' dologhoz értenek, nem fogják feleslegesnek tartani, ha még rólok szólok. A' szép szók valósággal az elme' világító sugárai. Mindazáltal fenségesekkel nem mindenütt 's minden megkülönböztetések nélkül kell élni; mert csekély dolgokat nagy 's pompás szavakkal fejezni ki, annyit tesz, mint szo-

---

lyos, vagy igen távolról keresett, vagy a' benyomásnak ártó, mellék eszmét támaszt, akkor bizonyosan hibás. R.

morujátékban valamelly fő személy' szerepét gyermekkel játszatni [64]). De költeményekben — — — — [65]).

XXXI. Folytatás, különösen a' közéletbeli szókról.

— — — — 's Anakreon ezer jelentésü mondása: „nem nézek többé vissza a' thráciai asszonyra." Hasonlóképen Theopompus' kifejezése, mellyet Caecilius, nem tudom miért, igen gáncsol, nekem inkább szépnek látszik, mivel a' dolgot nagyon világosan előadja, midőn ezt mondja: „Fülöp mindent el tud nyelni." Mert a' közéletbeli szó gyakran sokkal hatékonyabb, mint minden ékesség, könnyen megértetik, minthogy isméretes, 's a' szó' isméretessége hitelt szerez a' dolognak. Midőn tehát a' történetiró azt akarja jelenteni, hogy valaki nyereség' kedvéért rút és mocskos tényekre is kész, igen jelentősen mondja, hogy mindent el tud nyelni. Herodotus' szólása is illyen: „Cleomenes őrültségében saját hú„sát egy késsel összeaprította, úgy, hogy bele ki„fordult 's maga meghalt." Ismét másutt: „Pithes addig harczolt a' hajón, míg egészen összekonczoltatott." Az illy szók nem sok' hián aljasak; de még

64) *Játszatni.* Ez épen olly hatást tesz, mint a' parenthyrsus, mellyről felebb volt szó. S.

65) *Költeményekben.* Itt 's a' következő szakasz' kezdetén ismét nagy hézag van az eredetiben. S.

sem lehet az aljasak közé számlálni, mivel a' dolgot igen jól kiteszik [66]).

XXXII. A' figurák' halmozásáról.

Caecilius úgy látszik azokkal tart, kik azt akarják, hogy egy tárgynál nem kell több, mint két vagy legfelebb három metaphorát alkalmazni. Demosthenes erre nézve is zsinórmértéket ád. Midőn a' szenvedély sebes folyam gyanánt magával elragadja, akkor a' sokasítást, mint mulhatatlanul szükségest maga után húzza. „Gyalázatos, utálatos teremtések, így szól „Demosthenes, szemtelen udvaronczok, kik hazájo„kat megcsonkították, kik a' görögök' szabadságát e„lébb Fülöpnél 's most Sándornál beitták; kik az em„beri boldogságot hasokban 's minden rút búja gyö„nyörüségekben keresik, 's a' szabadságot és függet„lenséget, mi az elébbeni görögök' legnagyobb kincse „volt, elrontották". Itt a' szónok haragjában a' hazaárulókat a' metaphorák' egész záporával borítja el.

Aristoteles és Theophrastus tehát az igen merész metaphorák' gyengítése végett ezen szóknak: *úgy*

66) *Igen jól kitetszik.* Az ezen szakaszban foglalt észrevétel igen jó. De mind a' mellett a' köznépi szókkal igen vigyázva kell élni. — Annyi bizonyos, hogy annak, ki a' természetet csömörletes dolgokban is híven lemásolni bátorkodik, igen nagy költőnek kell lenni, és hogy nem minden pórköltőben szenvedtethetik el az, mi Shakespearnél egyszer másszor elnézetik. S.

látszik, csaknem, közel, úgy szólván, ha szabad így szólnom stb közbevetését javasolják, mert úgy mondnak, az illy mentegetés a' metaphorák' vakmerőségét szenvedhetőbbé teszi. Ezt nem is tagadom; de nekem úgy látszik, mint már a' figurákról megjegyeztem, hogy a' szenvedély' hevessége, mikor helyén van, 's a' nemes fenségesnek nagysága sokkal természetibb módon mentik a' metaphorák' merészségét. Mert a' szenvedély' sebes rohanása mindent felkap 's elragad magával, 's az efféle merész kifejezéseket szükségesekké teszi, 's nem engedi a' szónokkal együtt gyuladozó hallgatónak a' metaphorákat számlálni 's gáncsolni.

Még az erkölcsi vagy tudományos értekezésekben 's leirásokban is alig szolgál valami nagyobb világosságul, mint a' dolognak több képleges szólásokkal 's figurákkal előadása. Így Xenophon az emberi test' épületét általok szépen 's Plato még jelesebben irta le. Ennél a' fő fellegvár, a' nyak a' főt a' mellel összefoglaló híd, a' hátgerincz' ízei vagy csuklói 's hajlásai megannyi sarkak, mellyeken a' test forog; a' gyönyörüségek a' vétkek' csalétkei, a' nyelv az izlés' próbaköve, a' szív erek' szövevénye, 's a' vérnek körülsánczolt erősségből folyó forrása, az izzólyukak szoros utak. Továbbá szerinte a' szív veszélytől féléskori, vagy haraggerjedéskori verésének tekintetéből (mivel akkor a' vér nagyon heves) a' tüdő azért alkottatott puhává és vértelenné, 's azért van olly sok csatornákkal ellátva, hogy benne a' vér, midőn forr,

puha és engedékeny testhez ütközzék, 's így kárt ne tegyen. A' kivánságok' lakát asszonyszobának, a' haragét férfiszobának nevezi; a' lépet ollyan benső szivacsnak, melly a' magába szívott tisztátalanságtól feldagad. Az istenek, úgy mond végre, mindent beborítottak hússal 's az által a' benső részeket minden külső érintéstől úgy szólván ruhával betakarták 's elrejtették. A' vérről azt mondja, hogy az a' hús' eledele, 's azért a' test, árkokkal bővelkedő kert' módjára, sok csatornákkal el van látva, hogy azok által a' vér, mintegy forrásból folyva, mindenütt elterjedjen. A' testet völgyhez 's az ereket benne folyó patakokhoz is hasonlítja. Utolszor, úgy mond, eljő a' halál, a' lélek' köteleit, mint valamelly hajóét feloldozza, 's a' lélek szabaddá lesz [67]).

Ezek és még számos több metaphorák következnek itt egymás után; de ezen kevésnek előhozása is elég annak, mit mondottam, megbizonyítására, hogy tudniillik a' képleges szólások és figurák magokban

---

67) *Szabaddá lesz.* Ezen allegoriák Plato' Timaeusában, de elszórva és sokszor máskép fordulnak elő, 's nem is annyira szónoki ékesgetésül, mint világosításul használtatnak. Általában minden figyelmes olvasó könnyen észreveheti, hogy Plato mindenkor képek által, mestere Sokrates csak érzelemből 's a' mindent meghatározó Aristoteles maga csinálta eszmékből gondolkodott; azért Plato mindenkor a' költők, Aristoteles a' tudósok és Sokrates a' jó és igaz emberek' bölcselkedője fog maradni. S.

saját fenséget foglalnak, hogy a' metaphorák a' beszéd' felemelésére nagyon hasznosak, és hogy mind azon helyek, mellyekben szenvedélyt kell gerjeszteni, vagy az előadásnak szépséget adni, azokat igen megszenvedik.

De hogy mint minden szépségeknél az ékesszólásban, úgy a' képleges szólásokkal 's figurákkal élésnél is könnyen tulzás lelhet helyet, azt szükségtelen mondanom. Maga Plato sem kevessé vádoltatik azzal, hogy ékesszólási elragadtatásában kemény és szerfeletti metaphorákra vetemedett, 's az által allegoriai pöffedtség' hibájába esett: „Nem könnyü-e átlátni, így szól „egy helyen, hogy a' népet úgy kell tartani, mint az „olly edényt, mellyben bort vizzel szokás vegyítni: „ha csupa bort töltötök a' népbe, akkor részegségé„ben dühöng; de ha egy másik józan isten által meg„zabolázzátok 's visszatartóztatjátok 's mérséklitek, „akkor ezen jobb társaságban egészséges és nemes „italul szolgál". Itt, így szólnak gáncsolói, a' vizet józan istennek, a' bornak vizzel keverését pedig zabolázásnak nevezvén, józantalan költész' módjára szól.

Ezen hibáit fel is fogta Caecilius, 's azért Lysiasról irt könyvében azt bátorkodik állítani, hogy ez Platót mindenkép felülhaladja; melly itéletével két szenvedélyt árul el, tudniillik Lysias iránt, kit magánál is jobban szeret, mértékletlen részrehajlást; Plato ellen pedig még nagyobb gyülölséget. De ezen részrehajlása megvakítja őtet, 's azon helyek, mellyeket előhoz, állítását épen nem bizonyítják meg. Mert mi-

dőn Lysiast olly hibátlan szónoknak tartja 's a' gyakran hibázó Platonak mindenkor elibe teszi, akkor nem csak igazat nem mond, hanem még valószinűt sem.

XXXIII. Hogy egyik iró hibái mellett igen nagy, 's a' másik hibák nélkül nagyon középszerü lehet.

De gondoljunk magunknak egy egészen hibátlan 's mocsoktól tiszta irót: nem méltó-e akkor is vizsgálnunk, vajjon nem jobb-e a' költeményekben és szónoklatokban, ha az iró néhány hibák mellett nagy, mint ha hibái ugyan nincsenek, de középszerü; 's vajjon az illy dolgokban az érdemel-e elsőbbséget, ki legtöbb, vagy ki legnagyobb szépségü munkákat ír. E' vizsgálódás a' fenségesről értekezéshez tartozik 's igen megérdemli figyelmünket.

Jól tudom ugyan, hogy a' legnagyobb elmék legkevesebbé hibátlanok; mert mindenben 's mindenütt igen gondos lenni csak az erőtlen lelkek' tulajdona, valamint csak a' szegények gondolnak minden csekélységgel, míg a' gazdagok az apróságokat fel sem veszik. De ebből épen nem következik, hogy az erőtlen és középszerü elmék, mivel magasan repülni nem merészelvén, magokat soha sem veszélyeztetik, azért mindenkor botlás nélkül járnak; 's még kevesebbé következik az, hogy a' nagy elméknek nagyságok miatt kelljen hibázniok. De továbbá azt is jól tudom, hogy az emberi dolgokban a' hibák legelébb 's leginkább feltünnek 's legtovább emlékezetben ma-

radnak, a' jó tulajdonságok pedig hamar elfelejtetnek. Én magam is Homernál 's egyéb jeleseknél többféle hibákat találtam, mellyek nem tetszettek; de én az illyeket nem annyira nagy elméjök', mint inkább gondatlanságok' következményeinek tartom, 's mind ezek mellett is meg vagyok győződve, hogy ezen nagy mesterek' nagyobb erényei, ha szintén munkáik nem mindenütt jelesek is minden egyebek felett, ha másért nem, csak elméjök' nagyságáért, is elsőbbséget érdemelnek.

Apollonius, az Argonauták' szerzője, sehol sem hibázott, 's az Idylliumokban Theophrastus, néhány helyeket, mellyekben a' vers' neme' természetén túl megyen, kivévén, igen szerencsés: de kívánnál-e azért inkább Apollonius lenni, mint Homer?

Vajjon Eratosthenes azért, hogy Erigoneja gáncsolhatatlan költemény, nagyobb költész-e mint Archilochus, ki az olly nehezen szabályozható lángész' lelkesedésében gyakran rendetlenségre ragadtatik 's mindent összezavar? Inkább szeretnél-e a' lyrai költészségben Bacchilides lenni, mint Pindarus, vagy a' szomorujátékban inkább Chiosi Ion-e, mint Sophokles; minthogy az elsőbbek hibátlanok 's az ékesen irásban jelesek; ellenben Pindarus és Sophokles' lelkök' tüze, mellyel sokszor mindeneket meggyújtanak, néha egyszerre elaluszik 's következőleg nagy hibákat ejtenek; 's még sem könnyen fog olly rosz izlésü 's érzelmü találkozni, ki Sophokles' egyetlen egy

Oedipusáért Ion' minden szomorujátékait oda nem adná [68]).

XXXIV. Folytatás, és Hyperides' összehasonlitása Demosthenessel.

Ha valamelly szónoklatot a' szépségek' száma, nem nagysága 's becse szerint akarnánk megitélni, úgy Hyperidest is feljebb kellene becsülnünk Demosthenesnél. Az első kellemesebb hangzásu, és csaknem minden ékesszólási fortélyokkal bir 's ollyan ezermester, ki mindenből tud valamit, de mindenütt középszerü, 's ollyan vívóhoz hasonló, ki a' vívás' minden nemeit érti, de a' vívás' nemeiben alább való a' legjelesebbeknél. Hyperides Demosthenest a' stílen kivül mindenben utánozza 's egyszersmind mind azon jelességeket 's kellemeket is, mellyekkel Lysias magát megkülönbözteti, magára ruházza. Szelid és csendes tud lenni ott, hol a' beszéd egyszerüséget kiván, 's nem mond mindent egyforma modorban mint Demosthenes. Ha szenvedély nélkül akar szólni, mindent bizonyos tetsző 's magát kedveltető nyájassággal mond. Elmésségei számtalanok, gúnyolása finom; csúfolódása illedelmes, nem olly parasztos és pajkos, mint némellyek' attikai sava, de mindenkor elég csí-

---

68) *Oda nem adná.* Ez és a' következő 34-dik szakasz elhatározó feleletet ád az iránt, mit kelljen Shakespear' becséről tartani. S.

pős. Az ellenvetések' megczáfolásában 's nevetségesekké tevésében igen ügyes, nagyon vidor szeszélye van, melly a' játszás közben is szúr, 's a' czélt, mellyre irányoz, eltalálja. Mindent csaknem utólérhetetlen kellemmel ruház fel. A' szánakozás' gerjesztésében hatalmas, az elbeszélésben képzelő tehetsége kifogyhatatlan, a' kicsavarodásokban nagyon hajlékony lelkü. Latonája, példának okáért, melly költészi munka! 's gyászbeszéde ollyan, hogy csaknem lehetetlen azt az ékességet és pompát utólérni, mellyel írva van.

Ellenben Demosthenes csupán szenvedélyes, mindenütt tömött, sehol sem csendesen folyó, sem nem vakító, 's a' most említett jelességek közől csaknem egy sem találtatik benne. Ő, ha nevettetni akar, alig hogy magát nevetségessé nem teszi; 's midőn tetszeni kiván, inkább untat. Azon beszéde is, mellyet Phrynéről és Athenogenesről irt, ezen tekintetekben Hyperides' fensőbbségét mutatja.

De vélekedésem szerint Hyperides' szépségei, habár számosak is, sehol sem nagyok, mindenkor nyugott szívből származnak, életerő nélkül szüköl-ködnek 's a' hallgatókban meleg érzelmeket nem gerjesztenek. Mert senki sem fogja mondani, hogy munkái' olvasásánál vagy hallásánál gyuladozott volna. Demosthenes pedig egy felül fenséget, nagyságot, lelkesedést, ügyességet, élénk észt; másfelül meggyőzhetetlen erőt 's merészséget egyesítvén, ezen isteni ajándékokat (mert emberieknek nevezni vétek volna) egész összeségökben használja, 's általok minden idő-

beli szónokokat felülhalad, 's mikor nála egyéb tökélyek hiányoznak, akkor is a' birtokában levők' erejével mindeneket lemennydörög, 's ragyogásával mindeneket elhomályosít. Mert valóban elébb eltürhetné a' szem a' legfénylőbb villámot, mint ezen szónok' lángját, mikor összecsoportosított érzelmeinek egész tömegével kiront.

XXXV. Csak a' nagy tölti be a' lelket.

Plato és Lysias között még másféle különbség van; mert ez a' szépség nem csak számára, hanem becsére 's nagyságára nézve is alább áll amannál, sőt hibáival is annyira alább, mennyire a' jelességekben amattól elhagyatik. 'S vajjon mi birta ama nagy és isteni elméket arra, hogy a' csekélységekbeli szépségekről szűkkeblüleg nem aggódván, csak nagyra és fenségesre törekedtek? Több okokon kivül, úgy hiszem, az, mivel a' természet minket embereket nem alacsony és csekély dolgokra alkotott, hanem szemeink előtt az élet 's a' teremtett világ' tágas színházát felnyitván, 's egy nagy és népes gyülés' együtt munkálkodó tagjaivá rendelvén, egyszersmind nagyra 's istenire vágyó indulattal 's benső ösztönnel is megáldott. Azért gondolataink nem elégesznek meg azzal, hogy csak e' világ' láthatárával korlátoltassanak, hanem azon felül egész a' véghetetlenig emelkednek. Ha minden emberi dolgok' körét vizsgáljuk, a' szép és jó' nagyobb hatása könnyen átláttatja velünk, mire

vagyunk rendelve. Mert természetünk szerint nem a' kicsiny patakot csodáljuk, ha még olly tisztán folydogál és még olly hasznos is, hanem a' Nilust, a' Dunát, a' Rajnát és még inkább az Oceánt. A' tüz, melylyet mi gyújtunk, akár milly tisztán lángol, sem emel fel annyira, mint a' világító égi testek, habár ezek' sugárai néha meghomályosíttatnak' is, vagy mint az Aetna' lángjai, mellyek, ha kiütnek, köveket 's kősziklákat okádnak a' föld' gyomrából, 's tüzfolyamokat árasztanak. — Mind ezekből azt lehet következtetnünk, hogy a' hasznos és szükséges dolgok mindennapiak 's könnyen szerezhetők, és csak a' rendkivül valók ragadnak bennünket csodálkozásra.

XXXVI. Folytatás és alkalmazás.

Mikor tehát olly irókról szólunk, kik a' mindennapi hasznos és szükséges dolgok mellett, a' nagyot és csodálkozásra méltót is törekedésök' tárgyává tették, meg kell vallanunk, hogy azok, habár egyben másban hibáztak is, mindazáltal az emberiség' határain felülemelkedtek. Hibáik ugyan azt bizonyítják, hogy ők is emberek. De nagyságok az istenek' magasságához közel emeli őket. Ki csak a' hibákat kerüli el, az csak azt nyeri, hogy nem gáncsoltatik; de ki az illy nagyságra felemelkedik, az egyszersmind csodáltatik is.

Továbbá még többet is kell mondanom: az illy nagy emberek sokszor egyetlen egy fenséges gondo-

lattal 's érzelemmel is kipótolják azon hibákat, melylyek munkáikban találtatnak. Sőt ha valaki a' Homerok, Demosthenesek, Platók 's egyéb nagy irók' minden hibáit összeszámlálná is, nem csak kevésszer, hanem ezerszer is kevesebbre mennének azok, mint jelességeik. 'S azért az irigység semmi időt és kort nem tudott úgy megvakítani, hogy nekik nem adatott volna a' győzelmi koszoru, mellyel mindeddig birnak, 's mindég birni fognak:

„Míg folyamok lesznek, 's kikeletkor míg fa virágzik" *).

'S ha ki azt állítja, hogy a' kolossus a' benne levő hibákkal kevesebbet ér, mint Polykleť testőrzője [69]), annak azt feleljük, hogy csak a' müvészetekben, nem a' természeť nagy munkáiban csodáljuk a' szorgalmat, az ékesszólás pedig természeť ajándéka az embernél, vagy, hogy a' festész' és szobrász' műveiben emberhez hasonlítást, a' szónok'és költész' munkáiban pedig emberiséget haladó nagyságot kivánunk.

De minthogy a' hibák legnagyobb részint a' mesterség által kerültethetnek el, 's minthogy a' nagyság és fenség a' mellett, hogy lehetetlen mindenkor magához egyenlőnek maradnia, egyszersmind csupán a' természeť ajándéka is; azért nem lehet tagadni, hogy, mint már feljebb említettem, igen szükséges, hogy

*) Ez a' hexameter egy elveszett epigrammából maradott fen.

69) *Testőrzője.* Ez egy kisded szobor volt. S.

a' mesterség a' természetet segítse, és hogy csak ezek' egyesülése által lehet tökéletességre szert tenni.

Ennyit tartottam szükségesnek ezen kérdésre nézve megjegyezni; mindazáltal itéljen mindenki saját izlése szerint.

XXXVII. A' leirásokról 's hasonlatosságokról.

A'metaphorákkal (hogy fő tárgyamra ismét visszatérjek) határosak 's úgy szólván osztályos szomszédok a' leirások és hasonlatosságok, mellyek attól csak abban különböznek — — — — [70]).

XXXVIII. A' hyperbolékról [71]).

— — Illyen példának okáért ez: „ha eszeteket nem „talpaitokban viselitek 's nem lábaitokkal tiporjátok". Azért tudni kell, mennyire lehet menni a' hyperboléval; mert az, ha az illő határokon túlvitetik 's kiterjesztetik, úgy jár, mint az igen kifeszített húr, elromlik 's egészen más hatást tesz, mint tenni akar.

Így Isokrates néha épen azért, minthogy min-

---

70) *Különböznek.* A' metaphora úgy szólván a' hasonlatosságot felcseréli a' dologgal: a' hasonlatosság a' dolog mellett áll, a' leirás csak magát a' dolgot adja. Az a' hely, mellyben Longin erről bővebben szólott, elveszett. Ott kétség kivül a' hasonlítások, metaphorák és leirások' helytelen alkalmazásáról bővebben szólt. S.

71) *A' hyperbolékról.* Ezen szakasz' kezdete is, mellyben a' túlzásokról volt szó, elveszett. S.

dent nagyítni akar, gyermekhez illő képtelenséget követ el. Egyik beszédében azt akarja bebizonyítani, hogy Athenae több érdemekkel bir a' görögök iránt, mint Lacedaemon. Ebben mindjárt elül így szól: „minthogy az ékesszólás olly erővel bir, hogy a' nagyot „megkicsinyítheti, a' kicsinyt felemelheti, a' régit „újjá teheti 's az újat a' régiségbe visszaviheti". Nem kérdhetné-e itt valaki: hogyhogy Isokrates, talán az ékesszólás' ezen erejével a' két város' érdemeit el fogod változtatni? Mert nem ugy látszik-e, mint ha a' szónok az által mit az ékesszólás' erejéről mond, a' hallgatókat mindjárt beszéde' kezdetében arra akarná serkenteni, hogy neki ne higyenek? [72])

Ugy vélem tehát, hogy, mint már a' figuráknál említettem, azok a' legjobb hyperbolék, mellyek nem látszanak hyperboléknak lenni; 's ez akkor történik, mikor érzelemből 's a' körülmények' saját nagyságából önkényt látszanak származni.

Thucydides azokról, kik Siciliában elestek, ezt

---

72) *Ne higyenek.* Ez a' példa rosszul van választva. Mit Isokrates az ékesszólásról állít, abban nem túlzást mondott, hanem csak vigyázatlanul cselekedett, hogy ezen dicséretet, melly mesterségét szükségképen gyanússá tette, ott hozta elő, hol mesterségével hatni akart. — 'S mikor helytelen a' hyperbole? Akkor, mikor nincs költészi valószinüsége; 's ez az eset akkor van, mikor a' költész vagy szónok a' szívet nem tette eléggé részvevővé, 's a' képzelődést nem hevítette fel elegendőképen. S.

mondja: „Ekkor a' siciliabeliek a' folyóban levőkre rohanván „közöttök nagy öldöklést tettek, 's a' víz „azonnal posványos lett, de mind a' mellett mohón „nyelték a' véres és sáros vizet 's harczoltak érette". Itt a' szenvedély' hevessége 's a' körülmények' szorossága hihetővé teszi hogy a' véres és posványos vizet nyelték 's érette harczoltak. Illyen az a' hely is Herodotnál, mellyben a' thermopylaei harczról van szó: „Még ekkor is egy ideig kardjaikkal, kiknek volt, 's „kezeikkel és fogaikkal védelmezték magokat mind „addig, míg a' barbarok őket nyilaikkal el nem te„mették".

Mint lehet fogakkal fegyveresek ellen harczolni 's nyilakkal eltemettetni? 'S mégis hihetőnek látszik a' mi mondatik, mert az elbeszélés nem a' hyperbole' kedveért történik, hanem a' hyperbole az elbeszélésből származik; mivel épen a' körülmények és a' szenvedély szülik azt, 's mint már mondottam csak a' körülmények 's az érzelmek mentik a' szólás' merészségét.

Ekképen a' vigjátéki irásmódban még a' leghihetetlenebb is épen azért, minthogy enyelgő, megszenvedtethetik. — „Falusi jószága, így szól valaki egy „helyen, nem nagyobb, mint egy lakonikus levél". Ezt örömest elsziveljük, minthogy nevettet velünk, a' nevetés pedig kellemes érzemény.

De vannak kicsinyítő hyperbolék is; mert a' tulzásnak is szintén úgy lehet helye a' nagyításban, mint a' kicsinyítésben; az, a' mi diasyrmusnak neveztetik,

tulajdonkép nem egyéb, mint tulzó kicsinyítés, vagy kicsinyítő túlzás [73]).

XXXIX. *A' szólások' rendezéséről.*

Most már, barátom, a' fenséges' segéd eszközei közől, mellyeket eleintén említettünk, még az ötödik van hátra, a' stíl' vagy a' szólások' rendezése. Erről ugyan már két külön értekezésben elmondottam, mit vizsgálódásim után mondani szükségesnek tartottam; de itt még azt kell hozzá tennem, hogy a' hangegylet nem csak az embereket természet szerint igen gyönyörködteti 's a' rábeszélés' erejét igen neveli, hanem a' szenvedélyeket is hatalmasan gerjeszti 's úgy szólván bátorítja.

Melly érzeményeket nem gyújt a' fuvola' hangja azokban, kik azt hallják, egész őrjöngésig menő 's kicsapongó jókedvüekké teszi, 's arra kényszeríti őket, hogy lépéseiket hangja' mértéke szerint alkalmazzák, 's a' hangászathoz legkevesebbet értőnek lelkét is maga szerint hangolja. Még a' húrok' hangjai is (bár egyik is magán véve semmi hatást nem tesz), ha rendszereztetnek, mint jól tudod, változásaik, együttzengésök 's a' symphonia' egész vegyítése által kimondhatatlan gyönyört szerezhetnek. Mind ez pedig

73) *Túlzás.* Illyen példa van a' 90-d. zsoltárban: „Az ezer „esztendő teelőtted mint a' tegnapi nap melly elmúlt, „és az éjszakának negyedrésze. És ismét: megemészt„jük a' mi esztendeinket, mint a' beszédet" stb. S.

csak kép, csak utánzás, csak szívek' megnyerése végett tanult fortély, 's nem természeti tulajdonsága az embernek. Mit mondjunk tehát a' velünk született 's nem csak füleinkre, hanem szívünkre is ható szók' összerendezéséről, melly természet, nevelés, életmód által sajátunkká lett számtalan neveket, gondolatokat, dolgokat, szépségeket 's jelességeket felébreszt, 's melly olly különféle vegyes hangokkal a' szónok' érzelmeit 's szenvedélyeit minden hallgatóban felélesztí, csendesíti, heviti, meghatározza, felemeli vagy másképen módosítja 's egészen kifejezi. Nem kell-e megvallanunk, hogy az a' nagyot és fenségest a' beszédben igen elősegíti, és hogy lelkünkön nagy hatalommal uralkodik? De képtelenség volna ollyanról kételkedni, mit a' tapasztalás annyira bizonyít [74]).

XL. A' mondatok' összefoglalásáról.

E' tekintetben semmi sem adhat a' beszédnek nagyobb emelkedést és fenséget, mint a' mondatok' összekapcsolása, mellyek, mint az emberi test' tagjai, egyenként véve semmi nevezetest sem tesznek; össze-

---

74) *Bizonyít.* Itt állitása' bizonyítására Longin Demosthenesből hoz elő egy mondatot, mellynek harmoniáját és szépségét fejtegeti. De minthogy fejtegetése egészen a' görög nyelvre van alkalmazva; azért ezen helyet kihagytam, valamint azt is, melly a' következő XL. szakaszban Euripidesből van előhozva. K.

sítve pedig 's együtt véve jeles egészt és rendszert formálnak.

A' külön 's egyenként vett 's imitt amott elszórt nagy maga is csekélységgé válik és semmi nagy hatást nem tesz; de ha minden egy testületté szerkesztetik 's a' harmonia' kötele által összekapcsoltatik, nagyobbá lesz. 'S így a' periodus' fensége tulajdonképen csak sok egyes nagyságok' összített egésze. 'S ebből át lehet látni: mikép történhetett az, hogy sok olly irók, kik minden fenség nélkül ugyan nem voltak; de jeles nagyságot nem követelhettek 's a' mellett sokszor nagyon köznépi 's nemtelen kifejezésekkel is éltek, csupán a' mondatok' helyes összefoglalása által a' nagyságra nézve bizonyos tekintetet és méltóságot nyertek, legalább alacsonyoknak nem tartattak. Illyenekhez tartoznak példának okáért, Philistus, nem ritkán Aristophanes, 's Euripides csaknem mindenkor.

XLI. A' szólások' összerendezésében vagy a' stílben előforduló hibákról.

De másfelül semmi sem árt a' fenségesnek olly igen, mint egy ugráló 's tánczoló rhythmus vagy hangmérték, millyen a' Pyrrhichiusokban, Trochaeusokban és Dichoreusokban van. Az illy felesleges hangászatos szerkesztés mesterkélést árul el, gyermekjátékká válik, 's minden benyomást gátol, minthogy a' hallgató azokat egyformaságokért igen észre-

veszi; 's ez legroszabb a' dologban. Mert valamint a' melodia a' hallgató' figyelmét az ének' tartalmától elvonja, 's az érzelmet többnyire egészen magára ragadja; úgy a' stíl' ezen igen észrevehető harmoniája is azt cselekszi, hogy a' hallgatók nem a' szókra, hanem a' harmoniára ügyelnek: úgy hogy már a' mondat' leszállását is előre érzik, és mint a' karoknál, elébb mint a' szónok oda ér, annak hangmértékét megmondhatják. Hasonlókép az igen összetömött, vagy az olly stíl is, melly csupa kicsiny 's egytagu szókra aprittatik el 's mintegy darabonként összeszegeztetik, nagyon távol van a' fenségestől.

XLII. Folytatás.

Nem kevesebbé gátoltatik a' fenséges' hatása az olly stíl által is, melly mindent rövid mondatokra metél el; mert a' gondolat' nagysága elenyészik, ha a' kifejezés olly igen összezsugorodik.

Ezzel épen nem a' jól alkalmazott, hanem csak a' csonkított rövidséget gáncsolom. Ez a' hallgató' lelkét visszatartóztatja, amaz pedig egyenesen a' czélhoz vezeti. Hasonlókép van ellenben a' dolog a' mondatok' szerfeletti hosszaságával is, melly mindenkor bágyadttá, hideggé 's mászóvá teszi a' beszédet [75]).

---

75) *Teszi a' beszédet.* Ezen hibák nemcsak a' fenségest illetik, hanem az egész költészségre 's ékesszólásra is kiterjednek. Minthogy a' képzelődésnek a' hosszu mondatoknál azoknak felfogásával, 's a' rövideknél azok-

XLIII. Az aljas szókról.

Az aljas nemtelen szókkal élés is igen lealacsonyítja a' fenségest. Herodotban például nagyon szép a' szélvész' leirása; de még is fordulnak abban elő olly kifejezések, mellyek a' tárgy' nagyságához nem illenek. Talán már az is illetlen, midőn ezt mondja: „*Ζεσασης δὲ τῆς Θαλασσης*", minthogy ezen szókban a' kimondás' sziszegése miatt a' nagyság sokat elveszt. Továbbá ezt mondja: „*Ὁ ἀνεμος ἐκοπασε*, és ismét *Ιους περὶ τό ναυάγιον δρασσομένους ἐξεδεχετο τέλος ἄχαρι*". Ez a' szó *ἐκοπασε* nagyon aljas; 's ez *ἄχαρι* a' szerencsétlenek' nagy nyomoruságához bizonyosan nincs mérve. Theopompus is a' persa király' Egyiptomba menetelének különben nagyon pompás leirását néhány szók által egészen elrontotta: „Volt-e Ázsiá-„ban, így szól, város vagy nép, melly a' király' pa-„lotájához követeket nem küldött? Minden drágalá-„tosból és szépből, mit a' természet ád 's a' mester-„ség készít, mik nem küldettek neki ajándékba? pom-„pás szőnyegek, piros, fejér, tarka szinü öltözetek, „aranynyal kivarrott sátorok minden szükségesekkel „ellátva, szebbnél szebb paplanok 's ágyi ruhák, min-„denféle mesterséges keszületü arany és ezüst edények, „drágakövekkel kirakott, vagy máskép müvészileg „elkészített korsók és poharak, részint görögök', ré-

---

nak összefoglalásával kell vesződni, azért mind a' két esetben gyengíttetik a' hatás. S.

„szint más nemzetek' izlése szerint készült számtalan „fegyverek, terehhordó 's egyéb állátok' egész csor- „dái, több köblöt tevő fűszerek, tömlők, zsákok, pa- „pirosok 's mindenféle egyéb használható szerek, 's „annyi besózott hús, hogy annak halmai messziről „hegyeknek 's tornyoknak látszattak lenni".

Itt, mint látod, a' történetiró a' legmagasabb felemelkedésről a' legnagyobb alacsonyságra esik le, holott inkább az alacsonyról kellene neki a' magasra felemelkedni. Mert midőn az olvasó a' pompa' ünnepélyes leirásában fűszert, tömlőket, zsákokat 's besózott húst talál, egyszerre azt véli, hogy valamelly konyhában, vagy valamelly életes kamarában van. Ha valamelly szobabeli eszközök' elrendelésénél ennyi holmi, arany, drágakövekkel kirakott poharak, ezüstmüvészet, aranynyal himzett sátor és zsákok, tömlők 's besózott hús összekevertetnék, melly kellemetlen látomány lenne ez; szintén olly kellemetlen az egész leirást elcsufító dolgok' neveinek összefoglalása is. Az iró mind ezen dolgokat könnyen egy summában 's részletes előszámlálás helyett egy közös névvel említheté, 's miután minden egyebet leirt, más fordulattal azt mondhatá, hogy a' tevék és egyéb terehhordó állatok mindent vittek, mi vendégségek' alkalmával az asztalra megkivántatik, vagy azt jelentheté, hogy minden enni inni valóból, valamit a' tobzódás kivánhat, nagy bőség küldetett, 's szükségtelen volt mindent egyenként és kicsinyenként

szakács' módjára előszámlálni. Mert mikor valami nagyot és szépet akarunk mondani, csak legnagyobb szükség' idején kell alacsony vagy épen csömörletes dolgokat említenünk, vagy ollyan kifejezéssel élnünk, melly a' tárgy' méltóságához nem illik: mint a' természet is az emberi test' azon részeit, mellyeket megnevezni a' szemérem tilt 's mellyek a' tisztátalanság' kitakarítására szolgálnak, nem szem eleibe helyezte, hanem, mint Xenophon mondja, a' kiürítés' útjait, hogy az egésznek szépségét el ne csufítanák, az érzékektől a' lehetségig eltávolította.

Azonban szükségtelen volna az ollyasról többet mondanom 's annak minden nemeit előszámlálnom, mert miután megmagyaráztuk, miben áll a' nemes és nagy, önkényt következik, hogy mind az, mi ezzel ellenkezik, alacsony és rosz [76]).

XLIV. Mi az oka, hogy az újabb időkben olly kevés fenséges elmék vannak.

Még egy van hátra, kedves Terentianusom, mit tudvágyad' kielégítése végett felvilágosítni kivánok, tudniillik az a' kérdés, mellyet nem régiben egy bölcsész szőnyegre hozott. Csodálom, így szól ez, 's

---

76) *Alacsony és rosz.* E' jegyzés felettébb általános 's nem egészen igaz. Sok dolgok, mellyek magokban vizsgáltatva alacsonyak, az alakítás, a' környülmények 's azon érdek által, mellyel azokat a' költész felruházza, nagyok lehetnek.

velem együtt sokan csodálják, hogy holott időnkben olly sok jeles elmék a' köz dolgokhoz értéssel, 's az ország' dolgaiba mélyen belátással, nagy ékesszólásbeli ügyességet, elmésséget, éles észt 's kellemet egyesítenek, még is olly kevesen találtatnak nagyok és fenségesek, hogy azokat csaknem a' ritkaságok közé kell számlálni. Olly nagy a' jelen időben a' lángész' terméketlensége! Talán igaz az, mit mondani szokás, hogy a' népigazgatás szüli és táplálja a' nagy elméket, hogy ezek csak abban éltek, 's azzal együtt kihaltak? Mert, így szól tovább, a' szabadság ád a' nagy lelkeknek éltető erőt 's az serkenti őket az egymással versenyzésre 's az elsőség' koszorújáért küzdésre. Azon jutalmak, mellyeket csak a' népigazgatásban lehet nyerni, a' szónok' természeti jelességeit felébresztik, élesítik 's természet szerint azon szabadság' érzésére lelkesítik, melly a' köz dolgok' elintézésében divatozik. Ellenben mi gyermekségünktől fogva polgári alkotmányunk' törvényes szolgaságához szokunk 's bölcsőnktől fogva ollyan szokásokkal, gondolkodásmódokkal, millyeneket az kiván, vagyunk körülvéve, a' nélkül, hogy az ékesszólás' legszebb és legnemesebb forrását, a' szabadságot, csak megkóstolnók is. Lehet-e csodálni? hogy illy módon nem leszünk egyebek mint fenhéjázó 's kérkedő hízelkedők. — Minden egyéb ügyességeket, így szól tovább a' bölcsész, rabszolga is szerezhet magának, de szónok nem lehet: az a' félelem, hogy igen szabadon talál beszélni, szüntelen

ébren van benne, mivel megszokta a' bottól és korbácstól remegést. Mert, mint Homer mondja, a' rabság félig megfosztja az embert férfiuságától. Valamint tehát, ha igaz az, mit mondanak, hogy a' törpék azért maradnak olly kicsinyek, mivel gyermekkorokban rövid ládákba záratván nemcsak a' növésben gátoltatnak, hanem tagjaik is kötözés által összeszorítatnak; hasonlókép a' rabság, ha még olly igazságos is, úgy szólván, a' lelkek' megszorító szekrénye 's közös fogháza.

Így beszéle ez a' bölcselkedő. Ellenben én így felelék neki: barátom, semmi sem könnyebb és semmi sem is uralkodóbb szokás az emberek között, mint a' saját idejökbeli dolgok' alázása és gáncsolása. De vigyázva itélj, 's fontold meg, ha a' lelkek' nagyságát 's fölemelkedését elébb egy ideig nem a' béke' kényelmei gátolták-e, most pedig nem az egész világra kiterjedő háborúk és pusztítások, 's különösen életünket mintegy tömlöczben tartó telhetetlen kivánságaink 's szenvedélyeink gátolják-e? Valóban a' gazdagság' kivánása, ezen uralkodó nyavalyánk, 's a' gyönyörök' szeretete tesz bennünket rabszolgákká 's az sűlyeszt minden embereket a' veszély' örvényébe. A' lelket a' fösvénység' nyavalyája kicsinynyé 's erőtlenné teszi; a' gyönyörök pedig még inkább megnemtelenítik. Lehetséges-e, hogy azok, kik szüntelen kincsre kincset akarnak gyűjteni 's a' pénzt úgy szólván istenökké teszik, ezen vétekkel együtt a' többi vele rokon roszat és gonoszt is lel-

kokbe ne vegyék? A' gazdagságot mindenkor nyomban követi a' fényüzés, 's ha amannak a' város' kapui 's a' házak' ajtai megnyittatnak, ez is bemegyen azokba 's vele együtt lakik. 'S mikor ezek együtt mulatnak 's magokat megfészkelik, a' bölcsek' állítása szerint, magokhoz hasonlókat nemzenek: kérkedékenységet, kevélységet 's puhaságot, mellyek nem fattyaik, hanem valóságos és törvényes gyermekeik. 'S ki ezeket magában fel hagyja nőni, abban az erőszak, igazságtalanság, szemtelenség határtalan hatalommal uralkodnak, 's akkor lehetetlen, hogy valaki magas és fenséges dolgokra ügyeljen, 's a' dicsőség' koszorújáról gondolkodjék; hanem kénytelen egész életét keskeny körben elvesztegetni. Akkor a' lélek' minden idege megtágul, mert mindenek csak csekély és mulékony dolgokról gondoskodnak és senkiben sem éled fel a' halhatatlanság' kivánsága. Ki itéletét pénzért meg hagyja vásárolni, az nem lehet a' szépnek és nagynak igaz és szabad lelkü birája, az csak azt tartja szépnek, igaznak, illendőnek, mi magának hasznos. Vajjon már a' mostani korban, midőn mindenek igazságtalan ajándékokból szerzik élelmöket, mindenek csak örökségeket vadásznak 's végintézeti hagyományok után leskelődnek 's életöket és költségöket illy rút nyereség által vásárolják meg, hogyan találtathatnék az élet' illy ragadó nyavalyájában a' nagynak és halhatatlanságra méltónak tiszta erkölcsi 's olly szabad lelkü birája, kit a' gazdagság' kivánása az igaz útról

el nem tántorítana? Az illyeneknek, mint mi vagyunk, talán jobb is más' hatalmában lennünk 's engedelmeskednünk, mint szabadságban élnünk? Mert ha a' fösvénység 's a' ragadozás kényökre hagyatnának, nem sokára, mint a' szabadon bocsátott vad állatok, az egész világot feldúlnák 's kipusztítanák.

Általában pedig nem tagadhatom, hogy időnkben a' tunyaság által a' legjobb elmék kevés kivétellel el vannak foglalva, mindent csak dicséret és gyönyörűség-vadászásból, nem buzgóságból 's igaz dicsőség-kivánásból cselekesznek [77]). De elég le-

77) *Dicsőség-kivánásból cselekesznek.* A' Longin és barátja' panaszát az iránt, hogy idejök fenséges elmék' tekintetében igen terméketlen volt, igazolják azon munkák, mellyek azon időből hozzánk jöttek. De annak okai, miért olly ritkaságok a' fenséges elmék, mélyebben feküsznek, mint ezen két bölcselkedő gondolja. Általában, mikor irásokban, müvészetekben kevés elmék mutatják magokat fenségeseknek, nem következik, hogy ollyankor fenséges elmék nem volnának. Számtalan nagy lelkek tünnek el észrevétlenül a' világ' piaczáról, azért mivel nem nyílik számokra mező. A' lélek' nemességét még a' zsarnokság 's az eláradó bujálkodás és puhaság sem irthatják ki egészen.

A' lélek' nagysága független a' lángésztől. Hiányozhatik az valamelly időszak' minden müvészetében 's egyéb izlésében, 's még is feltaláltathatik a' nemzetek között. Sőt ha az izlés és a' müvészségek' történeteit vizsgáljuk, csaknem azt kell hinnünk, hogy a' nemzetek csak akkor kezdettek fenségesen beszél-

gyen erről annyi, mennyit mondottam; menjünk most által a' szenvedélyekre, mellyekről külön ér-

---

ni, midőn fenségesen cselekedni csaknem megszüntek. — — Én azt hiszem, hogy az emberben élő lélek' igaz és közvetlenül saját munkásságának csökkenése 's megszünése egyetlen egy oka a' nemzetek' lealacsonyulásának, 's az élet' szépitésére czélzó minden rendbeli jóizlés' romlásának. De az illy csökkenés és megszünés az emberek és kivánságok' zsarnokságát meg szokta előzni.

Ezen csökkenésnek 's megszünésnek ezer okai vannak, 's a' legfontosabb azon eszközökben áll, mellyek által a' lélek' munkásságát 's nagyságát fentarthatni gondoljuk, tudniillik a' nem magunktól, hanem másoktól várható, nem cselekedeteinkből, hanem másunnét származó jutalmazásokban. Az illy jutalmak nem sokára fő czéllá lesznek, 's minthogy emberektől függnek, emberi módon is kerestetnek, 's akkor emberek' kedviért hivatás nélkül is történik az, minek csak a' dolog' kedviért és hivatásból kellene történni.

'S mikép lehet az illy szerencsétlenség' idején a' lélek' természeti erejét 's a' magával megelégedésből származó örömöt visszanyerni? Ó ti kevés boldogok, kik az illy erőből még valamit megmentettetek, tanúljatok magatokkal megelégedni, tanuljátok a' természetet, szerelmet és barátságot élvezni, ne gondoljatok azzal, ha ez vagy amaz lát-e benneteket, vagy nem; ne kérdezzétek, mit mond ez vagy amaz felőletek. Akkor nem félhettek, hogy más valamit szóljatok, költsetek, irjatok vagy cselekedjetek mint a' mit szivetek parancsol 's mire szivetek kényszerít;

tekezést igértem [78]). Mert a' szenvedélyek, vélekedésem szerint, a' beszédnek 's különösen a' beszéd' azon részének, hol a' fenségesnek helye van, nem kevés ékességére szolgálnak.

's mit így szóltok, költetek, írtok és cselekesztek, az, ha nem kivánjátok is, megnyeri a' késő világ' jóváhagyását. Ha szívetek' parancsolatját követitek, hősök lesztek győzelmi pompa, költészek borostyánkoszorú, erényes és jó emberek bálványoztatás nélkül. S.

78) *Igértem.* E' munkát nem birjuk; 's annak elveszését alig pótolja ki az, mit Aristoteles és egyebek e' tárgyról mondottak. Egyébiránt nem nehéz átlátni, hogy a' szenvedélyek a' fenséges' legfőbb forrását foglalják magokban. Mert már az érzelmet is legnagyobb részint azok emelik fel 's azok adják neki azt a' hatékonyságot 's erőt, mellyben a' fenségest leginkább keresni kell; 's még azon szenvedélyek is, mellyek a' lelket megerőtlenítni látszanak, millyen a' szomoruság, kétségbeesés, részint nagy hatásu erőt mutatnak, midőn a' szenvedéstől megmenekedni törekednek, részint a' szenvedőnek szerfeletti maga megerőltetéséből származnak.

TOLDALÉK.

Kivonat Schlosser' értekezéséből a' fenségesről.

Fenséges az, mi nagyobb, mint azon dolgok, melyekkel arányba tétetik. Az emberi lélek tehát akkor lesz fenséges, ha nagyobb lesz, mint volt, és mint azok, mik vele összehasonlítatnak.

Már ezen szómagyarázat is mutatja, hogy mielőtt az emberi lélek' fölemelkedéséről szólnánk, fogalmunknak kell lenni az emberi nagyságról. Az embert, ha nem csalatom, nemesebb tehetségeinek, vagy mások által legjelesebbeknek tartott tehetségeinek 's ezek munkásságának mértéke szerint nevezzük nagynak. Erkölcsi értelemben pedig csak annyiban nevezhetjük nagynak, mennyiben érzelmei szerint munkálkodó lénynek nézzük.

Illyen értelemben minden munkálataink érzelmeink' következményei. Minden nagy munkásság tehát e' tekintetben nagy érzelmeket tesz fel, azaz, olly érzelmeket, mellyek erőinket munkálásra feszítik.

Valamint általában a' nagyság nem másképen, hanem csak más megmérhető dolgok iránti arányban gondoltathatik, úgy a' fenséges sem gondoltathatik másképen, mint egyéb nagyságok iránti arányban.

Ha már az ember' nagysága nemesebb erkölcsi erőinek, azaz, azon nemesebb erőknek, mellyek érzelmei által tétetnek mozgásba, számában 's arányában áll: úgy látszik, nem nehéz a' fenséges érzelem' fogalmát kitalálni; mert olly érzelemnek kell lennie, melly az emberben szokatlan nagyságu nemes erőket, szokatlan munkásságra emel.

De ezen érzelemnél még veszünk észre valamit, mi azt különösen jellemzi, 's minden egyéb érzelmektől, melylyek ereinket feszítik 's erőltetik, megkülönbözteti, tudniillik azt, hogy az illyen érzelemben gyönyörködünk. Az aggodalom szokatlan erőket birhat legnagyobb munkásságra; de nem kellemes; ugyan azért nem is fenséges érzelem.

Ki a' tenger' partjairól a' szélvészt nézi, kinek lelke a' mennydörgést egy bölcs' nyugalmával hallja, az a' természet' illy nagy jelenményei által fölemeltethetik, de nem a' hajótörést szenvedő, ki a' szélvészben életét megmenteni törekszik, 's megmenthetni nem reményli; nem az az erőtlen, ki a' villám előtt szemeit behúnyja 's a' mennydörgésnél füleit bedugja. A' fenséges érzelem' fogalma tehát még annyiban is megszorítandó, hogy olly tetsző érzelemnek kell lennie, melly az emberben szokatlan nagyságu nemes erőket, szokatlan munkasságra izgat.

Azonban ne higyük azt, hogy ezen erőknek 's ezen munkásságnak mindenkor, valamikor a' lélek fölemeltetik, valamelly bizonyos és meghatározott czél' elérésére szükségképen kellene törekedni. A' fenséges' rendszerinti munkálata abban áll, hogy az emberben egész erejét érezteto hatékonyságot támaszt. — Azt se gondoljuk, hogy ezen erőérzésnek mindenkor szükségképen cselekvést kelljen maga után vonni. A' cselekvés körülményektől függ. Mikor pedig az erő cselekvést von is maga után, akkor sem mulhatlanul szükséges, hogy a' cselekedet erkölcsi tekintetben mindenkor jó legyen. Csupán szokatlan nemes erők' szokatlan erőlködéséről, nem az erőlködés, vagy feszített erő' mire alkalmazásáról van szó. Érezte ezt Longin, midőn Homerban a' visszavonás' képét fenségesnek nevezi: ott neki csak azon nagy, erős és munkás lény fenséges, melly munkálataival az égtől fogva a' földig ér.

De a' nagy munkásság 's nagy érzelem sem szül fenségest szokatlan nemes érzések nélkül. Semmi sem mun-

kásabb, mint a' félelem; de az erők, mellyeket mozgásba tesz, épen nem szokatlan nemességüek. — A' fenséges érzelem' jelleme tehát az, hogy általa szokatlan nemes erők szokatlan 's egyszersmind gyönyörködtető munkásságra izgattatnak; 's minden, mi illy érzeményt gerjeszt, fenséges.

Erre a' kérdésre, mikép gerjesztetik az illy érzelem, igen nehéz felelni. Annyit sejdítek, hogy a' hatás különféleképen történhetik, vagy együttérzés, vagy csupán külső érzéki ösztön, vagy képzelődés' olly ereje által, melly szerint ez, a' tárgyaknak az emberre befolyást tulajdonít, vagy az embert a' tárgyakhoz hasonlóvá teszi. Így a' magas hegy, a' sebes rohanásu folyam, a' szélvész, a' mennydörgés, a' messze kiterjedő ég, az ütközet' kezdésre menő hadisereg, egy templom, egy pompás palota, egy nagy szabásu omladvány 's némelly hangászat: mind ez fölemelheti a' lelket; sokszor maga a' setétség 's másszor ismét az eláradó világosság is gerjeszthetí a' fenséges' érzését; de senki sem mondhatja meg mikép és miért? Egy homályos erdő példának okáért gerjeszt fenséges érzést, de nem tudjuk azért-e, mivel a' setétben meglepő félelem lelkünket fölemeli, vagy mivel ott olly fensőbb lelkek' lakát sejtjük, mellyeknek társaságában magunkat magasabb lényeknek érezzük, vagy valami másért; egy magas hegy fölemel bennünket, de nem tudjuk azért-e, mivel a' roppant nagyságu tömeget nehézségével 's minden erejével gondoljuk, vagy azért, mivel a' képzelődés minket reá állít, 's velünk róla végetlen síkságot láttat; vagy más valamiért.

Arra a' kérdésre sem lehet egészen kielégítő feleletet adni, millyennek kelljen a' bennünk fenséges érzelmet gerjesztő tárgynak lenni.

Úgy látszik, hogy azon dolgokon kivül, mellyek lelkünket ösztönileg emelik, az illy tárgynak akár természeti, akár erkölcsi legyen, már magában is szokatlan

nagyságunak, szokatlan ereűnek, szokatlan munkásságunak 's egyszersmind gyönyörködtethetőnek is kell lenni. Longin is illy vélekedéssel van, mert munkája' vége felé azt mondja, hogy lelkünk nagyságra született és hogy minden nagy tárgyak a' magok nemebeli kisebb tárgyaknál erősebb hatást tesznek reánk.

Tudnivaló, hogy e' tekintetben képzelődésünk, neveltetésünk, előítéleteink és sok egyéb körülmények némelly tárgyat a' valóságnál nagyobbnak gondoltathatnak. A' királyi udvar' pompája némellyeket nagyon fölemel, míg másokat, kik azt csekélységnek tartják, egészen részvétlenűl hágy.

De akármillyen legyen a' tárgy, melly bennünket fölemel, minden esetben vagy külső érzésünk vagy értelmünk vagy képzelő erőnk által hat reánk. Külső érzésünkre ösztönileg tehet hatást, példának okáért: a' hangászat' hallása 's a' kelő nap' látása.

Értelmünk kétféleképen látszik birni befolyással érzelmünkre: közvetve a' tárgy által, mellyről magának eszmét alkot, 's közvetlen az által, hogy bennünk az eszmék' tisztasága, rende, igazsága 's világossága' érzését támasztja.

A' képzelődés többnyire az említett tárgyak által támasztott fenséges gondolatok' társaságában 's velök együtt hat reánk, 's mint minden cselekedetink' fő rugonya, a' külső érzékeket 's az értelmet mindenkor elősegíti.

De még többet is köszönünk neki. A' valóságos világ vagy igen kevessé, vagy zsarnokilag foglalkodtatja érzelmünk' említett eszközeit. A' képzelődés új világot teremt körülöttünk, még pedig olly érzelmeket gerjesztőt, milylyenek a' valóságban vannak 's egyszersmind képesekké is tesz bennünket azokon uralkodni.

Longinnak 's mindeneknek, kik a' fenségesről irtak, az a' czéljok, hogy észrevételeik által a' költészeknek 's egyéb művészeknek, kik a' képzelődés' számára dolgoz-

nak, útmutatást adjanak az iránt, miképen kelljen képzelődési fenséges érzelmeket támasztani?

Fáradságok nem is volt egészen haszontalan.

Igaz ugyan, hogy esztelenség volna a' költésznek 's más müvészeknek eleikbe írni, mikép dolgozzanak czéljok' elérése végett, vagy müvészségöknek határokat szabni. De minthogy a' képzelődés' játékai sokszor igen csodálatosak, 's minthogy a' legnagyobb költészek is czéljokat sokszor elhibázzák; igen jóvá lehet hagyni azok' igyekezetét, kik azon benyomásokat, mellyeket az elme' munkái reájok tettek, kijelentik, 's az okokat nyomozzák, miért tették a' költészek reájok egészen más benyomást, mint tenni akartak. Longin ezen az úton nagyon helyesen jár értekezésében. Ő ötfélét kiván a' költésztől és szónoktól (mert egyéb müvészekről nem szól): tudniillik nagy gondolatokat, nagy érzelmet 's ezekhez illő előadást, kifejezést és irásmódot.

Ezen kellékek' két elsője tulajdonkép a' tárgyat illeti, mellynek fenséges érzelmet kell gerjeszteni.

Már felebb említettem, hogy nem lehet meghatározni, millyen legyen ezen tárgy; de annyit sejthetünk, hogy szokatlan nagysággal kell birnia. Ezen eszme igen világosan előnkbe tünik, ha az Iliast az Aeneissel összehasonlítjuk. Az elsőben Achilles úgy rajzoltatik előnkbe, mint olly fiatal férfi, ki már ifjuságában egy rövid, de nagy tettekkel jelelt életet, egy hosszu de tett nélküli életnél fölebb becsül, ki azután a' háborúba ment 's a' görögök' hatalmas hadiseregénél a' súlyegyent fentartotta, kinek a' hadiseregtől eltávozása miatt a' győzödelem a' legnagyobb hősöknek is lehetetlenné lett; ki az istenektől nem egyéb görög hősök' módjára az ellenség' megverését, henem inkább annak hatalmasabbá 's győzödelmesebbé tevését kérte, hogy megmutathassa, melly sokkal többet ér ő, mint az egész sereg; ki sem fenyegetések, sem ajándékok által el-

tökélett szándéka' változtatására nem birathatott; de ki végre csupán tiszta barátság' nemes érzésétől indíttatva, ismét előáll, a' győzelmet az ellenségtől elragadja, 's bátorság, erő, és vitézség' sok csodái után az ellenség' első hősét kivégzi.

Ellenben a' másik költeményben egy szerencsétlen számüzött férfit látunk, ki királya' háznépét 's hazája' elenyészését felül tudta élni, 's bújdosásában minden kis szerencsétlenség által földhez sújtatik, idétlen szerelme miatt tőle függő népe' boldogságát elfelejti, azután ismét szeretőjét feláldozza, 's általában kezdettől fogva végig magát az istenek által mintegy kötélnél fogva hagyja vezettetni.

Nem szándékom a' két költemény' becséről elhatározó ítéletet mondani. Csak azt akarom a' két fő hős' vizsgálásából megmutatni, mért kell a' léleknek Achilles által felebb emeltetni, mint Aeneas által.

A' legkésőbb maradék' emlékezetében élés a' jövő időszakok által sirunkban is tiszteltetés, annak, ki ellenünk áll, letapodása, 's annak, ki reánk támaszkodik, fentartása: ez feszítheti lelkünk' legnemesebb erőit legnagyobb mértékben. Az olly férfinak képe, ki illyet tehet, lelkünk' dicsőségének fő ideálját terjeszti előnkbe; az illy ideál' el érésére törekedés természet szerinti tulajdona minden fölemelkedni tudó léleknek. Csoda-e tehát, ha akkor, midőn ezen ideál élénken előnkbe tartatik, a' lélek legnagyobb erőit összeszedi 's minden erejének teljes érzésében, ha máskép nem lehet, legalább forró óhajtásokkal ahoz felrepülni igyekszik.

Ha tehát költész vagy más müvész a' fenséges' érzelmét akarja gerjeszteni, csak olly tárgyat kell keresnie, melly, ha valósággal léteznék, a' jól termett emberek' minden erejét felizgatná, 's a' legnagyobb munkálásra feszítené.

De az emberi becsnek nemcsak egy neme, nemcsak a' bátorság 's a' vitézség, hanem a' szeretet, isteni félelem 's

általában minden magában álló emberi becs, az erő, nagyság 's dicsőség' ideálja is fölemelheti lelkünket. 'S ha a' költész magában érzi azt, mi őtet fölemeli, alig lehet nehéz olly tárgyat választania, melly által mások' lelke is fölemeltessék.

De Longin szerint nem elég illyen tárgyat előállítani, hanem úgy is kell azt előállítani, hogy érzelmet gerjeszthessen.

Ez a' kivánat igen természetes, de nem könnyen teljesíthető.

A' költész vagy akármelly müvész csak úgy tehet neki eleget, ha a' képzelődést annyira felhevíti, hogy a' kép, mellyet előállít, a' lélekben valóságosan jelen lássék lenni. Erről ismertetik meg a' költész; a' találás legkevesebb mesterség.

Sok költészek igazán nagy tárgyakat találtak vagy választottak, de a' tárgyak inkább az értelem, mint a' képzelődés' hatóságához tartoztak.

Elmúlhatlanul szükséges az is, hogy a' költő, ha azt akarja, hogy hasson, az általa választott képet minden jellemével megegyezővé tegye.

Már felebb mondám, hogy a' tárgynak, mellyel fenséges érzést akarunk gerjeszteni, magában is nagynak kell lenni; de könnyen el lehet gondolni, hogy a' tárgy' becse annak, kinek lelkét felebb akarjuk emelni, gondolkozásmódja 's egyéb körülményei szerint, igen változik. Tagadhatatlan, hogy az embernek neveltetése, vallása, előítéletei 's megszokott képzelményei sokszor olly dolgoknak is nagy becset adnak, mellyeknek kevés valóságos becsök van. E' szerint úgy látszhatnék, hogy a' régi költők' munkáinak, mellyekben régi vallásaikról, erkölcseikről, polgári alkotmányaikról legnagyobb dolgok mondatnak, reánk nézve a' mostani gondolkozás és életmódban érdekteleneknek kellene lenni. De nem érdektelenek,

's miért nem? Ki a' dologról gondolkodik, úgy fogja találni, hogy vannak bizonyos tettek és gondolkozásmódok, mellyek minden időben, minden embereknél, 's minden nemzeteknél azon lelkekben, mellyeknek eléjök terjesztetnek, viszhangra találnak. Nagy kitekintés az egész természetre, nagy felfogó, fentartó, jóltevő, vagy ronto erő, nagy maga-megtagadás 's a' szív' erős megzabolázása, és több efféle, ha híven festetik, a' festés soha sem téveszté el czélját. Mihelyt az egész emberi nemzet' képéből általános vonások mutatkoznak, akkor a' görög, romai, celta, egyiptomi, zsidó és keresztény vallásokba 's erkölcsökbe beléjök tudjuk magunkat gondolni 's érezni, akár mikép módosíttassanak is utóbb azon vonások. De fő dolog e' tekintetben az, hogy a' költész a' képet 's különösen azon vonását, melly az egész emberiséget illeti, élénken fesse 's reánk nézve érdekessé tegye.

'S ez az, mit Longin harmadszor azon költésztől, ki fenséges akar lenni, kiván, tudniillik a' tárgyhoz illő 's hozzá aránylag mért előadás. Ezzel kell a' költésznek és a' müvésznek érzelmét az olvasó' vagy néző' lelkébe általvinni. Ha a' költész tárgyával el van telve, ha az a' kép, mellyet lelkéből le akar másolni, magában nagy eszméket gerjesztett, könnyen fogja maga is érezni, mint kelljen az előadást alkotnia. De a' másod 's alacsonyabb rendű költészek soha sincsenek ezen esetben. Örökké igaz elv marad az, hogy a' költőnek érezni kell azt, mit másokkal éreztetni akar. Érzelmek csak egyező érzelmek által gerjesztethetnek. Ha a' költőben semmi érzelem nincs, akkor semmi viszhangra sem találhat, ha van érzelme, de érzelmét roszul fejezi ki, akkor a' viszhang ismét nem egyezhetik meg érzelmével.

Longin' két utolsó kivánatai csak a' nyelvet, kifejezést, a' költészség és ékesszólás' mechanismusát 's az irásmódot illetik. Mind ezt csak úgy nézem, mint a' festész-

nél a' rajzolatot és a' színvegyítést nézni szokás. E' részben a' dolog' veleje az, hogy a' költész' érzelme olly világosan 's épen úgy tétessék ki, hogy az olvasó a' szóknál vagy többet, vagy legalább ne kevesebbet gondoljon, mint a' költő.

A' fenségessel tudtomra három hiba ellenkezik: a' fagyosság, a' dagály és az aljasság.

A' fagyosság abból ered, ha Longin' második kívánata: a' mély érzés hiányzik. De ott is mutatkozhatik az, hol érzelem-gerjesztésről szó sincs, hanem csak a' képzelőerőt kellene foglalkodtatni. E' hiba nemcsak a' fenségessel, hanem az elme' minden munkáival is ellenkezik, 's azt mutatja, hogy a' költőnek, vagy művésznek, mind szive mind képzelőereje üres.

A' dagály' valamelly valószinűtlen nagyság' előadása. E' valószinűtlenség több okokból származhatik, leginkább pedig abból, mivel a' képzelőerő nem volt annyira felhevítve, hogy az előadottat valóság gyanánt éreztetné.

Történhetik ez akkor, mikor nagy munkálatokat aránytalan erőkből, vagy kicsiny dolgokból nagy erőket mutatunk, vagy nagy erőket és nagy munkálatokat olly tárgyaknak tulajdonítunk, mellyekre azokat még a' képzelődési csalódás sem tudja ruházni. A' víg hősköltemény a' gúnyt sejdítteti; a' dagályos költő pedig egész komolysággal szól. Longin azt hiszi, hogy a' dagály abból származik, ha a' költő valami különöst akar mondani. Ez sokszor lehet a' távolabbi ok, de a' közelebbi mindenkor az érzelemnek a' költőben hiányzása. Az a' költő, ki előadása 's képe' munkálatát szivében megpróbálja, ritkán fog dagályos lenni.

Igaz ugyan, hogy e' tekintetben a' képzelődés a' szivet sokszor igen megcsalja. Vannak példák, hogy némelly éktelen dagályt, melly pompás szólásánál fogva a' fenségessel egyezőnek tartatik, egész századok csodálnak.

Így példának okáért Lohenstein, Hofmanswaldau stb. soká bálványaik voltak a' németeknek.

A' dagály pedig nemcsak a' költészekre, hanem a' bölcselkedőkre nézve is veszedelmes kőszikla; mert a' gondolatok is lehetnek dagályosak 's valósággal dagályosak akkor, mikor sokat mondanak, de nem igazak. Illyenek leginkább a' Stoa' paradoxonai. Ide lehet számlálni azt a' gondolatot is, hogy a' pogányok' erényei ragyogó vétkek, és Gergely pápa' azon kalandos mondását: ó te szentséges bűn, melly nekünk Jézus Krisztust adtad.

A' magában igaz gondolat is sokszor az előadás által dagálylyá válhatik, mint péld. midőn Young a' megigazulásról azt mondja: „a' váltságdíj lefizettetett, a' menny kimeríthetetlen 's kimerített, bámuló és bámultatott kincstára kiöntötte azt az árt, melly minden árnál több."

„Az arkangyalok ezen árt számba venni kívánván, a' nagy summát nem érhették fel eszökkel, teremtett lelkek a' summát nem foghatják meg értelmökkel, az a' szentek' szentében van elrejtve 's mindig ott elrejtve marad."

Melly sokkal igazabb és fenségesebb ez az egyszerű mondás: úgy szerette isten e' világot stb, mint ez a' menynyei számvetés?

Végre aljas minden, mi az emberek' legmindennapibb 's legköznépibb erőin és gondolatin alul van.

De itt sokszor megcsaljuk magunkat. Sokszor a' legfenségesebb dolgok tekintélytelen öltözetben rejteznek. Hamletben a' sírásói jelenetet maga Garrick is aljasabbnak tartotta, mintsem hogy attól a' játékszinen hatást várt volna. A' nemzet' legjobb része máskép érzett. Annyira igaz, hogy minden tárgy nagygyá lehet, ha azt a' költő meg tudja eleveníteni. Az aljas tehát nem annyira a' tárgyban találtatik, mint a' költő' előadásában. A' költészség 's az ékesszolás mindenből mindent tehetnek.

III.

KOSZORÚZOTT ÉS DICSÉRETET NYERT

PÁLYAMUNKÁK.

I.

NEMZETISÉG ÉS NÉPIESSÉG

A' KÖLTÉSZETBEN,

KÜLÖNÖSEN A' MAGYARBAN.

A' KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK

1841-DIKBEN KITETT SZÉPMŰTANI JUTALMÁRA *) KÉSZÜLT

KOSZORÚS ÉRTEKEZÉS.

ÍRTA

D. MÜLLER GODOFRÉD.

A' kihirdetett kérdés két részt foglalván magában: egy elméletit, általánost, bölcselkedésit; 's egy tevőlegest, különöst, történetit; előbb amazt veendjük szemügyre, azután kisértjük majd meg a' második részre adandó feleletet. Lássuk tehát:

*) L. a' 31. 's a' 35. 's köv. ll.

I.

Mit értünk nemzetiség és népiesség alatt a' költészetben?

Legyen szabad itt elébb azon fogalmakat, mellyeken e' kérdés' megfejtésének mivolta nyugszik, nem mint már bizonyosokat használni, hanem leszármaztatni, előttünk képezni 's egész terjedelmökben előadni.

A' mindenségben és ennek képmásává lenni szüntelenül törekvő gondolkodásban van két, egymástól végetlenül elálló, végső tagja a' fogalmak' végtelen sorának, mellyek között az egyiknek jelleme: *absolutus általánosság*, a' másiké: *absolutus különösség*. Mind a' két végfogalomnak végetlen kiterjedése van; az elsőnek minden belterj (intensitas) nélküli végetlen külterji (extensitási), a' másiknak minden külterj nélküli belterji. Az első végfogalom jegyzi az *általános Vant*, melly csak egy, és csak egy lehet, minthogy egy másod példánya magát a' fogalmat megsemmisítené; a' második végfogalom minden egyes dolgot jegyez sajátságinak egész végetlenségével: az *egyediséget*, mellynek végtelen példánya van, és szükség is hogy legyen, mivel a' számba vehető egyediségek csak véges általánosságot töltenének be, miben megint ellenmondás volna; 's melly végtelen számú egyediségek közől egyik sem tökéletesen egyenlő a' másikkal, 's nem is lehet, mivel különben az egyenlők között egyiknek sem volna egyedisége.

Ezen két legszélsőbb absolutus végtagok, az absolutus általánosság, melly csak gondolható, és az absolutus egyediség, melly maga szemlélhető, relatív általánosságok' és különösségek' végtelen láncza által feloldhatatlan összefüggésben állnak egymással, mellyben és melly által mindenütt összetalálkoznak. Valamint az absolutus általánosság' fogalma minden egyes lényé egyszersmind, mivel minden egyes lényt magában foglal, a' mennyiben minden egyes lény *van*; szintúgy az absolutus egyediség' fogalma is minden egyes lényé, mivel mindegyik általa épen az a' mi, 's mi által a' végetlen sokaságu más egyes lényektől a' legnagyobb határozottsággal különbözik.

Az egyediséget meghatározó számtalan jelenségeknek, az általánosság és egyediség között létező fogalom' összeköttetése' különbségén kivül egy másik nagyon fontos van még: *a' relativ fontosságuaké*; minthogy fontos jelességek' vagy tulajdonságok' bizonyos száma bizonyos lényt a' világrend' magasabb polczán tüntet fel a' másiknál. Ezen különféle fontossága szerint valamelly egyes lényt összetévő tulajdonságoknak, a' létben ama' három ismert osztálya jelenik meg az egyes lényeknek, t. i. a' mereven lényeké, az érzés nélkül élőké, és az érzőké, mellyeknek egész kiterjedését a' nyelv: *ásvány-*, *növény- és állatország* nevekkel szokta megkülönböztetni, 's mellyek ismét és ismét, még pedig ugyanazon okánál fogva a' sajátságok' külön fontosságának, különböző közép osztályokra oszlanak, míg ezen körök'

legmagasabbjában azon nem' egyes lényeit látjuk megjelenni, mellyet emberi nemnek nevezünk. Ekép jutottunk az emberi egyediséghez, az egyes emberek' mindegyikéhez.

Minden egyes ember, valamint általában minden lény, bizonyos mennyiségű tulajdonságokból áll, melylyeknek öszvege őt más egyes emberektől megkülönbözteti. Annál fogva bizonyos embernek egy másikhozi viszonya más, mint egy harmadikhozi. Két hasonnevü tulajdonsága két különböző embernek már nem azonos ugyan, de lehet még is felette hasonlatos, sokkal hasonlatosabb, mint az egyikéé közőlök egy harmadik emberi egyed' hasonnevü tulajdonságaival. Ugyanazon tulajdonságnál fogva négy, öt, hat emberben, százakban, ezerekben sokkal nagyobb öszhangzás lehet, mint más emberekben, kik részökről magok között hasonló módon lehetnek rokonabbak. Ez így tovább menvén, a' rokonságok' elláthatatlan végű hálója képeztetik, melly a' fogalmak' fent érintett lánczának vagy sorának megfelelő szélességet, terjedelmet ád. Ezen rokonságok bizonyos törvények szerint fejlődnek, mellyeknek következő alapjaik vannak: *különböző családok' egyedei közötti nemzés; közös származás; közös lakhely; közös szükségek; ezeknek kielégitésére czélzó közös vállalatok; közös társalkodás.*

„Kiki magához hasonlóval szokott tartani", régi és felette igaz példabeszéd, és ezen alap szerint képződnek részszerint magok az emberek között törté-

nendő tevőleges fogalmak is: a' *társas összeköttetések*. Két külön nemű és külön családú, de rokon érzésü emberi lény szerelem által vonzza egymást. Összeköttetésök' következése *magzatok*, és valamint közös származásnál a' hasonlatosság a' magzatoknak nemzőikhözi viszonyok által teremtetik elő, szintúgy kezeskedik érte a' házassági összeköttetésnél a' magzatoknak a' két nemzőre lévő visszamutatása; mi által tagjaikkal egész családok közelítenek egymáshoz. Innét lesz a' közös nemzés' törvénye.

Az emberek' tulajdonai többnyire vele születnek, és szabad akarat' tényei által csak nagyobb kisebb mértékben kifejtetnek, helyesen vagy fonákúl intéztetnek, de nem egy könnyen varázsoltatnak elő. Az ember pedig magához hasonlót csak azon törvények szerint hozhat elő, mellyek szerint tulajdon lénye formáltatott; 's minthogy minden tőle származottaknak ez értelemben képmásaivá kell lenniök, ezen képmásai egymás között is nagyobb hasonlatossági viszonyban állandanak. Innét a' hasonlatosság rokonok között a' felmenő — a' nemzők felé irányzott—, a' lemenő—a' származottak felé irányzott—, és az együtt származottak felé irányzott oldalágban. Illyen a' *közös származás*' törvényének hatása.

A' már felhozott hasonlatossági alapok által az *együtt lakási* kívánat van biztosítva; de lehetnek más okok is, mellyek egyideű embereket a' térben maradandólag összekötnek, és lakhelyeiket szomszédilag egyesítik. A' szomszédság sokat jelentő név; alatta

nem csak ugyanazon mezőn, halmon vagy völgyben lévő földréteg értetik, mellyen a' szomszédos kunyhók vagy házak állnak; ugyanazon földet jelenti az, mellyen a' szomszédok' vetése terem, ugyanazon füvet, mellybn marhájok legel, ugyanazon forrást, melly a' szomszédokat éleszti, ugyanazon napot, melly a' szomszédokat hasonló melegséggel szerencsésíti, ugyanazon szeleket, mellyek mindnyájoknak egyiránt hoznak esőt vagy szárazságot. A' szomszédos lakás által a' szomszédoknak ugyanazon tavasz nevet; ugyanazon nyár és ősz kínálja gyümölcseivel, és ugyanazon tél végezteti velök szorgalmas nyugalomban az év' szép körét. Melly gazdag forrása leendő és növekedő hasonlatosságnak a' szomszédos lakás!

Hasonló származásu és rokonsági összeköttetésü személyek, magok között vagy másokkal is ugyanazon lakhely által lévén egyesítve, új alapja támad további hasonlatosságoknak, *szükségeik' hasonlatosságában.* Ha a' szerencse, kiválasztva kegyenczét, a' bőség' szarvát üríti ki fölötte, hogy újra ismét megtöltse azt, és száz lépésnyi távolságban az elkényeztetettől, egy szegény tőle üldözöttet kényszerít Sisyphusként legnagyobb szükségű munkáját foganat nélkül újonan mindig elkezdeni; e' két ellenkező állapotú közt bizony nem születendik rokonság, szeretet: ellenben ha a' vihar mind a' kettőt egyiránt riasztja fel, ha a' hegyi folyam mind a' kettőt egyiránt fenyegeti kunyhóik' elhordásával, ha az éhség hasonlóan vagy felváltva mind a' kettő' ajtain kopogtat:

akkor megjelenik *a' társi, szomszédi, baráti név egész fényében*, és a' szükségtől üldözött a' mindenség' végetlen bölcseségű intézőjének, minden lények' kimondhatlan jóságu atyjának a' legjobb szónoklatú hálafohászokat küldi fel azért, hogy társat rendelt oldala mellé, kitől veszedelem és szorultság' pillanatiban segedelmet és gyámolítást kérhet és várhat, még pedig annál nagyobb joggal, minthogy ő is a' maga részéről minden más pillanatban kész a' szereteti szolgálatot ugyanazon pénzzel visszafizetni. Így tehát *hasonló sors*, hasonló szükség, új hasonlatosságok és baráti közeledés' új forrásává leszen, és közvetlenül egy más illy nemű forráshoz vezet, t. i. mindnyájok' védelmére, kényelmességére és jólétére czélzó *közös vállalatokéhoz*.

Minden ember, még a' legerősebb és leghatalmasabb is, az egész emberiségre vagy csak ennek egy osztályára nézve kis törtszám; de mire az egyes nem képes, sikerül többeknek, gyakran nagy erőltetés nélkül: miokból senki azon fonák gondolatra ne vetemüljön, hogy magát azon nemtől, mellyhez tartozik, egészen függetlenné tegye. Szépen elrendelte azt a' mindenség' bölcs intézője, hogy még az egyes emberek' gyengeségében is az emberi nemhez lévő gravitatiónak egy neme föltételeztetett, 's hogy a' gyenge egyes lénynek magához hasonlót kell keresnie, valamint a' homokszem a' földre esik le, nehogy különváltságában elveszszen. Ha a' szomszédok a' ragadozó állatok' dühe, rosz emberek' megtámadása

ellen egyesűlten magokat oltalmazzák, közös javukra utat törnek, az áradozó folyamot partjai közé szorítják, ha közös adakozások által betegeiket ápoló, gyermekeiket tanító intézeteket állítanak, ha lakhelyök' egészséges fekvése és kiessége iránt tanácskoznak, és mi végeztetett, vetélkedve véghez viszik; egy részről tulajdon erejöket a' közös hatásban megmérni és ismerni —, más részről a' dolgozó szomszéd társak által ideszánt erők' nagyságát csodálni és az összesítés' és egyetértés' becsét nyilvános következéseiben becsülni tanúlják. Illy tanítasok által pedig örömest engednek az érettebb tapasztalás és megfontolásnak, és lassan lassan egymáshoz hasonlatosabbak lesznek. A' közelítés' és hasonlóvá létel' leghatalmasabb eszközei közé tartoznak illy közös vállalatok.

Ha némelly esetben nem ugyan mind ezen előhordott forrásai vannak is a' hasonlóvá lételnek, a' közelebbi viszonyokba tétettek között legalább maradandó *társalkodás* fejlődik, 's még ezen körülállás által is szükségkép elő kell a' hasonlóbbá lételnek mozdíttatni. Maga a' természet minden ember' szivébe bizonyos egyesítési ösztönt ültetett: egy sem bir sokáig embertársa' ellenében egészen elkülönözötten élni, mozgani, cselekedni, beszélni; nem sokára kénytelenek lesznek az egymás ellenében állók valamelly közép módban összejönni, melly közép mód egyenetlen erők és befolyásoknál az erősebb' módjához fog inkább közelíteni, hasonló erőknél mind a' kettő közötti középben fog alakúlni. Így hát elintéztetvén a'

társalkodás, legyen ez akár a' játékban, a' munkában, kereskedésben vagy baráti közlés' alakjában, a' növekedő közeledésnek egy új útja találtatott fel.

Ezen eddig előszámlált forrásai az egyes emberek' hasonlóbbá lételének és közeledésének nem csak egyenként azok, hanem egyszersmind, még pedig inkább együtt és sokféle összehatásukban; mi kicsinyben a' családi viszonyokban tisztán kimutatható. *Nemzés* által a' már előbb is lelkiképen rokon nemzők egymáshoz hasonlóbbá lesznek 's maradandóbban rokonokká; de egyszersmind előkészítik a' legközelebb következő forrást: a' közös származását, szükséges összefüggés által; a' két forrás a' harmadikhoz, a' közös lakhelyéhez, vezet, melly a' háznép' egységének külső megjelenése. Mind a' három forrás egyesül hasonló szükségek' sorának okozására, mellyek által szoríttatván a' család' tagjai, kielégitésökre vezető lépéseket tesznek; melly alkalommal szüntelen társalgás által jellemes összeforrásukat bevégzik.

Már most miben jelentkeznek a' felhordott alapok által olly hathatósan előmozdított hasonlatosságok az egyes emberekben?

Minthogy az ember, természete szerint, egyszerre a' lét' három körében él, az alsóban, melly az ásványországgal közös, és mellyet merevennek neveztünk; a' növényiben, mellyben a' növényországival részes 's mellyet az előbbiveli egyesülésében testi lényének nevezünk; végtére mint állati lény, még pedig ezeknek legfelsőbb helyén, a' szellemi

életkörben is részesül: természetének mind e' három körére is ama hasonlóbbá tevő körülállások szükségkép a' legnagyobb befolyással birnak. A' mereven testi körre nézve a' fent megnevezett viszonyok által hasonlóan vezetett emberek' testei hasonlatosak lesznek egymáshoz nagyság, alak és színre, minthogy az örökké és mindenütt parancsoló természeti törvény szerint, hasonló okok, hasonló körülállások alatt, hasonló következményeket szülnek. Általában ugyanazon foglalatosságuk lévén, ugyanazon, mindig ismételt, mozgás testöket hasonlóan meghúzandja; hasonló sorsuk a' szólásra kifejledő arczokra sajátos vonásokat rajzoland; és ugyanazon baj- és örömbeni változásuk megkülönböztető kifejezést festend kiirthatatlanúl reá. Nem különben az élet' tartósságára nézve is: mivel nincs ok, miért ugyanazon vihar vagy a' nap' ugyanazon tüzes nyilai általan véve előbb elfáraszszanak egyet a' másiknál; és a' test' mechanicai ügyessége is a' közös hegy, völgy, róna és tartomány' minden gyermekénél ugyanazon okok' összehatására fog mutatni.

Ezen társak, növényi viszonyukban, ugyanazon őket körülvevő okok, főképen hasonló foglalatosságaik, a' közösen beszívott levegő, a' nappali idők, az évszakok, mellyek szép körtánczuk által egyenlően elbájolják, egy részről hasonló élvekre hasonló vágyat gerjesztendenek bennök, más részről ezen élveket magokat fogják számokra csiráztatni, nevelni és érlelni, mert úgy hozza magával a' természet' vé-

getlenül bölcs intézése, hogy ez ugyanazon lélekzetvétellel teremje meg a' gyümölcsöt, és az utána való vágyat is mesterkéletlen gyermekeiben felgerjeszsze. Továbbá, hol tél, tavasz, nyár és ősz ugyanazok, más részről is hasonló viszonyok által kisérve: a' testi fejlődési időszakok' rende, tartóssága és módja is csak hasonlók lehetnek. Még hasonló betegségekre való hajlandóságokban 's hasonló gyógyulási módjokban is egymásra fognak e' társak ismerni.

A' magasabb, a' szellemi körben a' hasonlítás' pontjai még számosabbak lesznek. Itt legelőbb a' gondolkodás' módjára akadunk. Vajjon azon emberek, kik ellentétben más távollevő tájékok' lakosival, benyomásaikat mindig ugyanazon tárgyaktól kapják, kik ezen benyomásokat mindig ismétlődő, egyenlően kiosztott viszonyok alatt emésztik fel, egyformán egyesítik fogalmakká, ítéletekké 's ezekből ugyanazon jelenések szerint ugyanazon általános szabályokat vonják le, mellyeknek igazságáról és saját viszonyaikban lévő alkalmazhatóságáról minden nap inkább 's inkább meggyőződnek; vajjon azon emberek, kik minden nap ugyanazon, előttök feltárt nagy könyvben tanulnak olvasni, nem képezendenek-e ezek magoknak saját rokon gondolkozásmódot? Erre bátran igennel felelhetünk, pedig ez a' szellemi élet még csak első functiójában.

A' gondolkozás hat az érzelemre, és pedig hatalmasan. Miután magok a' szemléletek és érzések is, mellyek csak anyagot nyújtanak a' gondolkozásnak,

bár könnyedek és múlékonyak, 's gyakran a' csalódás' és hirtelenkedés' gyermekei, az érzelemben mozgásokat okoznak: mennyivel inkább fog a' gondolkozásmód arra hatni, ámbár ez is mint minden emberi, nem csalhatatlan, de általánosan véve más szilárdabb földön áll, és saját színével bír. A' gondolkozásnak t. i. megmérhetetlen befolyása van az érzelemre; a' gondolkozás az, melly az érzelemnek irányt ad; melly azt ezen irányban hatalmasan felgerjeszti; melly azt kényszerítés nélkül ugyan, de következékesen számtalan elébe tartott bizonyos képzelődések által közvetve arra tanítja: mit kellene kedvelni, mit gyűlölni; kedvelni és gyűlölni saját léte' feláldozásaig. Ezt tanítja — bár maga a' gondolkozás magával ellenmondásban volna és maga által nem vizsgált előítéletekre mutatna, helyes gondolatok helyett, — ezt tanítja, hogy az érzelem a' maga részéről a' cselekvő tehetséget a' felállított czélhoz sürgesse. Ezen sajátsága az érzelemnek vagy az érzelmeknek, ha annak egyes jelenéseit tekintjük, az, mi, láthatatlan varázskötelékként illy embereket oszthatlan egészszé köt össze, 's az által az egyesek' picziny erőit hatalommá varázsolja. Ez által, mi az egyiknek közölök tetszik, a' többinek is tetszik; és jaj azon idegennek, ki kényszeríteni akarná, hogy valami mást találjon helyesnek, jónak, szépnek: mert ez összes érzelem az összes gondolkozástól függ, és ennek képezésére századok kellenek.

Ez érzelmi tulajdonság viszont a' cselekvő tehet-

ségre hat, mint egy rugalmas teke, melly egyik oldalról a' gondolkozó tehetségtől kapott lökés által megrendítve, megmozdítva, löki a' más oldalon hasonló erővel a' másikat; 's maga, a' szűk mellbe becsukatván, ezt kiűzi az életbe, sőt veszedelembe és halálba. Valamint tehát az érzelem sajátságos, szintúgy a' cselekvő tehetségnek is szükségkép sajátságosnak kell lenni. Illy együtt felnőtt és ugyanazon közös anyától, a' házától, nevelt társak tehát általán véve ugyanazon gondolkozásmód, érzelem, és cselekvő tehetség által tünnek ki.

Ezen gondolkozás, érzés és cselekvés különösen abban alakul legsajátabban, mi az embert teremtménytársitól leglényegesebben különbözteti meg, és mit legszélesb értelemben szólásnak nevezünk. A' szólótehetség az embernél három egymást követő lépcsőn jelentkezik: a' közönséges, ízelt (articulált), folyó hangszólásban, a' *nyelvben*, valamint ennek térhezi köttetésében: az irásban; a' *szépmüvészetben*, jelentkezzék ez barmelly anyagban; végtére az egyes szépmüvészetek' összehatása által eszközlött, 's a' legfelsőbb lényhez irányzott kifejezésében az emberi kedélynek: a' *vallásban*.

Nincs semmi természetesebb annál, mint hogy ugyanazon környülállások alatt fejlett, naponta ugyanazon dolgok és képektől körülvelt, és ugyanazon benyomásoknak keblöket megnyitó emberek, e' tárgyakat hasonló hangokkal jegyezzék meg, 's ezeket hasonló módon kössék össze a' felvett képek' kifeje-

zésére ; és hogy a' kapott benyomásokat hasonló hangjeleléssel és hasonló nyomadékkal megkülönböztetve jelentsék. Nincs semmi természetesebb annál, mint hogy hasonló képzeletek által hasonló fogalmakra vezetett emberek e' fogalmakat hasonló módon jegyezzék, ezen megjegyzési mesterségben egymást segítsék, 's e' közös kincset mindegyik mindnyájokért gyarapítani törekedjék. Nincs semmi természetesebb annál, mint hogy illy emberek közös tapasztalásaikat 's ezekből alakított szabályokat nyelvök által a' mulandóságtól megmenteni törekedjenek, 's eddigi sorsaik', vett irányuk, múltjok és jövendőjök' megjelelésével összekötve, mint a' legbecsesb, de csak egyetértés és kölcsönös szeretet által megtartandó örökség' alapját utódaiknak hagyják. Illy emberek ugyanazon nyelvet beszélendik, 's mindenütt testvéreknek ismerendik egymást.

De a' fölgerjedett érzelem' kifejezésében is hasonló irány és mód szerint menendenek előre: ugyanazon viszonyok alatt alakult láb többeknél legszívesebben hasonló fordulatokat 's időmértéket összesítend a' futó tánczban; ugyanazon levegővel érintkező torok többeknél hasonló zenei módokat fog a' közös lakhely' völgyeiben örömmel hangoztatni ; ugyanazon virágok' pompás színei, ugyanazon paradicsomi tájék' képei által gyönyörködtetve , a' szem többeknél ugyanazon alakok' utánképezésére ösztönzendi az arra hivatottakat. És a' szépség' kecseitől, az élet' és szerelem' boldogságától megtölt

szív a' rokon származásuaknál hasonló módon ömlendik ki költeményeiben.

Végtére azon emberek, kiknek ugyanazon szelek hoznak termékeny esőt, ugyanazon nap érleli vetéseiket, kiket ugyanazon folyó egyesít hőségök' kicserélésére, gazdagságra és hatalomra: ha rendkivűli környülállások nem következtek be, hasonlóan hangolt szívvel, és hasonló módon fogják e' jótéteményeket a' mennyei adónak megköszönni, 's ennek végtelen kegyelmét dicsőíteni.

A' mit az ember' szellemi állapotja' hasonló kifejlődéséről mondtunk: a' gondolkozásmódot, az érzelem' sajátságait, a' cselekvésmódot, nyelvet, szépmüvészetet és a' vallást, a' szokások, törvények és erkölcsök' általános nevezete alatt foglaljuk össze. Közösen kifejlett emberek saját közös erkölcsökkel birnak, mellyek egységgé kötik össze, 's mellyek nekik nem ritkán drágábbak magánál a' testi életnél, mert erkölcseik a' sokkal becsesb szellemi élet' szabadsága és kifejezése.

Elérkeztünk ekkép azon ponthoz, mellyen több biztossággal mondhatjuk el, mit gondolunk a' nemzet' nevezete alatt. *A' nemzet nem mesterségesen összekényszerített, hanem nemzés, származás, lakhely, szükségek, ezeknek kielégítésére czélzó vállalatok 's társalgásban lévő közösség által természetileg és szabadon támadott, és mechanicai, növényi, de főképen szellemi egységben (az erkölcsben) valódi élő organicai társas testté nemesülő emberi egyesület.*

Minden lénynek van nagysága, melly időben, erőben és térben különféleképen jelenik meg, de ezen különbségben csakugyan bizonyos egyenlőséget tart. Ha a' nemzet egy, vagy néhány családra szorítkoznék, napi tünemény volna, melly, mielőtt kiesmérhető alakulásra juthatna, el is tünnék. Nemzetnek kell hogy megfelelő nagysága legyen a' térben: geographiai területe; ugyanaz az időben: története; és ugyanaz az erőben: magából kiható, észrevehetőségre képesítő kifejlése. Ezen viszonyok által más nemzetekkel érintésbe jöend; kölcsönös szükségek közeledést okozandanak; perlekedéseket, elválásokat, 's összevegyüléseket legalább a' határlakosok között. Továbbá a' nemzetet társas testnek, organicus egyesületnek neveztük. Test vagy organicus lény nem belülről, hanem inkább kivülről táplálkozik. A' kivülről bevett táplálék csak lassanként azonosíttatik, azaz, az idegen részek előbb rendezett munkálkodás által a' test' saját élelmeihez hasonlókká tétetnek: 's e' működés, míg a' test él, legkisebb félbeszakasztást sem szenved, amaz létele' minden pillanatában illy bevett idegen részekkel viszonhatásban álland: és így a' nemzet is. Ha ebben az előszámlált feltételek alatt eredett tiszta életművi 's élő társas testet látunk, szükséges, hogy a' *nép*' szélesebb értelemben vett nevezete alatt, *a' készítendő ugyanazonsága végett tőle felvett idegen anyagokkal vegyült nemzeti testet értsük;* melly határozványt csak helyesb megértés végett iktatjuk ide, nem lévén e' szélesebb

értelme a' népnek az, mellyet feladásunk magában foglal, hanem leginkább a' szorosb, melly, mint látandjuk, egészen a' nemzet' fogalmának körébe esik.

De a' ‚nép' nevezete bizonyos *közép*, *azaz*, *szorosabb értelemben is vétetik*, melly szerint e' fogalom a' nemzet' fogalmával ugyanazon terjedelmű; és csak azon különbség választja el egymástól, hogy a' nemzet a' nemzetiségnek, a' nép pedig a' népiességnek szolgálván alapúl, a' nemzetiség alatt — ez ellentétben — a' nemzet' sajátos szellemét és alakját értjük, idő és térre való tekintet nélkül, népiesség alatt pedig — ugyanezen ellentétben — ugyanazt, de e' tekintet mellett, mi azon jegyzéssel hangzik össze, melly szerint valamelly, ideje elébe sietett költő nemzeti lehet ugyan, de népi nem.

Más következése a' nemzet' földrajzi, történeti és erőkifejlési kiterjedésének a' hatalom, kiképzés és tettek által mindig növekedő fölemelkedése a' nemzet' némelly részeinek a' többiek felett; mi előbb egyesekben, utóbb osztályokban történik, 's mi által végtére bizonyos maradandó lépcsőzete teremtetik elő a' nemzeti részeknek. Azok, kik legfényesebben emelkedtek föl, a' nemzet' nemeseiként jelennek meg; kiknek hevesebb küzdést kellett kiállani, 's magoknak csak a' közép helyet biztosíthaták, képezik az erőteljes középrendet; azokat pedig, kik a' nemzeti kifejlés' folyamatában csak a' tömegben követhettek másokat, népnek nevezzük a' legszorosabb, 's mint hiszszük, itt leginkább szembe veendő értelemben.

A' nép ezen értelemben tehát *a' hatalom, kiképzés és tettekben a' nemesek és a' középrendtől elmaradt nagy tömege a' nemzetnek.*

Fent a' nemzet' fogalmát tárgya' kifejtése által iparkodtunk megalapítani. Ezen kifejtésre támaszkodva nemzetinek véljük nevezhetni mind azt, *mi a' nevezett factorok' összehatása által, akármelly alakban és módban, előteremtetik, vagy is, mi a' nemzet' önálló kifejlődésének következése.* Nemzetiségnek tehát nevezzük valamelly nemzet' természeti, lényéből eredő, nem külső erő által reá kényszerített, nem majmolt életjelenéseinek összeségét.

Ezen nemzetihez és nemzetiséghez, a' népinek és népiességnek egészen azon viszonyban kell állania, mellyben fent a' népet szorosabb és legszorosabb értelemben találtuk. Valamint az előbbinek fogalma nemi fogalma a' másiknak, szintazon arány van a' nemzeti és népi, a' nemzetiség és népiesség között. Minden népinek kell nemzetinek is lenni, de nem minden nemzetiben találjuk fel egyszersmind a' népit is, sok pontban kifejezvén a' felsőbb rendűek a' nemzetit különös módjokban. Népinek nevezünk tehát mindent, mi a' népnek, mint a' nemzetiség' oszlopa' alapzatjának természetes, nem mesterkélt, nem kivűlről reá kényszerített fejlődéséből foly ki; és népiességnek valamelly nép' szabad, magából kifejlő életjelenéseinek összeségét.

Ezek után általmegyünk a' feladásunk' bölcselkedési részében lévő második előkérdéshez:

Mi a' költészet?

Az ismerő, érző és cselekvő ember a' mindenségtől 's a' mindenség' alakjai' végetlenségétől vétetik körül; érzéki-okos alkotásánál, és magasabb, istenire mutató, rendeltetésénél fogva, örömeit, gyönyöreit, élete' szükségeit, szellemének nélkülözhetetlen táplálatát abban találja, hogy azt a' mindenséget, egyes részeiben, vagy egészben is, 's a' legkülönfélébb álláspontokból felfogja, az egyesek' összeköttetését nyomozza, 's ha feltaláltnak gondolja, az istenség' szemléletében a' legmagasabb gyönyörre felhevűljön, és ebből, állandó szabály szerint, pillanatát az öröklétre, az istenire, irányozva, cselekedeteit elintézze.

Vannak pedig a' szellemi élet' ezen eljárásának fokai. Anyaga majd kisebb, majd nagyobb; ennek felfogására az emberben lévő fogékonyság növekedik vele született tehetségei', és ezeknek nyert kifejlődése' fokaikkal. Az érzelem majd hidegebb, majd fogékonyabb; és cselekvő tehetségére levő befolyása a' legkülönfélébb alakokban jelentkezik. Összetalálkozván valamelly egyedben érdekesebb tárgyak, élénk, felfogó tehetséggel, élesebb értelemmel, messzebb ható észszel, mélyebb érzelemmel, eleven, teremtő képzelő tehetséggel és cselekvő tűzzel, melly nem csak melegít, magában ismét megfulandó, de fellobogni és messze világítani is törekszik, egy sajátos, magas, isteni, arra intézett vágyódás: hogy magasabb, magában összehangzó (szép) jelenés-

ben az ész által felfogott, és az érzelem' mélységében a' lehető legnagyobb gyönyörig érzett ittlétel' világos és árnyékoldalaival a' szólás által előadassék; elutasíthatlan kielégítést követel. Midőn e' követelésnek elég van téve, ama valódi isteni jelenet áll elő, mellyet költészetnek nevezünk.

Az örökkévalóság' sejtésével már kitüntetett ember ezen álláspontonnémiképen refractorává, tükrévé válik az isteni hatalomnak és nagyságnak; ő megkisérti és keresztül is viszi a' megismert és megérzett isteninek magán leendő utánképzését, hogy testvéreit tettekben leendő utánzásra lelkesítse. Megismervén a' szépben, nemesben, erkölcsösben az örök istenit, elragadtatva érzi magát, a' földi élet' kijelentései' legmagasbikában, a' beszédben, azt viszhangoztatni. Mi az isteniségig nemesítve jelent meg neki, azt másképen előadni nem meri, mint nemesített beszédben; a' megszemlélt szépség szivét áthevítette, annak okáért hevült szive csak annak nyelvén szólhat; az általános isteni volt az, mi a' megszemlélt szépben lényét gyönyörrel töltötte el, annakokáért csak az általános isteni világolhatik beszédében. Nehogy pedig a' földi szemet elvakítsa, ezen isteni meghatározott alakjaiban jelenik meg a' földinek, azért a' költő képzelő-tehetsége is ez alakoknak díszesen megfelelő képekről fog gondoskodni. Amaz alakok egy egészet mutató viszonyban állván egymás közt, mi által úgy nyilatkoznak mint szép tárgy: a' költő is a' széptől melegítve csak a'

szépet veendi fel beszédébe. Amaz isteni mulandó anyagban fejezi ki magát; így a' költő is csak illy anyagban adhat a' magas értelemnek földi életet. Amaz isteni végtére a' mennyből jött, hogy szerencsésítő megjelenése által az embert megnemesítse: így ő is, az íhletett költő, isteni beszédet szóland, hogy magát és testvéreit a' jó felé ragadja, megnemesítse.

Így látjuk hát a' *költészetben a' megnemesített szólást, mellyben a' felhevült érzelem, valamelly eszme által vezetett phantasiai képek' sorában, a' nem egészen kifejletlen embert érdeklő tárgyat a' művészet' formája' valamelly anyagán megérzékíti 's magát az embert az által megnemesíti.* Ez belső szellemi feltétele a' szépművészetnek, melly által érzéki úton az emberi szívnek érthető lesz, 's hozzá jótevőleg és lelkesítve szól. Ez a' költészet tágasb értelemben. Minthogy pedig a' feladásban foglalt kérdés a' költészetet szorosabb értelemben vette, valamivel tovább kell mennünk.

A' költészet' fentebbi fogalma' kitételénél azt láttuk, hogy az íhletési belső szólás, ha az érzéki világbani rendeltetésének megfelelni törekszik, valamelly külső eszközre, művészeti formára szorúl; azaz ama' belső, szellemi szólásnak, hogy napvilágra léphessen, test kell. Illyen test' nemei olly sokfélék, mint az illy jelenésekre fogékony érzékeké, 's ezen nemeknek annyi faja van, mennyit az iránt ok fogékony érzék megkülönböztethet. Ezen lehetséges,

vagy szokásban lévő költészeti testek', müvészeti formák' nemei' és fajai' felállítása nem tartozván feladásunkhoz, belőlök csak egy nemet emelünk ki, még pedig mindnyájok' legfontosbikát, az ízelt (articulált) vagy sajátlagos szólását: a' *nyelvet*. Ezt ha a' költészet magának ihletési eszközévé, világi testévé, mennyei lénye' földi hordozójává választja — pedig ez is épen úgy ki van téve a' mulandóságnak, valamint minden más földi lény — 's benne nyilatkozik: szorosabb értelemben nevezzük költészetnek.

A' költészet ez értelemben véve a' teremtő müvészeti erőnek nyelvbeni megjelenése és kifejlése. Mielőtt még a' feladott első fő kérdés' egyenes fejtegetésébe ereszkednénk, nem véljük czéltalannak rövid felvilágositását bocsátani előre a' költészet' két fogalmát mérő körök' viszonyának, a' mennyiben az ama' fejtegetés' alkalmával tekintetbe veendő. A' költészeti érző-tehetségben három állapotot különböztetünk meg: az elsőben az ismerő tehetség által hat, kivülről valamelly tárgy által határoztatván meg; melly meghatároztatásnál azonban maga is munkás, nem történhetvén e' meghatároztatás tulajdon fogékonyság nélkül. Ezt az állapotot legyen szabad *felvilágositás' állapotjának* neveznünk. Már ez szüli a' másodikat, felgyújtván az érző-tehetség' sajátságos tüzét közvetlenül annak saját körében: ez az *ihletés' állapotja*. Ez ismét a' harmadikat hozza elő, mellyben az érző-tehetség, a' cselekvő vagy előadó-tehetség' segitségével a' *költői, teremtői állapotba* megyen által. Ekkép az

érzelem megismerés által felvilágosítást nyer; ettől meggyuladván íhletésig hevűl által, és kiáradván, költői teremtőségben fénylik. Az első állapotban levő felvilágosítás a' megismert tárgy' jellemét, terjedését és belviszonyait adja elő; ez pedig jellemére nézve vagy teremtő, vagy leendő, vagy meglett; terjedésére nézve vagy képzelet, vagy fogalom, vagy eszme; viszonyaira nézve pedig vagy miségen, vagy menynyiségen, vagy millyenségen alapszik. Az íhletés' állapotjában annak módja, foka és iránya jő tekintetbe; módra nézve vagy víg, vagy komoly, vagy szomorú; fokra nézve vagy csendesebb szemlélgetésben, vagy felindulásban, vagy viharos mozgásban jelentkezik; irányra nézve dicséret után törekszik, vagy megelégedés, vagy ócsárlás után. A' teremtő állapotban munkás az érző-tehetség' vagy az ismerő-tehetség' befolyása alatt: mellynek munkásságát rendesen eposinak nevezzük; vagy magára hagyatva, 's ekkor lyrailag jelenik meg; vagy végtére a' cselekvő-tehetség' befolyása alatt, midőn drámainak neveztetik. Első esetben munkássága' kijelentései ezek: elbeszélés, leirás, rajzolás: a' szerint mint a' világ' viszonyai között idő, tér, vagy erő nyom többet; második esetben vágy, elérés, kedvtelés vagy nem-telés váltakoznak; a' harmadikban a' védelmezés, tűrés vagy előküzdés' erejét adja alakjainak.

Mind-ez a' tágasb értelemben vett költészet' köréről áll. Ennek pedig, a' mint érintettük, földi testben kellvén megjelenni, midőn anyagául a' nyel-

vet választja, 's így szorosb értelemben vett költészetté válik, a' nyelvet is, mint költészeti testet, mint beszélő műformát, ugyanazon módon kell megvizsgálnunk; 's itt csakugyan azt találjuk, hogy ez is költészeti használatának következő három feltételét, és pedig fogyasztó fontossággal, adja elő: a' költészeti nyelvanyag' feltételét; az ezen anyagnak adandó külső alakítását; és ugyanazon anyagnak ezen alakításában adandó zenei színezetét. Neveik rendesen ezek: költői nyelv, rhythmus és öszhangzás. Az elsőnek fokonkénti megjelenése történik a' metaphorában, hasonlatban és személyesítésben; a' második' megjelenései: tactus, vers és versszak; a' harmadiké: rím, egyhangzás (p. o. assonantia és alliteratio), és öszhangzás vagy ismétlés.

Mind ezek a' költészeti műforma' feltételei, melylyekhez a' költészet csak lassan, a' történet és művészet' fő időszakainak szelleme szerint emelkedett föl, minthogy az ősnépek' költészete, mint látszik, csak a' költészeti nyelv' feltételébe ereszkedvén, az úgy nevezett classicai az előbbivel még a' rhythmus' föltételét is alkalmazásba hozá; a' harmadikat, az öszhangzását, az újabb népek' költészetének, a' romanticainak, engedvén által. Ezen itt csak érintett tárgy' bővebb megértésére ezen utolsó analysisi adatokat a' következő táblában próbáljuk előadni.

A' költői érző-tehetség' állapotjai.

(Szenvedő tárgyilagosság.) (Alanyiság.) (Cselekvő tárgyilagosság.)

(Tárgy) (Költői ösztön) (Költemény)

Jelleme. Terjedése. Belviszonyai. Módja. Foka. Iránya. Epos. Lyrai. Drámai.

- Teremtő
- Leendő (természet)
- Meglett (történet)

- Képzelet
- Fogalom
- Eszme

- Miség
- Mennyiség
- Millyenség

- Vígság
- Komolyság
- Szomorúság

- Csendesebb szeml.
- Felindítás
- Viharos mozgás

- Dicséret
- Megelégedés
- Ócsárlás

- Elbeszélés
- Leirás
- Rajzolás

- Vágy
- Elérés
- Kedvtelés

- Védelmezés
- Tűrés
- Előküzdés

A' nyelv mint költészeti eszköz.

(Költői műforma)

Rhythmus

- Tactus
- Vers
- Versszak

Őszhangzás

- Rímezés
- Egyhangzás
- Közhangzás

Költői kifejezés

- Metaphora
- Hasonlat
- Személyesítés

Megérkeztünk ekkép azon ponthoz, hol magának a' fő kérdésnek fejtegetésébe ereszkedhetünk.

Mit értünk tehát nemzetiség és népiesség alatt a' költészetben?

Határozottabban gondolunk erre felelhetni, ha a' nemzetiség' és népiesség' fent leszármaztatott fogalmait az érzelemnek, költészeti munkásságában csak imént előadott eljárásához hasonlítjuk és mérjük, és így lépcsőnként ítélünk. Tehát előbb a' nemzetiségről.

A' költészetnek mint lelkesülés és nemesítés' nyelvének, lénye szerint, mindent, a' mit elfoglal, szebbítenie és nemesítenie kell, de nem azokat sajátos alakjából kiragadnia: neki idealizálni kell. Mi ez?

Minden az érzéki világban megjelenő alak valamelly eredeti képen alapszik, mellyet létele' első pillanatától fogva valósítani törekszik; de ezen czélját többnyire csak közelítőleg érinti. A' földi lény tudniillik küzdve jelenik meg a' világban, küzdve kell tovább fejlődnie. E' küzdések többé kevesbbé meghábo-rításokat okoznak minden viszonyiban, meghábo-rításokat, mellyek alakja' vonásaiban — akár térben, akár időben és erőben vegyük — maradandó nyomokat hagynak hátra, 's mellyek megannyi hibák az eredeti kép' czélba vett valósításában. A' nemzet is épen illy eredeti kép szerint alakítandó tárgy, mint akár melly más, és mint illyen szinte ki van e' meghábo-rításoknak téve. De ezen meghábo-rítások, ezen hibák, ha megjelennek is a' nemzet' képében — mily-

lyen a' véletlen is —, még sem tartoznak eredeti képéhez, a' tiszta nemzetiséghez, és a' költészetnek, legalább magasabb röptében, nincs szüksége megtekintésökre; sőt nem is szabad ez, ha csak egyenesen javitási irányt nem veszen; de helyzete' kedvezményével munkáját illyféle megháborítások nélkül mint egy öntés által hívja életbe, nemzeti alakítványiban csak a' nemzetiség' tiszta képe lebegvén előtte.

Ha már azt találjuk, hogy visszatekintésünkben valamelly műtárgy' felfogási körére, a' teremtőt, leendőt és meglettet, az istenséget, a' természetet, és az egyes dolgokat nagyobb és kisebb összefüggésökben, azon jellemben fogta fel, melly nemzete' tiszta eredeti képéből foly, nem tekintve az annak látható alakjában lévő eltéréseket (fintorvonásokat), ezt nemzetiségnek hívjuk. Az indiai látnok az istenséget szükségképen más alakokban képzelte mint melylyek alatt a' görög dalnok csodálta, valamint az újabb idők' fia is szükségkép mások alatt imádja azt. Ha ez alakokat a' külön időszakok' 's nemzetek' személyesitői összekeverik, az alakok nemzetiség-ellenesek lesznek. Az izlandi a' délszak' nagy természetét sokkal szebbnek fogja ugyan képzelni, de nem könnyen másképen mint egy felette szép Izlandot. A' történetek között legvonzóbb a' nemzeti embernek azok, mellyeknek színhelye nemzetének kebele; ha az nincs, legalább beléjök legyen fonva nemzete; ha ez sincs, a' nemzet' saját történeteivel lévő hasonlatosságokkal legyenek érdekesek; ha még ez sincs, a' tárgy nem

mutat nemzetiséget. Ha szemlélet, fogalom- és eszmebeli terjedelmét tekintjük, akkor nemzetiséget találunk a' költészetben, ha a' választás a' nemzet' hajlama, iránya és kifejlődési foka szerint történt; egyik első feltétele levén a' költészet' nemzetivé lételének az is, hogy a' nemzet azt jól és könnyen megérthesse. A' melly nemzetek csaknem egészen szemléletben élnek, azok' számára az eszme csak távolról egyesítse a' képeket, különben üresség és kényszerítést szenvednének; mellyek pedig hamar az eszmére vezettetni szoktak, azoknak csak azért jelenjék meg az szemlélet' köntösében, mivel ebben nyájasabb 's vonzóbb tekintetű. Így a' költészet nemzeti. A' tárgy' miségét, mennyiségét és millyenségét szint olly kevessé kell a' költészetnek elhanyagolnia, hogy nemzeti legyen. A' nemzeteknek, úgy mint egyes embereknek, vannak kedvencz tárgyaik; ha ezeket vagy legalább valami rokont a' költészet felfog, nemzetit adand elő, 's ez által maga is nemzetivé lesz. Hogy a' mennyiséget ismerhessük, legyen az emelkedő vagy hanyatló irányában, mértékre van szükségünk; a' nemzeteknek ez megvan, de különböző. Ha a' költészet olly nagyságot ad elő, mellynek megmérésére a' nemzet' szokott mértéke nem elégséges, ama' nagyság e' nemzetre nézve nem létezik, 's ez a' tárgyat sem nagynak, sem jellemesnek, sem comicainak nem nevezendi, és az által a' költészet maga is nemzetiségtelen leszen, mivel nemzete' mértékétől tanácsot nem kért. Még a' millyenség' pontja is alkalmat ád a' költészet-

nek nemzetivé lételére. Azt hinné az ember, hogy mindnyájunknak egyet kellene értenünk abban: mi igaz vagy hibás, jó vagy rosz, szép vagy rút, miután illy itéletek' tárgyai minden itélőnek kinálkoznak tárgyilagos szemlélésre; de ez még sincs így. Minden a' létben relativ, kivévén ezen létet magát, mint egészt, ennek okozóját, és a' köztök létező összefüggést. Így a' nemzeteknek is vannak öröklött igazságaik, saját hitök abban, mit szépnek, nemesnek neveznek, saját meggyőződésök az erény' pontjában. A' költő egy vagy néhány lépéssel elébe siethet ugyan időszakának, de csak olly kis távolságra, hogy ne csak ideje és nemzete szeméből el ne veszszen, de hatása se csökkenjen: az érintett általános itéletek' igazítására törekedhetik ugyan, de csak gyengén érintve, nehogy a' nemzetre nézve ismeretlenné váljanak. Lássuk mármost az íhletés' körében lévő nemzetit.

Itt először is ennek módját tekintjük. Miután az egyes ember, ki mellett itt csakugyan a' testi continuitas szól, sem mutathat élete' egész folyása alatt mindig azon egy hangulatot, úgy hogy vagy mindig víg, vagy mindig komoly, szomoru legyen; mennyivel kevesbbé lehet ez egy egész nemzetnél. Valamint pedig egyeseknél az emberi érzés' kifejezésének, minden változatossága mellett is, bizonyos alapszíne van, mellyre a' hangulat' más színei némiképen csak rá vannak festve, szintúgy nemzetnél is illyen, többé kevesbbé ismerhető alapszíne jelentkezik közönséges hangulatjának. Midőn e' nemzeti alaphangulat a' köl-

tői munkán áthuzódik, ez által ennek nemzeti színezete nem keveset nyer.

De vannak ezen hangulatnak fokai is, mellyek szerint az vagy csak gyengén 's az érzelmi életet inkább csendes fejlődésében előadva jelenik meg, vagy gerjedelemben, vagy viharos mozgásban mutatkozik. Azon foknak, mellyen az egész nemzeti test létezik, szükségkép át kell mennie a' költői munkába is, nehogy ez a' nemzetre nézve idegenné váljék; mert a' nemzet' kedélyéhez nem szólható indulatfok a' különben legsikerültebb phantasiai munkát is távol tartandja a' nemzet' szivétől.

Az íhletés' irányában végtére főképen nemzetinek mutatkozik a' költészeti munka, ha teli van azon vágygyal: hogy nemzetét jó uton még elevenebben tovább vezesse, kevesbbé helyes úton pedig az igaz irányt neki kimutassa; ha fáradhatlanul eljár a' dicsőnek magasztalásában; de más részről, igazságos nehezteléssel és dicséretes felhevüléssel feltámad a' helytelen ellen, sőt a' satira' ostorát is forgatja, hol a' nevetségessé tétel vagy semmit, vagy elegendőképen nem használt. Hogy az íhletésnek, a' nemzet' javára ekkép közvetlenül mutató iránya előkelőleg magában foglalja a' nemzetiséget, világos.

Lássuk most a' költészeti munkásság' teremtői körét.

A' hőskölteméný elbeszélve, leírva és rajzolva lép fel. Ezen szellemi foglalatosságokban minden nemzetnek saját módja van. Ez hosszasabb, az rövidebb;

ez csendesebb, amaz tüzesebb; ez ismét szárazabb, midőn az képekben gazdag, a' szerint, mint környék, sors 's a' fejlődés' elért foka e' vagy amaz oldalnak kedveznek. Ha a' költő hű fia nemzetének, legnagyobb gyönyörét abban találandja, hogy eposi költeménye' tárgyává azt tegye, mi nemzetének öröme, dicsősége, és büszkesége: nemzetének tetteit, egyesekben és egészben, mellyeknek őrzője a' hazai történet; 's hogy nemzetének ezen örökkévaló kedvencz tárgyát — noha mindig nemesítve — azon módon megénekelje, mellyen nemzete legszivesebben felfogja, legjobban érti, 's mellyben íhletéstől elragadtatva azt a' magáénak mondhatni büszkélkedik. Nem-rokon, idegen alakok' utánzása itt is a' nemzetiség' szép tulajdonának inkább ártani, mint azt előmozdítani fogná.

Forró vágygyal teli kap a' lyrai költő húrjaiba, szorúlt melyének ömledezésével egyhitést eszközleni. A' mit ohajt, a' mi után esdeklik, a' mit dalol, az a' hazának szól, hazai módokban: ez nemzeti. De nem lehet mindig a' haza' szent nevét ajkain hordani; vágyát, örömeit gyakran az egyedhez fogja irányzani. Ha ezt mint nemzetének hű fia teszi a' dalnok, t. i. azon eleven ohajtással, hogy ő mint illyen szerencsésíttessék; ha ezt olly lényért teszi, melly nemzetiségének barátja, rokona, részese; ha ezt megnemesített édes hazai módon teszi; akkor világosan mutatja, hogy dala hű nemzeti mellből eredett, és hogy a' nemzetiség' szellemi lehelletének kifejezésére szolgál.

Végtére drámában sem hibázik a' nemzetiség' pártolására szolgáló alkalom. A' nemzetek' és országok' sorsa különféle; különféle küzdések által, mellyekbe ragadtattak, és azon módok által, mi szerint azokat kiállották. Az egyik nemzet felküzdés által terjeszkedni, magasabb rangot, szomszédait lenyomó túlsúlyt szerzeni tuda; a' másik hű megőrzésével lakhelye' eredeti határinak, hősi védelmezése' jogérzelmében megerősbűlt és szilárdult; a' harmadik a' két előbbivel való összehasonlítást távolról sem állván ki, kicsiny, megosztott és gyenge, tartós szenvedései által csak csendes türelmét gyakorolhatta. A' sors' ezen nemeinek mindegyike nemzetének jellemévé vált, és általment a' nemzetiségbe. Mint hálaadó fia hazájának vele tűri a' költő a' szerencsétlenséget, valamint azt vele megosztotta és megosztaná; és illy értelemben drámai előadásiban sem szünendik meg a' müvészet által hatni. Drámája olly tetteket adand elő, mellyek nemzete' kebelében részvéttel és csodálattal beszéltetnek el; hőseit tetterejök' napfényében fogja előállítani és nemzete' színe előtt életbe visszahíni; ellenben ha nemzete kevesbbé pártoltatott a' szerencse által, nem szégyenelvén népe' gyengeségét, inkább szerényebb érdemű férfiait fogja példányul kitűzni, mint az idegen, sőt ellenséges nagyság' feltüntetésével az övéire pirulás' fátyolát borítni, hacsak nem az a' czélja, hogy bennök közvetve olly cselekvő erőt idézzen elő, melly belőlök még nem fejlődött ki, vagy melly a' lefolyt századokkal eltünt.

Ha illy iránnyal cselekszik, nemzetiséget találunk drámai munkáiban. Most egy lépést még a' szorosabb értelemben vett költészet', mint külső műforma', körébe.

Hogy az ízelt nyelv, melly a' költészet által csak magasabb alakba hozandó külső anyagként tétetik fel, legelőkelőbb hordozója a' nemzetiségnek, mondani sem kellene, ha az előadás' fonala nem kivánná. Nem csak kirekesztő választása a' nemzeti nyelvnek fő feltétele a' nemzetiségnek a' költészetben; hanem fontos a' vele bánás' módja, a' kifejezések' választása, a' szavak' formálása, alkotmánya, a' fordulatok, mellyekben minden idegenszerű elkerülendő, ha a' műtárgyat nemzetivé kivánjuk alakítani. Azon fokon, mellyen a' nyelv költészeti nyelvvé formáltatik, a' nemzetiséghez költői munkában az kivántatik, hogy a' metaphorák, hasonlatok és személyesitések egészen azon nemzet' életéből, erkölcseiből, környületeiből 's viszonyaiból vétessenek, mellyhez a' költő tartozik, különben olly kevessé érthetők, mint ha a' beszéd idegen szavakból állana. Midőn valamelly nemzet költészeti fejlődésében, időkora, és más nemzetekkeli viszonhatása által a' rhythmusig emelkedik, a' költészeti mű úgy lesz nemzetivé, ha a' tactus, vers és versszak nem vaktában valamelly idegen példa szerint utánoztatik, hanem egészen a' nemzeti nyelv' természete és a' kérdésben lévő műtárgy közötti viszony szerint. Midőn végre a' nemzet' költészete formája' harmadik oldalához, az öszhangzathoz küzdött fel,

rím, egyhangzás és közhangzás is azon törvényt kell hogy kövessék. Idegen formákkali ismeretség felgerjesztheti ugyan a' nemzeti formák' bősége utáni törekvést, de majmolni azokat nem kell soha. Csak az nemzeti mi a' nemzet' természeti hajlomásából fejlődhetik.

Nemzetiség alatt tehát a' költészetben — hogy a' mondottakat röviden összefoglaljuk — mind azt értjük, mi tárgy, jellem, gondolat, kiterjedés és viszonyaira nézve a' nemzeti világ' láthatárán belül van, ha bár csak a' nemzet' kifejlettebb de mégis nemzetileg kifejlettebb egyedeinek láthatárán belül: noha itt is a' nemzetiség' fogalmában elfogadott fokozat szerint a' nemzeti elem' nagyságával az érdek is neveltetik —; továbbá, nemzetiség alatt értjük mind azt, mi az ihletésben módra, fokra és irányra nézve a' nemzeti érzelemmel teljes öszhangban van, és ámbár egyes ember által lép életbe, még is, mintegy a' nemzet' összes kedélyéből látszik folyni; végtére mind az, mi a' teremtő (költészeti) tehetségben (eposzi, lyrai és drámaiban) azon módnak megfelel, mi szerint a' kifejlettebb és erőteljesebb nemzeti kedélyek előadásokban, cselekvésökben, hajlam és kifejlés által vezéttetnek.

Nemzeti még a' szorosabb értelemben vett költészetben — a' nyelvbeni műformában — minden, mi képleges kifejezésben, hasonlatokban, személyesítésekben a' nemzet' nyelv, környület- és életmódbeli viszonyaiban öszhangzik, mi a' rhythmus által a' köl-

tészeti tárgy' külső alakját a' nyelv' természeti időmértékével összeköti, 's mi a' rímben az előadás' szépségét a' nyelv' hanggazdagságával összeforrasztja; magától értődvén, hogy a' nemzeti nyelvnek, mihelyt valamelly költészeti előadásra használtatik, már magában minden idegentől a' lehetőségig tisztázva kell lennie.

Hátra van annak kifejtése: *mi legyen a' népiesség a' költészetben?* Ha azt tekintjük, hogy e' fogalom csak részfogalma a' nemzetiség' fogalmának, minthogy azt a' mit erről mondhatni hittünk, amarra is kiterjeszthetni, csak azt kell még néhány szóval érintenünk, mi a' népiességről mint részfogalomról még különösen áll.

A' mennyiben ohajtható, bár minden költői munkásság többé kevesbbé nemzeti is lenne, bár minden költői mű belső gerjedelem által a' nemzet' ölében támadjon, nemzeti eszközök által elterjedjen és legközelebb a' nemzetre is irányoztassék—nemzet-elleni költészet hűtelenség lévén a' haza iránt —; más részről még is nem kívánható, hogy minden költői munka egyszersmind népi is legyen, mert az előre bocsátottak szerint a' népben csak fok- vagy rendosztályt látunk; kivévén ha ugyan ezen fogalmat fent előadott három köre' középsőjében vennők. De több nemzeti költő között bizonyára népköltő is fog találkozni. Illy költők' munkáiban csak azt nevezhetjük népinek, mi a' nemzetiség' minden felhozott föltételei mellett, elintézésbeni egyszerüség, előadásbani világ-

gosság és kifejezésbeni könnyüség által, minden magasabb előkészület nélkül közönséges úton nevelt népembernek megközelíthető és felfogható. Ha a' költeményben *isten* a' legegyszerűbb, semmi tanult bonczolgatást fel nem tételező, de legerőteljesb módon—; a' *természet*, minden édesgető hozzáadás nélkül, legegyszerűbb de igaz rajzában adatik elő, mellynek példáját a' mezei ember naponként maga körül látja; a' *történetek*, egyszerü rendjökben közöltetnek: magát a' költeményt népinek nevezzük. Eszmék és fogalmak benne csak távulról folyhatnak be a' szemléletekre; ezeknek ellenben az egész először kell elfoglalniok, hogy a' népinek jelleme megtartassék. A' tárgyak' lényének itt gyengébb ellentételekben, nagyságoknak kisebb mérték szerint, millyenségök' meghatározásainak kevesbbé metszően kell megjelenni. Az íhletés' színei között a' derült, víg a' népinek jellemével általában jobban fér meg mint az ellenkező; mert az elegiai hangulat az érzőtehetségnek némi, a' népnevelést többnyire meghaladó kifínomítását tételezi fel. Az íhlettség' fokait vevén, inkább a' csendesebb költészeti mozgalomban fogunk a' népire ismerni, mert ámbár a' nép is fogékony érzelme' erősebb felgerjedésére, sőt viharos megrázkodására: mindazonáltal a' szépnek a' müvészet által neki kitűzött határai közt maradásra szükséges erővel nem bír. Az íhletés' irányára nézve: a' dicséret és becsmérlés akkor lesznek jelei a' népinek, ha azok méltósággal és hatásokra szükséges komolysággal, egyszerűen,

igazán és illően használtatnak. Mi a' költői tehetség' körét illeti, az eposiban tágas mező nyílik a' népinek, főképen ha az őskor' mondái félhomályokban 's azon nyelven beszéltetnek el, melly tisztább és nemesebb ugyan a' közönséges népbeszédnél, de minden czifraságtól ment, 's a' népnek olly nagyon tetszik, ezt magához vonja és míveli; továbbá a' népregék mellett az előidő' valamivel világosabb történetei e' népköltészeti tárgyaknak egy második sorát képezik. A' lyra' mezején egy más, nem kevésbbé téres mezejére akadunk a' népinek; ez pedig akkor uralkodik a' népdalban, ha ez szívből jövén, egyszerűen, ékesség nélkül, erős, határozott kifejezésekben van szerkesztve. A' dráma' mezején is megjelenhetik a' népi, jóllehet az újabb időbeli előadásokban többnyire csak az aljasb vígjátékban látható, minekutána korábbi századokban az úgy nevezett mysteriumokban és moralis allegoriai darabokban a' dráma' más köreiben is megjelent. E' mezőn a' népiben főkép az érdekesség, nemesítési czél és az előadás' egyszerűsége lesz tekintetbe veendő.

Mi a' költői előadás' külső formáit illeti, az eddigiekből már világos, hogy a' magasabb nemzeti és a' népi között nem kis különbség vagyon. Metaphorákat, hasonlatokat és személyesítéseket a' népi is kiván ugyan, de azt is kívánja egyszersmind, hogy legnagyobb mértékben egyszerűek legyenek, a' közönséges embert naponként körülvevő legközelebbi tárgyakból véve, 's minden mélyebb eszmélés nélkül

könnyen érthetők. Továbbá a' rhythmust illetőleg megtaláljuk benne a' népit, ha tactus, vers és versszak mechanicailag szigorúan, de legnagyobb egyszerűségben képeztetnek, 's a' felsőbb rendek' rhythmusához úgy állnak, mint az egyszerű falusi táncz a' mesterséges figurás tánczokhoz. A' keresztény népeknél a' rímnek sem kell hibáznia, melly a' rhythmussal együtt a' népi elem' engedelmével a' nyelv' szabályosságát és helyességét nem ritkán legyőzi; egyébiránt nagy simaságra ez sem szorúl, és közönségesen sikárlat nélküli merész öntés' szüleménye.

II.

Mennyi és milly befolyást gyakorlott a' nemzeti és népi elem a' magyar költészetre?

E' szakaszhoz nem minden félelem nélkül fogok. A' magyar költészet, bár az előbb kifejlett europai fő nemzeteké mögött elmaradt, még is sokkal nagyobb terjedelmű, e' mellett vizsgálhatására eddig volt módom és alkalmam sokkal csekélyebb volt, semhogy elválasztó itéletet mondani bátorkodjam. Hogy mindazonáltal a' feladás' elvállalt megfejtését némileg egésszé kerekítsem, rövid vázlatot adok, mellyet leginkább *Toldy Ferencz*' magyar költészeti becses kézikönyvében foglalt történeti adatokra alapítok. Először is:

Mennyi befolyást gyakorlott a' nemzeti és népi elem a' magyar költészetre?

Ezer éve már, hogy a' magyar nemzet, ezen, származása, hajlamai, életmódja, szokásai és nyelvében egészen ázsiai néptörzsök, sorsa' kifejlődése által a' közelebb távolabb, egymással rokon europai nemzetek közé vezettetett, 's ezen, minden nemzetiségnek olly veszedelmes állásában, egész lénye' megtartása mellett a' jelen pillanatig magát önállóan fentartotta; melly körülállás maga mutatja már, milly igaznak és bensőleg erősnek kell e' népben a' nemzetiség' magvának lennie. Ebből pedig már előre azt következtetné tán az idegen, hogy e' nemzeti magnak a' nemzeti költészetre volt befolyása nem csak nagy, de kirekesztő is lehetett; a' mi mindazáltal nem egészen úgy vala, miután a' nemzeti elem kénytelen volt más idegen erőknek is némi befolyást engedni. Okai ennek a' következők. Hogy valamelly nemzet' költészete idegen befolyás' veszedelmének kitéve se legyen, szükséges volna hogy elszigetelve maradna, mi által azonban csak vetélkedéstől táplált minden felgerjesztés' hiányával lévén fejlődése veszedelmeztetnék. Hogy tehát azon jótevő vetélkedés mellett más nemzetek' befolyásának mégis ellent állhassou, szükséges hogy miveltség' dolgában azoknál hátrább ne álljon. E' feltételek' egyike sem volt meg a' magyaroknál. Legfiatalabb az új világrészben magát rendezett nemzetek közt, a' mivelődés' természeti menetele

szerint, a' letelepedése óta lefolyt hosszu időszak alatt habár nem minden, de legalább az első rendű europai nemzetek mögött álla, és befolyásokat felváltva szükségképen szenvednie kellett. De e' körülállás' ellenére is nemzetiségének szellemi része illy életteli magból elevenebben kifejlődhetett volna, ha elfoglalt országának földirati fekvése olly tetemes elsőségek mellett egyszersmind kettős kárt nem hozott volna reá: egy az, hogy Europa' szárazföldi országai közé beszorítva, ekkép a' mindent egymáshoz közelebb hozó, munkásságra gerjesztő, gazdagító tengerpartoktól el volt távolítva, 's így a' komolyabb és maradandóbb nemzeti vetélkedés' hasznait nélkülöznie kellett; más az, hogy lakhelyének a' polgárisodott Europa' küszöbén fekvése miatt majd ezer év óta e' világrész' őrzőjévé volt a' sors által rendelve. Dicsteljes feladás! de ennek megoldása a' századok' lefolyása alatt olly sokfélekép, olly húzamosan és olly barbár támadalmak ellen kivántatott meg tőle, hogy ez által kifejlődése nem csak nehezen mehetett előre, hanem gyakori visszalépéseket is okozott, mi által a' költészetnek tiszta nemzeti úton kifejlődését sem igen lehetett várni. De épen annyi küzdés — mondhatná valaki — adott hős tettekre alkalmat, és ezek lobbantják fel a' költészeti íhletést, kivált a' nemzetit. Úgy van; de tetteken kívül a' költői Musának szabad idő is kell; ez pedig hibázott a' magyarnak. Sokáig csak irtó háborút ismerő ellenséggel kellett szembe szállnia; neki nem lehetett kardját hűvelyébe tenni 's ma-

gát a' költészeti ihletésnek oda adnia. Következtek ugyan később csendesebb pillanatok, mellyekben a' magyar költői Musa megjelenhetett volna; de visszataszítá szépségi érzését a' tárgyát még bemocskoló vér; nem lelheté magát otthonosnak azon mezőkön, hol halállal fenyegető ellenségtől még akkor sem volt bátorságban; visszavonúlt az ország' kevesbbé fenyegetett vidékeire, hol természetesen idegen befolyásnak vala kitéve; míg végtére az újabb, boldogabb idők' elérkezésével nemzeti sajátságát felfogván, elragadtatásig boldog, hogy dalát őseitől reá szállt szellemében énekelheti.

És mégis fenmaradt a' nemzeti és népi jellem azon boldogtalan időkben is. Hogy ez így van, így olly körülállások alatt, millyenekben más kevesbbé eredeti, és sajátságait kevesbbé átölelő nép a' küzdések' örvényében elveszett volna, épen az ezen elemek' kipusztíthatatlan erejöknek legfényesebb próbája. És miben jelentkeznek ezek, vagy

Milly befolyást gyakorlott a' nemzeti és népi elem a' magyar költészetre?

Gyakorlotta azt, melly a' nemzet' nyelvéből, jellemből és életmódjából foly. A' *nyelv'* befolyásának főleg nagynak és maradandónak kellett lennie, melly befolyását egyes factorain, azaz anyagán, rhythmusán és hangján lehet kimutatni. Mi az anyagát illeti, tiszta gyökszavai' sajátsága által, átmegy az eredetiség' érdekessége a' költészetbe; ezen gyökszavai'

szeme a' sokféle változásokra szolgáló mindenféle képző szótagokkal sőt betűkkel összevéve, biztosítja e' nyelvnek, általa a' költészetnek, a' kifejezésekbeni legnagyobb gazdagságot és szabadságot; a' nyelv' szabályos alkotása pedig amabba világosságot és érthetőséget hoz. Még nagyobb befolyással vannak a' költői jellemre a' rhythmus' viszonyai, mert a' magán és mássalhangzók közt létező szép viszony, a' szótagok' egyenes articulatiója, a' magánhangzók' szabályozott rende csodálatos hatásu, ha íhletett dalnok értelmesen alkalmazza. Nem kisebb hatásunak kellett a' nyelvnek a' költészetre lenni a' hang által. Minden lehető magánhangzók' vegyűletének a' legkülönfélébb lágy és kemény, szelid és durva, selypítő és susogó mássalhangzókkal, a' magyar költészetet egyikévé kellett tenni a' leggazdagabbaknak hang' dolgában, a' legmerészebb és legszínezetesebb költői hangképek' elvállalására képesíteni. Minden kettős hangzók' (kerekhangzóknak nevezhetni) elmellőzésével a' nyelv a' hang' articulatiójában valami merevent is adott ugyan a' költészetnek, mi a' nevezett hangképeket a' mozaik' jellemében tűnteti fel; de e' mereven némi ellenhatást találván abban, hogy egy szótag sincs, melly egynél több mássalhangzóval kezdődnék, mi által a' nyelv cserében bizonyos szelídséget nyert, 's ekképen inkább jósággal párosított szigoruság' jellemét mutat. Végre a' magyar nyelvben — sokkal inkább mint akármelly más europai nyelvben — bizonyos magánhangzó (az e) uralkodván, a' nyelv ez által a'

hangokbani gazdagság mellett a' térség' kifejezését nyeré, melly térség, annyi más magánhangzó mellett, egy, minden éghajlatbeli és színű, legpompásabb virágokkal díszlő réthez hasonlítható. Mind ezt a' nemzeti nyelv adta a' nemzeti költészetnek.

Nem kevesbbé fontosan hatott a' költészetre a' nemzeti és népi elem a' *nemzet' jelleme* által. Tüzet dicsérnek a' magyarban, de ritkábban állhatatossággal párosúltat. A' történet is oda látszik mutatni, hogy a' magyar általán jobban tetszett magának a' bátorságban, mint szorgalomban; hogy inkább vágyott merészséggel fényleni, mint valamit kitűréssel elérni, és sokkal könnyebben szállt szembe veszedelmekkel mint fáradalmakkal; mint ezt a' nyelvben is kifejezettnek hiszszük, honnét a' képzelem' birodalmába is átvitetett. A' költészeti munkákkal is így van a' dolog; belsejökben nem mindig ugyan tartóssággal párosított, de erős tüzet találunk; külsejökben gyakran fénylő tulajdonságokat: bátorságot, merészséget, erős fellépést; de szinte gyakran fáradság, szorgalom' hiányát, szinte ritkán tűrelmet a' tárgy' kivitelében 's a' munka' kidolgozásában. Nem kevésbbé magasztaltatik a' magyarban e' szabadsági ösztön, 's mi birása' öntudatából következik, a' büszkeség; és bizony nincs szükség ezen tulajdonságok' nyomait a' nemzeti költészet' birodalmában sokáig keresgetni. Fény- és pompakedvelés, vendégszeretet, más oldalról a' szükségek' egyszerűsége, ha czélhoz vezet, a'

magyar' jellemi képében az előbbi tulajdonságokhoz csatlakoznak. Ki ne ismerne ezekre a' magyar érzelem' kiömlésében is. Fényt, pompát és vendégszeretést inkább fejez ki e' nyelv mint bár melly más; 's ezt biztosított a' gondolatnak is megfelelő arányban a' nemzeti előszeretet és phantasia. A' kevéssel, egyszerűvel való megelégedés, ha a' soknak, a' complicáltnak helyét pótolhatja, zsugoriság nélküli takarékosság, sokféleképen kifejeztetik a' nyelvben, 's általa a' nemzet' költészetébe vitetett át.

Az *életmódot* tekintve, azon foglalatossággal találkozunk itt legelőbb, mellyel a' nemzet ez országba magának utat nyitott, 's ezt századok' során által meg is tartotta: a' háború' harczos vágya. Anyagban és alakban megvan ez, és mint otthonos, a' nemzeti költészetben, még pedig nem mint legalsóbb tünemény: van pedig nem csak a' magasabb nemzetiben, de a' népiben is, hol a' legegyenesebb ellentétet képezi azzal, mi a' magyar nép által leginkább kedvelt két fő mezei foglalatosságra, a' marhatenyésztésre és földmivelésre, vonatkozik. Ennyit általánosan; térjünk most a' *különöshez*.

Ezen czélra a' nemzetiség' és népiesség' mértékét képzeletünkben megtartva, a' magyar költészet' történetén megyünk keresztül.

Mennyi és milly befolyást gyakoroltak a' nevezett elemek a' magyar költészetre annak egyes, legalább kitünő jeleneteiben?

Örömest hiszszük, hogy az Etele király alatti költészeti jelenetek, mellyeket a' történet egy szócskával érint, bár felette alaktalanok lehettek is, nemzetiek és népiek voltanak. De azon pontnál elszakad e' történet' fonala, miokból a' nevezett jeleneteket alig ha vonatkoztathatjuk a' költészet' fejlődési menetére. A' magyarok' korábbi idejökbeli 's europai Dunaországukbóli ide tartozó mondáik mindnyájan bírnak a' nemzetiség és népiességbeni hittel; sőt Liszti püspök' azon adata, hogy a' XVI-d. század' második felében Erdélyben a' kenyérmezei győzödelemről énekek a' nép között éltek, mutatja, mint gyakorlotta azon időben a' népi elem a' magyar költészetre befolyását. A' XV-d. századbeli költői darabok a' legrégibb magyar költői tárgyak mellyekkel bírunk, mindnyájok' iránya nemzeti vagy keresztény-nemzeti, azaz egyházi. A' XVI-d. század' első felébeni nagy hazai változások után megjelent *Csáti'* történeti énekével valami a' nép' érdekében. János király' halála után új időszaka kezdődött a' nemzeti elem' általánosan, de különösen a' népi elem' befolyásának a' magyar költészetre; minthogy akkor mutatá magát azon nagy kiterjedésü törekvése, rímelt történeti rajzolatok által a' népet maga ismerésére, egységre és erőre felgerjeszteni. A' nemzet' szerencsétlensége volt az,

mi szomorú lelkesítés' útján a' népi elem' alakjában a' költészet' körében megjelenék, hogy panaszait viszhangoztassa, de egyszersmind arra emlékeztesse, mit a' magyar szebb napokban tenni bira; melly czélra Hunyadi János és Mátyás, Bátori, Kinizsi és más nemzeti hősök' tetteinek megujított elbeszélései tökéletesen illének. Sokan szerzének akkor illy történeti énekeket, mellyekben a' népi elem uralkodott, bár csekély költői értékkel. Az egy rímbeni összetalálkozása ugyanazon versszak' mind a' négy versének nem látszik nemzetiség-elleninek, minthogy az illy valami által a' térség' monotoniáját előadni vágyó félre nem ismerhető ösztön, a' költői müvészet' akkori álláspontján máskép talán nem találá kielégítést. *Balassa'* egyházi és világi énekei, mellyek *Rimaiéi* mellett az első jelenetek a' magyar lyrai költészet' mezején, legszebb hazaszeretettel teliek; de az utolsóéiban is van a' nemzeti érdeknek helye. *Karádi Pál'* „Comoediájában" pedig a' nemzeti elem legelőször a' drámai mezőn jelent meg. *Erdősi* a' költészet' külső formái között már korán megtalálá azt, melly sok mások fölött felelt meg a' nemzetiség' szellemének, de megjelenése ugrás volt, azért időkora nem fogá föl.

Az eddigi magyar költészeti jelenetek kevés kivétellel nem valának valódi költői íhletés' szülemények: egy olly tettnek mindazáltal, mint a' szigeti hősé, melly századokban sem tér vissza egy könnyen, nagyban és ellenállhatatlanul kelle lelkesíteni. Ezen tett

hőse' unokájában megszülé a' Zrínyiászt, mellyben, mint nemzeti hőskölteményben, a' nemzetiség legfőbb fokban hata. És még is itt akadunk először ezen történeti fonal' követésében azon esetre, mellyen a' nemzeti és szorosabb értelemben vett népi között való különbséget alkalmazhatjuk, mert a' milly nemzeti volt ezen hőskölteмény anyagára, lényére és alakjára nézve, olly kevéssé tetszék kortársainak; vagy hogy a' költő idejének elébe sietvén valódi álláspontját meglátni nem birta vagy nem akarta, vagy hogy teremtői tüzében a' külső formákat igen igen elhanyagolta. *Lisztinek* a' Mohácsi Veszedelmet előadó eposában a' nemzeti érdek új táplálékot nyere, noha az idegen elemnek, mellyel szerzője társalkodott, egészen a' külső formáig, nem kis befolyást kelle engednie. *Gyöngyösi*, mint *Zrínyi*' ellenképe, a' költészet' mezején szorosabb értelemben népi volt, a' nélkül hogy igazán nemzeti lett volna, minthogy nem tekintvén benne minden mélyebb költői érzés' hiányát, külső formákban is utánzója volt az idegennek. Mindazonáltal nem volt nemzeti érdek nélkül Murányi Venusa és Keménye. Mi pedig Gyöngyösit korával olly nagyon megkedvelteti, az költeményei' külformáira való gondja volt, mi által a' nemzeti érdek a' nyelv' irányában nem keveset nyert. Nemzeti értelmet és nemzeti czélt találni *Beniczky*' és *Kohári*' énekeiben is.

Későbbi időben a' magyar költészet' története fogyását mutatja az addig reá hatott nemzeti befo-

lyásnak, melly fogyás a' XVII-dik század' befolyása alatt növekedő tudományosság mellett mind inkább gyarapszik. Hosszu számüzetés után ismét mutatkozik a' nemzeti elem a' XVIII-dik század' közepén Amade' első magyar szerelemdalaiban; de csak hogy tetemes időre ismét eltünjék. Végtére ugyanazon század' második felében ismét feléledt, és pedig azon lépések' következtében, mellyek lételét veszedelmezék, feléledt, hogy nagyobb mértékben mint valaha, a' hazai költészet' országában otthonossá váljék, és, mit utóbbi története azon időtől fogva mai napig elbeszél, tulajdonképen majd túlnyomó, majd kirekesztő befolyása alatt történt.

Ki nem ismeri *Molnár*, gróf *Rádai Gedeon*, *Révai, Kazinczy*' fáradozásaikat, a' nemzeti elemnek a' magyar költészetre lévő befolyását közvetve vagy közvetlenül biztosítani? Maga ez elem' pártolóinak több iskolákra szakadása mutatja azon czél utáni törekvésben munkás buzgalmok' nagyságát; sőt e' szakadások a' nemzeti elem' győzödelmét annál elválasztóbbá tevék; mert *Bessenyei, Báróczy, Barcsai*' dicséretre méltó próbáik nélkül az úgy nevezett franczia iskolában, *Baróti, Rájnis, Révaié* nélkül a' latinban, nem könnyen fejlett volna ki az új iskola; 's a' most már olly sokat megadó, 's a' legszebbet igérő legújabb kora a' magyar költészetnek, aligha illy fénynyel bájolna el. Ezt világosan mutatják már az átmenő pontok. A' franczia iskolához tartozó, mélyen szerető *Ányos*ból, 's a' derült *Faludi*ból nem

kevésbbé dalol elő a' nemzeti és népi elem, mint a' latin iskoláu *Virág*, *Kazinczy* és *Daykáb*ól; 's a' kedvteli derült gróf *Gvadányi* az előbbi iskolából, satirai szerzeményivel, tárgyban és alakban nem kevesbbé tartotta szemei előtt a nemzeti és népi érdeket, mint *Verseghy*, *Vitkovics*, *Szentmiklósy és Berzsenyi* az utóbbi iskolából: jóllehet meg kell vallanunk, hogy a' latin iskolabeli férfiaknak a' magyar költészet' mezején a' müvészetinek emelése előkelőleg sikerült.

*Kisfaludy Sándor*ban az új iskolához való átmenet' személyesítőjében, nemzetiség és népiesség egész nagyságokban forrnak össze; mert valamint általa nemzete' szelleme — mi főképen Himfyjére és regéire illik — egész valódiságában, tisztaságában és szépségében tünik fel, szintúgy köz megegyezés szerint az egész nemzetre hatott. Erre megjelent a' nyelvujítás, 's nem tekintve a' még kiállani kellett küzdéseket, az a' magasabb emelkedésre gerjedt szellemektől igéret' földe gyanánt üdvözöltetett; ez ajándékozá meg a' magyar költészetet a' valódi müvészeti kifejezés' magasabb körével, mellyen nemzetiség és népiesség még tisztább szinekben tündökölhetnek.

Ezen új korszaka a' magyar költészetnek, valamint a magyar nyelvnek, *Kazinczy*' dicső kezdete után főképen *Kisfaludy Károly* által az Aurorában alapíttatott meg. E' költői zsebkönyvben az érdekes férfiú maga tündöklik előkelőképen dalai 's elegiáival,

románczai és epigrammáival, eposi, didacticai, satirai, allegoriai költeményeivel, novelláival és más kis elbeszéléseivel, még nagyobb nemzetiség és népiességtől átíhletve mint drámai munkáiban, melylyek által a' magyar szinészet' valódi megalapítója lön. Nem kisebb mértékben örvendeztet a' nevezett két tulajdonság egy más jeles magyar dalnokban és az új iskola' dicsteli tanítványában, a' halhatatlan *Kölcseyben. Berzsenyi*, *Szemere*, *Döbrentei*, *Szenvey* és *Czuczor*ban a' nemzetinek szivök' legbelsőbbjéből hódolni törekvő buzgalma szinte félre nem ismerhető. *Bajza* a' német Parnassuson erősítette ugyan phantasiája' szárnyait, de — valamint illik — valódi nemzeti szellemmel emelve teremtő ereje által a' lét' magasabb köreibe. *Vörösmarty* főképen tiszta nemzeti eposra adta magát, fényes sikerrel. Minden munkáiban nemzetiség és népiesség többé kevesbbé uralkodóvá lett, valamint a' népregék és a' lyrai népdalok szellemök szerint—, a' történeti népdalok szellem és tárgy szerint népiek.

A' mondottakból a következőket látjuk: A' nemzeti és népi elem a' magyar költészetre leginkább a' korábbi századokban volt legnagyobb befolyással, de olly időben, mellyben maga ezen mező felette szorult, göröngyös vala, és silányúl munkáltaték; későbben, midőn értékében nyerni kezde, azon elemek kényteleníttettek befolyásukat, rájok nézve nagyon megalázó módon, az idegennel megosztani. De miután a' nemzet nagy szerencsétlenségek által olly

drága leczkéket nyert, újra ismét fölemelkedék. Zrínyi nagy tette által uralkodóvá lön; később ismét mértékletesebben hatott, lassan lassan fogyván erejéből, míg azon mezővel együtt, mellyre hatását gyakorlá, közel volt az eltünéshez. E' végképeni eltünése' siettetésére tett lépések és idegen élet' jótevő ráhatása e' mezőnek elláthatlan kiterjedést biztosítának, 's mintegy varázsütés által a' felriasztott elemeknek olly irányt, melly nekik az egész mezőre uralkodó befolyást volt szerzendő. E' befolyás a' legszerencsésebb arányban növekedett, a' mint hogy végre sikerült is uralkodások' megalapítása. Ezen sorsbeli fejlődés' menetelében nemzetiség és szorosabb értelemben vett népiesség nem valának mindig egyesítve. Ugyan azon pontból kiindúlva, elválának némellykor, gyakran ismét közelítének egymáshoz, egyesültek is néha, míg a' legújabb időben egybe forrva egymás által díszlenek.

Végtére ezen elemek' befolyása, megosztott vagy egyesített állapotjában, a' költészeti műformákra különböző volt, 's még most sem egészen ugyanaz; eposi költeményekben gyakrabban volt a' nemzeti előtünő, az újabb időkben a' lyraiban is tetemesen kifejlett, de előkelőleg mindeddig az eposban tartja fen magát.

II.

AZ ÁLLATOK' RESTAURATIÓJA.

HARMAD RANGU PÁLYASATIRA.

IRTA

SZENTMIKLÓSY SÁMUEL.

Önérdekid' felejtve dolgozz a' köz haszonra.

„Kedves uram bátyám! jó reggelt! tudja mi újság?
Úgy-e nem: ah de nekem megjárta veséimet is már,
'S úgy érzem magamat mint hajdan a' villanyütésre
Hogy fizikát tanulék: olly görcsös tompa szorongás;
Hívatal és becsület, haszon és kár, kényelem és czím,
Kissé nemtelen út, hízelgés, végre bukás — mind
Vegytanilag forrnak kebelemben. — Látja az isten
Lelkemet, ím szemeim' le se' húnytam az éjszaka is; mert
Mindjárt borzasztó álmokkal kelle vesződnöm:
Most kortest vezeték, 's a' szónoklásba besültem,
Majd köztök lejték biztatván, majd felemeltek,
'S akkor az ellenfél galléron csípve rivallá:
Húzd le! — 's ezen zaj közt felijedten földre zuhantam.
Majd főbíróvá tettek, majd semmi se' lettem,
Majd tele tintával kalamárist nyomtak agyamhoz,
Nyertem, buktam, ezer tervet száz elvre koholtam.
'S mint a' pörük-vesztett prókátorok úgy hadarásztam."

„Úgy van uram bátyám! tessék meghinni, eszemmel
Végig járva dicső eldődim' tetteiken, szent
Tűz lepe meg, főkép mikor azt forgattam előttem:
Szép Budavára miként nyöge a' tar' járma alatt, 's mint

Mászа a' bástyatetőn ősapám 's mint visszataszíták!!
Mellyért, mert nyaka tört, ő nyerte a'szép szabadalmat."

„Illy hadi tettekkel díszlik már régi családunk:
Osztán meg magam is, ha csak épen arra kerül, hát
Tudja uram bátyám! .... az igaz hogy voltak előttem
'S vannak is érdemesek, vannak, de az érdemet, észt, pénz,
Négy szem közt szólván, sokszor pótolja minálunk!
Osztán csak tessék jól megfontolni: az ingyen
Forspont, sok napidíj, sok ajándék, kész fizetés, 's más
Accessóriumok, hatalom, 's nem sok kötelesség,
Nem tréfák; mert szó a' szó: csak jó az a' másé:
'S ennyi haszon mellett, tudjuk hogy szép is: tisztség,
Házasság, pörök, és társalgás általa nyernek:
'S milly szép az mikor én minden bíróra parancsot
Küldhetek, *illy hangon*: „de különben sem cselekedvén".
Nékem ezen gyönyörű stíl szörnyen tetszik, azért, mert
Nem contort mint más irományink: tiszta, világos." —

Ekkép lepte korán reggel meg a' szarka a' medvét
Barlangját 's füleit szörnyen becsörögve; a' szóhoz
Csak most juthatván, kérdé: ‚no de hát mi az újság?
Mert noha ismeretes zavarod, 's szavad énvelem azt már
Sejteti, még se' tudom bizonyossan: monddsza tehát el'. —

Ekkor a' tarka fiesúr ekképen kezde beszélni:
„Itt a' boldog idő, alkotmányos jogainknál
Fogva megyénkben is ki vagyon már tűzve határa;
Tisztújító szék leszen augustus' hatodikján,
A' mikor édes urunk a' Tháborhegy' tetején el
Változa színében". — Tréfásan mond az öreg: ‚most
Jól kitalálta a' főispán úr; mert urainknak
Színök három egész évig sem változik annyit
Mint akkor'. —

„Kedves uram bátyám! legyen ön részünkre, elég lesz
Étel, ital, pénz és múlatság, undorodásig.
A' mellett szava szép, természete vídor, azonban
Síma tapintattal bir az állati indulatok közt.
Táncza igen könnyű, buzdító, érdeme fontos
És születése dicső, szabadalmas régi családból,
'S bár hajlott ideű, keblének szelleme ifjú:
Mind ezek a' nép közt részünkre sokat kivihetnek,
Hát miket el se' tudok számlálni; ne hát ugy-e társunk?"

Erre komoly méltósággal megszólal a' medve
Mondván: ‚már hatszor tíz évet töltök az élet'
Tág mezején, 's így már sok hasznot tettem; azért is
Most se' vonom magam el, noha engem már az oroszlán
Egyszer jól lerakott, mikor így kértem; te gaz! így szólt
„Hízelgők szavaid, szíved rosz, ferde irányod,
„Érdemed a' mint nincs, lelked sincs, jellemed átkos,
„Mert czudar érdekidért árúba bocsátod a' köz jót
„És a' szegény néppel véren vett szent jogait te
„Sírba temetteted el, 's vígadsz míg vérzi tulajdon
„Körmeivel sokszor feltépett mély sebeit; mert
„Szándékod nem egyéb, a' jámbort félre vezetni
„És az igazságot részeg csapatokkal a' porba
„Gázoltatni; a' jót, erkölcsöt, az érdemet, és észt,
„Mindent a' mi a' jó istenség, 's ember előtt szent. —

„Borzadj! mert az ilyen szívrontó nemzeti métely
„Mint te, a' tiszta kebel' meggyőződéseit álnok
„Hízelgéseivel, 's pénzével törbe kerítvén
„Ronda uton részeg csordákkal emelteti törvény-
„Székbe magát — 's halljuk! — azután ő mégis a' néptől
„Tiszteltetni akar, 's azt mondja hogy ő az igazság'
„Angyala, ő! kinek a' szava 's első lépte is ármány,
„Kit bizalom 's szeretet helyt borgóz környez, az érdem

,Helyt ittas karokon tolatik fel hívatalába
„Gyönge személyekből eszközzé vált buta néptől.
„És te ezekre akarsz engem használni, te sátán!
„Menj 's ügyedet, nyomorúlt! a' hozzád elvre hasonló
„Lelkek közt hirdesd, 's legyen olly hív sorsod iránlad
',Mint te a' közjóhoz.

,Illy durván tractált az oroszlán, 's én male-content
Hagytam el őkelmét, de mi azzal most ne törődjünk
Édes amice! hanem menjünk — és úgy-e hogy illy szép
Tarka ficsúrok mint te vagy édes szarka öcsém — sok
Jár a' nemesség közt?' — „Igenis, csak rajta, siessünk
Kedves uram bátyám! szép tervünk' hogy kivihessük". 95

,Úgy van — rajta tehát, menjünk; én ismerem ám már
Mind a' nemességet. — Legelőször édes öcsém! hogy
Torkosok és gyávák, félénkek, haszna-lesők, és
Jellem nélküliek kik légyenek, arra figyelmezz,
Vígyázz szőlleje vagy más birtoka hogy ki alatt van, 100
Mert ha a' kapcza szorúl, dézmánk' is nála marasztjuk,
Avvagy az árendát csökkentjük, bár ha sokan meg-
Nyögjük is; úgy de viszont majd visszacsikarjuk idővel.
Pénzt, bort, szót, az időt, nyugodalmat most te ne kíméld,
Dorbézolj, tánczolj, 's mindent per drága barátom 105
Szólíts, 's mit se ügyelj érdemre, se rangra, se észre.
Biztass, ronts, ámíts, fenyegess, hízelgve igérj, mint
Jobbnak látod; azért nem kell azt mind telesítni.
Így a' juhok közt majd farkas koma' képiben azt mondd:
Hogy ha viczispánná teszik őt, hát eddigi nyájas 110
Vonzalmát, mellyet főkép a' gyönge bariskák'
Nyája iránt érzett, érezteti tízszeresen is.
Úgy a' ludak, nyulak és tyúkok közt róka komát is
Eddigi ismeretes 's érzékeny látogatási

Jól recomendálják hogy légyen másod alispán.
Úgy vagyon édes öcsém! *de különben sem cselekedvén*'.

Ez mind drága tanács! itt ész, szív 's régi gyakorlás,
Erkölcs, nemzetiség, haladás és tiszta barátság,
Egyesülés, jellem, jog, közjó és becsület—mind
Mind summázva vagyon! be dicső ész! és igy a' kácsák
Gődények, ludak és a' mindenféle fajú sok
Hízók, mint nagyivók és gyomrosok itt sokat érnek;
Úgy a' ravasz rókák, lappangó farkasok és a'
Gyáva juhok, nyulak és szamarak, meg a' sok buta ökrök,
Szarvasok és medvék, a' mindenféle kutyákkal
Mit ki ne vívnának? főkép ha a' prédaleső sok
Körmös szárnyasok, és végtére a' lomha sötétség'
Baglyai bölcs főkkel, mint szoktak, mind ide állnak.

Illy bölcsen kicsinált tervekkel elindula most már
Teintes szarka uram szép pályájára, nem is vélt
Ritka ügyességgel folytatván dolgait, és ő-
Véle temérdek hív 's rokon elvű drága baráti;
Kik közt fő szerepet sokszor maga játszsza az elnök.
Illyenkor lehet ám látnunk hogy az elnöki hűség
Buzgalom és részvét mit nem tehet a' köz ügyekben!
Úgy van ilyenkor, mert most kortest vinni, meg ismét
Elnöki bölcs fővel székében vívni a' hasznost
Nem minden fő 's szív bírná meg az illy honi terhet!
Sok nyájas borozás, vigalom 's táncz közt az igazság
Így megabáltatván milly áldott leszsz a' siker majd! —

Jól van, hátra egyéb sincs, mint a' szónokok által
Jól kimivelt kortest megye' házához zene, éljen
'S bor közt vinni, hogy a' szellem valahogy ne hibázzék,
'S ott a' dicső lobogók' játékos fodraikon irt
Farkas' 's róka nevet csalmáik-rázva dörögni. —

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Majd az eszes hollót megkérték, írna a' Teintes
Róka uraknak szép tisztelgő verseket: úgy is
Hajdan nem sikerült nótája, 's a' sajtot elejté.
Erre poétai tűz szállván meg keblit; azonnal
Csak hevenyébe dicső verset csapa; mellyet a' nép nagy
Lelkesedéssel imígy zengett el ezerszer is aztán:

„Vivát a' bor! — éljen farkasunk és rókánk,
„Éljenek, hogy legyen borunk és pálinkánk!
„Éljenek a' kortesvezető főnökök
„És nagyra nőjenek, mint szép úri tökök.
„Istenem! be szép szó magyar szabadságunk!
„Hogy ezt megőrizzük tehát mindig igyunk.
„Igyunk, kiáltozzunk, és senki se féljen,
„Farkasunk és rókánk pedig soká éljen.—
„Teintes róka urnak ezt most azért irtam,
„Mert lelkemre mondom, sok borát megittam,
„Osztán meg sajtomat hogy elpottyantottam,
„Nem énekelhettem, akkor rekedt voltam. —

Ekkor a' farkast és rókát levegőbe emelvén
Hurczolták, tolták, rángatták mint az olasz ha
Kapzsi majomfiakat tánczoltatgat csacsiháton.

Ám de azért mind ez szép, mert ez a' drága szabadság-
És bor-szülte szokás nálunk több a' becsületnél:
Rajta tehát! üssük, verjük, taszigáljuk el egymást,
Gyomrozkodva igyunk, lármázzunk, mert a' vitézség
Szép, ha magát ollykor tettekben is kimutatja.

Most iszonyú zajgás, 's ész nélküli lelkesedés közt
A' ragyogó tollú, lelkére nem annyira fényes
Páva komoly képpel fellépe az elnöki székbe,
'S ismeretes hangján szónoklani kezde azonnal,

Mellyre a' többi madár és állat, jóllehet azt sem
Tudták hogy mit akar, szörnyen rá éljenezének.

Kissé csend leve, és kijelölteket olvasa a' fő
Ispán úr 's iszonyú éljen közt megragadák a'
Farkast, 's légbe tolák, mint első, rendes alispánt;
Másod alispánná, noha régi vezéröket a' jó
Birkák váltig akarták, még is róka uram lett.

Milly remek ész, 's szellem lehelé már végig ez áldott
Foglalatosságot, láthatni az eddigiekből;
Még is, hogy kiki megtudhassa a' többiek is milly
Ritka tapintattal tétettek hívatalokba,
Elmondom röviden. Tudnillik az elnök először
Jellemiért első jegyzővé tette a' majmot,
Tiszti ügyésznek meg szintén kinevezte a' vizslát,
Majd felemeltettek víváttal a' szárnyasi járás
Közkedvességű, fő- 's albírái: az Ólyv és
Kánya urak; 's azután folyvást a' szőrösi járás'
Óhajtása szerint, hörcsök 's gözü lettek azokká.

Minthogy a' hívatalos terhekhez vonzalom is kell,
Perceptornak azért a' csókát tette a' többség.
Orvosok ismét mint hűséges látogatóik
A' betegeknek mind varjakból lettek ezúttal.
Esküttségre pedig felhágtak a' szarka, 's a' banka,
'S több csaholó kis ebek, mint kortesfőnökök, — azt is
El ne felejtsük még — uti biztos lett a' pipiske.
Végre találd el hogy kik voltanak itt a' poszáta'
Fészkibe lopva tojók? —

* * *

Ekkép ellévén végezve a' tisztikar, össze
Ültek a' táblához végezni a' tárgyakat, és fel

Jött a' vegyes szerelemfrígy' dolga először is, a' melly
A' lovak és szamarak közt szörnyű temere mégyen,
Mit sem ügyelve a' hű pásztorra, ki azt szomorúan
Nézte 's erősen elvégezte magában az abrak'
Megtagadását is ; főkép ha a' ló apa — és nem
Hallgat a' hívogató rostára mikor csalogatja ;
Ellenben ha szamár, már az más akkor egészen ;
Mert az elámított, értetlen , gyönge kis öszvér
Bár üti véti magát , apjának nyomdokain jár.

Mind ezek így lévén, pro 's contra a' vármegye' székén
Megvítattatván, a' végzés végre csak az lett
„Hogy ha határ 's legelő jó, akkor az abrakolás nem
„Szükséges, de azért, ha van, a' jó gazda kiadja,
„Másképen mint lócsiszár úgy tartatik, és mint
„Fösvény korcsnevelőt, részünkrül a' tiszti ügyészi
„Pörbe marasztaljuk. — Mert a' természet öröklő
„Nagy folyamát önösen gátolni akarni bolondság.

* * *

Kit ez nem érdekel, magára sem érti
Kit pedig érdekel, jól teszi ha sérti.

III.

EMLÉKBESZÉD.

NEGYED RANGU PÁLYASATIRA.

IRTA

SZILÁGYI ISTVÁN.

Benedictus Dominus Deus Jisrael, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suae.

Psalmi.

Az ó világon, mondják hogy szokás volt
Halott fölött beszédet tartani;
'S ki hinné, e' kor, melly mindent kigúnyol
Mi nem mai, e' szent szokást bevette.
Sőt még parancsol is, hogy némelyekről
Hosszúra nyult dicséretet zenegjünk.
Hogy illy esetben a' szegény orator
Meg-megszorúl: a' gyászos hallgatóság
Átlátni nagy bölcsen méltóztatik.
Dicsérni azt, kit tán nem ismerünk,
Vagy a' ki épen mást érdemlene;
Mert hogy gyalázzunk — ó az nem szabad.
Mert nemde tisztelt gyászos hallgatóság,
Fülünk sokkal müveltebb, mint hogy azt
Gyöngédtelen szavakkal sértegessük?
Szemünk gyengébb, mint a' fényes igazság'
Égő napját kiállhatná hevével,

'S merényünk' díja fájdalom ne légyen? —
Aztán — gyalázni! Ez hozzánk nem illik.
Müvelt korunk nem tűr barbáriest;
És ez mi volna, mint a' legnagyobb:
Kimondani a' valót, ha az gyalázat!

De én, tisztelt halotti hallgatóság,
Így megszorulva épen nem vagyok.
Az én beszédem' boldogult tárgyáról
Csupán jót mondhatunk.
És kérdelek, kesergő gyászsereg,
Ha szólhatunk-e rosszat férfiról,
Ki lelkét, szívét híven őrizé
Az új kornak csábítgatásitól,
'S szüzen megtartá sírja' nyíltaig? —

Ó fájdalomnak gyötrő bánata!
Hol kezdjem a' hullámzó gyötrelem'
Magas árját elődbe önteni
Gyásznapra virradt könnyező sereg?
O mondjam-e? o hányszor mondjam el,
Hogy nemzetünknek egyik *nagy* fia,
Vitézlett Hátrafalvy Bendeguz
Nincsen többé....?

Mellesleg egy szót, gyászos hallgatóság!
Ki a' megboldogult urat nem ismeré is,

Nagy czímén meg ne méltóztassék háborodni. —
Sok olly nagy hírü férfi van minálunk,
Kinek hirét egy jó lélek se' hallá.
Szja! ez közöttünk már szokás:
Magunkat nagy- 's dicsőknek tartani.

'S most — folytatom. *Haladjunk!* mondanám;
De most, szokás ellen, könyörgenem kell,
Legmélyebb hódolattal azt jelentvén:
Hogy e' szóval megsértném hamvait,
'S érzékenyen, a' boldogult halottnak.
Mert ő bár mindent, mint isten hagyá,
Barátjaként tekintett, ah! de *ezt*,
E' *szót* gyülölte mindig con amore.
És így e' szót most nem használhatom.

És méltán is, kesergő bús sereg!
Mert avvagy mondjuk: nem tesz-e *haladni*
Elhagyni mindent a' mit szereténk;
A' mit találtunk jónak és gyönyörnek;
Eladni bíztos ősi hajlakunkat,
És mint lakók bújdosni messzire?

Maradni! — ah! fenséges gondolat!
Maradni, hogyha megmarasztanak,
Maradni, lenni ismét főbiró,
Kiállni a' tisztújitás' viharját,
Fölszedni ismét a' dús jövedelmet,
Ha bár nincsen legkissebb érdemünk sem.

Maradni! ó arany, gyémánt szavacska!
Az isten téged akkor alkotott
Midőn napját az égre feltüzé,
Hogy váltogatva légyetek vezérink.

Minő *kitérések!* kiáltanak fel
Többen a' gyászos hallgatók közől.
O vakmerő halandó! földi féreg,
Te még kiáltasz? — O az emberész
Igen gyarló, többször csalatkozik.
Nagyságtok is, ha felkiáltanak,
Ez úton méltóztatnak tévelyegni.
Szükséges volt kitérnem: mert minálunk
Szokott ösvény az eltérések' útja.
Beszédeink a' classicus Bodóné'
Módjára folynak a' köz tárgy' ügyében.
A' jó út nem kell. — Mint az ügy*vivők*
Planetákká szegődtünk, bujdosókká.
Kazal mellől asztag mögé vonúlunk,
Hogy a' világ ne lássa útainkat.
Szükség kitérnem másodszor: mivel
Kitérésem nem ok nélkül vagyon
Épen keservünk' tárgyának felette.
O mert a' *megmaradhat*-oknak
Közöttünk senki olly forró barátja
Nem volt, mint épen a' megboldogult.

Elmondjam-e tehát megint,
A' legnagyobb keserv-roncsolta szívvel,

Mit úgy is mindnyájan bölcsen tudunk:
Hogy *ő nincs többé!!* Ugyvan, *ő nincs többé!*
És még ha ötször mondanám is el:
Teltem ne légyen botránynak kövévé;
Mert érdemes rá a' megboldogult,
Mint senki más, hogy hirdessük felőle:
Ő nincs többé! —

Mondják, tisztelt kesergő hallgatók,
Születni nem érdem. — Antikrisztus elv!
Én ellent mondok ünnepélyesen,
'S felszólitom nagyságtokat tanúkul
Hogy ezt tevém. — Proh curia! —
Ha ez való: akkor mit kell csodálnunk
Sok fényes úron? Úgy mit mondhatunk
Halálokkor, mint: lett és meghala?
Hát nem való? — Itéljenek magok.
Tisztelhetnénk-e száz közől egyet
Érdem szerint? Itéljenek magok.
Hány fényes származásut kéne úgy le
Szállítanunk a' fényes hivatalból?
Nem! én itt nyilván ellenére szólok,
És pro futuris kérem béjegyezni
Ellenmondásom' ünnepélyesen:
A' boldogult nagyságos úr' nevében. —
Ki nyerne úgy just, hogy megsüvegeljük?
Talán csaknem, kinek bölcsőinél
Nem virrasztott csak négy örömkönyűs szem....?

Ne is kivánd tőlünk szegény barátom.
Mért nem születtél dúsnak, fényesen?
Az ész — az ész, igaz hogy *jó* valami,
De nem ragyog, de nem jár aranyos
Hintón, 's utána nem szolgák' seregje.
Mi róla, kedves, semmit nem tehetünk,
Okoljad érte születésedet.

O boldogok ti! százszor boldogok
A' kik selyem pólyák' redői köztt
Nyikkantatok meg!
Mindenható méltóságtok előtt
Nyitvák a' földi édennek kapúi:
Nektek szabad minden. Hiszen ti úgy-e
Kiváltságos nép vagytok?
O tik lehetnétek szörnyű tudósok,
Csak akarnátok; nagy úrnak az szabad.
Ha úgy tetszik, tudatlanok maradtok,
Ha nektek e' hon, új föld, ismeretlen,
Az mind szabad, hiszen ti
Kiváltságos nép vagytok. — Még több is:
Lehettek, vagytok durvák és gorombák,
Neveletlenek, betyárok.....
Ezért nem szól meg senki titeket
Mint a' szegényt; mert nektek az szabad.
Hisz a' nagy úr, kiváltságos, szabad nép...
Nektek minden szabad... O boldogok ti!

No 's nemde, tisztelt gyászos hallgatóság,
Gyönyörü kép? — A' tűkör nem hazud.
Én jót állok, a' legjobb *londoni.*

Haladni vagy *maradni!* Ez tehát,
Ez a' minden kérdéseknek kérdése!
Ez a' két sark, min a' világ forog.
Haladni, és talán előre menni,
Elhagyni mást, és pusztaságra jutni,
És ott talán rablótanyára bukni,
Kiket, hogy ismét el tovább mehessünk,
Le is kell győznünk... Itt a' bökkenő.
O kétség! — o kétségek' furiája!
Miért csigázod, ó miért kisérted
A' gyenge férfi szivet illy kegyetlen?
Hiszen mi nem vagyunk sem tátosok,
Sem légben úszó sérthetetlen angyalok.
Vagy mért nem adsz egy olly varázs czipőt,
A' mellyben „hipp! hopp!" egyet rikkanással
Egy pillanatra révpartnál lehetnénk?
Így majd talán csak rá adnók magunkat,
'S átvándorolnánk véled abb' a' boldog
Szemünk nem látta ékes tartományba.
De így..? o ments meg isten a' gonosztól!
A' már *valót*, hogyan hagynók azért el
Mi csak *leendő* még, 's bizonytalan?

Tehetnék-é azért alkalmasabban
Saját lelkemhez 's a' megboldogulthoz,

Mint mindenben a' *régihez* szegődnöm
És annak üdvös pártjánál maradnom?
Mindenható *maradás!* ah te vagy
Fő ok, hogy szép világunk *megmarad.*
Tenálad nélkül avvagy ő velünk
Maradna-é csak egy pillantatig?
'S így lételünk is nem te tartod-é fen?

És kérdem, tisztelt gyászos hallgatóság,
Vajjon pogány világot élünk-e,
'S a' bibliát elvessük-é hitetlen?
Ott olvassuk dicsőséges betűkkel:
„*Maradjatok* meg híveim azokban
A' mellyeket tanultatok...“
Mondom tehát, az nem keresztény lélek,
Ki nem barátja a' *megmaradásnak.* —
Hozzád kiáltok szent tapasztalás,
Tanítsd meg e' sok hitlen népeket,
Hogy mindenütt, de főképen minékünk
Legjobb a' *régi,* nemes magyaroknak.
Miként sötét borúlat' éjjeléből
Az égi napnak villámsúgara:
Úgy leng felém bájképed o Tokajnak
Nektárral pezsgő *régi* szelleme!
Hirdesd nekünk hatalmas szent igével:
Az ó világot tiszteld! megbecsüld.
Te léted ezt nyilvábban hirdeti
A' leghatalmasb prédikátoroknál. —

Maradni hát a' régi mód mellett!
És hol vagyon a' vakmerő halandó,
Magyarságát levetkezett nemes,
Ki életét és vérét nem örömmel
Áldozza fel szent elvünk' életéért?
Ha van: jöjön, és álljon itt elő,
Mert az minket megbántott szörnyüen...
Nincs..? senki sincs..? Ezt vártam honfiak! —
Ah! milly dicső is hat sötét pejen
Füred' hidán végig szaguldani,
Ha senki nem mondhatja: hó! megállj!
Ha még lovunknak büszke homlokárul is
Leolvashatják: én nemes vagyok!

Emlékezem, kesergő hallgatók,
Hol, hol nem, nem tudom, de olvasám:
Két ember ment a' töltésen keresztül,
'S megszólitotta őket a' hidőr:
Egyiktől kérdé: „ha csináltad-e?"
‚Igen' lön a' válasz. „No hát fizess".
A' másiktól is kérdezé: „Csináltad?"
‚Nem' lőn a' válasz. „Úgy a' téns ur elmehet".
Amaz paraszt volt. — És emlékezem,
Emlékezem hogy szívem felszökellett;
'S eszembe jött por-lepte levelem,
És felkiálték öröm-ittasan:
‚O áldott régi mellett maradás!'
Hát nagyságtoknak szíve nem dobog? —

O átkozott ki meg nem maradand
Azokban a' mik hajdan íratának...
Mi hallottuk 's felborzadott hajunk,
Hogy a' nemes a' pesti lánczhidon
Még vámot lenne kénytelen fizetni.
Fordulj meg így sirodban ó apám!
Nem, nem lehet kesergő hallgatók,
Hogy nemzetünk így megfeledkezék
Magyarságáról. Még az volna szép!
Nemes magyar, 's fizetni! — Iszonyu!
Így meggyalázni Árpád' hamvait
Nem fogja senki, ha magyar nemes.

Átok reá, úgy folyjon vére ki,
Ha erre képes volna, mint midőn
Szerződéskor a' hét vezérnek vére.

Mély fájdalommal kell itt mondanom,
Nagyon tisztelt kesergő hallgatók,
Mikép kivánják többen eltiporni
Szabad nemünk' kiváltságos jogait,
'S hogy elfajult az ős nemes magyar vér.
Örök váltságot emleget sok ember,
És a' parasztnak bírhatásjogot;
Az *ősiséget el kell törleni....*
— O Corpus juris..! hol van méltóságod...?
Ezért vérzettek hát el őseink,

Hogy ez utókor hamván így tiporjon?
És még.... ajkam reszketve mondja ki,
Ne légyen többé a' zsidó zsidó,
Hanem.... De nyelvem nem bír szólani...
Nem, nem, mélyen megtisztelt hallgatóság,
Megengednek, ha mély szivfájdalomban
Tovább szavalni nem tudok, nem tudhatok.
„Im! látom Árpád' vére mint fajul!"
O mert ezeknek csak meggondolása,
Nem látjuk-é hogy sír' nyilatkozása?
Nem! szép szabadság! meg nem válhatok!
Im könnyeim, nagy érdemű urak
Folynak! O folyjatok hát könnyeim!
Hisz Jézus is nagy Jeruzsálemet
Megkönnyezé, hogy romlásnak hajolt.
'S én tégedet, szegény magyar hazám,
Kin kívül nincsen földön boldog élet,
Mikép ne könnyeznélek — haldokolvád?
O folyjatok sötétlő könnyeim!
E' nagy közönség méltányolni fog:
Hisz ők is, nem látod, mikép zokognak!

Még egyet kéne, gyászos hallgatóság
Említenünk; a' színes károkat,
Mellyekkel a' rágalmak' nyelvei
A' maradást gyalázni bátorak.
O mert tudják a' gyászos hallgatók,

Az óriásnak ellensége mennyi?
Im a' *Honművészt* tönkre juttaták.
Aztán meg a' fénytől mikor maradt el
Az árnyék? Már a' szent könyv is tanítja:
„A' keselyűk megszállják a' *dögöt.*
A' *Közleményekben* is foltokat keres,
Hát itt? — De én ezeket elhagyom.
Először: mert a' végtelen haszonnal
Arányban nincsenek; és így nem tudni, nem kár.
Másodszor: mert nálunk magyar szokás
Mindennek csak jobb oldalát tekintni.
Harmadszor 's végre: mert mozgásba hozná
Vérünket; a' mozgás pedig tudjuk
Halálos ellenség a' nyúgalommal.
Pedig mi mint magyar nép szerfölött
Jó lábon állunk minden nyúgalommal,
'S a' mozgástól természettel vonakszunk,
Mert nem szeretnénk háborús világot.
És ennyi, nemde, fontos ok lehet? —

Most menjünk át a' boldogult halottra.

Tudom, tisztelt kesergő hallgatók,
Hogy mint szokás, dicsőült nagy halottunk'
Gyermekkorárul is már vágyakoznak
Nagy dolgokat, hogy szóljak, hallani.
Miként lángolt fel már a' harmadik
Esztendőben a' philosophia;

Vagy a' mathesis' problemáihoz
Mikép értett, midőn a' czitromot
Két fél 's egyenlő részre vágta el.
A' boldogult nagyságos úr felől
Illy észsugárzást nem hirdethetünk.
Gondos szüléi szűk körhöz szoríták
Munkásságát: alvásra és evésre.

Sajátképeni élte ott nyilik meg,
Hol a' boldog megnőszül, és utána
Fő táblabíróvá nevezteték.

Képzelhetik kesergő hallgatóim,
Mint lőn az ifju ekkor meglepetve!
Egyszerre illy nagy fényü hivatal,
Olly tudós körben lépni fel 's talán
Beszélni is, talán csodáltatni....!!
Magába szállva többször igyekezte
Lelkének díszes nagy tulajdonit,
Mik által e' fényes kört érdemelte,
Meglelni, de dolgában czélt nem ért.
'S így nem csodálhatjuk meglepetését.

Be bölcs volt, a' ki új ruhához mérte
A' hivatalt! Amaz sem áll először
Hozzánk, de majd megszokjuk 's jó leszen.
A' boldogult is végre így szoká meg
Az új helyet; 's szabad lelkismerettel
Elmondhatjuk: be is tölté egészen,

Akár székét, a' két karút vegyük,
Akár a' bírák' számát, fontolóra.
Én, hogy ne láttassam hizelgeni,
Csak a' gyülések' végzésit hivom fel!
O a' *marad*-nak nem volt senki sem
Olly buzgó híve mint ő 's pártolója.
Ő így szólt mindig: hogy ha ellehettünk
Így eddig, mért ne lennénk ezután is? —
Mint *földurat* ohajtanák talán?
Úgy tetszik mintha látnám dombon épült
Kastélya' végin mint egy második
Árpádot állni kéjes érzetek közt.
Mi szívemelő nézés lehetett az!
Rónát és hosszan elnyuló tavak
Terűletét csillogni fel szemünkbe,
Átmetszve a' korláttalan hatalmu
Tiszától?..!
Ép úgy jövének hajdan őseink
(Ezt gondolá sokszor boldog magában)
A' Volgán által; ép úgy gázolák
Pocsolyáit, mint mostan fölfelé
Eviczkélő szegény jobbágyai.
Ez okból nem száríttatá soha
Posványait, mert hogy ha arra gondolt,
Magasra gyúltak szíve' lángjai.
És a' falu...? Ah! édes istenem,
Mikép virágzott az, főleg nyaranta.
Az itt ott elszórt kunyhók' födelét
Valódi függő kerteknek hivé

Azon vidéken nem járt útazó. —
Ki a' határokat megszaggatá,
Az isten volt, föllegből font sövénynyel.
Hisz ős apáink is csak ígyen éltek,
'S boldogság volt éltöknek sorsa még is.
Ezt a' nagyságos ur mondá 's igaz volt,
Az a' nagyságos ur, ki úgy szerette
A' népet, mint önnön gyermekjeit.
Elégedéssel olvasá naponként,
Hány fürge gyermek, csínos kis leányka
Ment és jött ismét vígan úr' dolgára.
A' ‚báránykák!' mondá az ősz gyakorta.

Hát iskolát...? azt kérdik hallgatóim.
Könyörgünk, erre gond kell. Már pedig
A' gond főfájást szül. Jól tudta azt
A' boldogult; 's ezért ha, mint szerette,
Czélt benne nem érhetett: nem ő az ok.
Aztán: idő mindennek mestere.
Nyárban a' gyermek úr' dolgára járt,
Télben hideg volt lenni iskolában.
'S kérdem: kinek van kedve így tanulni?

Megboldogult tekintetes halottunk!
Im itt vagyok forróan, tisztelőid
Közől az egyik, és meghódolok
Szelíd elmédnek tételményinél. —

Méltányolom magasztos érzeted',
Midőn hatvan hosszú évnek lehunytán,
Meglátva boldog falvadat, elégedett
Szívvel, lélekkel mondád legutolszor:
„Ez mind az én müvem," 's egy forró köny
Görgött alá barázdás arczaidra,
'S — lelked' megadtad a' boldog világnak.

IV.

ZENEKÓRSÁG.

ÖTÖD RANGU PÁLYASATIRA.

IRTA

GAAL JÓZSEF.

Gondot ki ne felejtene
Forrásaidnál bor' istene,
'S bájhangjaidnál szelíd zene.

Sok jót 's dicsőt tanít a' biblia,
Megtartaná bár a' világ' fia,
De elfelejtők, a' mit istenünk
Mint jó atyánk tanul hagyott nekünk.
'S a' gyarló állat, ember a' neve,
Azt gondolá eléggé bölcs leve;
Mit néki törvény, mit neki a' parancs?
Azért terem, hogy edd meg, a' narancs;
Sok vagy kevés, mi szolgál élvedűl,
Azt csak magad határzod egyedűl.
'S az ember éhe' végtelen dühében
Nem egyszer hogy barommá változott,
'S mit lelt a' földön, 's a' föld' tengerében,
Azzal sötét gyomrának áldozott;
És nem mert kelle, csak mert kedve telt,
Jó 's roszszal élt, a' meddig csak lehelt.
De a' napok' 's földek' jó istene
Nem bünteté, lenézett 's nevete.

„No' szen megállj, te bölcs bohó csapat!
„Bűndíjt nyakadra tennen lángod ad.
„Két jóval áldlak téged újra meg,
„Melly boldogítja tested 's lelkedet;
„De élvében túl hágván a' határt,
„Tested 's lelkedben fogsz érezni kárt".
'S ezt mondván fénylőn felnyitá egét,
'S a' földnek adta a' bort 's a' zenét.

'S bort már az első a' ki éldele,
Mint tudjuk attól részeggé leve;
'S Chám, a' ki vízözönből menekült,
A' bor miatt átok' sulyába dűlt;
'S az óta végig annyi századon,
Sok vétek' átka fekszik a' boron.
'S a' must, a' melly't ön kedve' lángival
A' jó, a' nagy teremtő átlehelt,
Lélekvidító bájsugárival,
Hogy boldogítsa a' szegény kebelt,
A' századokban hány sírhalmot ása,
'S lett a' nemesnek gyakran borzadása.
'S ital, minőt megváltónk' rendelése
Szent emlekül hagyott ön tettinek,
Már mennyi gyászt egy búfolyamba vése,
Az emberfajt üldözve vesztinek
Sok ezreknek vérengző átka lett;
Pusztítva annyi üdvet 's életet.
És ennyi vész', illy undor' közepén
Szemérmes szűz gyanánt állt a' zene,

'S lélekvidító hangja' zengzetén
Vidult az ember, 's tágult kebele,
'S hozzá, mint angyalához, fordula,
Kit bú nyomott, kit gyötrelem dula.
Majd hallatván égrázó szózatát,
Hadat vezérelt 's nyert ezer csatát;
'S a' szent szabadság' vészes harczain
Átmennydörögvén nem volt halni kín;
És szépité, az ellent verve szét,
A' diadal' felséges ünnepét.
'S majd üdviben lágyúló húrokon
A' szerelem' bájával lőn rokon,
Vidíta nászt, vidíta bús magányt,
'S őrzé a' nép őt drága kincs gyanánt.

De haj! korunk, a' gyávák' nemzedéke,
A' vízeszű Philisteus sereg,
Erős atyáink' gyenge sepredéke,
Lézengve melly közöttünk ténfereg,
Melly mint az éjben dunnyogó bogár
Kijő ha a' nagy sas nyugodni jár;
Letépte a' szűz' napsugár-mezét,
'S hangjegy-papir foglalta el helyét,
'S hosszúra nőtt hullámzó fürteit
Paróka fedte. És a' régi hit,
Iránta melly a' népben lelkesült,
A' szörnyeteggé vált iránt kihűlt
'S az istenné, kinek szent temploma
A' nagy világ volt, most csak tarka báb,

Nem népindító lélekorgona,
Utána már csak tánczra ing a' láb.

De a' majomfaj, melly őt meggyalázza,
Melly víz't iván zenétől részegült,
A' sorvadásnak e' majd síri váza,
Kiktől hazánk is szörnyen népesült;
Őrültebben mint a' bor' mámorában
Járt hajdan a' vad és a' durva faj;
Kullog szegénység és a' fény' lakában,
'S ajkán az ének lészen czifra jaj.
És nemzetét felejti 's a' hazát,
Hirdetve lát ha egy új operát,
'S örömmel élne még véres Sajót
Ha a' mogol zengné Diávolót.
'S ha énekelné Zampát Soliman,
Tapsolni kész Mohácsnak vérsikán;
'S törvényhozásunk' díszes termiben
Jogért, köz üdvért bátran küzdene,
Ha alkotmányunk' vastag könyviben
Hangjegygyel volna a' törvény irva le,
'S mint tapsolástól száraz tenyere,
A' hangakórtul olly silány esze.
'S ki hall illyet, midőn zendűl szava,
Azt mondja: ennek feljött a' hava;
'S hozhatni méltán illy itéletet,
Ki' bohóság' rabja a' felett;
Mert lelki mámor a' mit az beszél.
'S Prisznitz szerint mert ő csak vizzel él

Azért ne higyjük hogy józan feje,
Részeggé tette őt már a' zene:
Utálja azt ki bortól tántorog,
Saját esze bár veszélyben forog.
'S mint Róma' népe' ajkain a' nesz
Szünetlen volt „Panem et Circenses!"
Úgy e' faj is felejtve önmagát,
Ájulva bőgi: „Vizet 's operát!"
És a' napok' 's földek' nagy istene
Ha ránk lenéz, vajjon még nevet-e?
'S eltűri-e hogy a' két adományt
Mellyet reánk ő olly pazarva hányt,
Bitor kedélyünk' méreggé tegye,
'S lelkünk belőle csak kárát vegye?
Segíte már a' jó isten nekünk,
'S bor ellen orvul van már Prisznitzünk,
Ki kedvünknek kiszabta a' határt,
Mellyen belül bort inni meg nem árt.

Gyógyítja-e kórságát a' zenének?
Melly lelkeinken dúló sorvadás,
A' józan észnek már sírhantot ás.
'S felette lesz a' kór, halotti ének.
Nem azt. — Jósága itt már elfogyot,
Ki e' bűnben sínlődik kárhozott,
'S mint bünteté rég Nebukadneczárt
Ezeknek ő olly büntetéssel árt.
Felejtik ők, hogy ember a' nevök,
Szekérbe fogja őket kór hevök.

V.

AZ INDÍTVÁNYOK.

HATOD RANGU PÁLYASATIRA.

IRTA

TÁRKÁNYI BÉLA.

Csípni nevetve szabad.

Kazinczy.

„Barátom! hát ez a' hires magyar hon,
A' mellynek szép határain kivül
Nincs élet, és ha van, nem ollyan az?'
Így szólít meg egy nem dolmányos úr,
Jót rántva lengeteg galléromon.
Ármány! pokol! ki az a' csúfoló?
'S tudós redőkbe szedve arczomat
Az embert főtől talpig nézdelém.

„Kérem nevét, ki ön?"
„Én útazó;
Miért a' név? az kit sem érdekel'.
No menj a' falnak ettől! — gondolám —
Kit véljek benne? vajjon angol-e?
Spanyol, orosz, vagy amerikai?
Arczán egyikre sem ismérheték,
De olly szeszélyes volt készülete,

Hogy bár kit is zavarba ejtene.
A' sok zseb egymást érte öltönyén,
Mind tömve rakva sűrü jegyzetekkel,
Jobbjában ón, balában ívtekercs,
Szemén üveg, és toll vala fülénél,
Falun garabonczásnak tartanák:
Előttem is bizony gyanús leve.

„Barátom — unszolt — hát ez a' dicső hon
A' mellynek szép határain....'
„Igen
Ez az!" szavába vágtam hirtelen,
Nehogy még egyszer azzal gúnyolódjék,
Mit már igen kevés magyar hiszen.
'S hogy megpirítsam a' gaz csúfolót
És megmutassam, hogy felébredénk,
'S nem boldog tormaféreg a' magyar,
Először is tanácsterembe vittem:
Csodálja mint buzognak a' köz ügy'
Szent érdekében ott 's a' hon' java
Milly lelkesen zeng minden ajkakon.
Komoly 's heves volt a' tanácskozás,
Szőnyegre jött minden mi a' haza'
Javát 's dicsét előmozdítaná. —
Szemmel tartám a' gúnyos útazót,
Figyelt, fülelt, szemelt, csodálkozott:
„Ez sok! nem vártam ennyit! nem hivém
Hogy illy szépen haladjon a' magyar!
Ez már dicső!' sohajtva hűledez:

Ki írhatá le nagy örömemet?
Egyszerre nem tudom mi szállja meg,
Kapkodva nyakra főre írni kezd,
A' mondottakra hallgat és jegyez,
Olly hévvel tűzzel, mint csak írhata:
Kiváncsilag megnézve jegyzetét
Mit láttam ott? a' most szőnyegre jött
'S határzattá vált indítványokat.
Milly jól esett megszégyenítnem őt!
Csak ír, csak izzad, mert sok jött elő
És sok ment végbe e' gyülés alatt;
Nagyot sohajtva ollykor útazónk
Irása közt, hisz' elfáradhatott...
Kissé pihenve most körültekint:
‚Ez szép, hogy mindeniknek van szava!'
Mond ő.

„Igen! — feleltem büszkeséggel —
„Szabad szólás fő elve a' magyarnak!"
'S még többet is akartam mondani,
De lárma, zaj szakítja meg a' csendes
Tanácskozást. „*Ne halljuk őt!*" „*le véle*"
„*Nem halljuk őt!*" riad mindenfelől,
Midőn egy tisztes férfi fölkele,
Kinek szava gyakorta teljesült,
De mert igaz volt inkább, mint szabad,
Sokszor hallgatni kelle, 's ekkoron
Csak így szólt: ‚éljen a' szólásszabadság!'
Pirúltam sápadoztam útazóm

Előtt, miként a' csínen meglepett
Bünös, boszúság dúlta keblemet;
De látva ő az iszonyú zavart
Mi annyira kivéve önmagamból,
Kimélve csak ezt mondta: ‚Kár vala
Egy indítványt lármába fojtani!'
'S tovább irá az indítványokat,
Én észre vettem a' gúnyt ajkain,
Mi jobban sérte mint a' szégyen;
De mit tehettem? türni kelleték.

Foly a' gyülés, de dolga útazómnak
Nem foly, mivel sok új terv jött elő
'S mintegy kiállva már a' tűrelemből:
‚E' tervözön mikor fog létesűlni?
Valósuland ez egyre másra?' mond.
„Igen — feleltem — hát nem látja ön
Mikép minden határozathoz egy
Választmány, biztosság neveztetik,
Ez fogja majd a' tervet létesítni."
‚'S gondolja ön ezt?' mond olly gúnyosan
Mikép Lessing korántsem mondaná.
Uram! segíts! sohajték szégyenemben,
Mert tüske közt nincs kínosb helyezet,
'S indítványozni kezdtem önmagamban
Mint fussak el e' gúnyos skorpiótól,
De ő csak írt, s keményen izzadott.
Azonban én használva mély figyelmét
Nagyot lépek, hogy majd elillanok,

De sors, eset, pokol, és minden ármány,
Vesztemre esküdött: ‚ugyan barátom!
— Kiált utánam a' gúnyos különcz —
Ne hagyjon itt, csak egyre kérem önt,
Kezem remeg, tüstént elolvadok
— O bár azonnal olvadt volna el! —
E' nagy melegben, mindenekre kérem:
Jegyezze fel nekem a' most hozandó
Szép terveket, szép indítványokat,
Majd létesít az angol egy csomót
Azokbul, és néhányat az orosznak,
Spanyol- és francziának is viszek,
Jut úgy látom Amérikának is,
'S csak ennyi birja létesíteni,
Nem hogy egy nemzet létesítse mind,
Néhányat még aszalni gombaként
A' napra is bizvást kirakhatunk.
Kikürtölendem minden nemzeteknél
Az indítvány és tervözön' honát!'

Illy szörnyű mennykövektől csak tatár,
Csak vad Fakir nem tudna elszaladni.
A' szégyen elvevé eszméletem',
'S szaladni kezdtem mint a' kergetett:
De megkapá a' gúnyoló nadály
Galléromat... ‚Ugyan hová siet?
— Rikácsolá öldöklő szózata —
Még egy szót 's nem tartóztatom tovább.
Látom a' mennyi fő itt, annyi terv,

'S új indítványoké az éljen és taps:
Egy újat én is indítványozok,
Felszólanék, de félek, mert azt ajtón
Inkább megyek ki mint az ablakon:
Ön táblabíró és magyar nemes,
Indítványozza kérem tervemet,
Habár nem szép is, tán hasznos leend,
Ez az: Jobb folyvást menni, mint rohanni!
A' szalmatűznek semmi üszke nincs.
Jobb tenni mint sok szépet mondani,
Tettet kiván nem tervözönt a' hon.
Orrunknál jó tovább tekinteni.
Gát szükség a' folyamnak, hogy ne ártson:
Ész korlátozza az indúlatot,
És ekkor éljen a' szólásszabadság! —
Csak ennyi tervem, kérem mondja el,
Szolgája önnek!' Szólt 's eltávozott.
Én felriadtam lázas álmaimból;
Nem is kérdém meg az ember' nevét,
De mind az *élet' 's a' tapasztalás'*
Nagy *mesterének* hitte, én se kétlem.
'S bár drága áron, ámde megtanított:
Mit kell minden terv, 's indítvány előtt
Indítványozni 's létesíteni.
'S akár vagyok akár nem táblabíró
'S honoratior: de hol csak alkalom
Nyilik, kiáltva indítványozom:
Hogy „jobb folyvást haladni, mint rohanni,
A' szalmatűznek semmi üszke nincs.

Jobb tenni mint sok szépet mondani,
Tettet kiván nem tervözönt a' hon.
Ész korlátozza az indúlatot,
És ekkor éljen a' szólásszabadság!"

KÖNYV-
TÁRA

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 10310/1952. sz.